

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО, ЕКОНОМІЧНОГО
ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

Тези доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Харків, 27 листопада 2020 р.)

Харків 2020

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення Харківського національного університету
внутрішніх справ від 23.09.2020 № 119*

С91   **Сучасні** проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 20120. – 316 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників конференції за такими напрямками: гуманітарні аспекти соціального розвитку держави; сучасні проблеми правової системи України; протидія злочинам правоохоронними органами; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

УДК [340.12:330.101:342.734](477)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо»), а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

ЗМІСТ

ШВЕЦЬ Д. В.

Упровадження інноваційних технологій
у діяльність підрозділів кримінальної поліції 15

БАНДУРКА О. М.

До питання про зміст і призначення
адміністративного процесу 18

БОРТНИК С. М.

До проблеми класифікації юридичних гарантій діяльності поліцейських..... 20

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ. БЕЗПЕКА ТА ПРАВОПОРЯДОК

АЛІЄВ Е. К., СМОЛА Р. М.

Щодо підвищення рівня знань та підготовки
з тактико-спеціальної підготовки 22

АНДРІЄВСЬКА Л. О.

Проблемні питання виконання судових рішень зобов'язального характеру
боржником за якими є державний орган..... 23

БАНДУРКА С. О.

Адвокатура на стороні закону..... 25

БОБРО С. О.

Правоохоронна діяльність в умовах сьогодення:
результати соціологічного дослідження 27

БУРЯК М. В.

Власна безпека в органах національної поліції України 30

ВЛАСЕНКО І. В., КОТЕЛЮХ М. О.

Аналіз причин виникнення ДТП за 2019 рік 32

ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ А. В., НАЙДА В. О.

Новітні аспекти діяльності поліції
в умовах європейської інтеграції 34

ГУРТОВА К. М.

Інститут імпичменту президента у системі стримувань і противаг:
світовий досвід..... 36

ДАНИЛЬЧЕНКО Ю. Б.

Припинення незаконного обігу зброї в суспільстві
як спеціально-кримінологічний захід протидії тероризму..... 38

ДЖАФАРОВА О. В.

Адміністративно-правові зобов'язання як основа
дозвільної діяльності органів публічної адміністрації..... 40

ЄЛІСЄЄВА О. С.

Перспектива розвитку інституту уповноваженого
верховної ради з прав людини в Україні..... 42

ЄФІМЕНКО М. Ю.

Право на повагу до приватного життя: нормативні засади..... 44

ЗОЗУЛЯ О. І.

Щодо удосконалення порядку конкурсного відбору кандидатів
на посади директора набу та директора дбр..... 46

КОŠĀ I.

State of emergency – crisis management in society 48

KORHONEN T.

Transparency and openness building trust in public authorities in eu:
an example from finland..... 50

ЛАЗАРЄВ В. В.

Юридична природа актів конституційного суду України..... 53

ЛОГВИНЕНКО І. А., ЛОГВИНЕНКО Є. С.

Масові протести в Білорусі 2020 р. і революційні події 2004 р. в Україні:
спільне та відмінне 54

MILČIUVIENE S.

“Judicial authority” within the meaning of the framework decision
on the european arrest warrant 57

МОШЕНСЬКИЙ О. С.

Необхідність реформування українського правосуддя
як суспільна проблема 58

НАЙДА В. О.

Роль довіри у діяльності національної поліції України:
праксеологічний вимір..... 60

НЕКЛОНСЬКИЙ І. М.

Аналіз окремих аспектів національної безпеки України як поняття
у наукових дослідженнях та законодавчій діяльності..... 62

ОСИПЧУК І. І.

Щодо визначення змісту адміністративної діяльності
служби безпеки України як основи забезпечення
критичної інфраструктури 64

ПАНОВА О. О.

Критерії ефективності забезпечення публічної безпеки в Україні..... 66

ПОДОРОЖНІЙ Є. Ю.

Поняття та особливості юридичної відповідальності
працівників поліції.....68

ПОПОВ В. М.

Тероризм як загроза державному суверенітету України.....70

ПОПОВА Л. М.

Особливості державного регулювання підприємницької діяльності
в умовах пандемії коронавірусу.....71

ПОПОВА С. М.

Особливості проведення децентралізації
на сучасному етапі державного розвитку.....73

СКЛЯР О.р С., ШЕВЧЕНКО Т. В., КУЩЕНКО В. О.

Актуальність впровадження нормативної бази з техніки безпеки
в діяльності національної поліції України.....75

СМАЗНА Т. М.

Значення принципів адміністративного права
у захисті прав законом в інтересах особи 77

ТРОФІМЕНКО О. В.

Дослідження діяльності державної прикордонної служби України
як провідного суб'єкта адміністративно-правових відносин
у сфері охорони державного кордону та її повноваження.....79

ХЛОПОВ А. О.

Сутність поняття «публічна фігура» та охорона їх інформації
приватного характеру з ознаками таємниці.....81

ЧОРНОУС О. В.

Роль національної поліції України у забезпеченні
безпеки та правопорядку серед населення 84

ШУЛЬГА А. М.

«Автономні роботи» і категорія «джерело підвищеної небезпеки»:
варіанти внесення змін до цивільного кодексу 85

ЯЦЕНКО Т. П.

Окремі аспекти нормативно-правового забезпечення прав людини
в трудовому праві.....87

СЕКЦІЯ 2.

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ**

АГАЄВ Р. Г.

Принципи взаємодії Національної поліції України
з державними та недержавними суб'єктами
у сфері протидії наркотизму.....90

АЛЕКСЄВА-ДАНИЛЕНКО Ю. В.

Впровадження поняття «кримінальний проступок»
у кримінальне законодавство України 92

БОЙКО О. П.

Деякі проблеми взаємодії дізнавачів з оперативними підрозділами
органів національної поліції..... 95

ВІНЦУК В. В.

Класифікація організованої злочинності..... 96

ГОРБАЧОВ О. В.

Значення оперативно-розшукової превенції
у системі протидії кримінальній протиправності..... 99

ГРАБАЗІЙ І. А.

Окремі аспекти протидії злочинам, пов'язаним із схиланням до вживання
наркотиків з використанням мережі «інтернет» 101

GRUODYTĖ E.

Fight with corruption in medicine in lithuania: legal and practical issues..... 103

ДЕРЕВЯГІН О. О.

Протидія кіберзлочинам проти власності,
як актуальне завдання сучасної науки..... 105

ДМИТРЕНКО С. О.

Щодо визначення дефініції «адміністративно-правове забезпечення реалізації
правоохоронної функції держави у сфері оподаткування»..... 106

ДОРОШ А. О.

Проблеми визначення поняття корупційного злочину 108

ДРАКА Є. П.

Окремі проблеми реалізації підрозділами кримінальної поліції
матеріалів оперативної розробки щодо осіб,
які визнають себе авторитетами злочинного середовища
або перебувають у статусі «злочинців у законі»..... 110

ЄВДОКІМЕНКО С. В., ЄВДОКІМЕНКО С. А.

Протидія адміністративним проступкам як форма профілактики
і запобігання кримінальним правопорушенням..... 111

ЗАВОРІНА О. П.

Деякі особливості взаємодії органів досудового розслідування
з оперативними підрозділами національної поліції
у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх..... 114

ЗАХАРКІНА А. Ю.

Функціональні обов'язки інспектора-криміналіста
в структурі національної поліції..... 116

ЗОЗУЛЯ І. В., ОВДІЄНКО Д. В.

Щодо порушення розумності строків в адміністративному судочинстві
при розгляді справи 118

ІВАЩЕНКО В. О.

Правові проблеми протидії організованій злочинності в Україні 120

КАЗНАЧЕЄВА Д. В., КАЗНАЧЕЄВ В. М.

Кримінально-правова оцінка «спортивного хуліганства» 122

КАПУСТНИК В. В.

Складові компоненти тактики проведення оперативно-розшукових заходів,
які потребують рішення прокурора..... 124

КОВАЛЕНКО А. О.

Злочини та покарання у стародавньому римі
(за законами хіі таблиць) 127

КОВАЛЬ К. О.

Протидія злочинності: проблеми сьогодення..... 128

КРУШЕНИЦЬКИЙ А. В.

Витребування стороною обвинувачення речей та документів
під час досудового розслідування: проблемні питання 130

ЛИСЕНКО А. М., МІРКЕВИЧ Я. В.

Напрямки удосконалення взаємодії оперативних та слідчих підрозділів
національної поліції України під час досудового розслідування 131

ЛИСЕНКО І. В., РАСТОРГУЄВА Н. О.

До питання визначення професійно значущих якостей працівників
оперативних підрозділів національної поліції 134

ЛИТВИНОВ В. В.

Окремі питання доказування під час дізнання..... 135

МАЛИНОВСЬКА Т. М.

Система протидії домашньому насильству в Україні 136

МЕЛЕХ Л. В.

Залучення електронних доказів у господарському судочинстві 138

МІТРУХОВ П. М.

Характеристика осіб, які вчинили незаконне поводження зі зброєю,
бойовими припасами або вибуховими речовинами
на території України..... 140

МОРГАЙ К. С.

Проблеми запобігання злочинності неповнолітніх 141

НАЗАРЕНКО І. В.

Алгоритмізація оперативно-профілактичної діяльності
підрозділів кримінальної поліції щодо незаконного збуту
наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в місцях,
що призначені для проведення навчальних і культурних заходів 143

ОРЛОВ В. А., ШАРІЙ О. І.

Поліцейські детективи: проблеми теорії та практики 146

ОСМОЛЯН В. А.	
Використання можливостей аудиту як складової криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.....	148
PAĪIONIENE N.	
Diminished responsibility: a case of lithuania	150
ПЕРЕСАДА О. М., ХОББИ Ю.С.	
Правові та організаційні проблеми боротьби та протидії кіберзлочинам.....	152
ПРОКОПЕНКО О. Ю., БУЛАТИН Д. О.	
До питання щодо методів здійснення превентивної діяльності національною поліцією України	153
ПЧОЛКІН В. Д., ФЕДОСОВА О. В.	
Правові підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні	157
РОСЬ А. В., СЕРХОВЕЦЬ Д. І.	
Дізнання як самостійна форма досудового розслідування	159
СТАЦАК А. Ю.	
Сучасний стан нормативного регулювання реалізації принципів оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції	161
СТАЦАК М. В., ГОРЛОВА О. В.	
Особливості виявлення осіб, які стали жертвами торгівлі людьми.....	163
СТАЦАК М. В., ДІДЕНКО О. С.	
Окремі аспекти оперативно-розшукової характеристики сучасних способів незаконного заволодіння автотранспортом.....	165
СТАЦАК М. В., ПОЛУБАБКІН О. С.	
Особливості оперативного розпізнавання кишенькових крадіїв.....	166
СТАЦАК М. В.	
Використання дезінформації підрозділами кримінальної поліції в умовах правової держави.....	168
ТІХОНОВ С. В.	
Оперативне опитування громадян як оперативно- розшуковий захід у протидії кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи	170
ТЕРЕЛА А. С.	
Інформування населення як первинний захід соціальної профілактики торгівлі людьми.....	172
ТОМКОВ О. М.	
Конспірація як захід щодо підготовки до вчинення незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю	175

УРБАН В. А.

Поняття злочину крізь призму часу 176

ХАНЬКЕВИЧ А. М.

Про критерії оцінювання первинних оперативно - розшукових даних
працівниками кримінальної поліції 178

ХАНЬКЕВИЧ А. М., ГЕЙКО А. С.

Форми проявів корупції в національній поліції України 180

ХАНЬКЕВИЧ А. М., КОЗУБСЬКИЙ Є. В.

Щодо окремих проблем правового регулювання
гласного сприяння громадян підрозділам кримінальної поліції..... 181

ЦУКАНОВ Р. Ю.

Фактори, що можуть бути психологічно небезпечними для неповнолітнього
під час досудового розслідування 183

ЧИЖ С. А.

Проблемні аспекти визначення галузей економіки,
які підлягають оперативному обслуговуванню
підрозділами кримінальної поліції 184

ШЕВЧУК Т. А.

До питання про вплив пандемії covid-19 на злочинність..... 186

КРИЩЕНКО А. Є., ШЕНДРИК В. В.ч

Напрями внутрішньої взаємодії підрозділів кримінальної поліції
під час оперативно-розшукової превенції
кримінальних правопорушень 189

ШИНКАРЕНКО І. І., ШИНКАРЕНКО І. Р.

Виконання доручень, як форма взаємодії оперативних
та слідчих підрозділів у кримінальному провадженні 190

ЮХНО О. О.

Проблемні питання удосконалення законодавства
та правозастосовної практики оперативно-розшукової діяльності 192

ЯЦЕНКО І. І.

Щодо розуміння принципів міжнародного співробітництва
в галузі судової експертизи..... 195

СЕКЦІЯ 3.

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

БЕЛЯЄВА Л. А.

Обліково-аналітичне забезпечення фермерських господарств
в сучасних умовах 197

БІНИЦЬКА О. П., СИСОЄВ О. В.

Проблема економічної безпеки держави в період
світової пандемії covid-19: досвід США 199

ВОРОНКА О. З.,	
ОСТАШ В. Ю.	
Заходи покращення системи мотивації праці на вітчизняних підприємствах	201
ГОНЧАРЕНКО Н. Г.	
Забезпечення високих рівнів конкурентоспроможності підприємств на засадах економічної безпеки Суб'єктів господарювання.....	203
ГОНЧАРОВА В. О.	
Соціальне партнерство в аспекті забезпечення соціальної безпеки держави	204
ДЯДІН А. С.	
Підвищення ефективності підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі.....	206
ЄРЛАШОВ Г. О.	
Проблеми поповнення бюджету України в умовах пандемії.....	208
ЖИВКО З. Б., ДЕРЖЕВЕЦЬКА М. А., ЛЕСИК І. І.	
Підходи до управління інтелектуальним капіталом	210
ЗАХАРЧЕНКО А. М.	
Щодо правового статусу суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави	212
КИРЄЄВА І. В.	
Відшкодування екологічної шкоди як умова забезпечення економічної безпеки держави.....	214
КИРИЧЕНКО Н. М.	
Маркетингові засади просування продукції	215
КОПИТКО М. І.	
Проблеми ефективності інноваційної діяльності в умовах сучасного управління	216
КРИЖНА В. В.	
Соціальні права громадян: соціальний захист та соціальне забезпечення.....	218
МУЛІК М. В.	
Економічні ризики позичальника на ринку іпотеки	220
НАКОНЕЧНА Н. В.	
Принципи та методи забезпечення економічної та фінансової безпеки компанії	222
ПАВЛЕНКО Н. В.	
Проблеми та небезпеки земельної реформи в Україні.....	223

ПАВЛІВ С. С., БАБЮК О. О., КРАВЧИШИН А. А.

Вплив фінансового стану підприємства на його безпеку..... 226

ПЕНЯК Ю. С.

Переваги і недоліки способів бюджетування 228

ПЕРЕДЕРІЙ Т. С.

МАКОВОЗ О. С.

Управління доданою вартістю як фактор економічної безпеки
підприємства..... 230

САДОВЕНКО А. І.

Окремі питання оподаткування ринку косметологічних послуг 232

СУВОРОВ Н. О.

Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах пандемії covid-19:
характеристика загроз..... 233

Kumar A., ТКАЧЕНКО С. О.

Організаційно-економічний механізм суб'єкта господарювання..... 235

ФЕДОРЕНКО О. А.

Виявлення корупційних ризиків під час публічних закупівель 236

ШЕГИНСЬКИЙ І. І., БОГУСЛАВСЬКИЙ О. Б., ІВАНІВ С. І.

Види та індикатори фінансової безпеки 238

ЯРЕМА Н. М., ВЛАСЕНКО К. К., СПІВАК Я. Д.

Суть та завдання фінансової безпеки агропідприємства..... 240

СЕКЦІЯ 4.

**ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ
СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

АБРОСЬКІН В. В.

Адміністративні процедури в діяльності закладів
вищої освіти МВС України: поняття, сутність та види..... 243

БІЛЕЦЬКА Т. В.

Соціальний капітал в системі сучасних
стратифікаційних вимірів 245

БРИГАДИР І. В.

Організаційно-правові аспекти забезпечення розвитку
та функціонування об'єднаних територіальних громад..... 247

ВОЛЬНИХ А. І., ДОБРОВОЛЬСЬКА О. Р.

Сутність конфлікту та шляхи його подолання 249

ГАРБУЗЮК К. Г.

Система вдосконалення кадрової політики в сфері морально-психологічного
забезпечення керівних кадрів національної поліції України 251

ГІРЕНКО С. П.

Деякі питання організації професійної освіти майбутніх працівників
національної поліції в умовах дистанційного навчання..... 252

ГОЛОВКО О. В.

Релігійність в українському суспільстві:
окремі соціологічні характеристики 254

ГОЛОПІЧ І. М.

Особливості професійного спілкування поліцейських із правопорушниками
як важливий чинник формування
навчальних методів професійної освіти..... 256

ГРИЩЕНКО Н. В.

Невербальний етикет в професійній діяльності правоохоронця 258

ДУШЕБА В. С.

Деонтологічне поводження поліцейських з особами з девіантною поведінкою ... 260

ЄЛЬНІКОВА Н. І.

Частотність уживання фемінітивів в апараті мвс 261

ЗУБИК М. Ю., ГРИЦА Н. М., РЕШЕТНИКОВ С. М.

Аналіз лідерських здібностей персоналу за конкретною методикою..... 263

ІВАНОВ С. Ю.

Особливості державного устрою німецьких земель
у період середньовіччя 264

КЛИМЕНКО А. Л.

Норми моралі як юридичний факт у трудовому праві:
виклики сьогодення..... 266

КОВАЛЕНКО К. В.

Щодо правового регулювання засобів стимулювання праці поліцейських 268

КУПЧИШИНА В. Ч.

Гендерні відносини та їх вплив на розвиток держави..... 270

КУХАРСЬКА Л. В.

Методи оцінювання ризиків освітньої діяльності 272

МАЛОЛЄПШИЙ С. Б., ЛУКІН Б. П.

Впровадження у систему тактичної та спеціальної фізичної підготовки
майбутніх офіцерів Національної поліції України
сучасних педагогічних моделей 274

МЕЛЬНИК К. Ю.

До проблеми правової природи грошової компенсації вартості
за неотримане речове майно 276

МОРГУНОВ О. А., ПАВЛОВ Р. В.

Змістово-функціональна модель розвитку швидкісно-силових якостей
майбутніх офіцерів національної поліції України
засобами службово-прикладних єдиноборств..... 278

МОРОЗ Д. В.	
Толерантність в діяльності поліцейських.....	279
НІКОЛЬЧЕНКО Ю. М.	
Відзнаки козацької звитяги у нагородній системі України.....	281
ОВЕРЧУК О. Б., МАЙБОРОДА І. Р.	
Лексико-семантичні особливості використання фемінітивів у професійному мовленні.....	283
ПАВЛЕНКО Н. В., ГУРІНА І. О.	
Еволюція деонтологічних вимог до роботи поліцейських.....	285
ПЕРЦЕВА В. А.	
Особливості організації самостійної роботи ад'юнктів.....	287
ПІСТРЕНКО Н. С.	
Конституційно-правове регулювання відносин між державою та церквою на пострадянському просторі.....	288
ПІСТРЕНКО Н. С.	
Конституційно-правове регулювання державно-церковних відносин в Україні...	290
ПОЛІЩУК М. Г.	
Представництво в цивільному процесі в Україні.....	291
SIKHARULIDZE A.	
The unified national entrance examinations and social cohesion in Georgia.....	294
ТКАЧЕНКО С. О., СТЕПАНЕНКО В. В.	
Шляхи вдосконалення державного регулювання щодо вшанування історичних місць пам'яті жертв шоа єврейського народу.....	296
УРБАН В. А.	
Суспільне значення музеїв.....	298
ФЕДОРЕНКО О. І., НАЙДА В. О.	
До питання про виховання курсантів (слухачів) закладів вищої освіти мвс України.....	299
ФИЛИПСЬКА В. І.	
Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування у закладі вищої освіти мвс України.....	301
ХАРЛАМОВ М. І.	
Соціально-гуманітарна робота в організаціях та підприємствах в Україні.....	303
ХАЦАЮК О. В.,	
ЯРЕЩЕНКО О. А.	
Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів Національної ПОЛІЦІЇ України до виконання завдань за призначенням.....	304

ХОРОЛЕЦЬ Є. І., ШЕВЧЕНКО Т. Г.

Перспективи впровадження у систему професійної освіти майбутніх офіцерів
Національної поліції України специфічних засобів
ідентифікації компетентностей..... 306

ЦВІРЛЕЙ Р.

Пропагандистський образ функціонера громадянської міліції
у масовій детективній літературі часів пнр..... 308

ЧОРНА В. Л.

Жанрові експерименти в пізніх ретродетективах богдана коломійчука 310

ЧОРНИЙ І. В.

«Французький» цикл ретродетективів андрія кокотюхи:
гра на чужому полі 311

ЯНЧИК І. В., МОЙСАК Ю. В., МИХАЙЛІВ М. М.

Лідерство та корпоративна культура в системі управління персоналом 313

УДК 352.741

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, доцент,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сьогодні науково-технічні засоби, розроблені на основі новітніх досягнень природничих і технічних наук та впроваджені у практику правоохоронних органів, оптимізують їх діяльність. Без використання на практиці досягнень науково-технічного прогресу навряд чи можна говорити про оптимальне забезпечення правопорядку.

У загальному вигляді результати впливу науково-технічного прогресу на правоохоронну діяльність відображаються, зокрема, в такому: розширюються функції технічних засобів у процесі забезпечення правопорядку; вдосконалюються види та якість технічних засобів, прийоми їх використання; з'являються технічні засоби, здатні ефективно обробляти великі обсяги інформації та видавати за мінімальний час результат такої обробки; скорочується кількість персоналу, який обслуговує комплекси технічних засобів.

У червні 2015 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015–2019 роки. Цим документом було започатковано низку реформ, покликаних модернізувати не лише економіку України, а й роботу державного сектора, зокрема правоохоронних органів. Отже, проблема впровадження інновацій у роботу правоохоронних органів і безпосередньо підрозділів кримінальної поліції стає все більш актуальною.

Питанням використання інноваційних технологій у протидії злочинності присвячені праці таких учених, як І. О. Воронов, С. М. Гусаров, М. В. Гуцалюк, В. Ю. Журавльов, В. П. Захаров, М. Ю. Літвінов, О. В. Манжай, С. С. Овчинський, А. Л. Осипенко, Ю. Ю. Орлов, С. М. Рогозін, Л. П. Скалозуб, В. П. Шеломенцев, В. В. Шендрик та ін. Використання інновацій у діяльності підрозділів кримінальної поліції є особливо важливим елементом протидії кримінальним правопорушенням.

Серед нових перспективних напрямків протидії кримінальним правопорушенням можна виділити низку інноваційних методів: GPS-системи; системи мобільного зв'язку; робототехнічні системи; комп'ютерна техніка та новітні засоби спеціальної техніки. Деякі з них уже продемонстрували свою ефективність у провідних країнах світу, тому можуть бути досить ефективно використані і в Україні.

Із метою оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням GPS-системи можуть встановлюватися на цінні об'єкти в місцях зі складною криміногенною ситуацією. Система приймання-передачі камуфлюється в об'єкті таким чином, щоб не бути помітною для стороннього ока та бути важкодоступною. Схема роботи подібної системи заснована на використанні розподіленої мережі об'єктів, які отримують інформацію про своє місцезнаходження із супутників і передають її на пульт диспетчера. Диспетчер, у свою чергу, повідомляє про всі позаштатні ситуації відповідних оперативних працівників, які обслуговують територію за місцем перебування «об'єкта-пастки». Оперативні працівники самі приймають рішення щодо переслідування об'єкта за маршрутом, указаним диспетчером. Найбільш перспективним використанням таких GPS-систем вважається для запобігання кримінальним правопорушенням працівниками карного розшуку, зокрема тими, які спеціалізуються на виявленні, запобіганні та розкритті квартирних крадіжок.

Використання систем мобільного зв'язку для запобігання кримінальним правопорушенням також є перспективним напрямком протидії злочинності. Так, з метою попередження шахрайства в системах мобільного зв'язку пропонується зобов'язати

операторів надсилати громадянам інформацію про найбільш поширені види шахрайства у мобільних мережах, виявлені протягом звітного періоду. Реалізація такої ідеї може бути здійснена шляхом надсилання кожного місяця клієнтам оператора зв'язку короткого повідомлення такого змісту: «З інформацією про найбільш поширені види шахрайства в мобільних мережах, виявлених за останній місяць, ви можете ознайомитись за телефоном ...».

Крім зазначеного прийому загальної профілактики, необхідно також запобігати реєстрації в мережах зв'язку телефонних апаратів, які знаходяться на обліку як викрадені або не пройшли митного оформлення. Така ініціатива вже не перший рік обговорюється як у наукових колах, так і на найвищих гілках державної влади, проте досі не знайшла свого втілення у практичній площині. Внесення змін до нормативно-правових актів, які б унеможливили підключення викрадених телефонних апаратів до мережі, дозволило б суттєво знизити кількість їх викрадень, адже коло потенційних покупців такої техніки значно звузиться.

З метою оперативної-розшукової профілактики правоохоронці можуть використовувати так звані SMS-шлюзи та мобільні телефони-клони, які дозволяють здійснювати дзвінки з визначеного оперативним працівником номера. Вказаний прийом дає можливість у невідкладних випадках запобігти вчиненню кримінального правопорушення. Ще одним шляхом використання можливостей мобільних систем зв'язку у профілактиці кримінальних правопорушень є надсилання SMS-повідомлень профілактичного характеру особам, які звільнилися з місць позбавлення волі та перебувають під адміністративним наглядом. Можна також організувати взаємодію через USSD-запити. У деяких випадках мобільні оператори можуть надавати послугу встановлення місця знаходження абонента за його згодою. Цю функцію також можна використовувати для профілактики злочинності.

На сьогодні використання новітніх технологій у запобіганні кримінальним правопорушенням все більше стосується робототехнічних систем, які є, по суті, новим поколінням технічних засобів протидії злочинності. Йдеться не лише про робототехнічні системи, що використовуються для знешкодження вибухових засобів, а й про більш складні моделі роботів, зокрема безпілотні літальні апарати.

Якщо в Україні використання безпілотних літальних апаратів у діяльності Національної поліції тільки обговорюється, то в інших країнах вже існує багаторічний досвід використання інноваційних технологій з метою покращення роботи правоохоронних органів.

Нині безпілотні авіаційні системи переживають бурхливе зростання у всьому світі. На ринок цього сегмента сучасної техніки виходять країни, що раніше не здійснювали наукової розробки та виробництва цих високотехнологічних комплексів, а саме: Індія, Пакистан, Іран, Сирія, Польща, Чехія, Норвегія. Безперечними лідерами є США, Ізраїль і Німеччина.

Поліцейські підрозділи закордонних держав використовують безпілотні літальні апарати у таких напрямках:

- поліція Німеччини – для вивчення місць пригод або злочинів, пошуку зниклих людей, а також для спостереження за масовими заходами [1];
- попередження злочинам і моніторингу обстановки під час масових заходів: багатофункціональний безпілотний авіаційний комплекс поліцейської служби використовувався для контролю та патрулювання території проведення ярмарку Китай – АСЕАН, що еквівалентно 120 задіяним поліцейським і 25 патрульним машинам [2, с. 45]; під час проведення рок-фестивалю у 2007 р. поліція Великобританії вперше використала апарати-квадрокоптери німецької компанії «Microdrones GmbH», обладнані відеокамерами та приладами нічного бачення [3];
- використовували безпілотної авіаційної системи для пошуку порушників дорожнього руху компанія «Aeronautics Defense Systems» спільно з Дорожньою поліцією Ізраїлю [3].

– у країнах ЄС поліцейські безпілотники обладнані пристроями для розпилення сльозогінного газу, а також влаштовують навчальну погоню за злочинцем в умовах міста [4, с. 26].

Крім того, системи штучного інтелекту довели свою ефективність у прогнозуванні багатьох подій, зокрема в космічній галузі. Так само згадані системи можна ефективно використовувати для прогнозування злочинності або розвитку окремих подій, важливих для правоохоронних органів. Значення прогнозування злочинності для її запобігання підкреслюється і в нормативно-методичних документах США та Великої Британії.

Таким чином, враховуючи сучасний рівень злочинності і прагнення до євроінтеграції, необхідно переглянути підходи до запровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем у діяльність підрозділів кримінальної поліції. Слід зазначити, що сучасний стан нормативно-правового забезпечення підрозділів кримінальної поліції не дозволяє повною мірою використовувати інформаційний потенціал згаданих систем оперативними підрозділами Національної поліції України, тому він потребує вдосконалення для приведення у відповідність до умов сьогодення.

Список бібліографічних посилань

1. Войтович О. Дрони в законі: як використовують безпілотники в Німеччині // DW : сайт. 13.06.2018. URL: <https://www.dw.com/uk/дрони-в-законі-як-використовують-безпілотники-в-німеччині/a-44200619> (дата звернення: 25.10.2020).
2. Головань О. М, Тробюк Д. В. Перспектива використання безпілотних літальних апаратів підрозділами Національної гвардії України під час охорони громадського порядку. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2019. № 2 (60). С. 43–47.
3. Військові БПЛА ТТХ різних країн. Безпілотник: огляд російських і зарубіжних безпілотних літальних апаратів (БПЛА). «Безпілотна революція» тільки починається // Oddagipermarket : сайт. 17.08.2020. URL: <https://oddagipermarket.ru/uk/kassa/voennye-bpla-tth-raznyh-stran-bespilotnik-obzor-rossiiskih-i-zarubezhnyh.html> (дата звернення: 25.10.2020).
4. Гребенюк А. М. Рибальченко Л. В. Використання безпілотників для потреб поліції // Використання сучасних інформаційних технологій в діяльності Національної поліції України : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2019. 140 с.

УДК 342.9.03(477)

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук,

професор, академік Національної академії правових наук України,

президент Кримінологічної асоціації України

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ І ПРИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Адміністративний процес розуміється як врегульована нормами адміністративно-процесуального права, владна діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, вищих суб'єктів владних повноважень.

Адміністративний процес реалізується в різних формах, зокрема як діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з прийняття нормативно-адміністративних актів у порядку, встановленому адміністративно-процесуальною формою; як діяльність суб'єктів владних повноважень з вирішення спорів, а також із застосування, в межах, установлених законом, заходів адміністративного і дисциплінарного примусу; як особливий вид діяльності з вирішення окремих видів адміністративних справ, стосовно яких встановлено особливий порядок їх вирішення.

Особливістю адміністративного процесу є те, що сфера його застосування не вичерпується реалізацією норм адміністративного права і регулювання адміністративно-правових відносин. Правозастосовна діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб пов'язана з нормами інших галузей права (фінансового, трудового, земельного, кримінального, цивільного тощо). Застосування норм інших галузей права у сфері державного управління здійснюється в порядку і за правилами, встановленими нормами адміністративного процесу.

Адміністративний процес розуміється в широкому і вузькому значеннях. Адміністративний процес у широкому розумінні – це діяльність із застосування адміністративно-правових норм і вирішення індивідуальних справ виконавчими та розпорядчими органами державної влади і місцевого самоврядування, у вузькому розумінні – врегульована правовими нормами діяльність державних органів із вирішення адміністративно-правових спорів, що виникають між учасниками і сторонами правових відносин, а також із застосування заходів адміністративного примусу.

Кодекс адміністративного судочинства України визначає лише поняття адміністративного судочинства як діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення справ у порядку, встановленому цим Кодексом, а суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові чи службові особи, інші суб'єкти при здійсненні ними публічно-владних повноважень на підставі законодавства, в тому числі на виконання державних повноважень, або наданні адміністративних послуг.

Розуміння адміністративного процесу тільки в межах застосування заходів адміністративного примусу не є логічним, оскільки юрисдикційна діяльність являє собою лише частину виконавчо-розпорядчої діяльності, здійснюваної державними органами та органами місцевого самоврядування, а зведення адміністративного процесу до розгляду тільки деяких категорій справ юрисдикційного характеру означає, по суті, невизнання адміністративно-процесуального управлінського характеру різносторонньої діяльності органів публічної адміністрації.

Під органами публічного адміністрування слід розуміти систему органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, підприємств, установ, організацій, які наділені адміністративно-управлінськими функціями та діють з метою забезпечення як інтересів держави, так й інтересів суспільства в цілому, забезпечення прав і свобод громадян, а також сукупність цих адміністративно-управлінських дій і заходів, установлених законом.

Обмеження функцій адміністративного процесу тільки юрисдикційною діяльністю фактично виключає з його сфери розгляд і вирішення різноманітних індивідуальних спорів позитивного характеру, які знаходяться в компетенції органів публічного адміністрування.

Адміністративний процес є формою застосування системи адміністративно-правових норм і обслуговує не тільки галузь матеріального адміністративного права, але й матеріальні норми інших галузей права, наприклад земельного, трудового, фінансового тощо.

Зведення суті адміністративного процесу тільки до юрисдикційної діяльності урівнює його з кримінальним та цивільним процесом, що не є правильним, оскільки адміністративний процес регулює значно ширше коло правовідносин, ніж інші правові процеси.

Нарешті, розподіл адміністративного процесу на сам процес і адміністративне провадження як рівні частини не може бути прийнятним, оскільки провадження з конкретних категорій адміністративних справ є складовою частиною адміністративного процесу, а адміністративне провадження реалізується в діях органів (посадових осіб) державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів публічного адміністрування щодо забезпечення правопорядку, дотримання законності, профілактики протиправної поведінки, припинення протиправних дій, усунення наслідків проступків, притягнення осіб, які вчинили проступки, до адміністративної відповідальності.

З огляду на вищесказане, співвідношення адміністративного провадження й адміністративного процесу слід сприймати як відносини частини і цілого.

В Україні з її вибором європейського шляху розвитку, процесами демократизації і децентралізації, реформування системи державного управління та органів місцевого самоврядування розширюється і вдосконалюється процесуально-правова регламентація всіх сфер суспільного життя. Різносторонні і складні взаємовідносини виконавчих органів державної влади між собою і з громадянами, громадськими об'єднаннями, з іншими суб'єктами права потребують належного визначення прав і повноважень кожного та порядку взаємовідносин між ними. Механізм таких взаємовідносин має забезпечувати чітке адміністративно-процесуальне регулювання. У цьому відношенні адміністративний процес можна визначити як сукупність певних правил, на основі яких здійснюється виконавчо-розпорядча діяльність в державі.

Всю систему адміністративного процесу, його доктринальні засади, поняття і джерела адміністративно-процесуального права, норми адміністративного процесу та його зв'язок з іншими галузями права і науки, поняття і класифікацію суб'єктів адміністративного процесу, особливості адміністративно-процесуального статусу громадян та суб'єктів владних повноважень, види різних адміністративних проваджень, поняття і види актів публічного адміністрування, стадії адміністративного судочинства розглянути в коротких тезах повністю неможливо.

Сподіваюсь, що колеги вчені-адміністративісти висловлять свою думку щодо призначення змісту і сутності адміністративного процесу.

Одержано 21.10.2020

УДК 342.9

Сергій Миколайович БОРТНИК,

доктор юридичних наук, доцент,

перший проректор

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Задля забезпечення ефективного виконання завдань, реалізації функцій поліцейськими законодавець закріпив за останніми низку юридичних гарантій їхньої діяльності. Юридичні гарантії діяльності поліцейських мають різноплановий характер і знаходять свій прояв у багатьох аспектах як їх службово-трудова відносина, так і під час реалізації ними своїх безпосередніх завдань і функцій щодо забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку [1]. Загалом юридичні гарантії діяльності поліцейських можна визначити як закріплену на нормативно-правовому рівні сукупність засобів, за допомогою яких забезпечується ефективне виконання завдань, реалізація функцій і повноважень поліцейських, спрямованих на дотримання прав і свобод людини, охорону та захист суспільства від злочинності та її протидію, підтримання публічної безпеки і порядку.

Розглядаючи окремі з юридичних гарантій діяльності поліцейських, слід вказати на їх значну кількість, а також на відсутність їх систематизації в положеннях законодавства. Зокрема, окремі з них можуть бути названі шляхом аналізу положень ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію», яка має назву «Гарантії професійної діяльності поліцейського» [1]. Аналіз наведеної норми законодавства вказує на певні недоліки правового регулювання таких гарантій: відсутність назви окремих із них; не розкриття сутності й особливостей деяких з гарантій; нечітке їх формулювання; відсутність посилань на нормативно-правові акти, які деталізують особливості реалізації окремих гарантій.

Окрім цього, юридичні гарантії діяльності поліцейських можуть бути виокремлені шляхом аналізу розділу II Закону України «Про Національну поліцію», який закріплює принципи діяльності Національної поліції України [1]. Так, традиційно під принципом діяльності вчені-правознавці розуміють об'єктивно властиве відправне начало, незаперечну вимогу (позитивне зобов'язання), що ставиться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Це своєрідний вектор, який визначає напрямок розвитку чого-небудь [2, с. 221]. Тобто законодавче закріплення наведених принципів можна розглядати як першооснову діяльності поліцейських, як те, на чому вона побудована й ґрунтується. Принципи діяльності поліції визначають межі, в яких повинен діяти поліцейський. У такому випадку прослідковується чіткий взаємозв'язок принципів та юридичних гарантій діяльності поліцейського. Більш того, окремі з правознавців навіть використовують конструкцію «гарантії-принципи» [3, с. 52]. Це, звичайно, не свідчить про те, що категорії «принципи» та «гарантії» є тотожними, однак вказує на їх тісний взаємозв'язок, який можна прослідкувати й під час здійснення аналізу окремих з юридичних гарантій діяльності поліцейських.

З урахуванням наведених положень аналіз юридичних гарантій діяльності поліцейських слід проводити з виробленням їх наукової класифікації. При цьому цілком слушним видається твердження стосовно того, що класифікація являє собою розподіл будь-якої чисельності, множини на відносно однорідні групи, класи. У такому випадку класифікація базується на судженнях про схожість і відмінність об'єктів, є опорним пунктом пізнання. Наука неможлива без класифікації та типології об'єктів і предметів, що вивчаються. Більше того, класифікація – одна з потреб людського розуму, яка певним чином забезпечує економію мислення. Вона має також і важливе практичне значення,

оскільки обґрунтовує диференційований підхід до впливу на різні класи об'єктів, більш глибоке їх вивчення й осмислення [4, с. 160]. Іншими словами, класифікація – це система супідрядних понять (класів об'єктів) тієї чи іншої галузі знань або діяльності людини, що використовуються як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів [5, с. 115]. А тому слід підтримати позицію тих учених, які вважають, що класифікація – це науковий метод пізнання, в основі якого лежить логічна операція поділу обсягу поняття. При цьому варто наголосити на тому, що підставою для класифікації обирають ознаки, суттєві для відповідного явища. Тобто будь-яка класифікація має сенс, якщо в результаті такої роботи відбувається приріст знань про досліджуваний об'єкт або накопичені знання створюють певну систему, що дозволяє більш чітко відобразити його особливості [6, с. 238].

Тож аналіз наукової літератури та норм чинного законодавства дав можливість здійснити таку класифікацію юридичних гарантій діяльності поліцейських в Україні:

– за наявністю безпосереднього зв'язку з принципами діяльності Національної поліції: а) поліцейський є представником держави; б) законність діяльності; в) обмеження доступу до інформації з приводу окремих аспектів діяльності поліцейського;

– залежно від сфери їх поширення: а) загальноправові (законність; удосконаленість законодавства, його повнота та незаперечність тощо); б) міжгалузеві (захист поліцейського від втручання в його професійну діяльність; захист від протиправних посягань на життя та здоров'я поліцейського (членів його родини, осіб, звільнених зі служби) у зв'язку з виконанням професійних обов'язків; установлення особливих заходів державного захисту; законодавче закріплення особливостей юридичної відповідальності за правопорушення щодо поліцейського (членів його родини, осіб, звільнених зі служби); в) галузеві (встановлення повноважень виключно законом; особливий порядок придбання засобів для самозахисту; обмеження щодо підпорядкування поліцейських);

– трудові (особливості робочого часу та часу відпочинку поліцейських, їх грошового та пенсійного забезпечення).

Таким чином, під класифікацією юридичних гарантій діяльності поліцейських слід розуміти процес виокремлення таких гарантій із їх законодавчо закріпленої сукупності з подальшим згрупуванням окремо взятої з них за наперед установленим критерієм, який вказує на її найсуттєвіші ознаки, а також на її зв'язок з іншими юридичними гарантіями діяльності поліцейських, які входять до відповідної видової групи. У такому випадку групу юридичних гарантій діяльності поліцейських, що утворена відповідно до обраного критерію їх наукової класифікації, слід розглядати як підсистему, що входить до системи означених гарантій.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України : від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 63. – Ст. 2075
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : Підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
3. Гурджі Ю. О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.09 / Гурджі Юлія Олексіївна. О., 2007. 487 с.
4. Кримінально-виконавче право : підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодед та ін. ; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Х. : Право, 2011. 328 с.
5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 3 : К-М. 2001. 792 с.
6. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : монографія / В. Б. Пчелін. Харків : У справи, 2017. 488 с.

Одержано 15.11.2020

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ. БЕЗПЕКА ТА ПРАВОПОРЯДОК

УДК 65.015

Ельман Кардашханович АЛІЄВ,

*викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Роман Миколайович СМОЛА,

*старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки
факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗНАТЬ ТА ПІДГОТОВКИ З ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Починаючи з 2014 року люди в нашій країні стали дуже агресивними, у зв'язку з проведення ООС (АТО), у багатьох людей мається на руках вогнепальна зброя, або вибухові речовини.

Проблема в тому що дуже багато поліцейських не дотримуються заходів власної безпеки і не використовують тактичні прийоми на викликах, що надходять від оператора «102», внаслідок чого поліцейські гинуть, або отримують тяжкі травми.

Тактико-спеціальна підготовка є складовою системи службової підготовки співробітника Національної поліції і охоплює комплекс навчальних дисциплін, мета яких – навчання особового складу НПУ умілим діям в екстремальних ситуаціях, підготовка керівного складу до виконання службово-бойових завдань в умовах надзвичайного стану або складної оперативної обстановки в мирний і військовий час, а також тактиці несення патрульної служби.

Дуже часто при прибутті на виклик, поліцейські не використовують (ігнорують) тактичний прийом «контакт та прикриття».

«Контакт та прикриття» — це:

- тактична концепція;
- за участю двох чи декількох офіцерів та одного чи декількох суб'єктів або підозрюваних;
- збільшує безпеку офіцерів, контроль підозрюваних, контроль за місцем події;
- може запобігти роззброєнню, замахам та втечам;
- додає психологічну присутність.

Багато працівників при вході до жилої площі (квартири) не запитують у суб'єкта «чи є хтось ще в квартирі окрім нього?», не правильно входять після дозволу в приміщення, навіть біля дверей стоять не правильно. За таких дрібниць як багато вважають, можуть статися тяжкі наслідки!

Дуже часто трапляються погоні за транспортними засобами правопорушників. У кожного водія-пасажира може матись при собі зброя, яку він може застосувати проти поліцейського. Вимога патрульного поліцейського про зупинку транспортного засобу є обов'язковою для всіх учасників дорожнього руху. У разі невиконання таких вимог патрульний здійснює переслідування та зупинення транспортного засобу. Під час зупинки транспортного засобу або під час переслідування транспортного засобу слід дотримуватися «Тактики дії під час зупинення та наближення транспортного засобу» :

- наказати водієві зупинити двигун, тримати руки на виду і вийти з транспортного засобу;

- контролювати поведінку водія, подаючи чіткі команди;
- контролювати поведінку пасажирів (стримування);
- наказати водієві пройти до патрульного автомобіля;
- не потрібно заважати офіцеру, який вступає в контакт з водієм, подавати команди та контролювати підозрюваного;
- один офіцер відповідальний за фізичний контроль підозрюваного, в той час як інші контролюють автомобіль.

Таким чином, можна вийти до висновку, що завжди потрібно:

1. Пам'ятати про свої тактичні комунікації;
2. Пам'ятати про власну безпеку та безпеку іншого поліцейського (напарника);
3. Підвищити рівень знань та підготовки поліцейських;
4. Пам'ятати про тактичні прийоми на службі.

Тактика є одною з найважливіших складових в діяльності поліції; якщо не використовувати тактичні прийоми на службі то рівень власної безпеки впаде до мінімуму. Тактика та безпека між собою взаємопов'язані!

Отримано 22.10.2020

УДК 342.12

Людмила Олексіївна АНДРІЄВСЬКА,

адвокат, ст. викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ БОРЖНИКОМ ЗА ЯКИМИ Є ДЕРЖАВНИЙ ОРГАН

Питання виконання судових рішень зобов'язального характеру боржником за якими є державний орган є актуальним на сьогоднішній день з огляду на те, що за виконанням рішень щодо стягнення коштів з державного органу необхідно звертатись до органів казначейської служби, в той час як за виконанням рішень зобов'язального характеру необхідно звертатись до виконавчої служби, що ускладнює процедуру отримання коштів.

Рішення зобов'язального характеру за своє суттю можуть бути як немайновими або ж майновими, які зобов'язують боржника передати стягувачу грошові кошти або майно. У випадку виконавчого провадження щодо державного органу актуальність полягає саме щодо рішень майнового характеру.

В попередній редакції Закону України «Про виконавче провадження» №606-XIV від 21 квітня 1999 року [1], існувала глава, яка мала назву «Виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення». Назва цієї глави повністю відповідала змісту статей, які в ній містилися. В чинному Законі України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII [2] стаття 63, норми якої регламентують порядок виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, знаходиться в Розділі VIII «Виконання рішень немайнового характеру». Це вносить певну плутанину, з огляду на те, що не всі рішення зобов'язального характеру є немайновими, і навпаки [3].

Звернемо увагу на те, що навіть у випадку стягнення коштів з державного органу, виникає проблема коли державний орган має затверджений порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, та прийняте рішення про затвердження бюджетної програми виконання судових рішень. Згідно даних рішень на практиці затверджують планові призначення у певній сумі, тоді звертаючись

до такого органу з виконавчим листом велика вірогідність отримати відповідь що відкриті асигнування вже відсутні і у такому випадку існує усталена судова практика закріплена постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України № 13 від 29.09.2016 року «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган або державна установа, підприємство, організація» [4].

Проте повертаючись до рішень зобов'язального характеру, слід зазначити, що чинний порядок виконання зобов'язального рішення є далеким від досконалості. Так судова практика пішла таким шляхом, що судові рішення в жодному випадку не може викладатися альтернативно. На моє переконання, від цієї догми потрібно відходити.

Потрібно зазначити що, більшість судових рішень у своїй результативній частині містять вимогу зобов'язати державний орган вчинити певні дії. Органи державної казначейської служби тлумачать це як зобов'язання яке регулюється ст. 7 ЗУ «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» і не покривається статтями 3 і 4 вищезазначеного закону.

У цьому контексті важливим є те, що 13 червня 2012 року Вищий адміністративний суд України прийняв інформаційний лист 1483/12/13-12, в якому визначив, що «адміністративний суд повинен визнати такі дії протиправними і зобов'язати відповідачів здійснити нарахування та виплату належних сум відповідно до закону, а не ухвалювати рішення про стягнення конкретних сум». А отже, суди відмовляють людям в задоволенні позовів про зміну способу і порядку виконання рішень, тобто не змінюють в рішенні судів з «зобов'язати» на «стягнути».

Державні органи на запити щодо порядку виконання рішень де відповідачем є держава і у рішенні є зобов'язання вчинити певні дії на статтю 7 ЗУ «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» яка говорить про те, що «виконання рішень суду про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за якими є державний орган, державне підприємство, юридична особа, здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження», з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом [5].

Використання ст. 7 Закону обмежується тим, що суди відмовляють і державним виконавцям у зміні способу і порядку виконання рішення базуючись на тих самих аргументах, викладених у інформаційному листі Вищого адміністративного суду. А ті одиничні випадки, коли суд першої інстанції, приймає позитивне рішення, згодом скасовуються апеляційними судами.

Залишається лише шлях, який і раніше був неефективний в цій категорії справ, а саме виконання цих рішень згідно ЗУ «Про виконавче провадження» без застосування особливостей визначених ЗУ «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень».

Звертаємо увагу на погляд ЄСПЛ щодо забезпечення виконання рішень судів.

15 жовтня 2009 року ЄСПЛ виніс пілотне рішення у справі «Юрій Іванович Іванов проти України», яким визнав порушення Україною її зобов'язань, передбачених Конвенцією та протоколами до неї, зокрема п. 1 ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту» Конвенції та ст. 1 «Захист права власності» Першого протоколу до неї. У своєму рішенні Суд зобов'язав Україну невідкладно запровадити на національному рівні ефективний засіб юридичного захисту або комплекс таких засобів, які унеможливлювали б подібні порушення. Забезпечувати виконання рішень судів має на меті Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» 2012 року. Він передбачає, що рішення про стягнення коштів, де боржником є державний орган, має виконувати центральний орган виконавчої влади, що провадить державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у межах бюджетних призначень шляхом списання коштів із рахунків цього державного органу, а за відсутності в зазначеного державного органу призначень – за рахунок коштів,

передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Якщо рішення суду про стягнення коштів із державного підприємства або юридичної особи не виконано протягом шести місяців із дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, його виконання здійснюють за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Якщо протягом трьох місяців кошти не перераховано, стягувач отримує компенсацію в розмірі трьох відсотків річних від несплаченої суми за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Тобто Україна гарантує виконання рішень, де боржниками є державні органи, підприємства, юридична особа, примусову реалізацію майна якої заборонено, навіть у разі їх неплатоспроможності. У цьому разі держава виконує рішення суду за рахунок коштів Державного бюджету України. На нашу думку, прогресивним є визнання й виконання рішень ЄСПЛ, які можуть бути використані для прийняття рішень іншими судами. Хоча цей Суд є гарантом дотримання Конвенції, проте проблемним залишається виконання рішень на території України та використання їх як джерела права у вітчизняній правозастосовній практиці [6, с.251].

Отже, зміна в Законі України «Про виконавче провадження» розділу «Виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення» на розділ «Виконання рішень немайнового характеру» призвело до деяких труднощів у виконанні рішень майнового характеру особливо в яких боржником є державний орган. Тому було б доцільно передбачити законодавчу процедуру щодо виконання рішень зобов'язального характеру з приводу зобов'язання сплати коштів, яка б діяла більш ефективно та можливо також через органи казначейської служби.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про виконавче провадження» №606-XIV від 21 квітня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-14>
2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
3. А. Авторгов., Проблемні питання виконання судових рішень зобов'язального характеру. Судебно-юридическая газета. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/160592-problemni-pitannya-vikonannya-sudovikh-rishen-zobovyazalnogo-kharakteru>
4. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України № 13 від 29.09.2016 року «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган або державна установа, підприємство, організація». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16>
5. Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів: зб. наук. пр. за ред. Ю.В. Білоусова. Хмельницький. 2019. 296 с.
6. Камінська Н. В. Косяк Н. В. Київ Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. №1. с. 250-259

Одержано 20.10.2020

УДК 347.965(477)

Сергій Олександрович БАНДУРКА,

доктор філософії,

адвокат АО «Креденс», м. Київ

АДВОКАТУРА НА СТОРОНІ ЗАКОНУ

Адвокатура, як справа захисту, стара як світ. Створюються нові і зникають старі держави, змінюються уряди, а захисна діяльність в суспільстві залишається. З тих часів як наш предок зліз з дерева, став ходити на двох і знайшов собі печеру та взяв палицю

чи камінь в руки, виникла функція захисту своєї особистості, своїх близьких, своєї оселі і майна. Спочатку це був захист фізичний та індивідуальний, а по мірі об'єднання людей в групи, сімейні родини, він став груповим і більш організованим. Форми захисту удосконалювались з кожним періодом розвитку людської цивілізації, і в наші часи, врешті-решт набув форми адвокатської діяльності. Адвокатська діяльність в усіх сучасно розвинутих і демократичних країнах врегульована законами, а в Україні - Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [1, с.282].

Професія адвоката публічна, відкрита і сучасно утаємничена, оскільки адвокат допущений до службової процесуальної таємниці, в окремих випадках, може бути допущений і до державної таємниці, він веде пошук і розвідку даних, які дозволять забезпечити захист прав і свобод і законних інтересів обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та інших осіб, стосовно яких судом вирішується питання покарання чи вжиття інших заходів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством чи адміністративно-правовими нормами, чи надання правової допомоги особам, які звернулися за такою допомогою чи законом їм така допомога передбачена.

Професія адвоката одночасно і прозаїчна і романтична, він стоїть на сторожі закону. Суспільство знає, що світоустрій у часовому вимірі минулого відрізняється радикальним чином від теперішнього, коли адвокатура доступна практично кожному громадянину. Зміна історичних і культурних умов, об'єктивна реальність, яка змінювала і характер діяльності адвокатури, незалежно від того, як вона тоді називалась.

Сучасні мешканці України користуються тим, що створили покоління їх попередників: територією, культурою, традиціями, звичаями, матеріальною інфраструктурою та правовою базою, яка хоч і змінюється постійно, але її корінні засади формувалися впродовж багатьох років.

У створенні нинішнього українського суспільства адвокатура в усі часи брала активну участь, хоч в історичних дослідженнях цьому не приділено належної уваги.

Як зауважує Рожен Л.М. народ, який забуває або не знає своєї історії, приречений постійно і бездумно блукати і п'їтьмі невизначеної сучасності, повторювати власні помилки та не мати шансів на світле майбутнє. Через недалекоглядних світових лідерів, різноманітних «горе-керівників», які опікувалися лише власним сьогоденням, гинули великі держави та страждали мільйони пересічних людей. Після підйомів приходили роки занепаду, збільшувалось розшарування суспільства, а це в свою чергу, призводило до внутрішніх жакливих катаклізмів. Занадто прагматичне ставлення до власної культури та історії посилювала негативні катастрофічні процеси.

Іноді такі трагедії спричиняла недостатня увага з боку провладних урядовців до правоохоронної та правозахисної діяльності, до силових структур і спецслужб. Особлива небезпека для суб'єкта державотворення полягала у зневазі до закону, до правових норм існування суспільства [2, с.8]. Прикладом такої великої держави, яка розкололася в силу повної зневаги до прав і свобод людини, може бути Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). Знання минулого адвокатської діяльності збагачує наше розуміння сучасності і перспектив його розвитку. Історичну спадщину створюють конкретні люди, які задіяні в тій чи іншій суспільній діяльності, в т.ч. і адвокатській діяльності.

Розуміння своїх обов'язків, своєї відповідальності, неухильне дотримання принципів законності, патріотизм - невід'ємна складова ефективної професійної діяльності, оскільки в такій особливо важливій справі, як захист прав і свобод людини та надання правової допомоги, чим займається адвокатура.

Адвокат - це високоінтелектуальна та високоосвічена людина, смілива, тому що йде на конфлікт із державою, в особі її суддів, слідчих, прокурорів, у випадках порушення ними закону та з фізичними особами - порушниками закону та водночас поміркована, яка володіє витримкою та різноманітними здібностями, які дозволяють їй отримувати і аналізувати інформацію, робити належні висновки і реалізовувати їх. Адвокат не стріляє

і не використовує силові методи, його призвання думати, критично мислити. Адвокат користується не тільки тією інформацією, яку йому надають офіційні особи, а й інформацією, яку він здобуває особисто, користуючись правами, встановленими ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» («Професійні права адвоката»).

Адвокат має викликати довіру в суспільстві, недовіра до адвоката приведе його до професійного краху.

Високе призначення адвоката обумовлює до нього особливі вимоги, примушує його дотримуватись етичних правил, свого роду, кодексу честі та гідності, бути постійно на моральній висоті, принциповим до беззаконня, стояти на боці закону і постійно вдосконалюватись. Суспільство і держава, має проявляти високу повагу до адвокатів, створювати необхідні умови для їх діяльності, а з іншого боку пред'являти до них високі вимоги до їх професійного та морально-етичного рівня. Але в багатьох випадках права, надані адвокатам чинним законодавством, грубо порушуються, іноді адвокати самі стають жертвами злочинів, піддаються безпідставному кримінальному переслідуванню.

Основним завданням діяльності адвокатів є захист прав і свобод людини та надання правової допомоги особам та організаціям. Вся адвокатська діяльність спрямована на вирішення цього завдання в кримінальному, цивільному та адміністративному процесах.

У цьому відношенні адвокатура є одним із самих надійних гарантів захисту і відновлення прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

Список бібліографічних посилань

1. Про адвокатуру і адвокатську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. - № 27. - С. 282.

2. Рожен Л.М. Нариси з історії розвідки суб'єктів державотворення на теренах України. – К. : вид-во «Одеса України» : монографія. - 2011. – С. 8 (535 с.).

Одержано 21.10.2020

УДК 316.74(477)

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах сьогодення оцінка результатів професійної діяльності Національної поліції є важливою, оскільки вона допомагає визначити, наскільки ефективно виконують свої професійні обов'язки окремі працівники поліції, органи та підрозділи поліції в цілому, їх відповідність соціальному призначенню.

Згідно ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» основним критерієм оцінювання ефективності професійної діяльності органів і підрозділів поліції є довіра [1]. Проте, зазначимо, що критерій довіри до поліції є лише одним із показників, який застосовують при дослідженні громадської думки про будь-яку професійну діяльність, зокрема поліцейську. Ми погоджуємось з думкою, І. О. Святокума, що критерій довіри буде більш корисним для оцінки роботи поліції не ізольовано, а у поєднанні з іншими індикаторами, у тому числі – показниками оцінки громадянами роботи поліції [2, с. 11]. Тому означена тема є своєчасною та актуальною.

Емпіричною основою публікації є результати дослідження «Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів 2020», яке здійснювалося протягом березня – травня 2020 року.

В цьому році у зв'язку зі світовою пандемією COVID-19 для збирання первинних даних використовувався метод інтернет-опитування. Усього було зібрано 13160 відповідей, із яких 8473 – повних (опитувальник заповнено повністю), із них м. Харків – N=2086, Харківська область – N=6387 [3].

Суспільна думка про роботу поліції та стан протидії злочинності є багатогранною проблемою. У дослідженні були використані показники оцінки роботи поліції, які були об'єднані у п'ять груп. Перша група – показники вивчення умов безпеки проживання громадян. Досліджувалася громадська думка про відчуття безпеки проживання, що відповідала на питання, яким чином результати роботи поліції відбиваються на повсякденному житті громадян. Друга група – оцінка ефективності роботи правоохоронних органів. Досліджувалася громадська думка про діяльність поліції, що характеризувала ставлення населення до окремих напрямів роботи поліції. Третя група – довіра до правоохоронних органів, а саме: поліції, прокуратурі, суду, СБУ, патрульній поліції, правоохоронним органам в цілому. Четверта група – взаємодія населення та поліції. Досліджувався рівень готовності населення до взаємодії з працівниками правоохоронних органів, що є групою показників, які впливають із довіри до правоохоронних органів та характеризують схильність громадян до контактів та допомоги. І остання група – оцінка правоохоронної діяльності у місцевій громаді. Досліджувалася правоохоронна діяльність працівників у місцевій громаді, що характеризувалась суб'єктивним сприйняттям населенням проблемних моментів у діяльності поліції [3]. Як бачимо, довіра населення до поліції являє важливий, але не єдиний аспект ставлення до поліції.

В ході дослідження респондентам було запропоновано оцінити на скільки є безпечним місце їх проживання. Отримані результати дослідження показують, що в цілому рівень злочинності знижується. Так, третина опитаних вважає, що у місті їхнього проживання низький рівень злочинності (29 %), половина – що середній (53 %), і лише кожен п'ятий визначив рівень злочинності на території його проживання як високий (18 %). Порівнюючи дані мешканців м. Харків з мешканців населених пунктів Харківської області ми отримали наступні результати, у опитаних м. Харків більш високі оцінки рівня злочинності (21 % вказали на високий рівень), ніж у опитаних населених пунктів Харківської області (11 % вказали на високий рівень). Це пояснюється загальною закономірністю, що в невеликих населених пунктах (районах області) місцеві мешканці почувають себе безпечніше, ніж мешканці великих міст. Ця закономірність розповсюджується і на інші показники безпеки. Щодо динаміки цього показника – за оцінками мешканців міста Харкова відсоток тих, хто вказує на високий рівень злочинності, зріс, але зросла і кількість тих, хто вказує на низький рівень злочинності, що свідчить про неоднорідність розподілу осередків концентрації злочинності в місті. У районах Харківської області за останній рік рівень злочинності за оцінками місцевих мешканців значно зменшився, і неоднорідності не фіксується – кількість тих, хто вважає, що рівень злочинності високий зменшується, а тих, хто вважає що рівень злочинності низький – збільшується.

Наступним кроком дослідження є оцінка роботи правоохоронних органів. За результатами отриманих даних, ефективність роботи поліції покращується. Так, роботу місцевої поліції оцінили як відмінну та скоріше добру 35 % опитаних (29 % у 2019 році, 28 % у 2018 році). Мешканці районів Харківської області оцінюють роботу місцевої поліції як більш ефективну, ніж мешканці м. Харків.

Мешканці Харківщини серед правоохоронних органів найбільш успішною вважають роботу патрульної поліції та поліції у цілому, найменш успішною є робота суду та прокуратури. Роботу патрульної поліції позитивно («відмінно» та «скоріше добре») оцінюють 40 % опитаних, поліції в цілому – 35 %, СБУ – 29 %, суду – 25 % та прокуратури – 20 %. За індексною оцінкою найбільш ефективною виявляється робота СБУ.

В ході дослідження важливим було виокремити групи, які довіряють правоохоронним органам. Аналіз даних показує, що у Харківській області в цілому 37,6 % опитаних

довіряють Національній поліції (серед яких 12,8 % довіряють повністю, а 24,8 % певною мірою), баланс довіри (різниця між відсотком тих, хто довіряє і тих, хто не довіряє) покращився і у 2020 році становить -7,3. Порівняно з 2019 роком довіра збільшилась на 3 % (у 2019 довіра становила 34,1%, баланс довіри -12,7). У м. Харків поліції довіряють 34 % опитаних (серед яких 14,2 % довіряють повністю, а 19,8 % певною мірою), баланс довіри по м. Харків становить -15,6. Порівняно з 2019 роком довіра збільшилась на 2 % (у 2019 довіра становила 31,8 %, баланс довіри -16,8). У районах Харківської області поліції довіряють 43,4 % опитаних (серед яких 10,4 % довіряють повністю, а 33 % певною мірою), баланс довіри по районах Харківської області у 2020 році став позитивним і становить +6,4. Порівняно з 2019 роком довіра збільшилась на 6,5 % (у 2019 довіра становила 36,9 %, баланс довіри -7,4).

В ході дослідження респондентам було запропоновано надати відповіді на запитання: «Якщо Вам буде необхідно звернутися в поліцію, який спосіб ви знаєте, чи зможете ними скористатися?». Були отримані наступні результати, основний спосіб повідомлення про злочин – за допомогою екстреного телефону 102. Такий спосіб обрали – 94 % опитаних м. Харків, 93 % опитаних районів Харківської області та 93 % опитаних Харківської області у цілому.

Другим за рейтингом є особистий візит до відділу поліції. Такий спосіб обрали – 31 % опитаних м. Харків, 46 % опитаних районів Харківської області та 35 % опитаних Харківської області у цілому. Частка респондентів, готових скористатись цим способом, порівняно з минулим роком у районах Харківської області зменшилась із 46 % до 42 %.

Збільшилась частка опитаних у м. Харків (9 %) та Харківській області у цілому (11 %), які знають телефон дільничного й готові подзвонити йому, у районах Харківської області частка опитаних, які знають телефон дільничного, залишається стабільною (15 %).

Мають намір звернутись до дільничного особисто і знають, де він перебуває, 10 % опитаних (8 % у м. Харків та 11 % у районах Харківської області). У м. Харків (12 %) та районах Харківській області (11 %) збільшилась частка опитаних, які знають інші телефони поліції і можуть повідомити про правопорушення. В цілому по Харківській області вона становить 12 %. Проте відсоток опитаних, хто знає, як це зробити через вебсайт / Інтернет у Харкові дещо збільшився, по районах Харківської області зменшився (з 9 % до 8 %), у Харківській області у цілому залишився без змін.

Серед інших способів звернутись до поліції респонденти вказують мобільний додаток MyPol та намір «звернутись до знайомого», або повторюють вже перераховані способи – зателефонувати до відділу або прийти туди особисто, але з поміткою, що телефонувати будуть знайомим. Певна частка вказує на марність звернення до поліції через особисте розчарування та негативне ставлення до правоохоронних органів.

На запитанням «Чи готові ви допомагати правоохоронним органам?». Були отримані наступні результати, що попри достатньо низьку довіру та негативне ставлення 90 % опитаних готові допомагати поліції. Так, по Харківській області у цілому 44 % опитаних висловили готовність допомагати поліції за будь-яких обставин, 49 % допускають це, але не завжди, в деяких ситуаціях, і лише 7 % заперечують таку можливість повністю.

У м. Харків за будь-яких обставин готові допомагати поліції 49 % опитаних, готові в деяких ситуаціях – 39 %, не готові – 12 %. У районах Харківської області за будь-яких обставин готові допомагати поліції 44 % опитаних, готові в деяких ситуаціях – 49 %, а зовсім не готові – 7 %.

Різниця між містом та областю за цим показником (у 3 %) мінімальна. У м. Харків більший відсоток тих, хто безумовно готовий допомагати поліції, а у районах Харківської області більший відсоток тих, хто допомагатиме лише в деяких ситуаціях.

І наостанок, варто уваги віктимні показники. Віктимність за результатами опитування збільшилась, а латентність злочинності – навпаки, зменшилась. Серед мешканців Харківщини 17 % ставали жертвами злочинних посягань, кожен п'ятий з них (18 %) не

повідомив про це в поліцію. Віктимність у м. Харків (21 %) значно вище, ніж у районах Харківської області (9 %). Проте латентність злочинності є вищою у районах Харківської області (21 %), ніж у м. Харків (17 %).

Серед злочинних посягань, з якими зіткнулись опитані є майнові злочини – крадіжка, шахрайство та пограбування.

Серед причин неповідомлення про злочин в поліцію переважають заздалегідь сформовані упередження щодо реакції поліції – головним чином, упевненість у марності та безперспективності цього, а також різноманітні побоювання що це ускладнить їх справу або завдасть шкоди їм самим або членам їхньої родини та впевненість у тому, що для вирішення їхньої справи буде потрібно вступати у корупційні відносини чи сплачувати комусь гроші.

Отже, виходячи з вищі означеного можна зробити висновок. По-перше, система оцінки професійної діяльності правоохоронних органів носить комплексний характер. По-друге, через показники (довіра до поліції, взаємодія населення з поліцією, оцінка населенням роботи поліції тощо) висловлюється і формується громадська думка про роботу правоохоронних органів, яка в свою чергу суттєво впливає як на професійну мотивацію окремих працівників, так і на адаптацію професійної діяльності до сервісного характеру.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 15.10. 2020).

2. Святокум І. О. Формування системи оцінки діяльності Національної поліції: наук.-метод. рек. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. – 40 с.

3. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів 2020 : за результатами досліджень 2013–2020 років, проведених у Харківській області : [монографія] / Сердюк О. О., Бобро Н. В., Щербак І. В., Кузіна І. І., Даниленко І. В. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов. упр. Нац. поліції в Харків. обл. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. – 346 с.

Одержано 02.11.2020

УДК 351.741

Марія Василівна БУРАК,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

Національної академії внутрішніх справ

ВЛАСНА БЕЗПЕКА В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. У свою чергу, правоохоронна діяльність належить до переліку професій з підвищеним ризиком і характеризується одним із найвищих рівнів екстремальності та професійного стресу [1]. Утім, не варто забувати, що поліцейським є також громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому надано спеціальне звання поліції (ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національну поліцію») [2]. В системі Національної поліції України, у складі кримінальної поліції, 09 листопада 2018 р. було створено Департамент внутрішньої безпеки (далі – ДВБ), одним з основних завдань якого є організація і здійснення заходів захисту поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків, та дотримання внутрішньої

безпеки в діяльності підрозділів Національної поліції України шляхом внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів поліції.

Слід наголосити, що до реформування МВС в Україні правова термінологія та правоохоронна практика не містила такого терміну як забезпечення «власної безпеки» органів поліції. На сьогодні цей термін також не містить будь-якого чіткого визначення. Серед термінів, які мають певну змістовну схожість з поняттям «власна безпека» у наукових роботах та правових актах використовуються словосполучення «внутрішня безпека», «безпека особи», «особиста безпека», «безпека життєдіяльності персоналу», що створює певні складнощі у правильному розумінні їх змісту.

Виходячи з розуміння «внутрішньої безпеки», викладеного в Положенні про ДВБ НП України, керівництво Національної поліції України «власну безпеку в органах поліції» розглядає лише як частину внутрішньої безпеки в діяльності цих органів. На відміну від особистої безпеки поліцейських та безпеки життєдіяльності персоналу поліції власна безпека в органах поліції охоплює увагою і членів сімей правоохоронців.

Так, аналізуючи норми Кримінального кодексу України, які покликані забезпечувати кримінально-правову охорону наведених відносин (ст. 345, 348, 349 КК) слід підкреслити важливу рису – охорона та захист близьких родичів поліцейського від погроз, посягань на життя та недоторканість здійснюється у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Таке ототожнення законодавцем близьких родичів безпосередньо з особистою безпекою поліцейського обумовлено тим, що у багатьох випадках вони розглядаються як потенційні об'єкти впливу чи помсти (шляхом погрози чи посягання на їх здоров'я, життя, недоторканість), через які можна впливати на встановлену законом діяльність поліцейського. Це обумовлено психологічними аспектами, на яких будуються родинні зв'язки між близькими родичами. І хоча професійний ризик для працівників поліції є вірогідною складовою їх професії до якої вони мають бути психологічно і тактично готові, це аж ніяк не стосується їх близьких та членів родини. Крім того, враховуючи зміст ст. 347 КК України об'єктом власної безпеки поліції так само може бути майно працівника правоохоронного органу, якому загрожує знищення чи пошкодження у зв'язку з виконанням цим працівником законних службових обов'язків.

Вбачається, що серед так званих зовнішніх загроз доцільно виділити ще компрометацію органів поліції, їх співробітників, цивільних службовців і працівників, а також осіб, які сприяють правоохоронній діяльності; дезорганізуючий вплив на морально-психологічний стан персоналу поліції; поширення в засобах масової інформації, в мережі Інтернет, на масових заходах неправдивих відомостей, а також інших відомостей, що обмежують права та охоронювані законом інтереси поліції. Безумовно, що власна безпека поліцейських є однією з основних складових власної безпеки в органах поліції взагалі. Тому вважаємо, що власну безпеку слід розглядати не «органів поліції» (як це зазначено у Положенні про ДВБ), а «в органах поліції».

При цьому це буде не просто стан, а певний режим, тобто певні умови (звичайні чи надзвичайні), реально наявні або необхідні для забезпечення нормальної роботи, функціонування як окремого поліцейського, так і всього органу (підрозділу) поліції загалом. Це може бути встановлена процедура конкурсного відбору на посади поліцейських, атестації поліцейських, а також сприяння уповноваженим керівникам органів поліції при розв'язанні питань про комплектування підпорядкованих підрозділів кваліфікованими кадрами; правила пропускнуго режиму та порядку надання доступу до режимних приміщень органів поліції; режим охорони адміністративних будівель органів поліції та оперативний план оборони органів поліції та відбиття нападу, режим роботи зі службовою документацією тощо. Відповідно, якщо говорити про власну безпеку в органах поліції в комплексі, то й режим слід вважати комплексним.

Отже, власна безпека поліцейського – це стан захищеності життя, здоров'я, майна безпосередньо поліцейських та їх близьких родичів і членів сім'ї від загроз фізичного,

психологічного та майнового характеру, що існують в реальному часі чи можуть виникнути у майбутньому у зв'язку з виконанням такими поліцейськими службових обов'язків, а також від протиправного перешкоджання або втручання у їх службову діяльність з боку керівного складу поліції, МВС України, прокуратури, окремих представників органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських, політичних та релігійних об'єднань, або необґрунтованої дискредитації. У свою чергу «власну безпеку в органах поліції» ми пропонуємо розглядати як комплексний режим захищеності органу (чи органів) поліції, а також кожного окремого поліцейського (їх близьких родичів і членів сім'ї, майна) від загроз деструктивного і дезорганізуючого впливу, що можуть зашкодити їх ефективному функціонуванню у звичайних та нестандартних (надзвичайних) ситуаціях.

Враховуючи викладене, перспективним напрямом наших подальших наукових розвідок стане характеристика загроз власної безпеки в органах поліції як сукупності умов і факторів, що створюють перешкоди для виконання ними покладених законодавством завдань.

Список бібліографічних посилань

1. Лінник А.О. Кризи професійного становлення поліцейських. Юридична психологія. 2017. № 1 (20). С. 181-188. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/article/view/429/431>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19>

Одержано 10.11.2020

УДК 656.11

Ігор Володимирович ВЛАСЕНКО,

кандидат технічних наук, доцент,

*доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Микола Олександрович КОТЕЛЮХ,

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АНАЛІЗ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ДТП ЗА 2019 РІК

Нажаль, у світі зберігається негативна тенденція зростання кількості дорожньо-транспортних пригод (ДТП) і велика кількість постраждалих в них. Як повідомив ВООЗ в 2019 році в світі зросла смертність через аварії на дорогах, за рік гине 1,35 млн осіб. У звіті за 2015 рік ВООЗ оприлюднило, що в результаті ДТП щорічно гине близько 1,25 млн осіб, а за даними 2013 року загиблих було 1.24 млн осіб. Аналіз причин травматизму на дорогах дозволяє встановити основні напрямки щодо зниження цього негативного явища. Загальносвітові тенденції результатів ДТП:

- ДТП є основною причиною смерті для людей у віці від 15 до 29 років;
- збільшується кількість автомобілів та кількість автомобілів на 1000 населення;
- збільшення кількості ДТП за участі мотоциклістів та велосипедистів (мотоциклісти складають 23% від усіх загиблих на дорогах);
- 49% загиблих на дорогах не є автомобілістами;
- найбільша кількість ДТП та загиблих в них припадає на країни з невисоким рівнем доходу (90% смертельних випадків в результаті ДТП);
- транспортні засоби, що продаються в 80% всіх країн світу, не відповідають базовим стандартам безпеки.

На дорогах України складається не однозначна картина. У 2019 році загальна кількість ДТП на дорогах України сягнула 160675 випадків, з них 26052 ДТП з постраждалими, в яких загинуло 3454 осіб, а 32736 було травмовано. З урахуванням тенденцій за останні роки, небезпека на дорогах України у 2019 році дещо збільшилася. Динаміка та тенденції у сфері безпеки дорожнього руху в Україні надані на рисунках 1 – 4.

Проведений аналіз рівня небезпеки на дорогах України за 2019 рік вказує на появу негативних напрямків. Статистичний аналіз вказує на середньозважені закономірності щодо погіршення стану безпеки дорожнього руху в Україні. До найбільш суттєвих підсумків, проведеного аналізу, відноситься:

1. ДТП за участю пішоходів становить 33% від загальної кількості ДТП із загиблими та/або травмованими особами за 2019 рік. Кількість ДТП з постраждалими, скоєні з вини пішоходів збільшилася на 4.4%, в яких з цієї причини травмованих стало на 9% більше.

2. Збільшилася на 7.6% кількість ДТП за участю дітей, загинуло на 6.8% більше ніж за попередній рік. Кількість ДТП з постраждалими, які скоєні з вини дітей також збільшилась на 26.3%. З цієї причини загинуло та травмовано більше ніж торік на 16.7% та 21%.

3. Кількість ДТП з постраждалими, скоєні з вини водіїв також збільшилася на 13.7%. З цієї причини загинуло на 14.6%, а травмовано на 11.2% більше ніж торік.

4. На 1.5% збільшилася кількість ДТП на автодорогах державного значення, в яких травмовано на 3.3% більше ніж торік.

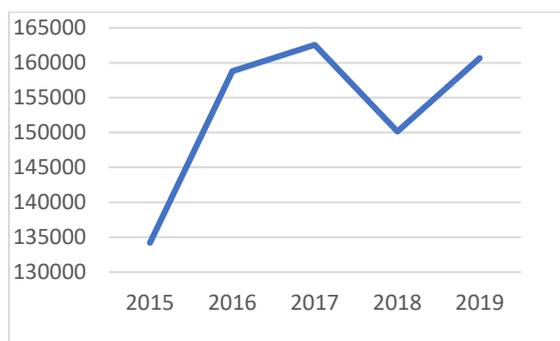

Рисунок 1. Кількість ДТП в Україні.

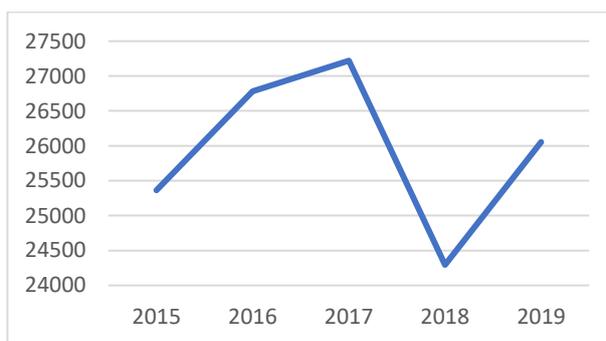

Рисунок 2. Кількість ДТП з постраждалими.

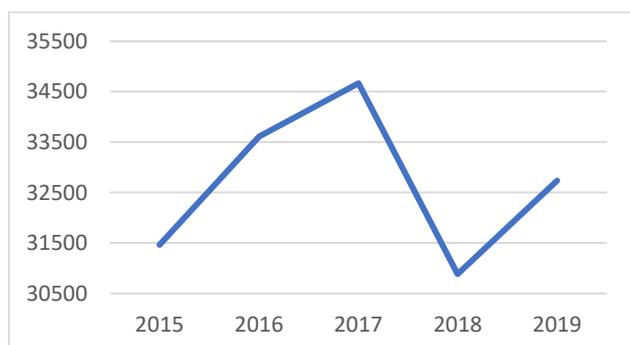

Рисунок 3. Кількість постраждалих в ДТП.

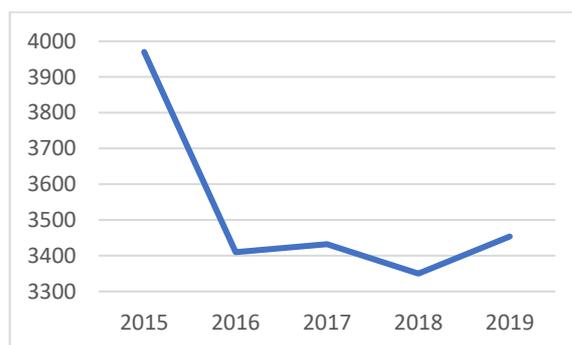

Рисунок 4. Кількість загиблих в ДТП.

5. У ДТП з постраждалими за причинами скоєння, з 34 причин збільшення відбулося у 22 пунктах.

6. Відбулось збільшення на 19.3% кількості ДТП з постраждалими, скоєні за умов незадовільного стану вулиць.

7. На 10% знизилася кількість ДТП з постраждалими, скоєні за умов незадовільного стану доріг але кількість травмованих в них зросла на 16.2%.

Збільшення кількості ДТП відбулося по усіх регіонах України. Найгірші показники з виникненням дорожньо-транспортних пригод з постраждалими по регіонах мають Луганська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська та Миколаївська області.

Аналіз основних причин виникнення ДТП в Україні за 2019 рік вказує на наступні тенденції та підсумки.

Найпоширеніші види ДТП: зіткнення (63%), наїзд на транспортний засіб, що стоїть (15%), наїзд на перешкоду (12%), що загалом складає 90% від усіх ДТП.

Основні причини ДТП із потерпілими: перевищення безпечної швидкості руху – 8761 автопригод (34% від усіх ДТП із потерпілими); порушення правил маневрування – 5676 (22%); порушення правил проїзду перехресть – 2132 (8%); недотримання дистанції – 1967 (8%); порушення правил проїзду пішохідних переходів 1673 (6%).

Після проведеного аналізу стану безпеки дорожнього руху в Україні у 2019 році, нами були визначені основні напрямки подолання негативних тенденцій. До першочергових для вирішення напрямків відносяться:

- забезпечення безпеки на дорогах національного значення;
- зниження рівня травматизму дітей на дорогах;
- зниження рівня травматизму серед мотоциклістів та велосипедистів;
- зменшення кількості учасників дорожнього руху, які знаходяться у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- поліпшення стану доріг та дорожньої інфраструктури;
- вивчення правил дорожнього руху усіма учасникам на постійній основі;
- удосконалення роботи патрульної поліції.

Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року передбачала зниження всіх показників небезпеки та покращення рівня безпеки на дорогах. Результат проведеного аналізу вказує на необхідність корегування цієї стратегії. Законодавче та нормативне забезпечення національної політики у галузі безпеки дорожнього руху потребує удосконалення з урахуванням визначених нами тенденцій.

Особливу роль в забезпеченні безпеки дорожнього руху в Україні відіграє Національна поліція. Погіршення у цій сфері вказує на появу негативних тенденцій у роботі, насамперед, патрульної поліції. Зв'язок погіршення стану безпеки дорожнього руху та порядку і способів несення патрульної поліції потребує подальшого дослідження.

Одержано 23.10.2020

УДК 351.74(477):005.963.1

Андрій Васильович ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного і міжнародного права факультету №4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Віталій Олегович НАЙДА,

слухач магістратури 1 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

НОВІТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Реформування основ діяльності правоохоронних органів лежить в основі європейської інтеграції.

Новітнім аспектом діяльності поліції в умовах європейської інтеграції є взаємодія з громадськістю, яка останнім часом розглядається не лише як завдання чи функція поліції, а як фундаментальна концепція (стратегія), своєрідна філософія поліцейської діяльності у демократичному суспільстві. У ході євроінтеграції стратегія «community policing» активно впроваджується у діяльність Національної поліції України, у тому числі за

організаційної, консультативної та методологічної підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в Україні.

Організація безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) у 2008 р. визначила «community policing» як філософію або організаційну стратегію, під якою розуміють взаємне співробітництво поліції та громади (суспільства) з метою ефективнішої протидії злочинності, страху перед злочинами, фізичній або моральній шкоді, розпаду добросусідських відносин з метою покращення якості життя для всіх [4, с. 7].

Розглядаючи поліцейського як повноцінного партнера, стратегія «community policing» багато в чому зрівнює громаду та поліцію. На нашу думку, остання стає невід'ємною частиною громади, її культурної, соціальної сфери, а громадськість, відповідно, з власної ініціативи, усвідомлюючи потреби громади, розробляє соціальні ініціативи, спрямовані на взаємодію з поліцією, проводить тренінги, моніторинг інтернет-простору, залучається до допомоги поліції у ролі перекладачів, понятих, статистів, учасників пошукових операцій безвісно зниклих осіб тощо.

Успішне втілення стратегії «community policing» можливе лише за умови гармонізації українського законодавства у правоохоронній сфері з законодавством ЄС. Так, Закон України «Про Національну поліцію» не містить чіткої вимоги щодо запровадження Кодексу професійної етики. Наприклад, закон, що регулює діяльність поліції у Північній Ірландії, містить конкретну вимогу, згідно з якою Кодекс професійної етики «визначає стандарти поведінки та практики для поліцейських» та роз'яснює їхні права та обов'язки відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. [3].

Також вважаємо доречним на законодавчому рівні імплементувати положення Роттердамської хартії «Охорона правопорядку силами поліції в поліетнічному суспільстві», яка містить базові положення щодо організації діяльності поліції в етнічно неоднорідному суспільстві, налагодження партнерських відносин між поліцією та етнічними меншинами з метою недопущення ворожнечі та встановлення довіри та конструктивного співробітництва [1].

Стратегія «community policing» також передбачає активну участь поліції у громадському житті (обговореннях, форумах, культурних заходах тощо). У цьому аспекті поліцейський розглядається як особистість, високо обізнана та компетентна не лише у сфері правоохоронної діяльності та права, але і новітніх сферах, зокрема проектного менеджменту, творчості, громадської, виховної та навчальної діяльності. Така новітня діяльність поліції має, на нашу думку, покладатися на підрозділи взаємодії з громадськістю та превенції патрульної поліції, а також заклади вищої освіти МВС України (далі ЗВО МВС України).

Окрема увага в ході організації партнерської взаємодії поліції і громадськості має приділятися молоді як найбільш активній частині громадськості, а також молодим співробітникам поліції. У березні 2005 р. був ухвалений Європейський Пакт в інтересах молоді, як частина Лісабонської стратегії зайнятості та зростання. Мета цього документу полягала у розвитку участі молоді в соціальній інтеграції молоді у суспільство. У 2007 р. у своєму комюніке «Сприяння повноцінній участі молоді в освіті, зайнятості та суспільстві» Європейська Комісія акцентувала увагу на тісній комунікації у всіх сферах задля створення умов для розвитку молодіжної сфери [2].

На нашу думку, необхідне широке залучення поліцейських, зокрема курсантів (слухачів) ЗВО МВС України, до програм молодіжного обміну Erasmus+, форумів, конкурсів та заходів, організованих Представництвом ЄС в Україні, стажування в рамках Європейського корпусу солідарності чи стажування для викладачів ЗВО МВС у Європейському поліцейському коледжі, реалізації соціальних проектів за фінансової допомоги ЄС, запрошення представників поліції на ключові заходи Східного Партнерства та Європейського Союзу.

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що впровадження стратегії «community policing» в рамках європейської інтеграції відкриває принципово нове розуміння діяльності поліції, її взаємодії з громадськістю на засадах партнерства, що, водночас, вимагає гармонізації українського законодавства у правоохоронній сфері з законодавством ЄС, участі поліції у громадському житті, а також міжнародній діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Роттердамська хартія: охорона правопорядку силами поліції у поліетнічному суспільстві. URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1431094383> (дата звернення 05.10.2020).
2. European Commission, Promoting young peoples full participation in education, employment and society Brussels, 5.9.2007 COM (2007) 498 final. URL: http://eur-lex.europa.eu/.../site/en/com2007_0498en01.pdf (дата звернення 10.10.2020).
3. Закон про поліцію (Північна Ірландія). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/-2000/32/section/52> (дата звернення 10.10.2020).
4. Наилучшая практика построения партнерства между полицией и обществом. Вена: Отдел стратегических вопросов полицейской деятельности ОБСЕ, 2008. URL: <http://polis.osce.org/library/> (дата звернення 15.10.2020).

Одержано 21.10.2020

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

викладачка кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА У СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Одним із проявів системи стримувань і противаг в українській державно-правовій практиці є інститут імпичменту. Історично інститут імпичменту виник як функціональний замітник парламентської відповідальності уряду у президентській республіці. Однак у ході розвитку сучасної державності він став атрибутом усіх республіканських форм правління.

Батьківщиною імпичменту є Англія, де імпичмент був одним з елементів судового процесу, який здійснював судовий комітет Палати лордів у кримінальних справах щодо вищих посадових осіб держави. Інститут імпичменту (а точніше, осудження в порядку імпичменту) був уперше закріплений на конституційно-правовому рівні в Конституції США 1787 р. Відтоді він став типовим для державно-правової практики всіх розвинених республік.

Імпичмент, також «відклікання» (англ. *impeachment*) — в конституціях деяких держав процедура притягнення до суду парламенту вищих посадових осіб держави. Результатом імпичменту, як правило є дострокове припинення повноважень президента або іншого посадовця і усунення його з посади. При імпичменті голови держави таке рішення приймається конституційною більшістю парламенту.

Різні країни окремо визначають процедуру імпичменту відповідно до власного законодавства. У демократичних державах імпичмент є одним з елементів контролю над владою країни і необхідний для збереження стабільності суспільного і конституційного ладу. Імпичмент є також засобом недопущення авторитаризму і механізмом гарантування національної безпеки. Тобто, імпичментом називається повноваження законодавчої влади, що дозволяє висувати офіційні звинувачення державному службовцю.

Отже, імпичмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого Парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження,

усунувши з поста. Положення частини першої статті 105 Конституції України треба розуміти так, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи”

В американській моделі процедура порушується Палатою представників Конгресу; сформульоване нею ж звинувачення приймається більшістю голосів загального складу Палати. Рішення за результатами слухання в Сенаті приймається не менше двома третинами голосів від списочного числа сенаторів. Застосування абсолютної більшості в першій частині процедури і кваліфікованої більшості в не менше двох третин голосів у другій частині значно ускладнює її проходження.

За більш ніж двохсотрічну історію американської конституційної практики жоден президент не був усунутий із посади в порядку імпічменту, хоча двічі (у 1974 р. і в 1999 р.) процедура припинялась на стадії сенатського слухання. Якщо прийняття рішення про звинувачення Президента України не менш як двома третинами голосів від конституційного складу Верховної Ради України є ще вірогідним, то прийняття рішення про усунення з поста Президента України не менш як трьома четвертими голосів від її конституційного складу є більш ніж сумнівним.

Очевидно, можливість широкого тлумачення підстав притягнення президента до відповідальності в порядку імпічменту теоретично здатна спровокувати парламентарів до його деструктивного використання.

Висновок. Вважаємо, що процедура імпічменту навіть у державно-правовій практиці високорозвинених країн є явищем вкрай рідкісним, у вітчизняній державно-правовій практиці вона має набути настільки простої конструкції, наскільки це необхідно аби вона стала реальною. На даному етапі конституційного розвитку сучасних демократичних країн світу, процедура відсторонення від посади та притягнення до конституційної відповідальності глави держави перед народом України, повинна завжди мати місце за для безболісного усунення президента від його повноважень, що також попередить національну безпеку країни.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Мартинюк Р. В. Інститут імпічменту президента в Україні : вади вітчизняної моделі. *Право України*. 2008 р. №2. Ст. 105-108.
3. Болдирев С.В., Ребриш Б. Ю. : Підстави проведення імпічменту глави держави за Конституцією України: перспективи удосконалення: зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. 106-115 с.
4. Конституційний Суд України : Рішення від 10.12.2003 р. №19-рп/2003 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України). *Офіційний Вісник України*. 2003. № 51. Ст. 2704. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>.

Одержано 11.11.2020

УДК 343.9

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України

ПРИПИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В СУСПІЛЬСТВІ ЯК СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ЗАХІД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Як показує історично-цивілізаційний досвід будь-який терористичний акт можливий тільки при умові того, що особа-терорист використовує в цій ситуації зброю. При цьому, не зважаючи на те, що в певній мірі мова може йти про будь-яку зброю, як правило така категорія осіб, для досягнення власної злочинної мети, використовує вогнепальну зброю. І як це не дивно чути, така зброя знаходиться за межами легального обігу в Україні.

В такій ситуації перед дослідниками проблем протидії тероризму логічно постає низка запитань: скільки такої зброї в Україні, як мінімізувати процес поширення незаконного обігу зброї?

Свого часу, проводячи власне журналістське розслідування К. Цивірко оприлюднила наступну інформацію: за даними незалежного дослідницького проєкту *The Small Arms Survey*, у 2017 році в Україні було від 3 до 5 млн. одиниць нелегальної зброї, при цьому з кожним роком ця кількість зростає на десятки тисяч. У підсумку експерти дійшли висновку: кожен десятий українець має незареєстровану в офіційному порядку зброю [1].

В той же час, як повідомляє інформаційне агентство УНІАН, за перше півріччя 2020 року Служба безпеки України (далі – СБУ) вилучила з незаконного обігу 207 одиниць вогнепальної зброї, 159 кг. вибухових речовин і понад 45 тис. набоїв, гранат і снарядів [2].

Зрозуміло те, що інформація про кількість зброї, яка знаходиться в нелегальному обігу на території нашої країни, не знаходиться у вільному доступі, і, навіть, можливо передбачити те, що такої статистики у правоохоронних органів в наслідок об'єктивних обставин не існує. Але, навіть та інформація, яка інколи потрапляє до відкритих джерел – вражає.

Враховуючи викладене вище, можливо стверджувати те, що одним з напрямків протидії тероризму повинно стати протидія незаконному обігу зброї в Україні.

Свого часу, аналізуючи спеціально-кримінологічні заходи протидії тероризму, ми наголошували на тому, що державні органи, у сфері запобігання незаконному обігу зброї в Україні, повинні прагнути до досягнення таких цілей: а) виключенню можливості незаконного задоволення попиту на зброю, що виник; б) перекриттю каналів надходження зброї в злочинний обіг; в) вилученню зброї з незаконного обігу і його знищенню [3, с. 353-354].

Результативність діяльності з досягнення цих цілей багато в чому залежить від юридичної обґрунтованості превентивних заходів з урахуванням реальних можливостей органів влади, проведення всіх профілактичних заходів у комплексі, за участю всіх структур державної влади та їх тісної взаємодії.

На передньому плані, на думку окремих науковців, повинні перебувати заходи щодо припинення надходження зброї в злочинний обіг. Ця робота повинна проводитися в трьох напрямках: а) удосконалення державного контролю за предметами озброєння; б) запобігання фактів кустарного виготовлення зброї; в) знищення всієї зброї, що вилучається в населення.

Враховуючи викладене вище, найбільш ефективними заходами спеціально кримінологічного запобігання незаконному обігу зброї науковці визнають:

- створення ефективної міжвідомчої координації у питаннях протидії незаконному обігу зброї в Україні серед органів та підрозділів Міністерства закордонних справ, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Державної фіскальної служби та Національної поліції України;
- забезпечення суворого обліку зброї (боєприпасів) на всіх стадіях поводження з нею;
- здійснення заходів щодо збереження зброї і її комплектуючих деталей на заводах-виробниках, об'єктах реалізації (ремонту);
- неухильне дотримання встановлених правил поводження зі зброєю, в разі їх порушення, безумовне притягнення винних до дисциплінарної, матеріальної, адміністративно та кримінальної відповідальності;
- подальший розвиток автоматизованих інформаційно-пошукових систем обліку зброї, створення єдиного централізованого міжвідомчого банку даних, електронного класифікатора зброї, інтеграції інформаційних систем для підтримки здійснення контролю за зброєю. Сьогодні є актуальним питання створення реєстру зброї, що дозволить посилити контроль за ринком легальної зброї, а також встановити чіткі і прозорі процедури реєстрації і сертифікації, які при цьому не стануть додатковим тягарем для законних власників;
- контроль за дотриманням правил обліку, зберігання, носіння, перевезення зброї в воєнізованих і правоохоронних організаціях, а також у приватних охоронних структурах. Так, наприклад, під час виходу військових підрозділів із району проведення Операції Об'єднаних сил (*далі – ООС*), з метою недопущення незаконного вивезення зброї, боєприпасів та вибухових речовин, посадовими особами Військової служби правопорядку у Збройних силах України (*далі – ВСП*) спільно з представниками Національної поліції України, у тому числі кінологічними розрахунками, Служби безпеки України та Національної гвардії України здійснюються заходи щодо перевірки кожного військового ешелону, колони військових транспортних засобів тощо на предмет вивозу з зони проведення ООС нелегальної зброї та боєприпасів;
- розвиток технології біометрії у зверненні зі зброєю (використання біометричних пістолетів, сейфів тощо). Таку зброю ще називають «розумною» зброєю. Справа полягає в тому, що в ній поєднується кілька технологій, в тому числі датчик відстані, техніка біометричної ідентифікації, магніти, радіочастотна ідентифікація (RFID) і мікрочипи. Все це повинно підвищити безпеку використання такої зброї;
- перекриття каналів незаконного постачання (контрабанди) зброї;
- розвиток міжнародного співробітництва України з іншими міжнародними організаціями з метою отримання передового міжнародного досвіду у сфері протидії незаконному обігу зброї та розвиток спроможності відповідних органів влади України шляхом підготовки персоналу, надання спеціалізованого обладнання, вдосконалення координації та правової бази, а також впровадження міжнародних стандартів і належних практик в діяльність правоохоронних органів України;
- заходи індивідуально-профілактичної роботи з населенням. Сюди ми відносимо перевірку власників (шляхом проведення гласних і негласних перевірок) зброї та в разі необхідності притягнення їх до адміністративної відповідальності, вилучення зброї з обігу;
- вилучення зброї із незаконного обігу.

Крім того, забезпеченню дієвого контролю за обігом зброї може сприяти створення єдиного комплексного банку даних, що охоплюватиме відомості про зброю, що перебуває в розшуку (з докладним описом її тактико-технічних, криміналістичних та інших характеристик), відомості про вилучену зброю з результатами її криміналістичного дослідження, відомості про осіб, у яких вилучено зброю, у тому числі звільнених від кримінальної відповідальності за дієве каяття. Наявність такого банку даних дозволить, з одного боку, здійснити повний контроль як за переміщенням зброї з моменту виробництва

до утилізації, так і за особами, що промишляють її незаконним обігом і причетні до такого виду злочинів, з іншого – значною мірою полегшить завдання щодо встановлення джерела надходження зброї в злочинний обіг і її ліквідацію [4, с. 188-189].

Все вищезазначене повинно створити відповідні передумови ускладнення незаконному обігу зброї в нашій країні і як наслідок цього – мінімізацію можливостей осіб, які планують вчинення терористичних атак, отримати для реалізації свого злочинного наміру неконтрольованої державою та суспільством зброї.

Список бібліографічних посилань

1. Цивірко К. Де і за скільки дістати нелегальний ствол і як працює чорний ринок зброї // 112.ua. 22.06.2020. URL: <https://ua.112.ua/statji/zaliznyi-arhument-de-i-pochomu-distatye-nelehalnyi-stvol-i-iaak-pratsiuie-chornyi-rynok-zbroi-540363.html>
2. В СБУ розповіли, скільки зброї, вибухівки і боєприпасів вилучили з обігу цього року // УНІАН: інформаційне агентство. 24.06.2020. URL: <https://www.unian.ua/weapons/v-sbu-nazvali-paybilsh-poshirenu-vognepalnu-zbroyu-u-nezakonnomu-obigu-ostanni-novini-11048900.html>
3. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 442 с.
4. Корецький Д. А., Пособина Т. А. Современный бандитизм: криминологическая характеристика и меры предупреждения. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 241 с.

Одержано 04.11.2020

УДК 351.743 (477)

Олена В'ячеславівна ДЖАФАРОВА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

Харківського національного університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ОСНОВА ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Встановлення зобов'язань при реалізації громадянами своїх прав повинно закріплюватися виключно законодавчими актами і забезпечуватися примусовою силою держави та мати чітку й прозору процедуру реалізації.

Зобов'язання як різновид правових засобів має загальнообов'язковий характер, оскільки останні закріплені в правових нормах та сприймаються як безумовне керівництво до дії, що походить від органів публічної влади і не підлягають обговоренню чи оцінці під кутом зору їхньої доцільності, раціональності, бажаності чи небажаності при здійсненні [1]. Саме обов'язковість відрізняє зобов'язання, закріплені в правових нормах, від інших засобів регулювання суспільних відносин, як то норми моралі, релігії, традиції, звичаї тощо. Як зазначають Т. Фулей, Л. Лукас, Л. Сайц, загальнообов'язковість правових приписів держави втілюється у суспільну свідомість та поведінку (а також індивідуальну свідомість та поведінку різними способами (аж до погрози примусу за порушення), однак важливо враховувати, що норми права не лише офіційно обов'язкові, але й соціально обумовлені. Якщо є окремі норми права, які обумовлені не соціально, а під конкретне «замовлення» (бізнес-інтереси і т. д.), то вони або не сприймаються суспільством, або не діють, або не виконуються [2, с. 9]. Наголосимо на тому, що обов'язковість в тому і полягає, що навіть у разі несприйняття особою певних зобов'язальних норм щодо необхідності отримання документа дозвільного характеру на певний вид господарської діяльності, все одно вони потребують виконання, оскільки такі норми закріплені державою, формально визначені в законі та охороняються примусовою силою останньої. Так, в ст.164 Кодексу України про адміністративні правопорушення

зазначено: «Проведення господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачено законом тягне за собою накладання штрафу від двадцяти до сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої» [3]. Отже, можна стверджувати, що зобов'язання, які закріплені правовою нормою, мають загальнообов'язковий характер і охороняються примусовою силою держави. Також слід надати, що держава закріплює гарантії при встановленні зобов'язань, необхідні для того, щоб останні (на рівні норм) не перетворювалися в перепони для здійснення прав і свобод особи (на рівні їх реалізації), щоб із законного засобу вони не перетворювалися в соціально шкідливі та протизаконні.

Зобов'язання є самостійним правовим засобом правового регулювання діяльності (або поведінки з об'єктами), що становить потенційну небезпеку та складається із сукупності матеріальних та процесуальних норм, юридичних процедур, що об'єднані в окремий публічно-правовий інститут. Суб'єкт права, реалізуючи свої права, вступає в певні відносини, одним із учасників яких є органи публічної адміністрації, наділені дозвільними повноваженнями. Спочатку органи публічної влади в особі Верховної Ради України, органів місцевого самоврядування разом із громадянським суспільством (через громадські слухання, експертизи проєктів нормативно-правових актів) визначають засади регуляторної політики держави (дозвільну), окреслюючи ті сфери і напрямки розвитку держави, які на сьогодні є пріоритетними для забезпечення національних інтересів та відповідно встановлюють один із ступенів свободи в реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. На органи ж публічної адміністрації безпосередньо покладені обов'язки щодо реалізації державної регуляторної політики, з цією метою останні наділяються відповідними дозвільними повноваженнями.

Таким чином, дозвільну діяльність варто визначати як один з основних правових інструментаріїв держави, який застосовується для забезпечення балансу (погодження) індивідуальних, групових та національних інтересів за умови суворого дотримання пріоритету прав і свобод людини і громадянина. Виокремлено три підходи до її розуміння: 1) широке розуміння дозвільної діяльності як основної діяльності держави, що реалізується уповноваженими органами шляхом закріплення в нормативно-правових актах певних правил поведінки; 2) з позицій системи правовідносин превентивного та охоронного змісту, що виникають з приводу здійснення державними органами, фізичними та юридичними особами діяльності, яка несе в собі потенційну небезпеку для життя, здоров'я людей, а також для навколишнього природного середовища, національних інтересів держави; 3) як сукупності законодавчо закріплених дозвільних процедур, пов'язаних з погодженням або наданням дозвільних документів на конкретний вид діяльності (або об'єкт), що може бути потенційно небезпечним для життя, здоров'я людей, а також для навколишнього природного середовища та національних інтересів, порядок здійснення яких визначається адміністративно-процесуальними нормами.

Основні риси, властиві дозвільній діяльності органів публічної адміністрації: 1) за допомогою дозвільної діяльності реалізуються права, свободи та законні інтереси певної групи фізичних та юридичних осіб, що закріплені в Конституції України, з одного боку, з іншого – не порушуються та перебувають під захистом держави права, свободи та законні інтереси іншої групи фізичних та юридичних осіб, а також національні інтереси; 2) основною метою є забезпечення життя, здоров'я людини, безпеки навколишнього природного середовища та національних інтересів; 3) зобов'язання при реалізації певного права шляхом здійснення дозвільної діяльності повинно встановлюватися виключно законодавчими актами і забезпечуватися примусовою силою держави; 4) повноваження щодо здійснення такої діяльності визначені чинним законодавством; 5) є

самостійним правовим засобом правового регулювання діяльності (або поведження з об'єктами), що становить потенційну небезпеку та складається із сукупності матеріальних та процесуальних норм, юридичних процедур, що об'єднані в окремий публічно-правовий інститут; б) обов'язковим учасником є органи публічної адміністрації, які мають дозвільні повноваження; 7) наявна система гарантій законного та обґрунтованого запровадження та здійснення дозвільної діяльності.

Побудова демократичної правової держави неможлива без перегляду існуючих в суспільстві поглядів на взаємовідносини між органами публічної влади та громадянами. Особливого значення в цьому контексті набувають дозвільні правовідносини, які пронизують всі сфери та напрямки розвитку як держави, так і окремого громадянина. Нині на шпальтах газет та по телебаченню зазначені правовідносини все частіше стають предметом критики та об'єктом корупційних правопорушень.

Список бібліографічних посилань

1. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права : Академічний курс : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
2. Розробка проектів нормативно-правових актів відповідно до методики вирішення проблем. Київ : ФОРМ Москаленко О.М., 2012. 180 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X ВР URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

Одержано 13.11.2020

УДК 342.7

Олена Сергіївна ЄЛІСЄВА,

курсантка групи 2 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Уповноважений Верховної Ради України - провідна інституція в державі, що здійснює захист основоположних прав і свобод людини. Слід зазначити, що Уповноважений Верховної Ради з прав людини діє на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини. Омбудсман є спеціальною посадовою особою, до компетенції якої належить розгляд звернень громадян, іноземців та осіб без громадянства щодо порушення прав людини з боку державних органів та посадових осіб. При цьому він керується Конституцією та законами України [1].

Згідно з Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» метою парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина є (ст. 3):

- 1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;
- 2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами, зазначеними у статті 2 цього Закону;
- 3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;
- 4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;
- 5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу [2].

Діяльність Уповноваженого висвітлюється в офіційних звітах, які, відповідно до закону, він щорічно представляє Верховній Раді України. Наприклад, у 2019 році, відповідно до такого звіту, до омбудсмена було направлено близько 34 тисяч звернень про факти порушення різноманітних прав (громадянських, економічних, соціальних, політичних, прав дітей тощо), у відповідь на які було здійснено заходи реагування, а саме: складання протоколів про вчинення адміністративного правопорушення, направлення конституційних подань, подань до органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій тощо [4].

В Україні, що є активним учасником міжнародного правового простору, актуальним залишається створення нових напрямів розвитку інституту омбудсмена. Наприклад, у більшості зарубіжних країн вже налагоджений механізм роботи регіональних омбудсменів або омбудсменів з певних питань.

Створення інституту Уповноваженого, наприклад, у окремих областях, містах, що дозволить за умов дефіциту ресурсів, виявити домінуючі в них проблеми (наприклад, західні області – велика кількість безробітних; Автономна Республіка Крим – мовні, національні проблеми; Житомирська, Київська області – проблеми наслідків катастрофи на ЧАЕС; Донецька, Луганська – проблеми реструктуризації вугільної промисловості, масові порушення прав на безпечні умови праці тощо) та визначити шляхи і засоби їх розв'язання, є доцільним та необхідним.

Цікавим є перспектива створення в Україні інституту Уповноваженого із захисту цифрових прав громадян. Наразі наша держава на шляху вдосконалення цифрового простору. Підтвердженням цього є факт створення в Україні навіть цілого міністерства - Міністерства цифрової трансформації. "Цифрові права" – це умовна категорія, яка якраз і визначає особливості реалізації та гарантії захисту прав людини в Інтернеті. В окремих країнах «право на інтернет» уже знаходить своє юридичне втілення. Так, у Бразилії спеціальний закон The Internet Bill of Rights, ухвалений у 2014 році, визначає, що забезпечення загального доступу до інтернету є метою цього регулювання [5]. Конституційна рада Франції 2009 року також визнала доступ до інтернету основоположним правом людини, вказавши, що пропонувані у французькому законі про захист прав інтелектуальної власності в інтернеті норми щодо можливого автоматичного та позасудового вимкнення доступу порушників до інтернету мають бути скасовані [3]. З огляду також на статистику порушень прав в Інтернеті, створеною правовою організацією «Платформа прав людини», наприклад, за 2019 рік в Україні зафіксовано 34 порушення прав [6].

Висновки. З огляду на вищезазначене, необхідним є удосконалення роботи інституту Уповноваженого шляхом створення спеціалізованого представництва Уповноваженого, а можливо і створення спеціалізованих уповноважених. Проте дане нововведення не повинно бути лише копією західноєвропейського зразка. Створення інституту спеціалізованих омбудсменів має відбуватися з урахуванням специфіки правового статусу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, механізму державної влади, чинної національної правової системи та головне — менталітету українського народу.

Список бібліографічних посилань

1. Зеленцов А. Б. Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах: учеб. пособие. Москва. : Изд-во РУДН. 2002. 190 с.

2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 15.01.1998. № 776/97 ВР. ВВРУ. 1998. (№ 20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 05.11.2020).

3. Заборони та свободи в інтернеті: як виглядатиме Декларація цифрових прав людини. URL: https://zmina.info/articles/zaboroni_ta_svobodi_v_interneti_jiak_vigljadatime_deklaracija

_cifrovih_prav_ljudini/ (дата звернення 05.11.2020).

4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні. URL: <http://ombudsman.gov.ua/> (дата звернення 05.11.2020)

5. 5.Brazil Internet Bill of Rights. URL: https://itsrio.org/wp-content/uploads/2018/02/v5_com-capa_pages_miolo_Brazil-Internet-Bill-of-Rights-A-closer-Look.pdf (дата звернення 05.11.2020).

6. Моніторинг порушених цифрових прав в Україні. URL: <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav> (дата звернення 05.11.2020).

Одержано 09.11.2020

УДК 340.13:[17.022.1:342.72/.73]

Марія Юріївна ЄФІМЕНКО,

кандидат юридичних наук,
адвокат

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ: НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ

Право на невтручання в особисте життя є одним із основних прав людини і громадянина, відображає прагнення кожного мати свій особистий світ, що не підлягає контролю з боку держави, суспільства або інших осіб та є захищеним від вторгнення ззовні. У правовому розумінні людина лише тоді може відчувати себе особистістю, коли здатна регулювати необхідну міру своїх взаємин з іншими індивідами, суспільством і державою. Тому важливість права на невтручання в особисте життя людини складно переоцінити, а можливість його реалізації є показником розвитку правової держави і громадянського суспільства [1, с. 6-7]. Отже, приватне життя є невід'ємною частиною життя кожної людини. Недарма, законодавством ряду країн, а зокрема України, а також на рівні міжнародно-правових актів воно знаходить належну підтримку. Так, звертаючись до Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ми можемо зустріти наступну тезу стосовно означеної проблематики: «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції».

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [2].

Повага до приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції - це основні права людини. Хоча поліція і має повноваження обмежувати такі права, ці повноваження базуються на законі та обґрунтовуються законними цілями. Така діяльність поліції, як зазначено в ЄКПЛ, може здійснюватися лише: в інтересах національної і громадської безпеки а бо економічного добробуту країни; з метою запобігання заворушенням чи злочинам; для захисту здоров'я чи моралі; з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Право на невтручання в сімейне життя передбачає невтручання у життя людини, захист її від свавільного втручання державних органів та будь-яких інших сторонніх осіб, захист сім'ї від свавільного втручання в її життя будь-яких сторонніх осіб, збереження в таємниці інформації щодо сімейних стосунків. Декларація про поліцію визначає поведінку поліцейського, який повинен «... зберігати таємницю всіх секретних матеріалів, які потрапляють до його уваги, якщо виконання обов'язків або правові норми не вимагають іншого» [3, с. 26].

На рівні національного законодавства України питання приватного життя захищається, в першу чергу, на конституційному рівні. Так, ст. 32 Конституції України передбачає, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [4].

Кожен громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе за винятком випадків, коли такі відомості є державною або іншою захищеною законом таємницею. Окремі обмеження зазначеного також права можуть встановлюватися в умовах воєнного або надзвичайного стану [3, с. 26].

Повноваженням Цивільного кодексу України кожному гарантується право у судовому порядку спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації (ст. 3, 16, 277, 278) [5], а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї (ст. 1166-1168 ЦК України) [5]. Винятків щодо цих положень Конституція України не передбачає навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану [3, с. 27].

Висновок. Таким чином, ми можемо зазначити, що право на повагу до приватного життя забезпечується не лише на державному, а й національному рівні. Окрім того слід зазначити, що у державі створено спеціальний механізм захисту означеного права, який гарантує неможливість обмеження цього права навіть у надзвичайних ситуаціях.

Система законодавства України досить широко підходить до гарантування права на повагу до приватного життя. На підтвердження цієї тези, ми можемо зазначити, що це право знаходить відображення гарантій у різних галузях права, зокрема і кримінальному праві, оскільки звертаючись до Кримінального кодексу України (ст. 182, 163, 168, 359 [6]), ми можемо встановити, що за порушення недоторканості приватного життя, зокрема за збирання, зберігання, використання або поширення інформації про особу без її згоди та деякі інші порушення передбачено кримінальну відповідальність. З цього приводу варто відмітити, що законодавством не лише гарантується право на повагу до приватного життя, а й встановлюється на нормативному рівні відповідальність за порушення цього права.

Список бібліографічних посилань

1. Стогова О. В. Особисте життя людини: проблема визначення поняття. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 6–10.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.11.2020).
3. Забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів: за міжнародними стандартами : навч.-довідк. посіб. / Т. О. Проценко та ін. Київ : ДНДІ МВС України, 2009. 52 с.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://aphd.ua/pryklady-oformlennia-bibliografichnoho-opysu-vidpovidno-do-dstu-83022015/> (дата звернення: 06.11.2020).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text> (дата звернення: 06.11.2020).
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.11.2020).

Одержано 09.11.2020

УДК 342.6(477)

Олександр Ігорович ЗОЗУЛЯ,

доктор юридичних наук, доцент,

*завідуючий науковим сектором порівняльного конституційного та муніципального права
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України*

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ КОНКУРСНОГО ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДИ ДИРЕКТОРА НАБУ ТА ДИРЕКТОРА ДБР

Однією з важливих гарантій незалежності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) та Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) є конкурсний характер призначення їх керівництва. Визнання Рішенням Конституційного Суду України від 16.09.2020 р. № 11-р/2020 [1] неконституційними повноважень Президента України щодо НАБУ й інші прогалини законодавчого регулювання порядку конкурсного відбору Директора НАБУ та Директора ДБР виявляють необхідність його удосконалення. В цьому контексті насамперед слід відзначити законопроект від 12.10.2020 р. № 4211 [2], серед іншого спрямований на перегляд процедури добору та призначення керівників даних спеціалізованих правоохоронних органів. Саме тому з метою посилення незалежності НАБУ і ДБР нами й вбачаються актуальними питання удосконалення порядку конкурсного відбору кандидатів на посади Директора НАБУ та Директора ДБР.

Передусім, зазначимо, що передбачене у законопроекті від 12.10.2020 р. № 4211 позбавлення Президента України права призначати по три особи до складу конкурсних комісій з проведення конкурсів на зайняття посад Директора НАБУ та Директора ДБР, з одного боку, відповідає позиції щодо неприпустимості законодавчого розширення (йдеться не про деталізацію) конституційних повноважень Президента України, яких він, як відомо, не має відносно НАБУ і ДБР. В цьому контексті, наприклад, не можна однозначно погодитись з тезою судді Конституційного Суду України В. П. Колісника [1], що такі повноваження «впливають, насамперед, зі статусу Президента України як глави держави, гаранта державного суверенітету, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». З іншого ж боку, збереження аналогічного права за Верховною Радою України є не менш суперечливим і може сприяти розбалансуванню державної влади. Адже парламент, як і глава держави, згідно Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 5-р/2019 повинен здійснювати тільки конституційно визначені повноваження, яких він не має відносно НАБУ і ДБР.

Погоджуючись із суддею Конституційного Суду України В. В. Лемаком [1], що збереження конкурсного характеру призначення Директора НАБУ (втім як і Директора ДБР) є важливою умовою його незалежності, вважаємо, що з урахуванням викладеного призначення членів конкурсної комісії могло би здійснюватися і самим Кабінетом Міністрів України. Тим більше, що згідно законопроекту від 12.10.2020 р. № 4211 призначення урядом членів конкурсної комісії має проводитись «на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання і протидії корупції», що обмежує розсуд уряду і сприяє комплектуванню якісного складу конкурсної комісії. Тому у разі призначення членів конкурсної комісії іншими суб'єктами доцільно було би і його здійснювати на підставі пропозицій профільних міжнародних організацій.

Задля усунення правової невизначеності у запропонованому порядку висунення міжнародними організаціями кандидатур до складу конкурсної комісії слід було би уточнити, що воно здійснюється протягом п'яти робочих днів «з дня визначення переліку таких міжнародних організацій Міністерством закордонних справ України». Також необхідно закріпити максимальну кількість осіб у спільному списку кандидатів до

конкурсної комісії, що може подаватись декількома міжнародними організаціями. А рішення про визначення членів конкурсної комісії має прийматись урядом не пізніше ніж через 14 днів не «з дня надходження пропозицій міжнародних організацій», а «після закінчення строку подання пропозицій міжнародних організацій», що забезпечить одночасне опрацювання усіх поданих пропозицій міжнародних організацій.

Поза цим, не можна підтримати передбачене законопроектом від 12.10.2020 р. № 4211 зменшення кількісного складу конкурсних комісій з проведення конкурсів на зайняття посад Директора НАБУ та Директора ДБР з дев'яти до сімох осіб. Це може послаблювати конкурсний характер і прозорість призначення Директора НАБУ та Директора ДБР. Хоча інша пропозиція щодо підвищення мінімальної кількості голосів членів конкурсної комісії, необхідної для прийняття її рішення, навпаки сприятиме більш ретельному й узгодженому визначенню кандидатур на посади Директора НАБУ та Директора ДБР і, як наслідок, підняттю рівня суспільної довіри до результатів таких конкурсів.

У свою чергу запропонований у законопроекті від 12.10.2020 р. № 4211 дозвіл дистанційної участі члена конкурсної комісії в її засіданні «за допомогою засобів електронного зв'язку» загалом є актуальним в умовах сучасної пандемії COVID-19. Проте це потребує більш детального врегулювання порядку дистанційної участі у засіданні конкурсної комісії та особливостей голосування на ньому (вимог до засобів електронного зв'язку, програмно-технічного забезпечення, стандартів кібербезпеки тощо).

Загалом слід відзначити як позитив запропоновану у законопроекті від 12.10.2020 р. № 4211 уніфікацію процедур формування та діяльності конкурсних комісій з проведення конкурсів на зайняття посад Директора НАБУ та Директора ДБР. Це дозволяє усунути деякі прогалини законодавчого регулювання, зокрема щодо наразі невизначеного строку протягом якого має відбутись призначення відібраного кандидата на посаду Директора ДБР. Водночас з метою забезпечення відкритості конкурсів на посади Директора НАБУ і Директора ДБР більш слушним вважаємо проведення трансляції у режимі реального часу засідань конкурсної комісії повністю (як це наразі передбачено Законом України від 12.11.2015 р. № 794-VIII [3]), а не тільки «відповідної відео- та аудіоінформації» із таких засідань (як це передбачено Законом України від 14.10.2014 р. № 1698-VII [4]).

Таким чином, удосконаленню порядку конкурсного відбору кандидатів на посади Директора НАБУ та Директора ДБР сприятиме: 1) призначення членів відповідних конкурсних комісій урядом на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання і протидії корупції; 2) підвищення мінімальної кількості голосів членів таких конкурсних комісій, необхідної для прийняття рішення; 3) врегулювання порядку та особливостей дистанційної участі членів конкурсної комісії в її засіданні; 4) уніфікація процедур формування та діяльності конкурсних комісій з проведення конкурсів на зайняття посад Директора НАБУ та Директора ДБР. Дані заходи дозволять усунути існуючі прогалини законодавчого регулювання й сприятимуть більш відповідальному та консенсусному визначенню кандидатур на посади Директора НАБУ та Директора ДБР, підняттю рівня суспільної довіри до результатів таких конкурсів.

Список бібліографічних посилань

1. Рішення Конституційного Суду України: від 16.09.2020 № 11-р/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 81. Ст. 2633.
2. Проект Закону України: від 12.10.2020 № 4211. *Верховна Рада України*. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=70165&pf35401=536556>.
3. Про Державне бюро розслідувань: Закон України: від 12.11.2015 № 794-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 6. Ст. 295.
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України: від 14.10.2014 № 1698-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2472.

Одержано 13.11.2020

UDC 332.2.021.8.001.25(477)

Ivan KOŠČ¹

PhD., Lecturer, Researcher

¹Academy of the Police Force in Bratislava (Slovakia),

Department of European Integrated Management of Borders

²FUJIFILM Europe GmbH, Rybníčná 40, 831 06 Bratislava, Slovakia

Ing. Ivan Košč, PhD.¹ - doc. JUDr. Robert Odler, PhD¹. - Ing. Juraj Galba, MBA¹. - Ing. Vincent Holubiczky, PhD.¹-

Ing. Peter Stolárik²

STATE OF EMERGENCY – CRISIS MANAGEMENT IN SOCIETY

Поточна ситуація в області глобальної безпеки призводить до виникнення нової проблеми, пов'язаної з кордонами країн і в'їздом у Словаччину та Європейський Союз. Цей проєкт вирішує проблематику автоматизації та безпеки прикордонного контролю шляхом використання мобільного модулю тестування і пристрою оцінки. Цей комплексний пристрій тестування і оцінки покликаний мінімізувати фізичний контакт пасажирів / іммігрантів і прикордонників (офіцерів поліції) за допомогою сучасних інтелектуальних датчиків і систем. Результати цього проєкту стануть важливим кроком в комплексному управлінні кордонами Європейського Союзу.

1. Introduction.

Conditions for third-country nationals to enter the territory of the EU Member States (including the Slovak Republic) are fixed by the REGULATION (EU) [1]. The state border between the Slovak Republic and Ukraine forms a part of the external land border of the European Union. External air borders are at all international airports, where flights from or to third countries are allowed.

Border checks means the checks carried out at border crossing points, to ensure that persons, including their means of transport and the objects in their possession, can be authorized to enter the territory of the Member States or are authorized to leave it. On entry and exit, third-country nationals shall be subject to thorough checks.

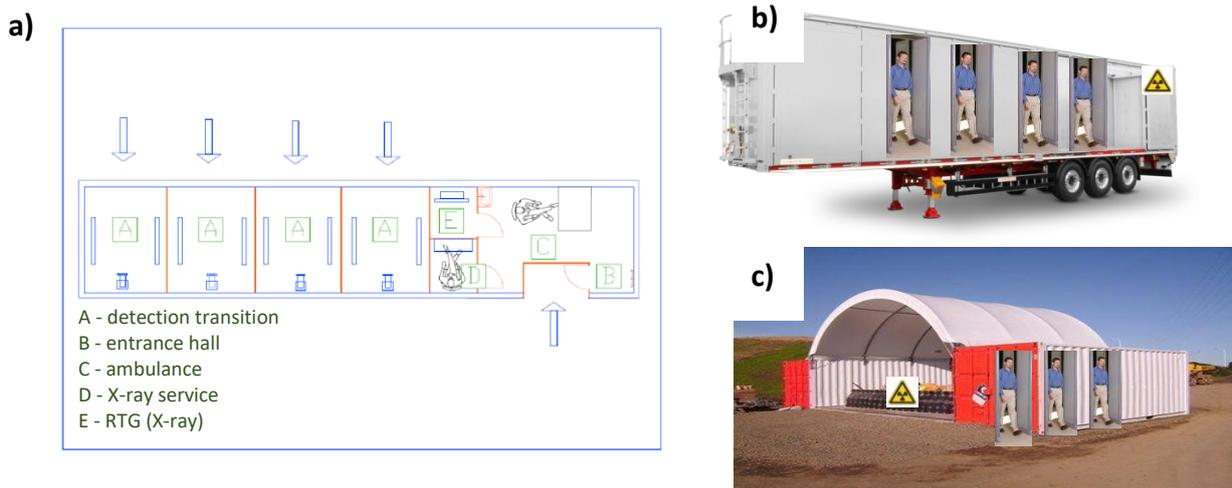
2. Project aims definition

Aims of the project are defined in several complex steps. 1 – development and automation of the mobile module testing and evaluating units for data collection and initial analysis from smart sensors and intelligent systems meant for area of EU border management. 2 – comprehensive data analyses in remote specialized offices and laboratories in various locations around Slovak Republic. 3 – automatic diagnosis of symptoms of COVID19 and other diseases using novel methods. 4 – border control management optimization.

3. Results and discussion

Mobile module testing and evaluating center for integrated border management is intended for temporary reintroduction of internal border controls, management of the mass unregulated migration, critical situation overcoming, application of measures related to the Pact on Migration and Asylum and also for FRONTEX [2] joint operations.

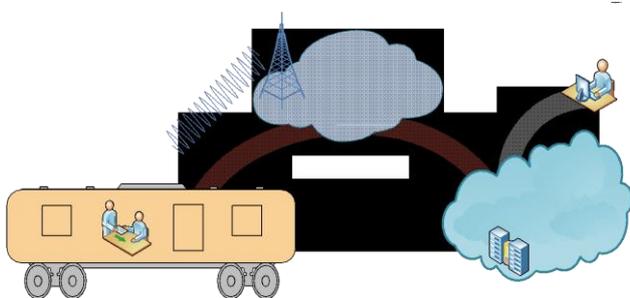
Project base point represents mobile platform for the module testing and evaluating center. This mobile platform can be designed in several mutations according to the possibility of easy transportation. **Fig. 1** depicts proposed floorplan and basic spatial arrangement in the design of mobile trailer or customized mobile containers. All the variations are possible to get to final destination by all means of standard transport systems (vehicle, train, boat and plane transport).

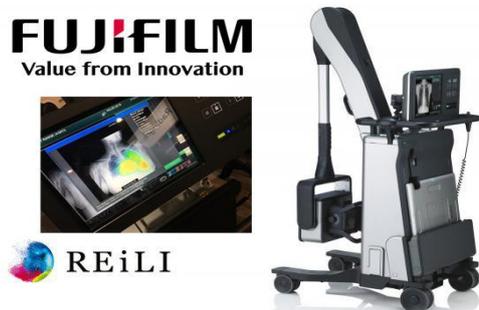
Fig. 1. Possible layout of the proposed testing and evaluating unit floorplan a), mobile trailer transport system b) and customized mobile container c)

Automation processes will be set to minimize the intensity of the physical contact between passengers / immigrants and border guards (police officers). Modern methods based on the intelligent sensors [3, 4] and smart systems with direct (infra contactless temperature body measurement, etc.) but also with sophisticated remote evaluation (**Fig. 2**) will be performed to reveal subject risk / security rate. For the upcoming research, also some linguistic analyses may come into account [5].

Great benefits are expected to be brought using artificial intelligence in automatic processes. Medical part of this project is focused on the analysis, collection and evaluation of data and results, implemented to promptly address and provide a screening program for the diagnosis of pulmonary diseases symptoms like COVID-19. Radiological examination of lungs is one of the basic procedures of medical irradiation performed by a radiological technician. Artificial intelligence is used in the automatic and accelerated identification and health care of high-risk persons crossing the borders of the Slovak Republic. The records of examinations will be kept in a form that allows statistical evaluation of the radiation exposure of the individual in accordance with the requirements of protection against ionizing radiation. (Decree of the Ministry of Health of the Slovak Republic No. 99/2018 Coll. On the provision of radiation protection, NV No. 87/2018 Coll. On radiation protection). The project uses the innovative mobile X-ray device Fujifilm FDR Nano with integrated artificial intelligence of the Fujifilm REiLI program (**Fig. 3**).

Fig. 2. Suggested data flow diagram using Ministry of Interior of the Slovak Republic central data centrum and dedicated access for specialists and border guards in remote areas via crypto tunnels.

Fig. 3. Use of artificial intelligence in automatic diagnosis of symptoms of COVID19-like diseases using X-ray of lungs.

In the first testing period, very promising results were obtained. Patients hospitalized in the National Institute for Cardiovascular Diseases in Bratislava, mostly suffering from cardiac

diseases were included in the study. For these patients it is expected to find abnormalities on the X-ray - especially in the configuration of the heart and pulmonary vascularization. Many of the patients had postoperative complications - pneumonia or conditions associated with heart failure. This spectrum of patients is very promising training sample for the artificial intelligence based on Fujifilm REiLI program. Each X-ray image evaluated by the REiLI AI system was also evaluated by two experienced radiologists. About 50 examinations have been carried out yet, and an excellent general sensitivity to COVID19 (more than 95%) was reached.

4. Conclusions

New needs of integral EU border management lead to innovative solutions in border control optimization. Novel mobile module testing and evaluating center was introduced. Automatic smart processes will be set to minimize the intensity and maximize the effectivity of the physical contact between members of boarder control. In the COVID19 and the post-COVID19 era much bigger effort to follow strict health standards and rules is expected. New concepts based on intelligent systems, smart sensors and artificial intelligence are tested to bring more precise and selective results. This way seems to bring very satisfying results. Training sample of 50 chosen patients of the National Institute for Cardiovascular Diseases in Bratislava was able to calibrate the REiLI AI system to achieve sensitivity to COVID19 higher than 95%. To complete the partial study dedicated to COVID19 disease, several hundred patients should be added (at least 200 – 300 patients).

Acknowledgments

The work was supported by the National Institute for Cardiovascular Diseases, Pod Krásnou hôrkou 1, 833 48 Bratislava 37, Department of Diagnostic and Interventional Radiology (special thanks to the head of department MUDr. Juraj Grebáč) and FUJIFILM Europe GmbH, Rybníčná 40, 831 06 Bratislava, Slovakia.

References

1. REGULATION (EU) 2016/399 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) (codified version).
2. The website of EUROPEAN BORDER AND COAST GUARD AGENCY: <https://frontex.europa.eu/>, (date of access: 12th november 2020)
3. I. Kosc, I. Hotovy, V. Rehacek, R. Griesseler, M. Predanocy, M. Wilke, L. Spiess, Sputtered TiO₂ thin films with NiO additives for hydrogen detection, *Appl. Surf. Sci.* 269 (2013) 110–115
4. I. Kosc, I. Hotovy, T. Roch, T. Plecenik, M. Gregor, M. Predanocy, M. Cehlarova, P. Kus, A. Plecenik, Double layer films based on TiO₂ and NiO_x for gas detection, *Appl. Surf. Sci.* 312 (2014) 120–125
5. M. Koščová, J. Mačutek, E. Kelih, A data-based classification of Slavic languages: Indices of qualitative variation applied to grapheme frequencies. *Journal of Quantitative Linguistics* 23:2 (2016) 177-190

Received 13.11.2020

UDC 342.2

Tuomo KORHONEN,

MSocSc (Admin), Tampere University Finland, Faculty of Management and Business (MAB)

Senior Adviser on General Policing, European Union Advisory Mission in Ukraine / Field Office Kharkiv

TRANSPARENCY AND OPENNES BUILDING TRUST IN PUBLIC AUTHORITIES IN EU: AN EXAMPLE FROM FINLAND

Прозрачность и открытость - основные ценности, которым необходимо следовать, чтобы завоевать доверие людей к любой организации. В Финляндии общий принцип государственного управления заключается в том, что все документы являются

общедоступными и предоставляются в письменной форме по запросу. Из этого есть некоторые исключения, но каждое исключение должно быть указано в законе. Тот же принцип используется в повседневном общении в полиции.

Public access to the authority's documents

Public access to government documents can be regulated nationally in each EU Member State. In Finland, the communication of public administration organisations is guided by several laws, regulations and guidelines. When talking about different kind of documents, the most important law in Finland in this regard is called “Act on the Openness of Government Activities” (9.8.2019/907). This law concerns every public administration agency. Main principle of the Act is the principle of openness, which is defined in its section one. This simple and clear principal is to be followed in any public administration:

Act on the Openness of Government Activities (9.8.2019/907) Section 1: Official documents shall be in the public domain, unless specifically provided otherwise in this Act or another Act. ¹

The act applies both to documents issued to the authority and to documents drawn up by the authority. Documents issued to public authorities may include, for example, various pleadings and applications. The documents drawn up by the authority are for example all decisions and opinions. Some documents related to the authority's internal activities are excluded from the scope of the law. A document refers not only to traditional documents on paper, but also to electronic messages stored by automatic data processing and microfilmed documents.²

In practise this means that for example all the letters or other documents sent to the authority are public, unless specifically provided otherwise in some relevant Act. This type of encryption criteria may include, for example, personal data contained in a document or person's health data. Documents that contain this type of data can be either entirely classified or only partially classified. It may be that health information has been taken off from the document, but otherwise it will be public. If there is no legal obligation for encryption, the document is always public. For each document, the encryption decision must be made separately.

Authorities are obliged to assist data requesters in the search for information, for example in identifying the desired document. The person requesting the information does not have to reveal his identity or why he or she wants the information. However, when considering the release of a confidential document, the authority may need information on the basis on which the information is requested. The authority shall process the request for documents without delay. Information on the public document shall be provided as soon as possible, but no later than two weeks after receiving the request for documents. If there is a large number of documents requested or the request otherwise requires a higher workload than usual for the authority, the information shall be provided no later than one month after receipt of the request for documents.²

The decision to refuse access to information shall state the reasons on which it is based. The decision must therefore indicate on what basis the document requested by the person must be kept confidential. Where a request for a document has been made in writing, a negative decision shall also be made in writing. A decision to refuse access to information taken by an authority is usually appealed to the Administrative Court.²

The objectives of the Act

Act on the Openness of Government Activities (9.8.2019/907), Section 3; The objectives of the right of access and the duties of the authorities provided in this Act are to promote openness and good practice on information management in government, and to provide private individuals and corporations with an opportunity to monitor the exercise of public authority and the use of public resources, to freely form an opinion, to influence the exercise of public authority, and to protect their rights and interests.¹

According to the law, the publicity of a document is the guiding principle, of which secrecy is an exception. According to the Constitution, documents can only be kept secret if the law so provides. Secrecy can protect important public and private interests, such as international relationships, preparedness for emergency conditions and state security. In practise this means that for example information on the tactical and technical methods and plans of the police is confidential if providing information would jeopardise the prevention and detection of criminal offences or the maintenance of public order and security. However, disclosure of confidential information may also be permitted in a particular case, for example if someone is in danger of death.

The same principle are used in all communications of police in Finland

*Police communication shall be reliable, transparent, timely, realistic, comprehensible, proactive and systematic, fair and, where appropriate, interactive and responsive. The police's communication order also emphasises that every employee, especially those in a managerial position, has responsibility for communication in relation to their area of responsibility.*³

Reliability is the most important principle in police communication, which must be maintained at all costs. In other words, the police cannot communicate half-truths or assumptions, but the information must be based on factual information. Sometimes this causes allegations, especially from the media, that the police are not communicating enough. In other words, reliability and the media's need for information are opposed. There have often been situations in Finland where the media has been able to report on some events much more than the police. However, the background is the principle of reliability of police information – the police cannot confirm information that is not definitely true. Also, police information must not be influenced by political or ideological objectives of any party.

Over the past few years, the role of social media has grown significantly. There is a lot of information available, but it is very difficult for citizens to distinguish which information is correct and what the motives are for communication at any time. For people it is therefore important to be able to rely on police information in particular. This trust cannot be jeopardised. This good relationship between citizens and police are to be built in normal communication in every day police work. According to the latest surveys (Police Barometer 2020), 91% of citizens in Finland trust the police.⁴ It is the result of police transparency and openness in terms of both documents and real-time communications.

References

1. Act on the Openness of Government Activities (9.8.2019/907) (<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990621> (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621))
2. Brochure of Act on the Openness of Government Activities; Ministry of Justice in Finland. (Esite julkisuuslaista; Oikeusministerio) <https://oikeusministerio.fi/esite-julkisuuslaista>
3. The Communication of Police; Current situation, strategy and development areas. National Police Board of Finland 2015 (Poliisin viestintä. Nykytila, strategia ja kehittämisalueet 2015-2018. Poliisihallituksen julkaisusarja. 2/2015 (POL-2015-5146))
4. Police Barometer 2020; Citizens' Assessments of the Operation of the Police and the State of Internal Security in Finland. Publications of the Ministry of the Interior 2020:12 (Poliisibarometri 2020) <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162345>

Received 16.11.2020

УДК 342.565.2(477)

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА АКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Серед гарантій правової охорони Конституції України, елементів механізму реалізації і захисту конституційних принципів та норм важливе місце займає діяльність органу конституційної юстиції - Конституційного Суду України. Досвід функціонування в Україні даного інституту дає підстави і приводи для аналізу багатьох проблем реалізації конституційної юрисдикції. Особливе значення при цьому варто приділити дослідженню правової природи актів Конституційного Суду України, яка нерозривно пов'язана з місцем органу конституційної юстиції в механізмі держави, особливостями правового регулювання його статусу. Вирішення цієї проблеми в державах світу є різною, що пов'язано як з обранням тої чи іншої моделі судового конституційного контролю, так і з відповідними державно-правовими традиціями. Що стосується нашої держави, то через відсутність чітких вказівок у чинному законодавстві питання про правову природу актів Конституційного Суду України складає одну з проблем сучасного конституційного права [1]. З цього приводу варто означити, що юридичні характеристики актів, що приймаються органом конституційної юрисдикції, визначальною мірою обумовлюють положення та роль Конституційного Суду України в системі стримувань і противаг і в механізмі захисту конституційної законності. У зв'язку із цим особливого значення набуває теза про ненормотворчу природу діяльності Конституційного Суду України у здійсненні його основних повноважень. Заперечення цієї тези, по суті, вивело б цей орган із системи поділу влади і перетворило б його на основну загрозу верховенства Основного Закону України [2].

Важливим питанням сьогодення є той факт, що чинне законодавство не містить поняття актів Конституційного Суду України. Конституцією України [3], Законом України «Про Конституційний Суд України» [4], а також Регламентом Конституційного Суду України [5] визначені лише види таких актів: ними є рішення, висновки і ухвали. Акти Конституційного Суду України є засобом юридичного оформлення результатів розгляду ним матеріальних, процесуальних чи організаційних питань.

Актам Конституційного Суду України притаманні певні особливості, які зумовлені насамперед природою органу конституційної юрисдикції. Особливості актів Конституційного Суду України полягають в тому, що вони:

- мають спеціальний предмет (об'єкт) – актами Конституційного Суду України вирішуються питання, віднесені до його виключної компетенції. Жоден інший державний орган не уповноважений вирішувати питання, які є предметом діяльності Конституційного Суду України;
- приймаються в особливому процесуальному порядку;
- є загальнообов'язковими на всій території України;
- є остаточними і оскарженню не підлягають;
- є засобом гарантування верховенства Конституції України на всій території держави, забезпечення прямої дії її норм і формування єдиного конституційного праворозуміння [6].

З означеного випливає, що особливості актів Конституційного Суду України свідчать, що вітчизняний орган конституційної юрисдикції, по-перше, має виступати важливою інституцією у сфері державотворчих процесів в Україні, по-друге, зобов'язує його

бути певним «мозковим центром», який, здійснюючи тлумачення відповідних положень Конституції України та законів України або ж вирішуючи питання про відповідність Конституції України (конституційність) окремих положень чинного законодавства України, повинен керуватися не тільки позитивістським підходом, а й природно-правовою концепцією права і виробляти при цьому нові доктрини у галузі права взагалі та конституційного права зокрема. У таких випадках представники органів державної влади, наукова громадськість будуть уважно ставитися до правових позицій Конституційного Суду України та враховувати згадані позиції в аналізі відповідних законодавчих норм та їх правозастосуванні на практиці [7, с. 120-121].

Висновок. Підбиваючи підсумки, маємо зазначити, що акти Конституційного Суду України являють собою специфічний феномен, оскільки ці документи не співпадають за своїми юридичними характеристиками ні з нормативними актами загального чи індивідуального значення, ні із прецедентними рішеннями, оскільки акти Конституційного Суду України лише впорядковують конкретні правовідносини між визначеними суб'єктами згідно з установчою волею першоджерела влади - народу. На особливий правовий статус актів Конституційного Суду України вказує і мета, з якою вони приймаються - забезпечення верховенства права та найвищої юридичної сили Конституції України.

Список бібліографічних посилань

1. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів органу конституційної юстиції. URL: <http://rap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/74> (дата звернення: 03.11.2020).
2. Мартинюк Р. Правова природа та юридичні характеристики актів Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 1. С. 3–6.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 04.11.2020).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 04.11.2020).
3. Про Регламент Конституційного Суду України : Постанова Конституційного суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text> (дата звернення: 04.11.2020).
4. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2007. № 1 (21). С. 47–55. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7959/1/Акти%20КСУ.07.pdf> (дата звернення: 03.11.2020).
5. Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118–121.

Одержано 09.11.2020

УДК 323.233 (476) «2020» + 323.272 (477) «2004»

Ігор Альбертович ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ

МАСОВІ ПРОТЕСТИ В БІЛОРУСІ 2020 Р. І РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ 2004 Р. В УКРАЇНІ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Шості чергові вибори Президента Республіки Білорусь, які відбулися 9 серпня 2020 року стали своєрідним рубіконом у політичній кар'єрі Олександра Лукашенка.

Оголошення ЦВК Білорусі беззаперечним переможцем виборчої компанії діючого президента (80,10% голосів виборців) викликало чисельні масові мирні протести [1]. На переконання виборців, громадських активістів результати виборів були фальсифіковані на користь діючого голови держави. Під час голосування на виборчих дільницях загалом по країні було зареєстровано на платформі «Зубр» 6798 порушень, більше половини з них у Мінську [2]. Чисельні порушення на виборчих дільницях свідчили, що оголошені ЦВК результати не відповідають дійсності. Більшість виборців, аналітиків, політологів вважає, що Світлана Тихановська отримала перемогу і має стати наступним президентом. Варто зауважити, що за офіційними повідомленнями кандидатка набрала усього 10,12% голосів, тобто за неї проголосувало лише 588,622 громадянина [1]. Ця цифра безперечно викликає сумніви, оскільки масові мирні протести охопили майже всю країну – Мінськ, Брест, Борисів, Гомель, Гродно, Барановичі, Мозир, Пінськ та ін.

11 серпня розпочалися страйки на підприємствах з вимогою провести чесні вибори та припинити тортури над затриманими учасниками протестів. Звертає на себе увагу те, що 16 серпня лише у Мінську, за підрахунками незалежних ЗМІ та експертів, було близько 400 тис. протестувальників [3]. Звісно, офіційна статистика МВС Білорусі наголошує на значно менших цифрах, занижуючи кількість протестувальників у 5-10, а то і більше разів.

Щодо основних вимог протестувальників у Білорусі, то це, насамперед, проведення чесних виборів, звільнення політв'язнів, відставка діючого президента О. Лукашенка, проведення політичної й економічної реформи в країні, проведення розслідування випадків застосування тортур та неправомірного насилля з боку правоохоронних органів, оприлюднення повної інформації щодо смертності від пандемії коронавірусу [3].

Чимало як вітчизняних, так і зарубіжних політиків, політологів, журналістів вбачають схожість акцій протестів у Білорусі, які викликані останніми президентськими виборами, з подіями, що відбувалися в Україні у листопаді-грудні 2004 року, коли масові фальсифікації виборів Президента вплинули на результат і призвели до Помаранчевої революції.

Керманічі Білорусі та Російської Федерації порівнюючи масові виступи в Білорусі з українськими революціями 2004 і 2013-2014 рр. (Помаранчевою та Гідності) заявляють, що вони спричинені, насамперед, «зовнішніми впливами інших держав», які надають всіляку «підтримку місцевим націоналістам й екстремістам» і, таким чином, намагаються встановити свій контроль над цими країнами. Зовнішній ворог Білорусі та України визначається доволі чітко – це країни-члени НАТО та США. Виходячи з цього, робиться висновок про начебто штучний характер як революційних подій в Україні, так і масових протестів у Білорусі. Це твердження не відповідає дійсності та має передусім ідеологічне спрямування. Масовий супротив владі як у Білорусі, так і в Україні породжували внутрішні фактори, спричинені, насамперед, порушенням прав і свобод громадян, ігноруванням принципу верховенства права, що є запорукою розвитку демократичного суспільства в державі, відсутністю дієвих соціальних та економічних реформ, правоохоронної системи, медицини, освіти тощо. І хоча причини масового супротиву в Білорусі та Україні були багато в чому схожі, варто визначити і суттєві відмінності між цими подіями.

По-перше, протести в Білорусі 2020 року є більш масовими і масштабнішими ніж в Україні у 2004 та 2013-2014 роках. Якщо в Білорусі ними охоплена уся країна, то в Україні найбільш активними були центральні та західні регіони, де відстоювався проєвропейський вибір країни. У південному та східному регіонах доволі відчутними були проросійські настрої. Саме тут мав підтримку В. Янукович.

По-друге, на території усїєї Білорусі протести і страйки проходять під національним прапором біло-червоно-білим, а не офіційно державним. Тим самим протестувальники чітко ідентифікували себе як єдина нація, що відстоює право на власну незалежну національну державу. В Україні такої єдності не було. На сході та півдні країни значну

підтримку мали проросійська Партія Регіонів, активним рупором промосковської ідеології були «Російський блок», «Російська єдність» та інші партії та організації, діяльність яких аж ніяк не сприяла консолідації української нації, зміцненню основ національної державності. Як наслідок, у 2014 році фактично розвалені В. Януковичем державні силові структури не спроміглися протидіяти анексії Криму та ефективно протидіяти вторгненню російських військ на сході України.

По-третє, на сході та півдні України особливо активно, цілеспрямовано та системно проросійські партії та організації за підтримки ЗМІ Російської Федерації створювали ідеологічне підґрунтя анексії Криму та військової агресії на сході України. Пропаганда ідеології «руського миру» будувалася на спекуляціях навколо так званого «питання про обмеження (заборону) вживання російської мови», «утисків прав російськомовних», залякуванні «українським націоналізмом», який начебто загрожує фізичним знищенням російськомовного населення тощо. У Білорусі питання мови не стало предметом політичних спекуляцій. Прийняті 24 листопада 1996 року зміни та доповнення до Конституції нарівні з білоруською визначили статус російської мови як державної (стаття 17) [4]. До того ж, на теперішній час склалося так, що російська мова є мовою офіційних документів та більшості ЗМІ країни. Отож, у Білорусі пріоритетом для російських політиків та політехнологів стала пропаганда створення єдиної об'єднаної союзної держави «братніх народів», тісної й підконтрольної Росії військової співпраці.

По-четверте, революційні події 2004 року та 2013-2014 років в Україні показали достатню сформованість національних політичних еліт, які боролися між собою за владу. Варто відзначити їх певну особливість – консервативність та вміння пристосуватися до конкретно-історичних змін і використати революційну ситуацію в своїх інтересах. Саме через це, на наш погляд, під час революцій в Україні не з'явилися нові національні лідери та не утворилися нові загальнонаціональні політичні партії побудовані дійсно на демократичних засадах, які б не лише проголошували своїм пріоритетом європейські цінності, а здійснювали реальні кроки у цьому напрямі, створювали розвинуту, економічно й політично незалежну, соціальну та правову українську державу. Стосовно Білорусі, то політична контреліта, яка б реально претендувала на владу відсутня. Причиною тому є авторитарний режим О. Лукашенка, який фактично позбавив можливості опозиційні політичні партії мати своїх представників в органах влади, тим самим перетворив багатопартійність в Білорусі на фікцію, фізично усував опозицію, яка була б здатна на виборах скласти конкуренцію. До виборів О. Лукашенко позбувся своїх, як він вважав, реальних конкурентів (29 травня було затримано С. Тихановського, 30 червня ЦВК не допустив до виборів В. Цепкало та В. Бабаріко) [1]. Інші кандидати були позбавлені нормальних умов ведення своїх передвиборчих компаній. Та навіть за таких обставин, як слушно зауважив А. Ілларіонов, О. Лукашенко де-факто програв. Своїми масовими протестами проти результатів виборів, зазначив науковець, «білоруси сказали Лукашенку – ухोдь» [5]. Отже, особливістю останніх президентських виборів є те, що за відсутності опозиційних лідерів народ Білорусі виявляє високу громадянську відповідальність та свідомість, відстоює своє право на волевиявлення, бажання мати демократичну європейську країну.

Висновок. Чим можуть завершитися тривалі масові мирні протести в Білорусі? Більшість політологів вважає, що це неминуче призведе до відставки Олександра Лукашенка та повторних виборів, як у 2004 році це сталося в Україні. Проте, небезпідставним є умовивід А. Ілларіонова, який вважає, що такий розвиток подій можливий в тих країнах, де відсутній авторитарний режим, або він є достатньо «слабкий». В інших випадках, на переконання науковця, якими б масовими, масштабними та тривалими не були протести диктатор ніколи не зречеться влади [5]. Такий режим можна усунути лише силою, як це відбулося у 2014 році в Україні. Втім маємо наголосити на тому, що жодна держава не повинна втручатися у внутрішні справи суверенної Білорусі і білоруський народ сам визначить своє майбутнє. Міжнародна спільнота має дати зважену правову оцінку того, що

відбувається сьогодні в Білорусі та дипломатичними методами стримувати діючу владу від неправомірного застосування насилля в країні.

Список бібліографічних посилань

1. Президентские выборы в Белоруссии (2020). URL: [\(https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%B2_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_\(2020\)\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%B2_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_(2020)) (дата звернення: 25.09.2020).
2. Информация о результатах избирательной компании. URL: <https://zubr.in/elections/results> (дата звернення: 05.10.2020).
3. Протесты в Белоруссии (2020). URL: [\(https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8B_%D0%B2_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_\(2020\)\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8B_%D0%B2_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_(2020)) (дата звернення: 25.09.2020).
2. Конституция Республики Беларусь. URL: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnyye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/> (дата звернення: 05.10.2020).
3. Илларионов. Отравление Навального, судьба Лукашенко, Хабаровск, Зеленский – все. В гостях у Гордона. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gXU8t6l1yYU> (дата звернення: 05.10.2020).

Одержано 09.10.2020 р.

UDC 343.1

Saule MILCIUVIENE,

Ph.D in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Faculty of Law,

Vytautas Magnus University

“JUDICIAL AUTHORITY” WITHIN THE MEANING OF THE FRAMEWORK DECISION ON THE EUROPEAN ARREST WARRANT

Виконання європейського ордеру на арешт базується на принципі взаємного визнання. Тому дуже важливо, щоб кожна держава-член забезпечила належний захист прав людини при видачі європейського ордеру на арешт. Автор аналізує практику держав-членів ЄС при призначенні органів, що видають Європейський ордер на арешт, та попередні постанови СЄС щодо адекватності цих повноважень.

A European Arrest Warrant is a request from a judicial authority of an EU Member State to arrest a person in another Member State and to transfer that person to the first State for the purpose of prosecuting or enforcing a custodial sentence or detention order. This mechanism is based on the principle of mutual recognition of judicial decisions. Its implementation requires direct contacts between judicial authorities [1].

The European arrest warrant system is one of the greatest achievements in the development of cooperation in judicial matters among EU Member States. However, its implementation has raised many questions, resulting in referrals by national courts to the Court of Justice of the European Union (CJEU) for preliminary rulings. In most instances, these referrals have involved issues related to proper protection of the fundamental rights of the subject of the arrest warrant, as the European arrest warrant system is based on the principles of mutual trust and mutual recognition [2].

By formulating an autonomous concept of EU law, the CJEU seeks to establish uniform minimum standards for the protection of fundamental rights across all Member States. The Framework Decision states that “the European arrest warrant is a judicial decision” (Art. 1) and that “the issuing authority shall be the judicial authority” (Art. 6). However, national courts

have referred to the CJEU with the question of which institutions can be considered a judicial authority within the meaning of Article 6 of Framework Decision [2].

The question was whether the authorities designated by the Member States to issue a European Arrest Warrant were appropriate and whether they could ensure the protection of human rights. In the case C- 477/16 PPU was analyzed whether Lithuania's Ministry of Justice can be issuing authority. In case C-452/16 PPU the question was raised concerning the Swedish police. In these cases, the CJEU clearly stated that the institutions that are part of the executive power or subordinate to the executive power cannot be responsible for the issuing of the European Arrest Warrant.

In other cases, the question arises as to whether the Public Prosecutor's Offices of the Member States can be responsible for issuing a European Arrest Warrant. For example, in the case C-509/18 the validity of Lithuanian General Prosecutor and in case C-508/18 the validity of German General Prosecutor was raised. The CJEU has also received references for a preliminary ruling on the suitability of the Public Prosecutor's Offices of other Member States for issuing a European Arrest Warrant. CJEU ruled that German, Dutch, Danish and Swedish prosecutors could no longer to issue European Arrest Warrant, as they could receive instructions from a Minister in individual cases. Further legal and political guarantees in such rare situations did not remedy the problem.

In conclusion, only an authority independent of the executive can be responsible for issuing a European Arrest Warrant.

References

1. Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European Arrest Warrant and the Surrender Procedures between Member States. OJ L 190, 18 July 2002, 1–20.

2. Milčiuvienė, S., & Gruodytė, E. (2019). The Influence of the Court of Justice of the European Union on the Issuance of European Arrest Warrants in Lithuania, *Baltic Journal of Law & Politics*, 12(2), 97-114. doi: <https://doi.org/10.2478/bjlp-2019-0013>

Received 13.11.2020

УДК. 347.97

Олександр Семенович МОШЕНСЬКИЙ,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСУДДЯ ЯК СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА

Авторитетне соціологічне дослідження, проведене у липні 2020 року соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (за фінансування в рамках проекту МАНТРА Посольством Королівства Нідерландів), зафіксувало суттєве падіння рівня довіри з боку населення до владних інститутів порівняно з політичним сезоном «осінь 2019 – весна 2020 рр.», коли рівень довіри навпаки зростав. 78% респондентів висловили недовіру до чиновників і державного апарату загалом, що засвідчило дуже високий рівень відчуження між суспільством і владними інститутами (за виключенням структур сектору безпеки і оборони). На тлі значних показників недовіри до всіх гілок української влади, кидається в очі, і це зафіксували дослідники, різке зростання недовіри до судової системи в цілому – 77,5%, місцевих судів – 67,5%, Верховного Суду – 69%, Конституційного Суду України – 64,6%, Антикорупційного суду – 69,8%.

Українська економіка останніми роками знаходиться у перманентній кризі, зумовленій як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами. Одним з найбільш вагомих чинників, що стримує розвиток української економіки є відсутність іноземних інвестицій. Передбачалося, що підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом, крім розширення обсягів торгівлі, відкриє шлях значним інвестиціям в українську економіку з боку європейського бізнесу. Свого часу саме такі інвестиції послужили вирішальним поштовхом для динамічного соціально-економічного прогресу багатьох східноєвропейських країн і, зокрема, Польщі.

На численних зустрічах з українськими політиками у відповідь на заклики інвестувати представники західного бізнесу висловлюють, в цілому, зацікавленість в інвестуванні в українську економіку, відмічаючи, як переваги, оптимальне географічне розташування України, розвинуту транспортну інфраструктуру, недорого і якісну робочу силу. При цьому вони відверто звертають увагу українського політикуму на стримуючі обставини, серед яких називають чи не найважливішою, непрозору і корумповану судову систему. Так, у жовтні поточного року в інтерв'ю «Інтерфакс-Україна» посол Німеччини в Україні пані Анка Фельдхузен заявила, що німецькі інвестори вважають головною проблемою в Україні не корупцію, а роботу судової гілки влади. Численні випадки рейдерства, незрозумілих і необґрунтованих рішень судів у господарських суперечках роблять, на їхню думку, ризик інвестицій невиправдано високим. Вони звертають увагу на те, що топові українські бізнесмени нерідко вирішують суперечки між собою у європейських судах, не довіряючи своїм. В той же час, суперечки з державою Україна вони намагаються вирішувати в українських судах, нерідко отримуючи там бажаний для себе результат.

Немає жодних сумнівів у тому, що національна судова система у тому вигляді, в якому вона сьогодні існує, крім інших негативних моментів, пов'язаних з її функціонуванням, є потужним, стримуючим розвиток економіки чинником. Незрозуміло, наприклад, яким чином уряд збирається забезпечити зростання економіки у 2021 році на заплановані 4,6% (згідно з прийнятим Верховною Радою у першому читанні проектом бюджету), якщо ніщо не говорить про те, що іноземні інвестиції радикально зростуть.

Нереформована, неефективна, недостатньо легітимна в очах громадян судова система є джерелом нестабільності в економічній, політичній, соціальній та інших сферах суспільного життя, суттєво стримуючим суспільний прогрес.

Знаковими прикладами ментальної кризи українського правосуддя є львівський суддя Зварич, офіс якого «засівали доларами», і який вже відбув покарання за свою «правосудну» діяльність. Київський суддя Чаус, якого затримали у службовому кабінеті при отриманні 150 тис. дол. хабаря, а на домашньому подвір'ї під час обшуку знайшли заковану банку з доларами. Він зараз переховується у Молдові.

Вадим Валько, член Громадської ради доброчесності, юрист-аналітик Секретаріату Ради громадського контролю при НАБУ, у своїй статті «Прайс-лист українських суддів: за скільки в Україні можна купити потрібне судове рішення?», надрукованій у виданні «Українська правда» 25 вересня 2019 року, зазначав, що станом на 1 серпня 2019 року, детективи НАБУ передали до суду 40 справ щодо професійних суддів за корупційні злочини та злочини у сфері службової діяльності. 25 проваджень стосовно суддів на той час перебувало на стадії досудового розслідування. Зокрема, у 20 з уже згаданих 40 справ суддям інкримінують ч. 3 або ч.4 ст. 368 ККУ (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди), у 6 справах – ст. 366-1 ККУ (декларування недостовірної інформації), ще у 6 провадженнях – ст. 369-2 (зловживання впливом).

Апофеозом зростаючої неспроможності українських судів є історія, пов'язана з розслідуванням НАБУ протиправної діяльності суддів Окружного адміністративного суду Києва (так звана «справа плівок судді Вовка»), та історія, пов'язана з рішеннями Конституційного Суду України стосовно неконституційності деяких антикорупційних законів, що спричинили потужну кризу в українському політико-правовому просторі, у

відносинах України та її зовнішньополітичних партнерів. За висловлюванням Президента В. Зеленського, Конституційний Суд України своїми недалекоглядними, сумнівними рішеннями зруйнував всю антикорупційну інфраструктуру.

На жаль, ті пропозиції щодо реформування конституційного судочинства, які пролунали після цього скандального рішення КСУ, далекі від реальних намірів зробити Конституційний Суд дійсно незалежним і ефективним органом правосуддя. Втім, сама по собі ця ситуація вкотре продемонструвала українському суспільству, нашим міжнародним партнерам наскільки важливою і нагальною є проблема реформування українського правосуддя.

Загалом вже було декілька спроб реформувати українські суди і, на жаль, вони не призвели до помітних позитивних змін. Більшість експертів схиляються до думки, що головною причиною невдач є відсутність чітко акцентуваної політичної волі з боку владних інститутів. На нашу думку, не слід скидати з рахунків також і внутрішнього спротиву суддівської корпорації. Як окремі судді, так і органи суддівського самоврядування нерідко видають реформістські імпульси з боку влади за спроби втручання у правосуддя, за тиск на суддів, спекулюючи стандартами незалежності суддів.

На відміну від Радянського Союзу, де реальна компетенція судів була дуже обмеженою і вони не були важливим гравцем в економічному і політичному полі, у незалежній Україні роль судової влади незрівнянно вища. У нас суди є повноцінним, дуже впливовим агентом владних відносин, і їх роль у різних сферах державного життя важко переоцінити.

Реформування судової системи є надважливою суспільною проблемою, без розв'язання якої неможливий сталий розвиток української держави. Слід розуміти, що у різних верств українського суспільства існує різне уявлення про те, якими мають бути суди після реформування. Виглядає так, що інтереси еліти, м'яко кажучи, дещо відрізняються від інтересів пересічних громадян. Якщо останні зацікавлені у тому, щоб суди були повністю незалежними і керувалися у своїй діяльності лише принципом справедливості (ще німецький філософ І. Кант, говорячи про суди, писав, що ніщо так не зачіпає і не збурює людину, як несправедливість), то інтерес еліти полягає у тому, щоб зберегти вплив на суди, щоб залишити процес правосуддя, до певної міри, керованим. І не можна сказати, щоб самі судді так вже противилися цьому, бо мають від того значний зиск. Але вони вимагають для себе права самим контролювати силу цього впливу через органи свого самоврядування.

Висновок. Скоріш за все, процес реформування судової системи буде тривалим, суперечливим і непослідовним. Дуже повільно, буквально крок за кроком, громадянське суспільство, спираючись на допомогу міжнародних партнерів, буде вигризати поступки у цьому напрямку як з боку політичної, так і з боку судової влади. Але те, що цей процес невідворотний, сьогодні розуміють усі.

Одержано 09.11.2020

УДК 345.95

Віталій Олегович НАЙДА,

слухач магістратури 1 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ДОВІРИ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Одними з найважливіших проблем, які стоять на заваді ефективної діяльності Національної поліції України, є недовіра громадян поліції та небажання співпрацювати з

поліцейськими на засадах партнерства. У той же час у реформу Національної поліції України (далі – поліції) вкладено організаційні, матеріально-фінансові та людські ресурси з метою забезпечення її ефективного функціонування. Наразі рівень довіри населення виступає основним критерієм оцінки ефективності діяльності поліції [1]. Але постає питання щодо глибинної сутності довіри як критерію ефективності.

У ході осмислення ефективності реформування Національної поліції України ми звернулися до праксеології, під якою у філософії розуміють практичний розділ філософії, і одночасно галузь знання, що вивчає ефективну людську діяльність, зокрема такі її питання, як: загальна теорія раціональної діяльності, структура організації трудових колективів, принципи функціонування і правила управління трудовими колективами, продуктивність праці, критерії оцінки результатів діяльності, способи раціонального використання ресурсів і, зрештою, розроблення практичних рекомендацій щодо організації ефективної праці та створення оптимальних моделей окремих галузей розумової і фізичної праці [2, с.512]. У діяльності поліції варто також виділити правовий аспект, оскільки вона має юридично значущий характер і є правозастосовною і правоохоронною, а отже, ми в першу чергу маємо справу з праксеологією права, а потім з праксеологією як такою.

Аналізуючи рівень довіри населення як базовий критерій оцінювання діяльності поліції, варто зазначити, що існують два домінуючих підходи для розуміння сутності довіри – ендогенний та екзогенний. Ендогенний підхід базується на визнанні як домінуючих внутрішніх чинників, наприклад, рівня правової культури окремого громадянина, його соціального оточення, цінностей та інтересів. Досить детально зазначений підхід подано в концепції Ф. Фукуяма [3], який наголошує на культурному підґрунті довіри, в основі якого лежить етична складова, яка передається від покоління до покоління у вигляді норм моралі, традицій та звичаїв. Екзогенний підхід наголошує на зовнішніх чинниках довіри, фіксуючи раціональний бік процесу її формування через удосконалення роботи органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій та інших інституцій, а не конкретних осіб або індивідів.

Вважаємо, що довіра як критерій оцінки діяльності державних інституцій має певні недоліки, адже довіра населення може піддаватися маніпуляції, зокрема з боку окремих громадських організацій, засобів масової інформації і політичних партій, які у ході своєї діяльності можуть вдаватися до впливу на свідомість людини, викривляючи уявлення про діяльність тієї чи іншої інституції чи окремого органу. Важливо вказати, що такому впливу піддається, як правило, «слабка» свідомість, яка не має мінімуму філософських (філософсько-правових знань, навичок і схильності до критичного мислення). Так, О.М. Кожем'якіна допускає, що довіра може бути сформована як під впливом свідомих чинників (логічна аргументація, переконання), так і несвідомих (навіювання, зараження, наслідування) [4]. Серйозним чинником такого роду є мода. Зазначимо, що ті ж самі чинники можуть призводити і до формування недовіри.

На нашу думку, у недопущенні викривленого уявлення населення про діяльність поліції, її ефективність і, як наслідок, підвищенні рівня довіри важливу роль відіграє взаємодія з активним населенням, передусім здатним самостійно і критично мислити. Так, потенційні можливості поліції дозволяють здійснювати взаємодію з населенням з метою підвищення довіри у наступних організаційних формах:

- реалізація спільних з населенням соціальних проєктів і подальший моніторинг їх результатів;
- участь поліції у пошуку та переговорах з потенційними партнерами у налагодженні комунікації з населенням, зокрема міжнародними організаціями;
- комунікація поліції зі ЗМІ, блогерами та лідерами думок у ході висвітлення інформації про досягнення окремих поліцейських та поліції в цілому, розробки соціальної реклами, взаємодії з журналістами та знімальними групами, ведення блогів, формування розсилок українським та міжнародним партнерам тощо;

- активне використання поліцією можливостей мережі Інтернет, створення сторінок у соціальних мережах, чат-ботів, каналів тощо;
- використання соціальної реклами у засобах масової інформації (телевізійна реклама, реклама на радіо, реклама у періодичних виданнях), зовнішньої реклами, реклами на транспорті, друкованої реклами (буклети, календарі, плакати тощо), реклами в Інтернеті (текстові блоки, тематичні сайти, блоги, форуми, онлайн ігри) тощо.
- організація платформ неформального спілкування поліції та громади, проведення дебатів, форум-театрів (постановок, спрямованих на висвітлення певних проблем, фонових для злочинності явищ: наркоманії, алкоголізму тощо), «живих бібліотек» (захід, в основі якого лежить вибір учасниками («читачами») співрозмовників («книг») за допомогою спеціального координатора («бібліотекаря») та своєрідного каталогу), масових заходів, зокрема акцій фестивалів, концертів, форумів, змагань, конкурсів, виставок тощо.

Резюмуючи викладене, слід відзначити, що питання підвищення рівня довіри населення до поліції потребує подальших наукових досліджень з метою визначення найбільш актуальних організаційних форм підвищення довіри як основного критерію ефективності діяльності поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n922> (дата звернення: 19.10.2020).
2. Філософський енциклопедичний словник. В. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с
3. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и путь к процветанию. М.: изд-во АСТ, 2004. 304 с.
2. Довіра в сучасному соціумі / О. М. Кожем'якіна // Вісник Інституту економіки та прогнозування. 2011. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vier_2011_11_9 (дата звернення 20.10.2020).

Одержано 30.10.2020

УДК 351/354

Ігор Михайлович НЕКЛОНСЬКИЙ,

кандидат військових наук,

викладач кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-рятувальних робіт

Національного університету цивільного захисту України

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ПОНЯТТЯ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ТА ЗАКОНОДАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У наш час небезпека є об'єктивною і очевидною субстанцією, що має місце в реальній дійсності. Прагнення людини убезпечитися від небезпечних чинників, явищ і процесів є природним і надзвичайно актуальним. Безпека повинна створювати гармонію і переборювати протиріччя у відносинах «людина – техніка», «техніка – техніка», «людина – навколишнє середовище», у взаєминах між людьми, особою і державою, суспільством, між націями і державами.

Усі соціальні науки, у тому числі філософія, соціологія, культурологія, політологія, правознавство тощо, розробляючи проблеми гуманної безпеки або забезпечення безпеки людини, держави, народів, повинні спиратися у своїх дослідженнях на загальнонаукову категорію «безпека».

Категорію «безпека» у правознавстві (правову безпеку) доцільно трактувати як суспільну безпеку, безвідносно до того, чи забезпечує безпека захист публічного або приватного права. Право може розглядатися в системі управління як засіб (інструмент)

забезпечення безпеки (безпечного існування) особистості, суспільства і держави, тобто застосовується нормативно-інструментальний підхід у тлумаченні співвідношення категорій «суспільна безпека» і «правова безпека».

Правову безпеку потрібно розглядати як фундаментальну категорію. Категорія «суспільна безпека» важлива для розуміння права і багато в чому визначає його сутність та основні риси, значною мірою впливає на зміст і сутність праворозуміння, нормотворчості та правозастосування. Правову безпеку варто розглядати як загальну людську цінність, оскільки вона є однією з постійних потреб, яка детермінована природними умовами життя людини, суспільства, людства, а також як суспільне благо, котре покликане забезпечити існування інших благ.

У сучасній світоглядно-філософській думці існують два основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». Фундатором першого, реалістичного підходу до розуміння даного поняття, є американський фахівець у галузі політичних наук Г. Моргентхау, який визначив національну безпеку як недоторканність території та інститутів держави, зробивши наголос на воєнну і політичну безпеку, що складає традиційне розуміння. Другий підхід – *Human Security* – розвивався в межах ідеалістичної теорії міжнародних відносин і позначався аналізом воєнних, політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних проблем [1].

Український законодавець виходячи з другого підходу за роки державної незалежності сформував повносилу правову базу політики національної безпеки, основою для якої є чинна Конституція України (ст. 3, 17). Основними категоріями, які становлять зміст національної безпеки, є: «національна безпека»; «національні інтереси»; «об'єкти національної безпеки»; «суб'єкти національної безпеки»; «принципи національної безпеки»; «функції національної безпеки»; «система (складові) національної безпеки»; «загрози, ризики і небезпеки національній безпеці»; «характеристика національної безпеки»; «фактори забезпечення національної безпеки»; «форми, засоби, методи та технології забезпечення національної безпеки» та ін.

Атрибутивними рисами національної безпеки, які характеризують її як систему, є незалежність, стійкість і стабільність та здатність до удосконалення саморозвитку і прогресу. Правовою основою функціонування системи національної безпеки України є Загальна декларація прав людини, Конституція України, закони, які безпосередньо стосуються регулювання відносин у сфері національної безпеки.

Даючи визначення держави, як правило, цитують Конвенцію про права і обов'язки держав, яка прийнята на VII Міжнародній конференції американських країн у 1933 році у Монтевідео, в якій йдеться мова про права і обов'язки держав: держава, будучи представником міжнародного права, має право видавати свої закони, управляти, визначати юрисдикцію й компетентність власних служб і організацій та закони, що прийняті в цій державі, є обов'язковими для всіх, хто мешкає на території цієї держави [2].

Спираючись на історію необхідно зауважити, що питання про безпеку держави розглядалось під час розподілу прав та обов'язків між гетьманом і «козацьким народом» у Конституції Пилипа Орлика [3], яка стала унікальним історичним документом, що відтворив на козацьких засадах основи демократичного устрою сучасної України. Поняття «державна безпека» на теренах України згадується в ухваленому в серпні 1881 р. Положенні про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою [4]. При цьому поняття трактувалося як рівноправне з терміном «суспільна безпека».

Сьогодні поняття «державна безпека», «національна безпека», «національні інтереси», «загрози національній безпеці» і «забезпечення державної безпеки» визначаються в Конституції України (ст. 17), законах «Про основи національної безпеки України» (ст. 7, 8), «Про Службу безпеки України» (ст. 24), «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (ст. 1, 3, 4, 6, 8).

Безпека завжди пов'язана з певними обмеженнями динаміки системи, зниженням її ступенів свободи у зовнішньому середовищі. Це обумовлено тим, що збереження системи безпеки гарантується її певним інформаційно-комунікаційним змістом.

Список бібліографічних посилань

1. Блюменау Д.И. Информация: миф или реальность? (О состоянии понятий «знание» и «социальная информация») НТИ. Сер. 2. 1985. № 2. С. 1–4.
2. Туском Жан. Міжнародне право: Підручник. Пер. з франц. К.: «АртЕк», 1998. 416 с.
3. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/-const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 12.11.2020)
4. Собрание указов 1881 г., 9 сент., ст. 646. Полное собрание законов Российской империи: собрание третье, т. 1 со дня восшествия на престол государя императора Александра Александровича по 31 дек. 1881 г. от № 1–385и дополнения. СПб., 1885. С. 261.

Одержано 12.11.2020

УДК 342.9

Іван Іванович ОСИПЧУК,

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Останні мирові події свідчать про зростання загроз для національної безпеки більшості країн світу, це пов'язано з багатьма чинниками, а саме: бажання впливати на геополітику; перерозподіл економічних ресурсів; політичні складові; боротьба за природні ресурси та контроль за ядерною зброєю; розповсюдження тероризму на релігійному та політичному підґрунті. Всі ці чинники впливають на стан забезпечення національної безпеки України, яка на сьогодні вмонтована в мирову геополітику. Одним із основних суб'єктів забезпечення національної безпеки є Служба безпеки України, на яку покладено завдання щодо запобігання, виявлення, протидія та боротьба із загрозами національній безпеці.

Зауважимо, що згідно Закону України «Про національну безпеку України» [1] загрозами національній безпеці України є явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей. Запропоноване визначення, на нашу думку, не дає повного уявлення про зміст цієї категорії, що негативно впливає на практику правозастосування. Вважаємо, що ключовим в розумінні сутності і змісту категорії «загрози національній безпеці» повинно бути відсутність не санкціонованого впливу на об'єкти або предмети, від яких залежить життя, здоров'я, безпека, як окремого громадянина так і нормального функціонування держави. На сьогоднішній день такою категорією може бути «критична інфраструктура». Так, відповідно до проекту закону «Про критичну інфраструктуру та її захист» під критичною інфраструктурою пропонується розуміти сукупність об'єктів, які є стратегічно важливими для економіки і національної безпеки, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [2].

Тому пропонує внести зміни в абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» в розуміння категорії «загрози національній безпеці» та викласти останню в такій редакції: «є об'єкти критичної інфраструктури виведення з ладу або

руйнування яких може мати вплив на національну безпеку і оборону, природне середовище, призвести до значних фінансових збитків та людських жертв, а також явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей». Саме таке розуміння категорії «загрози національній безпеці» дасть можливість сформулювати та визначити коло завдань та повноважень основних суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Як нами наголошувалось на початку дослідження Служба безпеки України є основним суб'єктом забезпечення національної безпеки, а відтак і суб'єктом, що безпосередньо впливає та забезпечує нормальне функціонування об'єктів критичної інфраструктури. Виконуючи покладені чинним законодавством повноваження у цій сфері Служба безпеки України є суб'єктом публічно-правових відносин різного спрямування, а саме: адміністративно-правових, кримінально-процесуальних, цивільно-правових тощо. Особливої актуальності в рамках нашого дослідження викликає питання визначення поняття та кола адміністративно-правових відносин щодо забезпечення нормального функціонування об'єктів критичної інфраструктури.

Як правило адміністративно-правові відносини в цілому та за участю Служби безпеки України щодо забезпечення критичної інфраструктури охоплюються таким поняттям як: адміністративна діяльність. В науковій літературі на сьогодні не сформульовано чіткого визначення зазначеної діяльності без відповідної прив'язки до суб'єкта її здійснення. Як правило, коли мова йде про «адміністративну діяльність» то остання асоціюється з діяльністю Національної поліції. З метою формулювання власного підходу до змісту категорії «адміністративна діяльність Служби безпеки України щодо забезпечення критичної інфраструктури» наведемо існуючі на шпальтах наукових видань визначення. Так, адміністративна діяльність органів внутрішніх справ є врегульованою нормами адміністративного права специфічною, виконавчо-розпорядчою, підзаконною державно-владною діяльністю з організації та здійснення охорони прав і свобод громадян, громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень [3, с. 20]. Наведене та інші визначення, які нами були дослідженні свідчать, що при визначенні зазначеної категорії більшість науковців обов'язково прив'язують останню до окремої сфери суспільних відносин, а саме забезпечення публічної безпеки і порядку. В цілому не заперечуючи проти такого підходу, вважаємо, що зміст цієї категорії при цьому значно звужується, що не сприяє практики правозастосування в цілому.

Спробуємо сформулювати власний підхід до змісту цієї категорії із врахуванням теми дослідження. Так, адміністративна діяльність Служби безпеки України щодо забезпечення критичної інфраструктури – це коло публічно-правових відносин, які урегульовані нормами адміністративного права та спрямовані на забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб відповідних правовідносин однією із сторін яких є Служба безпеки України за допомогою адміністративно-правового інструментарію. При цьому ключовим при розмежуванні адміністративної діяльності від інших публічно-правових відносин за участю Служби безпеки України є певні кваліфікаційні ознаки таких відносин, а саме: 1) регулюються адміністративно-правовими нормами (матеріальними та процесуальними); 2) Служба безпеки України наділена адміністративно-правовим інструментарієм, необхідним для виконання покладених на неї завдань, в тому числі і для забезпечення критичної інфраструктури; 3) державно-владна, виконавчо-розпорядча діяльність Служби безпеки України, яка спрямована на здійснення управлінської, публічно-сервісної, контрольної-наглядової та юрисдикційної діяльності щодо запобігання та попередження несанкціонованого впливу на об'єкти критичної інфраструктури тощо; 4) цілеспрямована, системна та законодавчо визначена діяльність, метою якої є забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб відповідних правовідносин однією із сторін яких є Служба безпеки України за допомогою адміністративно-правового інструментарію тощо.

Список бібліографічних посилань:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про критичну інфраструктуру та її захист : проект Закону України від 27.05.2019 № 10328 URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=65996&pf35401=485673>.
3. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підруч. / за заг. ред. О. П. Рябченко. Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. 256 с.

Одержано 12.11.2020

УДК 342.92 (477)

Оксана Олександрівна ПАНОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Реформування правоохоронного сектору, що наразі відбуваються в Україні, потребує постійних оцінок та аналізів, адже завдяки саме цим процесам, ми маємо можливість досягти максимального ефекту від запланованих цілей, та мати можливість одразу при визначенні прогалин, корегувати свої дії.

Сектор публічної безпеки є невід'ємною складовою загальної національної безпеки держави, тому, визначення критеріїв ефективності забезпечення публічної безпеки України надасть можливість оптимізувати дії всіх суб'єктів, що приймають участь у його забезпеченні.

За допомогою конкретних критеріїв і показників визначається якісна характеристика процесу, а їх сукупність дає об'єктивне уявлення про повний цикл конкретного процесу, а також одночасно виступає основою для проведення оцінювання. Для того, щоб на підставі критеріїв і показників можна було провести повне та об'єктивне оцінювання, вони повинні відповідати ряду умов: по-перше, відображати фактичний результат, тобто стан публічної безпеки після реалізації заходів, спрямованих на її забезпечення; по-друге, повинні вміщувати характерні риси, які найповніше характеризують процес досягнення загальної мети, спрямованої на забезпечення публічної безпеки, та проміжних цілей — проведення конкретних заходів і здійснення дій, в тому числі управлінського характеру з метою забезпечення правопорядку; по-третє, критерії та показники (як величини) повинні бути придатними для вимірювання рівня досягнення мети [1, с. 410].

В той же час процес забезпечення публічної безпеки являє собою цілісну систему організаційних і матеріальних елементів, людських ресурсів, відображених у конкретних формах діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, громадян і їх об'єднань, метою яких є протидія зовнішнім і внутрішнім загрозам, які посягають або можуть посягнути на права, свободи громадян і законні інтереси держави. Тому, визначаючи критерії та показники забезпечення публічної безпеки та порядку, не можна обмежуватись низкою одноманітних, схожих між собою критеріїв, особливо враховуючи те, що на стан публічної безпеки впливають стратегії, програми та плани щодо її забезпечення, сформовані та затверджені органами державної влади та місцевого самоврядування, які теж потребують оцінки на предмет ефективності [1, с.419].

Висновок. Таким чином, задля досягнення ефективності забезпечення публічної безпеки в Україні необхідним є комплексне визначення категорій за якими буде встановлюватись ефективність забезпечення публічної безпеки в Україні.

З урахуванням правових та організаційних форм забезпечення публічної безпеки, нами пропонується виокремити наступні критерії ефективності забезпечення публічної безпеки в Україні:

1. *Критерій адміністрування*, що у загальному вигляді включає в себе оцінку не лише керівного складу, але й окремо потребує розгляду виконавчої дисципліни, особливостей управлінських рішень, на предмет їх доцільності, об'єктивності та неупередженості, своєчасності та легітимності; ефективності використання наявних матеріально-технічних ресурсів, кадрової політики; додержання антикорупційного законодавства та реалізація державної політики в сфері протидії корупції.

2. *Критерій оцінки персоналу*, який орієнтований на оцінку самого виконавця управлінських рішень, та безпосереднього виконавця завдань у сфері забезпечення публічної безпеки, що повинна відображати як професіоналізм особи, так і рівень і бажання щодо саморозвитку та вдосконалення професійних навичок.

3. *Правовий критерій*, який передбачає аналіз та оцінку нормативних та індивідуальних правових актів, укладених адміністративних договорів та вчинених юридично-значимих дій на предмет їх адекватності ситуації яка виникла, легітимності процедури їх укладання; співвідношення мети, завдань, що в них зазначались з кінцевими отриманими результатами; з часом, що було витрачено на їх реалізацію та кількістю затрачених матеріально-технічних та кадрових ресурсів.

2. *Інформаційний критерій*, який повинен розглядатися та аналізуватися у двох площинах: внутрішньому (це аналітичні дані, що отримуються для подальшого їх використання щодо забезпечення публічної безпеки, шляхи їх отримання, та методика використання та документування) та зовнішньому (оцінюється співвідношення інформація, що надходить від суб'єктів забезпечення публічної безпеки з фактичним станом речей).

3. *Матеріально-фінансовий критерій*, який передбачає врахування наявного резерву у суб'єктів забезпечення публічної безпеки з необхідними затратами, також оцінюється доцільність використання зазначених ресурсів, їх законність отримання та реалізації по цільовим фондам, тощо.

4. *Критерій взаємодії*, даний показник, на нашу думку, слід враховувати в рамках взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування та громадян. Адже, забезпечення безпеки громадян є обов'язком держави, що чітко визначений в Конституції України, але не слід забувати, що у кожного громадянина є право реалізовувати своє право на безпеку самостійно. Таким чином, під оцінку за зазначеним критерієм підпадають спільні заходи, проекти, їх результати та кількість учасників, а також частка внеску кожного з суб'єктів забезпечення публічної безпеки.

Зважаючи на відсутність єдиного погляду та нормативного закріплення критеріїв оцінки ефективності діяльності щодо забезпечення публічної безпеки, на нашу думку, зазначена система може бути врахована та взята за основу для подальшого законодавчого врегулювання даного питання.

Список бібліографічних посилань

1. Панова О. О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків : ФОП Панов А.М. 2018. 510 с

Одержано 13.11.2020

УДК 342.9

Євген Юрійович ПОДОРОЖНІЙ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри трудового та господарського права факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Як встановлено в Конституції України, людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Задля того, щоб вищенаведені конституційні положення знайшли свій практичний прояв, функціонували в житті суспільства, в нашій державі безперервно здійснюють свою діяльність органи, основним завданням яких є охорона і захист прав, свобод й інтересів фізичних та юридичних осіб. Серед таких органів, беззаперечно, ключове місце належить Національній поліції України. Разом із тим, належне функціонування поліції є неможливим без якісного та ефективного виконання її працівниками своїх посадових обов'язків, що в свою чергу досягається через використання специфічних правових інститутів, серед яких важливе місце належить юридичній відповідальності.

Взагалі, відповідальність, як суто соціальне явище, має зовнішній та внутрішній аспекти. Перший, тобто зовнішній аспект, виявляється у наявності певних вимог, що ставляться суспільством (соціальною групою) перед особою, і змушують останню будувати свою поведінку у відповідності до цих вимог. Другий, внутрішній аспект, відображає рівень сприйняття особою цих вимог та її готовність слідувати їм, виконувати їх. Що ж стосується правового підходу щодо визначення поняття юридичної відповідальності, то слід вказати різноманітність підходів до його тлумачення.

Так, цікаву, але доволі спірну, точку зору щодо розуміння сутності юридичної відповідальності формулював С. М. Братусь. Свій підхід він пояснював тим, що сформулювати загальне поняття юридичної відповідальності, справедливе для кожної галузі права, можна тільки у тому випадку, якщо зосередити увагу на її аспекті, що характеризує відповідальність як реакцію на протиправні дії, незалежно від того, у якій сфері суспільного життя вони вчиняються та, нормами якого права забороняються. Загальним для будь-якого різновиду відповідальності є те, що вона спрямована на примус порушника до належного виконання обов'язків [2, с. 33]. З такою позицією не погоджується В. С. Венедіктов, який відмічає, що юридична відповідальність – це виконання обов'язку не тільки на основі примусу. Юридична відповідальність – це правовий засіб, спрямований на забезпечення виконання обов'язків, договірних зобов'язань і т. д. Як будуть виконані зобов'язання або обов'язки, добровільно або в силу примусу, залежить від того, наскільки правильно і усвідомлено суб'єкт даних відносин сприйняв необхідність їх виконання, тобто від його правового стану. Юридична відповідальність реалізує своє призначення в тому, що вона забезпечила їх виконання: чи то шляхом позитивного аспекту, то чи негативного аспекту [3, с.45].

Ряд важливих висновків з приводу відповідальності сформулював П. Р. Стависський, який дотримуючись принципу відповідальності, заснованої на вині правопорушника, зазначає, що: юридична відповідальність являє собою реалізацію, фактичного застосування санкції правової норми; юридична відповідальність є однією з форм примусових заходів; притягнення особи до юридичної відповідальності тягне за собою його державний або громадський осуд; елементом юридичної відповідальності є покладення на правопорушника негативних, невігідних для нього наслідків, які є новим або додатковим

обов'язком по відношенню до порушеного їм; юридична відповідальність являє собою обов'язок правопорушника зазнати встановлені нормою права негативні наслідки (різного характеру позбавлення); юридична відповідальність виникає в зв'язку з порушенням правового обов'язку, тісно з ним пов'язана, а характер відповідальності визначається характером обов'язку; підставою виникнення юридичної відповідальності є правопорушення, невід'ємним елементом якого визнається вина особи [4, с.21–22].

В рамках представленої проблематики відзначимо, що юридична відповідальність працівників Національної поліції може розглядатися з урахуванням її позитивного та негативного (ретроспективного) аспектів. Так, головною особливістю позитивної юридичної відповідальності працівників поліції виступає порядок і види їх заохочень, що обумовлено специфічними завданнями, які виконують такі особи в своїй повсякденній діяльності, пов'язані із значним ризиком для свого життя та здоров'я, як правило, ненормованим робочим днем, підвищеною відповідальністю за прийняття рішень тощо. Ретроспективна юридична відповідальність працівників поліції характеризується наступними особливостями: підвищений характер; порушення та недотримання загальноприйнятого принципу персоніфікації юридичної відповідальності особи, що найбільшим чином проявляється та застосовується до працівників поліції, які посідають керівні посади; в деяких випадках визначення засад її настання на підзаконному нормативно-правовому рівні правового регулювання; притягнення до трудової відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень; додаткове притягнення до трудової відповідальності разом із адміністративною чи кримінальною відповідальністю за скоєння відповідних правопорушень (порушення принципу справедливості юридичної відповідальності).

Отже, узагальнюючи все наведене вище можемо говорити про те, що ключове призначення ретроспективної (негативної) юридичної відповідальності працівників поліції полягає у покладанні на поліцейського, який вчинив порушення норм чинного законодавства, відповідних додаткових обтяжень чи застосування до нього певних позбавлень, обмежень. Для ретроспективної відповідальності також властиві функції спонукання працівників поліції до правомірної поведінки. Однак у контексті юридичної відповідальності, вони реалізуються, переважно, з позиції сили (примусу) та покарання, а точніше шляхом погрози їх застосування в разі вчинення проступку, тобто відбувається свого роду відлякування від вчинення неправомірних дій.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Братусь С. Н. Спорные вопросы теории юридической ответственности / Братусь С. Н. // Советское государство и право. 1973. № 4. С.27- 36.
3. Венедиктов В. С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве / Венедиктов В. С. Харьков : НПКФ «Консум», 1995. 136 с.
4. Стависський П. Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве / Стависський П. Р. Киев, Одесса : Вища шк., 1982. 183 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 343.9

Віталій Миколайович ПОПОВ,

кандидат психологічних наук,
викладач-методист відділу організації освітньої діяльності
навчально-методичного центру
Національного університету цивільного захисту України

ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА ДЕРЖАВНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Для України проблема протидії тероризму набула особливої актуальності з початком агресії з боку Російської Федерації, яка порушила територіальну цілісність нашої держави та загрожує її незалежності. Простежується тенденція до збільшення кількості терористичних актів саме в Україні. Бойовики, які діють в Україні, користуються постійною підтримкою з території Російської Федерації, що здійснює масштабні поставки озброєння, військової техніки, боєприпасів, надає значні матеріальні та фінансові ресурси, а також проводить їх підготовку на своїх військових полігонах [1].

Загрози безпеці України можуть бути реалізовані за сценаріями:

- збройних конфлікт всередині нашої держави, за участю не передбачених законом збройних формувань;
- терористичних актів на території України або проти громадян України, посягання на життя державних чи громадських діячів, представників іноземних держав, диверсії, а також вибухи, підпали у приміщеннях органів державної влади та їх захоплення, викрадення громадян або захоплення заручників [4].

Виділимо такі основні напрямки протидії тероризму:

- посилення міжнародної взаємодії та обміну інформацією між країнами з питань боротьби з тероризмом та уповноваженими органами на національному рівні;
- посилення боротьби з фінансуванням тероризму та контролю за міграційними процесами;
- посилення профілактики тероризму, у т. ч. протидія радикалізації;
- використання нових технологій боротьби з тероризмом;
- вдосконалення національного законодавства з питань протидії тероризму, надання додаткових повноважень правоохоронним органам і спеціальним службам [2].

Виявлення і припинення терористичної діяльності передбачає вирішення таких завдань:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення заходів боротьби з тероризмом;
- посилення відповідальності за терористичну діяльність;
- здійснення заходів з метою своєчасного добування достовірної інформації про загрози та наміри вчинення терористичних актів;
- організацію та проведення спеціальних операцій з метою усунення терористичної загрози;
- уточнення порядку взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом у різних ситуаціях;
- підвищення ефективності державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму;
- удосконалення механізмів інформування населення про небезпеку та масштаби тероризму, порядок дій у разі вчинення терористичного акту або виявлення ознак його підготовки;
- впровадження новітніх методів і засобів здійснення оперативно-розшукової діяльності;

- удосконалення методик та алгоритмів пошуку й оброблення інформації щодо осіб, причетних до терористичної діяльності;
- посилення контролю за міграційними процесами [3; 5].

Висновок. Підвищення стійкості України до терористичної загрози потребує певного удосконалення антитерористичного законодавства України, оновлення моделі взаємодії спеціальних служб і правоохоронних органів з населенням з питань запобігання і протидії тероризму, а також мінімізації наслідків вчинення терактів.

Список бібліографічних посилань

1. Агресія Російської Федерації проти України: проблеми оптимізації державного управління та системи національної безпеки. Експертно-аналітична доповідь / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняк, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. – К.: «МП Леся», 2016. – 28 с.
2. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є.]; за заг. ред. О. О. Резнікової. – К.: НІСД, 2017. – 60 с.
3. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini/analitichna-dopovid-doschorichnogo-poslannya-prezidenta-4>.
2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
3. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019. – 2019.

Одержано 10.11.2020

УДК 342.951(477):334.722

Лілія Миколаївна ПОПОВА,

доктор юридичних наук, кандидат економічних наук,

доцент, професор кафедри фінансів та кредиту

Харківського національного університету будівництва та архітектури,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8255-8363>

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

У сучасних умовах пандемії коронавірусу кардинально змінилися особливості життєдіяльності для всіх сфер господарювання через впровадження державою карантинних заходів. У зв'язку з цим значно змінилися умови ведення й підприємницької діяльності.

Відповідно до статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [1], з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, від 10 березня 2020 року Кабінетом Міністрів України (КМУ) встановлено карантин на всій території України з 12 березня до 3 квітня 2020 р. [2]. Пізніше рішенням Уряду карантин в Україні продовжено до 24 квітня 2020 року [3]. Крім того, у деяких регіонах України встановлено режим надзвичайної ситуації [4; 5; 6]. Пізніше Уряд запровадив режим надзвичайної ситуації на всій території України на 30 днів, до 24 квітня 2020 року [7]. Впродовж травня-жовтня 2020 року карантинні заходи продовжували діяти на всій території України з певним послабленням в певних містах та областях країни відповідно до рівня зараження (в даний час запроваджено так звані «зелені», «помаранчеві» та «червоні» зони, якими позначалися ті міста та регіони країни, що за станом зараження на

коронавірус мали відповідно низький, середній чи високий рівень зараження). 13 жовтня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення про продовження карантину в Україні до 31 грудня 2020 року [8].

У зв'язку з пандемією коронавірусу, що полонила більшість країн світу, з метою запобігання поширенню коронавірусу, кордони країн на достатньо довгий термін зачинилися, що спричинило для України ряд проблем (від неможливості закупівлі сировини у Китаї, Узбекистані та інших країн на відшив захисних масок, костюмів, бахіл, нарукавників та до – закупівлі й постачання великих партій тестів, життєво необхідного медичного обладнання, захисних та дезінфекційних засобів тощо).

Задля протидії пандемії коронавірусу та запобігання її поширення в Україні прийнято ряд важливих законодавчих (у тому числі Закони України від 17.03.2020 р. № 530-IX, № 531-IX, № 532-IX, № 533-IX) та інших нормативно-правових актів щодо діяльності суб'єктів господарювання, зокрема що передбачають пільги платникам податків, регулюють питання відпусток, обмежують перевезення окремих товарів протиепідемічного призначення за межі митної території України тощо. Крім того, зазначеними законодавчими актами введено адміністративні штрафи та підвищено кримінальну відповідальність за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм [9].

На офіційному веб-сайті Міністерства охорони здоров'я України міститься інформація щодо запровадження комплексу правових норм, спрямованих на захист прав фізичних та юридичних осіб під час карантину та обмежувальних заходів пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), а саме: можливість роботи вдома для працівників, державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування та надання за їх згодою відпустки; надання права власникам змінювати режими роботи органів, закладів, підприємств, установ, організацій, зокрема щодо прийому та обслуговування фізичних та юридичних осіб з обов'язковим інформуванням населення про це через веб-сайти та інші комунікаційні засоби; заборона на скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (на період карантину та на 30 днів після його відміни); заборона на притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, які не змогли виїхати за межі України або не змогли звернутися до територіальних органів/підрозділів Державної міграційної служби України із заявою про продовження строку перебування на території України, у зв'язку із введенням карантинних заходів; продовження строків отримання та надання адміністративних та інших послуг тощо [10].

Однак, не дивлячись на прийняття ряду законодавчих та інших нормативно-правових актів, що передбачають не тільки боротьбу з поширенням пандемії коронавірусу, введенням карантинних та обмежувальних протиепідемічних заходів з цією метою, а й запровадження комплексу правових норм, спрямованих на захист прав фізичних та юридичних осіб під час карантину, суб'єкти підприємницької діяльності зазнали значних фінансових втрат. Так, підприємці постали перед необхідністю зменшення ділової активності або взагалі її припинення (тисячі підприємств та підприємців (за даними Торгово-промислової палати України – 600-700 тисяч) зупинили роботу, мільйони працівників відправлені у відпустки за власний кошт) [11].

Таким чином, у період пандемії коронавірусу влада України вжила ряд заходів, що передбачають державне регулювання діяльності суб'єктів підприємництва у частині як надання пільг платникам податків, регулювання питань відпусток тощо, так і заборону на ведення певних видів господарської діяльності, введення адміністративних штрафів та підвищення кримінальної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм.

Введення карантину та обмежувальних протиепідемічних заходів значно ускладнило ведення підприємницької діяльності та вкрай негативно позначилося на

фінансових результатах діяльності підприємців, що змусило значну їх кількість не тільки зменшити ділову активність, а припинити підприємницьку діяльність.

Вже станом на сьогодні Уряд України повинен вжити необхідних заходів щодо відновлення стану підприємництва у післяепідемічний період.

Використані джерела:

1. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>.
2. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>.
3. Загальнонаціональний карантин продовжено до 24 квітня – рішення уряду. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zagalnonacionalnij-karantin-prodovzhen-do-24-kvitnya-rishennya-uryadu>.
2. Уряд встановив режим надзвичайної ситуації у Києві та двох областях. Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ», 20.03.2020 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2901278-urad-vstanoviv-rezim-nadzvichajnoi-situacii-u-kievi-ta-dvoh-oblastah.html>.
3. На Харківщині оголошують надзвичайну ситуацію. Українська правда, 21.03.2020 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/21/7244556/>;
4. Надзвичайну ситуацію вводять у Тернопільській, Черкаській і Донецькій областях: рішення Кабмін. Новини України «24 канал», 23.03.2020 р. URL: https://24tv.ua/nadzvichayna_situatsiya_ukrayina_2020_spisok_mist_novini_n1301501.
5. Уряд запровадив режим надзвичайної ситуації на всій території України. Офіційний вебпортал органів виконавчої влади «Урядовий портал», 25.03.2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zaprovadiv-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-po-vsij-teritoriyi-ukrayini>.
6. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 641 : постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2020 р. № 956 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-22-lipnya-2020-r-641-i131020-956>.
7. Попова Л.М. Роль державного контролю в боротьбі з протиправною підприємницькою діяльністю в умовах карантину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка* : науковий журнал. Випуск 2(90). Северодонецьк: ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2020, с.147-155.
8. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції COVID-19. Офіційний вебсайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennya-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov->.
9. Представники бізнесу звернулися до влади щодо кризового стану в економіці. Сайт Української ради бізнесу, 24 березня 2020 р. URL: <http://urb.org.ua/predstavniki-ukra%D1%97nskogo-biznesu-zvernulisya-do-vladi-shhodo-krizovogo-stanu-v-ekonomicz/>.

УДК342.9(477):352/354

Світлана Миколаївна ПОПОВА,

*доктор юридичних наук, кандидат економічних наук,
професор, професор кафедри правоохоронної діяльності
та поліцієстики факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3958-4133>*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВНОГО РОЗВИТКУ

Нині державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Це перш за все ґрунтується на вимогах

Європейської хартії місцевого самоврядування та кращих світових стандартах суспільних відносин у цій сфері.

На думку низки зарубіжних дослідників, децентралізація – найуспішніша з українських реформ. Вона почалася ще у 2014 році, коли Кабінет Міністрів України схвалив основний концептуальний документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

У державі були запроваджені нові адміністративні одиниці – об'єднані територіальні громади (ОТГ). Так місцеве самоврядування отримало повноваження та ресурси, які раніше мали лише міста обласного значення. А 17 липня 2020 року в межах децентралізації Верховна Рада України скоротила кількість районів в Україні шляхом їх укрупнення.

Власне парламентом було ліквідовано 490 старих, абсолютно неефективних, диспропорційних районів і створено 136 нових, укрупнених районів, кожен із яких має не менше 150 тисяч населення, що відповідає європейській системі статистики і підходу до формування субрегіонального рівня. Також уряд затвердив 1470 об'єднаних територіальних громад, які наразі покривають 100% території країни, і їх зовнішні кордони тепер збігаються з кордонами районів.

Реформою децентралізації передбачена концентрація основних коштів і повноважень саме на рівні громад. Об'єднані громади вже мають право розпоряджатися 100% єдиного податку та податку на майно. Натомість на районному рівні залишається утримання об'єктів комунальної власності. Ключова місія району – координація роботи різних інституцій для ефективного виконання державних програм. На рівні обласних адміністрацій залишається політика розвитку регіону, питання екології та утилізації сміття, підготовка професійних кадрів для регіональної економіки, утримання великих обласних лікарень.

Раніше Президент України призначав за поданням Кабінету Міністрів України Голову обласної державної адміністрації, а Голова обласної державної адміністрації уже формував своїх у підпорядкуванні голів районних адміністрацій. Теперішній етап реформи децентралізації має покласти край пострадянській регіональній вертикалі «столиця – область – район». Відтепер центральні органи виконавчої влади матимуть більш тісні зв'язки з областю, районом і з кожною громадою, тому що будуть існувати прямі міжбюджетні відносини з кожним рівнем. Це посилює вплив і відповідальність громад, однак водночас зміцнює їх зв'язок із центром.

25 жовтня 2020 року вже на новій територіальній основі на рівні громад і районів в Україні відбулися місцеві вибори. Передача від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значного обсягу повноважень, ресурсів і відповідальності передбачає більший рівень ефективності діяльності й підзвітності органів місцевого самоврядування, кращі перспективи місцевого розвитку, а також запровадження демократії та захист прав людини. Але реформування територіального устрою в державі вимагає запровадження низки одночасних нововведень в українському законодавстві.

Наразі існує необхідність у прийнятті ряду важливих законів, зокрема «Про засади адміністративно-територіального устрою України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про державний нагляд за законністю рішень органів місцевого самоврядування», «Про місцевий референдум», а також оновлення законів «Про місцеве самоврядування» та «Про місцеві державні адміністрації». Для подальшого розвитку та ефективного завершення реформ необхідні зміни до Конституції України щодо проведення децентралізації.

УДК 351.83

Олександр Сергійович СКЛЯР,

викладач кафедри ТСФП факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Тихін Віталійович ШЕВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри ТСФП факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Володимир Олександрович КУЩЕНКО,

викладач кафедри ТСФП факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ З ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У процесі службової діяльності Національної поліції України можна виділити, з одного боку, поліцейського, котрий працює, а з іншого — простір, в якому відбувається трудова діяльність, де виникає небезпека і де поліцейський зазнає її впливу.

Під час несення служби для працівника поліції джерелом небезпеки можуть бути знаряддя праці (інструменти на робочому столі, спеціальні пристрої, службові автомобілі, предмети злочину), сам предмет праці (речі, на які спрямована праця) або виробниче середовище.

Оточуюче виробниче середовище, зокрема соціальне оточення, може стати джерелом психічної травми.

Стан умов праці, за якого виключене діяння на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів, називається *безпекою праці*. Для захисту людини від виробничої небезпеки передбачена система охорони праці, а виконання вимог техніки безпеки (далі ТБ) — один із найважливіших державних заходів у галузі охорони праці.

Відповідно до підпункту 53 пункту 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877, Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює в межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд за охороною праці в органах Національної поліції. [1]

В Національній поліції України територіальними (міжрегіональними) органами розробляються та затверджуються інструкції з охорони праці за напрямками роботи, в той час, коли існують встановленого стандарту інструкції з охорони праці для бібліотекаря, бухгалтера, вчителя, кухара тощо, врешті решт Закон України «Про підвищення престижності шахтарської праці» [4], котрий на державному рівні, для шахтарів забезпечує створення умов для високопродуктивної та безпечної праці.

Завданнями техніки безпеки є:

- виявлення причин травматизму, профзахворювань і потенційних небезпек;
- визначення заходів та технічних засобів, що забезпечують безпеку обладнання, а також технологічного і трудового процесу;
- підготовку й обґрунтування матеріалів для законодавства з техніки безпеки, правил і норм, технічних умов, інструкцій із забезпечення безпеки будівель, споруд, обладнання, технологічних процесів;
- проведення повного обліку виробничих травм і аналіз причин їх виникнення;
- вивчення й дослідження наявних технологічних процесів та впровадження нових, більш досконалих, які забезпечують безпеку праці, а також механізацію тяжких і шкідливих робіт;

– розробку матеріалів і організацію роботи з інструктажу та навчання працівників безпечним прийомом праці.

– Дотримання ТБ в Національній поліції України, здійснюється на рівні дотримання вимог ст. 14 Закону України «Про охорону праці», яка передбачає, що будь-який працівник зобов'язаний:

– дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства;

– знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;

– проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди.

– працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог. [3]

Натомість, у кожній галузі господарства діють обов'язкові правила ТБ, які затверджує центральний комітет відповідної профспілки. Науково обґрунтовуються правила й норми безпечної роботи, розробляються технічні засоби й організаційні заходи з безпеки праці в науково-дослідних інститутах, комітетах, навчальних закладах.

Керівники підприємств та установ повинні здійснювати необхідні заходи з ТБ і промислової санітарії згідно з діючими правилами та нормами безпеки. За порушення правил ТБ законодавство передбачає сувору адміністративну й кримінальну відповідальність. Обов'язкові вимоги техніки безпеки законодавчо закріплено в трудовому законодавстві, у спеціальних інструкціях, наказах тощо.

Поряд з викладеним зазначаємо, що розслідування нещасних випадків, які сталися з поліцейськими Національної поліції України провадяться згідно вимог Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах підрозділах системи МВС України, затвердженого наказом МВС від 27.12.2002 № 1346 [2], єдиним нормативним документом МВС України, котрий регулює лише одне із завдань ТБ.

Міжнародний досвід показує, що організація діяльності без дотримання охорони праці і техніки безпеки, веде до зниження ефективності працездатності робітників, будь-яких організацій і не може бути підставою для стійкої стратегії розвитку.

Згідно Конституції України здоров'я та безпека як будь-якого робітника (громадянина) так і працівника поліції завжди має велике значення. Наша особлива культура безпеки постійно переглядається. Ми прагнемо, щоб наші співробітники-колеги мали міцне здоров'я у довгостроковій перспективі, запобігаючи нещасним випадкам та професійним захворюванням, тому пропонуємо і на далі будемо підтримувати впровадження нормативної бази з техніки безпеки та його завдань в діяльності Національної поліції України на рівні державного значення.

Висновок. Техніка безпеки в системі Національної поліції України є важливою складовою в службовій діяльності поліцейського адже його безпека і добре здоров'я дозволяють виконувати покладені службові обов'язки чіткіше. Правильно організована система охорони праці дисциплінує самого працівника і, як наслідок, веде до підвищення рейтингу Національної поліції в цілому.

Список бібліографічних посилань:

1. Положення про Національну поліцію затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 із змінами [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п#Text>

2. «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах підрозділах системи МВС України» затверджений наказом МВС

України від 27.12.2002 № 1346 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0083-03#Text>

3. Закону України «Про охорону праці» 877 із змінами [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

2. Закон України «Про підвищення престижності шахтарської праці» із змінами [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-17#Text>

Одержано 15.10.2020

УДК 342.92

Тетяна Миколаївна СМАЗНА,

аспірантка кафедри адміністративного права факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У ЗАХИСТІ ПРАВ ЗАКОНОМ В ІНТЕРЕСАХ ОСОБИ

Принципи права є закономірним явищем юридичної науки, які за своєю суттю є універсальними і відображають сучасні підходи до їх трактування. В сучасних умовах, принципи права мають універсальний характер, оскільки повинні враховуватися суб'єктами правотворчості у період створення норм для здійснення правового регулювання суспільних відносин.

Загальні принципи українського адміністративного права закріплені в Конституції України, конкретизуються і розвиваються в законодавчих та інших нормативно-правових актах. Серед сучасних принципів адміністративного права слід виділити конституційні і організаційно-функціональні. До конституційних відносять принципи верховенства права; законності; пріоритету прав і свобод людини і громадянина; рівності громадян перед законом; демократизму нормотворчості й реалізації права; взаємної відповідальності держави і громадянина. До організаційно-функціональних принципів належать: підзвітність і підконтрольність державних органів; відкритість і прозорість; ефективність; неупередженість; професіоналізм і компетентність державних службовців [1].

Принципи адміністративного права не є застиглою категорією, вони розвиваються паралельно й одночасно з розвитком адміністративного права, хоча іноді можуть випереджати його розвиток, формуючи, як наслідок, магістральні напрями розвитку останнього [2].

Узагалі загальні принципи мають фундаментальне значення для всієї галузі адміністративного права, вони є взаємопов'язаними і найбільш дослідженими в науці адміністративного права. У той же час, у зв'язку з задекларованим, розглянемо категорію «інтерес особи» крізь призму окремих загальних принципів сучасного адміністративного права, оскільки саме вони найбільш повно характеризують цю юридичну категорію в адміністративному праві. Розглянемо деякі із них.

Принцип пріоритету прав та інтересів особи впливає з положень ст.3 Конституції України. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Відображений у Конституції України принцип є одним із найважливіших у реформуванні сучасного адміністративного права. Цей принцип вказує на характер відносин особи і держави, де остання має спрямовувати свою діяльність на втілення в життя конституційних прав та інтересів особи.

Реалізація юридичної категорії «інтерес особи» вимагає від держави та уповноважених суб'єктів публічної адміністрації в повсякденній практиці відносин з приватними особами створювати умови, в яких кожен громадянин має реалізувати свої права та охоронюваний законом інтерес.

Зауважимо, що чи не найважливіше місце в системі засад діяльності суб'єктів публічної адміністрації належить принципу законності. Законність як явище є одним із найважливіших елементів демократії та правової держави.

Принцип законності безпосередньо пов'язаний з принципом верховенства права та з нього постає, а також базується на положеннях Конституції України, відповідно до яких Україна є суверенною й незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Змістом законності є верховенство закону, рівність суб'єктів права перед законом, з іншого боку постає принцип діяльності, компетенції, прав і обов'язків суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб на підставі закону, і разом з тим можливість особи захистити суб'єктивні права та інтереси.

Конституційний принцип рівності передбачає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина 1 ст. 55 Конституції). Слід зазначити, що закріплення цього конституційного принципу вважається найважливішим завоюванням суспільства. Гарантована Конституцією України рівність усіх громадян у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення рівних конституційних правових можливостей особи для реалізації однакових за змістом і обсягом конституційних прав та інтересів.

Принцип демократизму правотворчості та реалізації права виявляється в можливості громадян як безпосередньо, так і через своїх представників, створених ними або через інші організації брати участь у формуванні правової політики й управлінні державою.

Принцип правотворчості й реалізації права не можливий без принципу демократизму, оскільки сутність сучасної цивілізованої держави становить демократія, що відбувається в результаті суспільного договору, який не можливий без демократичної організації суспільства. Про принцип демократизму правотворчості писав ще Ш. Монтеск'є, який вказував, що до основних законів демократії належить той, через який влада, яка видає закони, має належати народу [3, с. 17].

Значною гарантією захисту прав та охоронюваних законом інтересів особи є задекларований ст.56 Конституції України інститут відповідальності держави, згідно з яким кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Ці та інші принципи перебувають у повному взаємозв'язку. Формування сучасних принципів адміністративного права не можливе без впливу європейських принципів адміністративного права, яке постає значною складовою захисту прав і охоронюваних законом інтересів особи. Водночас, як наголошується в Законі України «Про Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», під час формування Загальнодержавної програми за основу необхідно брати до уваги об'єктивні потреби України у правовому регулюванні [4].

Ми маємо на увазі дотримання принципу взаємної відповідальності. Принцип взаємної відповідальності держави й людини має насправді передбачити чітке визначення і розподіл сфер соціальної відповідальності всіх рівнів органів публічної влади, їх посадових осіб і громадянина. Відповідальність держави та органів публічної влади

поширюється на прийняття і реалізацію законів, контроль за їх виконанням, виконання конституційних прав та інтересів особи. Наведене свідчить, що принцип взаємної відповідальності держави і людини означає взаємну відповідальність перед суспільством.

Таким чином, ефективність чинних у країні принципів, визнання державою європейських цінностей, а саме верховенства права та пріоритету прав людини, мають стати пріоритетними. Це спонукає до нових напрямків наукових досліджень і переосмислення принципів адміністративного права в сучасних умовах, є запорукою розробки наукових засад вітчизняного адміністративного законодавства до європейських принципів та визнання ролі публічного (передусім адміністративного права) в регулюванні суспільних відносин [5, с. 91].

Отже, перед наукою адміністративного права нині стоїть виключно важливе завдання, пов'язане з виробленням оновленої системи принципів адміністративного права, які повинні узгоджувалися із тим завданням, яке стоїть перед сучасним адміністративним правом України. Наведена коротка характеристика принципів адміністративного права не є вичерпною і не претендує на однозначність, водночас наведені принципи відбивають сучасні тенденції його розвитку й мають визначити напрямки і механізми адміністративно-правового регулювання захисту прав та охоронюваних законом інтересів особи.

Список бібліографічних посилань

1. Ткач Р. Сучасні принципи адміністративного права та їх концептуальні значення для оновлення змісту українського адміністративного права. Законодавство України: наук.- практ. комен. 2006. № 8. С. 36-37.
2. Мельник Р. Інститут принципів адміністративного права в системі Загального адміністративного права України. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 51-60.
3. Монтескьє Ш. Л. О дусе законів. М: Мысль, 1999. 672 с.
2. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 3. Ст. 12.
3. Світличний О.П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування: монографія. Донецьк: Донбас, 2011. 410 с.

Одержано 10.11.2020

УДК 37.032:355.137

Олег Володимирович ТРОФІМЕНКО,

начальник Окремого контрольно-пропускного пункту «Київ»
Державної прикордонної служби України

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК ПРОВІДНОГО СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ЇЇ ПОВНОВАЖЕННЯ

Відповідно до Конституції України керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави здійснює Президент України, а захист державного кордону України покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні покладено на Міністерство внутрішніх справ України. В системі МВС України правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні є Державна прикордонна служба України (ДПС України), діяльність якої

спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Окремо зазначається, що Збройні Сили України забезпечують охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України, а Національна гвардія України у взаємодії з іншими органами також може виконувати завдання із захисту державного кордону України.

Дослідження повноважень суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони державного кордону буде здійснено із врахуванням такого класифікаційного критерію, як завдання, на виконання яких вони спрямовані, тобто контрольні, координаційні, сервісні, юрисдикційні, регулятивні, інформаційні тощо [1, с. 84].

Законом України «Про Державний кордон України» регламентовано, що охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на ДПС України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря - на Збройні Сили України [2]. *Отже серед суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони державного кордону зосередимося саме на ДПС України та її складових.*

Кажучи про контрольню-наглядову діяльність у сфері охорони державного кордону слід зазначити, що така діяльність представляє собою сукупність нормативно визначених процедур, що здійснюються посадовими особами на предмет відповідності реального стану контрольованих суспільних відносин вимогам законодавства. Контроль і нагляд за діяльністю ДПС України здійснюється Верховною Радою України, Президентом України, а також іншими органами, що відповідно до законодавства здійснюють контроль за господарською і фінансовою діяльністю та нагляд за дотриманням законності в діяльності. Відповідно до законодавства, Голова ДПС України постійно інформує Верховну Раду України про виконання завдань покладених на ДПС України, а також з питань додержання законодавства, забезпечення прав і свобод людини, тощо. Здійснює систематичне інформування Президента України, Ради національної безпеки і оборони України з основних питань діяльності ДПС України, а також подає щорічний звіт Президенту України про діяльність ДПС України. Здійснення контрольних повноважень відбувається шляхом заслуховування інформації керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств та установ про хід виконання завдань і здійснення заходів з охорони державного кордону, забезпечення дотримання режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, тощо.

Контрольні повноваження на рівні органу ДПС України покладено на начальника такого органу, відповідно до Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України [3]. Полягають вони, зокрема у здійсненні постійного контролю за забезпеченням охорони державної таємниці; діяльністю фінансового підрозділу; додержанням заходів пожежної безпеки в органі охорони державного кордону та підпорядкованих підрозділах, тощо.

Щодо адміністративної юрисдикції або юрисдикційних повноважень суб'єктів адміністративно-правових відносин, слід зазначити, що під юрисдикційною діяльністю, в даному випадку, слід розуміти здійснення сукупності правових повноважень відповідними державними органами щодо вирішення правових спорів, в тому числі і справ про правопорушення. Слід зазначити, що КУПА визначено, що органи ДПС України уповноважені розглядати ряд справ про адміністративні правопорушення. До справ, що належать до юрисдикції органів ДПС України належать такі як порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду – виїзду; порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України; невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну; порушення порядку в'їзду до району проведення антитерористичної операції або виїзду з нього.

Координаційні повноваження суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони державного кордону закріплено в Законі України «Про державний кордон

України», де вказано, що захист державного кордону України полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави. Цим же законом координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону покладається на ДПС України.

Тому, задля удосконалення правового регулювання координаційних відносин у сфері охорони державного кордону України доцільно було б закріпити на нормативному рівні форми координації у сфері охорони державного кордону та деталізувати норми, що регулюватимуть взаємодію органів Державної прикордонної служби з іншими правоохоронними органами та військовими формуваннями особливо в кризових ситуаціях [4, с. 352].

Список бібліографічних посилань

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Джафарова О., Діхтієвський П., Кузьменко О. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
2. Про державний кордон України : Закон України 04.11.1991 № 1777-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.
3. Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : наказ МВС України 30.11.2018 № 971. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text>.
4. Зьолка В.Л. Характеристика координаційних правовідносин у сфері охорони державного кордону. *Форум права*. 2013. № 1. С. 346-354.

Одержано 10.11.2020

УДК 343.21+343.45

Артем Олександрович ХЛОПОВ,

*аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНА ФІГУРА» ТА ОХОРОНА ЇХ ІНФОРМАЦІЇ ПРИВАТНОГО ХАРАКТЕРУ З ОЗНАКАМИ ТАЄМНИЦІ

Безапеляційно кожен має право на повагу до свого приватного життя. Вказане право гарантується Конституцією України та охороняється статтею 182 Кримінального кодексу України й рядом інших статей, які прямо або опосередковано стосуються сфер приватної життєдіяльності людини та її змісту, який складає інформації приватного характеру з ознаками таємниці. Проте, інтерес до такої інформації щодо окремих громадян з боку суспільства не є однаковим. Публічність особи збільшує запит на відкритість, адже приватне життя таких осіб перебуває під увагою громадськості. Більше того в силу статусу вони самі виводять з тіні частину інформації приватного характеру з ознаками таємниці в публічний простір, тим самим демонструючи свою прозорість та добросовісність. Утім варто пам'ятати, що будь-яка особа не залежно від публічного статусу чи зайняття будь-яких посад має право на недоторканність приватного життя.

У першу чергу необхідно звернутися до пункту 7 Резолюції Ради Європи 1165 (1998) право на приватність (далі – Резолюція 1165), яка визначає Публічних фігур як осіб, які займають державні посади і/чи використовують державний ресурс, а також усі ті, хто відіграє певну роль у громадському житті, чи то в галузі політики, економіки, мистецтва, соціальної сфери, спорту чи будь-якій іншій сфері [1]. При цьому «публічна фігура» та «публічна особа» є тотожними поняттями. Це простежується з практики Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), який оперує обома поняттями в тотожному сенсі, хоча вітчизняне законодавство оперує поняттям «публічна особа» або «публічний

діяч» (національний чи іноземний). Аналізуючи вітчизняне законодавство можна дійти висновку, що ці поняття співвідносяться, як ціле та частина. Так, Конституційний суд України визначив публічних осіб, як державного службовця, державного чи громадського діяча, який відіграє певну роль у політичній, економічній, соціальній, культурній або іншій сфері державного та суспільного життя» [2].

Публічних осіб умовно можна поділити на дві групи. До першої можна віднести осіб, які займають відповідні державні посади чи органів місцевого самоврядування. До другої – осіб окремих сфер, що відіграють значну роль у громадському житті. До речі сюди варто відносити й колишніх високопосадовців, що навіть після відставки зберігають певний статус, авторитет та вплив на громадянське суспільство. Друга група посідає особливе місце, адже її статус не залежить від вступу на відповідну посаду й до цієї групи може вийти будь-яка особа, що має авторитет, популярність, впізнаваність або вагу в суспільстві. Доволі часто ця група напряму залежить від громадського інтересу до своєї персони, а тому вони найбільш схильні до втручання в приватне життя з боку сторонніх осіб. Пункт 6 Резолюції 1165 оговорює це таким чином, що особи повинні усвідомлювати, що особливий статус, який вони мають у суспільстві, у більшості випадків з власної ж волі, автоматично збільшує рівень тиску на їхню приватність [1].

Консервативну позицію займає Конституційний суд, який у зазначеному вище рішенні визначив, що події та явища професійної або ділової сфери життя особи, (за винятком даних стосовно виконання повноважень особою) є конфіденційною й не може розповсюджуватися без згоди [2]. Окреслене йде в розріз позиції ЄСПЛ, адже останній у своїй практиці не розглядає інформацію про професійну діяльність суспільних діячів як інформацію про їхнє особисте життя [3]. Тож доцільно відзначити на необхідності переглянути окремі думки та узгодити їх з загальноприйнятою практикою, тим паче що практика ЄСПЛ є джерелом вітчизняного законодавства.

Для з'ясування умов за яких отримання інформації приватного характеру з ознаками таємниці публічних осіб буде законним варто звернутися до практики ЄСПЛ, яка більш «багата» у цьому сенсі порівняно з вітчизняною. Так, розглядаючи справу ЄСПЛ не тільки визначає рівень публічності особи, але розглядає наявність суспільного інтересу до певних аспектів життєдіяльності зазначених осіб та їх впливу на життя суспільства в цілому. При цьому суспільство має право бути обізнаним, інколи при цьому нехтується право на недоторканність приватного життя. Показовою в цьому сенсі є справа «Компанія Плон» проти Франції» у ній розглядалося питання можливості публікації книги особистого лікаря Президента Франції Франсуа Міттерана про історію хвороби політика. Суд дійшов висновку, що: «публікація «Великої таємниці» зачіпала питання, які викликали у Франції громадський інтерес...» [4]. Разом із тим, відзначає, що оскільки книга до накладення заборони на розповсюдження вже розійшлася друком та поширилася мережею Інтернет, а в суспільстві широко обговорюється право громадськості знати про стан здоров'я президента, то суспільний інтерес на оприлюднення піднятих фактів превалюють над правом на повагу до недоторканності приватного життя державного діяча. За даних умов можна констатувати, що не дивлячись на порушення лікарської таємниці, яка містить у тому числі інформацію приватного характеру з ознаками таємниці суспільний інтерес до посади президента превалював над недоторканністю приватного життя. Така позиція відповідає пункту 7 Резолюції 1165, адже вступаючи на посаду президента особа очевидно усвідомлює додаткову увагу до своєї персони та здоров'я зокрема, що дає змогу оцінювати можливість подальшого виконання обов'язків та прийняття рішень від яких залежить доля країни й благополуччя населення.

Доцільно наголосити, що серед усіх публічних осіб обсяг права на недоторканність приватного життя у кожного різний. Так, Президент буде мати найнижчий обсяг, адже його діяльність обговорюється всім суспільством. Відходячи від парадигми поняття

публічних осіб пересічний громадянин має найбільший обсяг поваги до свого приватного, а зацікавленість до нього з боку суспільства буде мінімальною.

Суть іншої справи «Ганновер проти Німеччини» стосувалася заборони публікації фотографій із приватного життя принцеси Ганноверської, яка безрезультатно намагалася через суд у Німеччині заборонити їх оприлюднення в «жовтій пресі». ЄСПЛ відзначив, що втамування інтересу окремого кола читачів не є вкладом в обговорення суспільно значимих питань, адже дані фото були зроблені під час діяльності приватного характеру [5]. Цим рішенням ЄСПЛ підтвердив, що публічний статус особи не позбавляє її права на повагу до її приватного життя, проте необхідно чітко розділяти публічну та приватну сферу життєдіяльності особи. Зйомка особи в домашній обстановці, або в момент зайняття буденними справами, навіть за умови перебування в публічному місці не пов'язаного з виконанням публічних функцій є неправомірним втручанням в приватне життя. На відміну від скажімо судів Німеччини які розповсюджували право на повагу приватного життя територією будинку, що власне спростував ЄСПЛ.

Підсумовуючи викладене варто зазнати, що зміст права на недоторканність приватного життя у публічної особи та пересічного громадянина збігається, але обсяг його в кількісній характеристиці є різний. Такий перекис відбувається через додатковий тягар прозорості приватного життя, який несуть публічні особи в силу займаної посади чи статусу. Відповідно громадськість оперує значно більшим колом інформації приватного характеру з ознаками таємниці з огляду на підвищений інтерес до цієї персони. Це не означає, що повага до приватного життя чи окремих його складових цих осіб нехтується, хоча користуються тим ж правами. Нажаль, правозастосовна практика України не дуже приділяє уваги розмежуванню потерпілих від кримінальних злочинів щодо незаконного втручання в різні сфери приватної життєдіяльності особи, що безумовно мінусом. Крім цього законодавство оперує одразу декількома поняттями «публічна особа» та «публічний діяч». Останній щоправда використовується для моніторингу фінансових операцій, як наслідок використовується в вужчому значенні, втім це не додає правової визначеності. Тому на рівні законодавства необхідно надати прийнятне визначення поняттю «публічна особа» щоб сформувати правозастосовну практику при розгляді справ за участю окреслених осіб при порушення їх приватного простору та інформації приватного характеру з ознаками таємниці.

Список бібліографічних посилань

1. Резолюція 1165 (1998) право на приватність. Рада Європи. Комітет Міністрів. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-privatnist/>. (дата звернення: 12.10.2020).
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>. (дата звернення: 12.10.2020).
3. Конфіденційна інформація: межа дозволеного. URL: https://dt.ua/LAW/-konfidentsiyana_informatsiya_mezha_dozvolenogo.html. (дата звернення: 12.10.2020).
2. Справа «Компанія Плон» проти Франції». Рішення Європейського суду з прав людини від 18.05.2004. Страсбург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_331. (дата звернення: 12.10.2020).
3. Справа «Ганновер проти Німеччини». Рішення Європейського суду з прав людини від 24.06.2004. Страсбург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_324. (дата звернення: 12.10.2020).

Одержано 09.11.2020

УДК 342.9

Олена Василівна ЧОРНОУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ

Про необхідність створення поліції в Україні почали говорити з моменту проголошення нею незалежності, проте справжні рішучі кроки в цьому напрямку почалися лише 2014-го. Певні спроби в цьому напрямку були ще у 2012 році, однак тодішня влада не мала на меті перетворення міліції з репресивного інструменту в сервісну службу для населення, а натомість передбачала банальну зміну назви «міліція» на «поліція». Для проведення якісного реформування в Україні владою було використано успішний досвід закордонних партнерів, що зіграло значну роль у створенні та розвитку української поліції. 21 травня 2015 року Верховна Рада України підтримала в першому читанні законопроект №2822 «Про Національну поліцію», тим самим даючи зелене світло Національній поліції.

В Україні відбулася масштабна реформа правоохоронної системи, під час якої міліцію трансформували в Національну поліцію України. Трансформації в державі та в правоохоронній системі, що відбуваються останнім часом, безумовно, відбиваються на свідомості співробітників поліції. Основними завданнями поліції відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» є надання поліцейських послуг у сферах: а) забезпечення публічної безпеки і порядку; б) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; в) протидії злочинності; г) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Безсумнівно, найширше коло обов'язків щодо забезпечення публічної безпеки та порядку покладено на органи поліції, а це відповідно, збільшує відповідальність означеного органу виконавчої влади перед суспільством. Стабільне та ефективне функціонування Національної поліції України є важливим фактом та необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Суть законності полягає в необхідності суворого, точного і неухильного дотримання всіма без винятку суб'єктами права положень Конституції та законів України, а також приписів інших нормативно-правових актів. Побудова дієвої загальнодержавної системи забезпечення законності вимагає від правоохоронних органів України чіткого визначення державної політики у цій сфері та випереджального реагування на всі динамічні зміни, що відбуваються у світі стосовно забезпечення законності у сфері правозастосовної практики ОВС.

Забезпечення правопорядку здійснюється, в основному, поліцією. Від ефективності діяльності Національної поліції України значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність суспільного розвитку. Забезпечення правопорядку – це процес гарантування середовища безпеки для громадян в їх повсякденному житті у відповідності до правової бази країни, головним чином – шляхом попередження і запобігання правопорушень, а також шляхом прийняття відповідних заходів для припинення порушень закону.

Дотримання прав і свобод людини має бути пріоритетом для будь-якої держави. В Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визначає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Саме з

представниками поліції пересічний громадянин потенційно має велику кількість контактів з приводу захисту своїх прав та законних інтересів. В статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» зазначається, що «поліція» – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Дане визначення говорить про те, що одним із основних органів охорони правопорядку в Україні є - Національна поліція, яка згідно ст.50 Закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Цей принцип застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Слід зауважити, що перед правоохоронними органами України, як одного з найважливіших інститутів державної влади, покликано забезпечити правопорядок в країні, ставляться досить складні та відповідальні завдання. Забезпечення публічної безпеки та правопорядку серед громадян буде сприяти вирішенню проблеми злочинності, що поліпшить ефективність службової діяльності працівників поліції взагалі.

Одержано 13.11.2020

УДК. 340.132.1

Анатолій Матвійович ШУЛЬГА,

доктор юридичних наук, доцент,

*професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

«АВТОНОМНІ РОБОТИ» І КАТЕГОРІЯ «ДЖЕРЕЛО ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ»: ВАРІАНТИ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ

Вирішення проблеми встановлення *суб'єкта юридичної відповідальності* (у подальшому – СЮВ) залежить від наявності або відсутності зв'язку дій робота і дій людини. Такий зв'язок є очевидним при функціонуванні *біотехнічних, інтерактивних* роботів, або *гібридних* роботів, коли вони функціонують в режимі «ручного управління» (управління людиною). У таких випадках СЮВ є *людина-оператор*. Але при функціонуванні *автономних роботів* (у подальшому – АР) прямого зв'язку між діями людини і АР немає, тому закономірно виникає питання про СЮВ при *протиправних наслідках* використання людьми АР. Важливість даного питання, зокрема, має зв'язок з пропозицією надати певним АР статус *суб'єкта* правовідносин[1], хоча, на нашу думку, на сьогодні є усі необхідні і достатні підстави для розуміння будь-якого АР як *об'єкта* правовідносин[2].

Варіантом *можливого* законодавчого визначення *правового режиму* АР як *об'єкта* правовідносин є охоплення поняття АР категорією *джерело підвищеної небезпеки*. Резолюція від 16.02.2017 р. Парламенту ЄС «Норми цивільного права про робототехніку» (у подальшому – Резолюція Європарламенту) передбачає обов'язковість *державної реєстрації* АР, котрі охоплюються поняттям *джерело підвищеної небезпеки*. В Резолюції Європарламенту наголошено (Загальні положення. п. 2), що «необхідно розробити критерії класифікації роботів, що підлягають реєстрації». Самоочевидною істиною є те, що одним із таких критеріїв є «ознаки *джерела підвищеної небезпеки*». Прикладом відповідних матеріальних АР можуть бути *військово-бойові* АР.

Зазначений підхід щодо унормування діяльності, пов'язаної з функціонуванням АР припускає доповнення тексту відповідної статті цивільного кодексу або формулювання у ньому окремої відповідної статті. Приміром, текст ч. 1 ст. 1187 ЦК України («Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки») можуть доповнити наступні слова (виокремлені у даному абзаці курсивом): «Джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з функціонуванням автономних роботів, що підлягають обов'язковій реєстрації, використанням...» або у даній статті з'являється нова частина зі словами: «Джерелом підвищеної небезпеки (у подальшому – ДПН) є діяльність, пов'язана з функціонуванням автономних роботів, що підлягають обов'язковій реєстрації» (альтернативний варіант: «На функціонування автономних роботів, що підлягають обов'язковій реєстрації, розповсюджується правовий режим, встановлений для ДПН»).

Включення АР до *Переліку АР, що підлягають обов'язковій реєстрації* означає, що відповідні АР охоплюються поняттям ДПН. На сьогодні, з огляду на термінологію Резолюції Європарламенту (п. 24) поняттям ДПН мають охоплюватись *автономні транспортні засоби* (автономні автомобілі, дрони). Наявність у них *реєстраційного номеру* дозволяє оперативно *ідентифікувати* їх власника (за необхідності може використовуватись і пасивна або активна *радіомітка* [3]. Приміром, стосовно *дронів* в РФ вже внесені (2017 р.) відповідні поправки до Повітряного кодексу, Державіаслужба Україні також пропонує прийняти рішення про такого роду реєстрацію [4].

Проте, на нашу думку, більш доцільно сформулювати окрему статтю з назвою: «*Протиправний ексцес функціонування АР, що підлягають обов'язковій реєстрації*», котра, зокрема, вказує (терміном «функціонування»), що АР є не суб'єктом, а об'єктом правовідносин. Загалом зміст тексту даної статті може мати наступний вигляд: «Діяльність, пов'язана з функціонуванням АР, що підлягають обов'язковій реєстрації є ДПН. Діяльність, пов'язана з функціонуванням зареєстрованих АР підлягає обов'язковому страхуванню. Страховик відшкодовує шкоду, завдану зареєстрованим АР у випадку протиправного ексцесу функціонування АР. У випадку протиправного ексцесу функціонування військово-бойового АР шкоду відшкодовує держава. Протиправний ексцес функціонування АР – це результат його функціонування, не передбачений його програмним продуктом (штучним інтелектом). Протиправний ексцес функціонування АР є подією як юридичним фактом. Протиправний ексцес функціонування АР (протиправна автономна роботодія) може спричинити смерть людини (людей), завдати шкоду її (їх) здоров'ю та іншу як немайнову, так і майнову шкоду».

Приміром, з огляду на чинне цивільне законодавство *керування автомобілем* є ДПН, що й обумовлює особливості майнової відповідальності у випадку ДТП. Так само має вирішуватись («за аналогією закону») і питання про майнову відповідальність у зв'язку з керуванням автомобілем, яке здійснював «автопілот», оскільки «автомобіль з автопілотом» (видове поняття) на сьогодні усе ще має усі істотні юридичні ознаки «автомобіля» (родове поняття). У майбутньому поряд з поняттям «автомобіля» може з'явитись самостійне юридичне поняття «безпілотного автомобіля» («автономного автомобіля») як підвиду матеріальних АР. Автовиробник BMW вже заявив, що «перший самокерований електромобіль BMW вийде в 2021 році» [5]. Розробки автомобілів-роботів ведуться в багатьох країнах, проте юридична практика вже знає випадки коли внаслідок «помилки» штучного інтелекту самокерованого автомобіля мало місце його зіткнення з іншим транспортним засобом [6].

Висновок: зазначене вказує у який спосіб може здійснитись законодавча новація змісту категорії «ДПН» у зв'язку з існуванням і розвитком АР.

Список бібліографічних посилань

1. Незнамов А.В., Наумов В.Б. Вопросы развития законодательства о робототехнике в России и в мире. URL : http://e-notabene.ru/lr/article_23292.html

2. Шульга А. М. Юридична природа автономного робота при визначенні суб'єкта майнової юридичної відповідальності: теорія і практика. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. Випуск 28. С. 42-49.
3. Технология RFID. URL: <http://www.rid-ls.eu/ua/produkty/>
4. Українських власників дронів зобов'язують проходити реєстрацію. URL : <https://informer.news/ukrajinskyh-vlasnykiv-droniv-zobovyazhut-prohodyty-rejestratsiyu/>
5. Первый самоуправляемый электромобиль BMW выйдет в 2021 году. URL : <https://comments.ua/ht/544950-perviy-samoupravlyaemiy-elektromobil-bmw.html>
6. В Калифорнии зафиксировано первое ДТП по вине самоуправляемого автомобиля Google. URL : <https://tjournal.ru/23972-v-kalifornii-zafiksirovano-pervoe-dtp-po-vine-samoupravlyaemogo-avtomobilya-google>

Одержано 20.10.2020

УДК 349.2

Тамара Петрівна ЯЦЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри трудового та господарського права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО—ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

У наш час однією з основних проблем в Україні є забезпечення реалізації права на працю, захисту громадян від безробіття і масової міграції робочої сили. На сьогоднішній день працівники потребують захисту більш ніж коли-небудь, оскільки наш світ і глобалізована економіка змінюються стрімкими темпами й тому дуже важливо, щоб інструменти, якими ми користуємося для захисту трудових прав, змінювалися так само швидко. Оскільки трудові права – це права людини, то здатність їх впроваджувати на робочому місці є запорукою того, що працівники зможуть скористатися безліччю іншими своїми правами: економічними, політичними, соціальними, культурними та іншими.

Вперше термін «права людини» був оприлюднений у французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р. [1]. Під цим поняттям в Декларації розумілися основні природні права, або цінності: життя, свобода, власність. Головною метою визнання цих прав було намагання захистити кожну людину від втручання держави (в особі певних державних органів та установ) у її життєдіяльність, на державу покладался обов'язок гарантувати здійснення принципу рівності людей у правах і свободах та рівності перед законом та судом.

Оскільки, право на працю є суб'єктивним правом людини, а його першочергове визнання державами призвело до визнання і закріплення цілої системи прав людини у сфері праці на різних рівнях як національного, так і міжнародного правового регулювання. Саме Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 23) закріпила положення про те, що кожна людина має право на працю; вільний вибір роботи, справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття [2]. Першим серед соціальних прав проголосила право на працю Європейська соціальна Хартія і вказала, що кожен повинен мати можливість заробляти собі на життя працею за вільно обраною спеціальністю (ст. 1) [3].

Також, право на працю встановлене міжнародно-правовими актами, що становлять основу міжнародно-правового регулювання праці, являючи собою встановлені міжнародними договорами (актами) систему стандартів щодо регулювання праці. Суб'єктами міжнародно-правового регулювання праці є ООН та її спеціалізований орган - Міжнародна Організація Праці (МОП), які проводять всі можливі заходи щодо захисту трудових прав та виступають проти дискримінації найманих працівників.

Разом з тим Конституція є основним законом кожної держави. В Конституції України право на працю є одним з пріоритетних соціальних прав. Основний Закон визнає в правовій, соціальній і демократичній державі людину її життя, здоров'я найвищою соціальною цінністю, а тому одним із показників благополуччя населення є відсутність безробіття в країні, що є головним показником економіки країни. На сам перед, чинні правові норми Основного Закону визначають ряд соціально-правових гарантій, таких як: прав людини права на працю; на належні, безпечні й здорові умови праці; на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; заборону використання примусової праці а також праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах; надано гарантію на захист від незаконного звільнення; своєчасного одержання винагороди за працю; право на відпочинок (ст. 43, 44, 45) [4]. Крім того, відповідно до ст. 36 Конституцією України громадянам гарантовано право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів.

Проте, основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на належні, безпечні і здорові умови праці в процесі трудової діяльності, визначає КЗпП України та закони про охорону праці від 15 грудня 1993 р. [5]. Зокрема в ст. 2 КЗпП України закріплені основні трудові права працівників. У ст. 5-1 КЗпП України визначаються гарантії забезпечення права громадян на працю. Тобто, право громадян України на працю, на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру (включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи), що забезпечується державою. Це право належить до групи соціально-економічних прав, що забезпечує можливість доступу та забезпечення джерел для задоволення потреб себе і своєї сім'ї, самореалізації та самовираження. Безпосередньо, право на заробітну плату не нижче встановленого законом рівня забезпечується Законом України "Про оплату праці" (1995 р.) [6]. При цьому, в нормативно-правових актах України закріплений принцип пріоритету міжнародно-правових норм перед нормами національного законодавства.

Слід зауважити, що в умовах сьогодення, для України важливо мати законодавство, яке з одного боку відповідало б сучасним економічним умовам, а з другого боку забезпечувало на належному рівні права працівників. Для цього потрібно вдосконалити українське законодавство, зокрема шляхом прийняття нового Трудового кодексу та привести у відповідність з ним діючі нормативно-правові акти.

Недосконалість вітчизняного законодавства породжують проблеми, які пов'язують з низьким рівнем оплати праці та наявності значної заборгованості по виплаті заробітної плати. Тому, важливо гармонізувати мінімальну заробітну плату згідно з вимогами Європейської соціальної Хартії та збільшити частку заробітної плати у ВВП. Здійснити заходи щодо вдосконалення оплати праці в органах державної влади з метою покращення соціального захисту простих працівників та забезпечити ефективно здійснення і диференціацію оплати праці в бюджетній сфері через застосування Єдиної тарифної сітки. Адже, за останні роки маємо достатньо високий рівень безробіття, особливо якщо враховувати значний процент прихованої зайнятості в Україні. Все це свідчить, що дії держави щодо боротьби із цим явищем не є ефективними та не приносять очікуваного результату і залишається однією із проблемних сфер гарантування трудових прав. До того ж потрібно удосконалити систему безпеки праці з метою зменшення виробничого травматизму й професійних захворювань, у тому числі, шляхом удосконалення законодавства в цій сфері, удосконалити контроль за дотриманням стандартів і вимог у сфері охорони праці та державний контроль за дотриманням трудових прав.

Список бібліографічних посилань

1. Декларації прав людини і громадянина, прийнята постановою Французьких Національних зборів 26.08.1789 року (фр. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen) URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Декларація_прав_людини_і_громадянина.

2. Загальна декларація прав людини // Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 № 995_015 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015вр#Text.
3. Європейська соціальна Хартія від 03.05.1996 року // ВВР України. 07.09.2016 № 994_062 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
2. Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // ВВР України. 1996. № 30. Ст. 141 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Законом України «Про внесення змін і доповнень, що стосуються охорони праці, до Кодексу законів про працю України» від 15.12.1993 № 3694-ХІІ ВР // ВВР України. 1994, N 3, ст. 10 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3694-12вр#Text>.
4. Законом України «Про оплату праці» від 108/95-ВР № 440-ІХ // ВВР України. 1995, № 17, ст. 121 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Одержано 15.11.2020

СЕКЦІЯ 2. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРАВООХО- РОННИМИ ОРГАНАМИ

УДК 343

Руслан Габілович АГАЄВ,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВНИМИ ТА НЕДЕРЖАВНИМИ СУБ'ЄКТАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАРКОТИЗМУ

Поширення вживання наркотичних засобів завдає суттєвої шкоди здоров'ю громадян. Протидія незаконному обігу наркотиків є одним із завдань правоохоронних органів. Громадськість також докладає зусиль для протидії цьому негативному явищу. Вивчення обраної теми доповіді є актуальним з огляду на необхідність теоретичного визначення головних принципів взаємодії поліції із державними та недержавними суб'єктами для протидії наркотизму.

Предметом цієї доповіді є нормативно-правове регулювання взаємодії поліції із державними і недержавними суб'єктами у сфері протидії наркотизму.

Метою доповіді є визначення основних принципів взаємодії поліції із державними і недержавними суб'єктами у сфері протидії наркотизму.

Порушення порядку обігу наркотичних засобів може потягнути як адміністративну, так і кримінальну відповідальність. Законодавство України визначає державні органи влади, які повинні здійснювати протидію незаконному обігу наркотиків в Україні. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють Національна поліція, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень. Дані органи повинні здійснювати координацію своєї діяльності у сфері протидії наркотизму [3]. Отже, Національна поліція є одним із правоохоронних органів, які уповноважені здійснювати протидію наркотизму.

Як передбачено п. 22 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» до повноважень поліції належить здійснення приймання, зберігання та знищення вилучених або добровільно зданих наркотичних засобів або психотропних речовин. Відповідно до ч. 2 ст. 9 названого Закону України поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку [4]. Тобто про результати діяльності у сфері протидії наркотизму органи поліції повинні інформувати інші органи державної влади та місцевого самоврядування.

Згідно із п. 1 ст. 11 Закону України «Про національну поліцію» діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами

та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [4]. Отже, у сфері протидії наркотизму органи поліції повинні співпрацювати як з органами місцевого самоврядування, так і з громадськими об'єднаннями.

Нормативно-правові основи участі громадськості в боротьбі зі вчиненням злочинів і адміністративних правопорушень встановлені Законом України «Про участь громадськості в охороні громадського порядку і державного кордону». Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 9 даного Закону України одним із завдань громадських формувань з охорони громадського порядку є надання допомоги органам Національної поліції у запобіганні адміністративним проступкам і злочинам. Як передбачено ч. 1 і ч. 2 ст. 3, ч. 1 ст. 11 названого Закону України громадські формування з охорони громадського порядку створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами. Координацію діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку здійснюють відповідно місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Громадські формування з охорони громадського порядку проводять свою діяльність під контролем органів Національної поліції [5]. Дані норми є підставою для взаємодії і координації зусиль органів поліції, місцевих державних адміністрацій, місцевого самоврядування та громадських формувань з охорони громадського порядку.

Теоретичні підстави взаємодії органів поліції із громадськістю та органами місцевого самоврядування знайшли своє відображення у наукових дослідженнях. Т. Д. Гаврилюк вважає, що ефективною формою співпраці міліції (поліції) з населенням є розроблення та втілення різноманітних програм попередження злочинів, орієнтованих на активну діяльність поліції, населення та всього суспільства у виконанні поставлених завдань [1, С. 150]. Такі програми можуть стосуватися протидії незаконному обігу наркотиків.

В. В. Ковальська називає основні напрямки взаємодії міліції з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, серед яких: вивчення стану громадського порядку на закріпленій території, розроблення і внесення до відповідних державних органів і органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, іншим зацікавленим особам пропозицій з питань посилення охорони громадського порядку і профілактики правопорушень на відповідній території, сприяння встановленню постійної взаємодії та обміну досвідом роботи з охорони громадського порядку і профілактики правопорушень з іншими зацікавленими особами, сприяння іншим правоохоронним органам та організаціям у забезпеченні охорони громадського порядку, залучення до цієї справи місцевих мешканців, діяльність з пропаганди правових знань серед населення, виявлення осіб, що порушують громадський порядок, забезпечення проведення з цими особами профілактичної роботи [2, С. 14]. В межах проведення названих заходів може здійснюватися профілактика незаконного обігу і вживання наркотиків.

Характеризуючи напрями взаємодії Національної поліції із іншими органами влади у сфері протидії наркотизму, необхідно звернутися до норм Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». Відповідно до ст. 8 названого Закону України передбачається участь підрозділів поліції у ліцензування діяльності у сфері обігу наркотичних засобів. Згідно із ч. 1 ст. 11 даного Закону України встановлено видачу органами поліції дозволу на використання об'єктів і приміщень, призначених для здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [6]. Таким чином, одним із напрямів взаємодії органів поліції із іншими органами влади у сфері протидії наркотизму є участь поліції у видачі ліцензій у сфері обігу наркотичних засобів.

Враховуючи вищевикладене, можемо запропонувати наступні принципи взаємодії органів поліції із державними і недержавними суб'єктами у сфері протидії наркотизму.

1. Законність. Органи влади та їх посадові особи повинні діяти на підставах та в порядку, встановлених законодавством, в тому числі і в сфері протидії наркотизму.

2. Легальність. Громадські об'єднання з охорони громадського порядку, з якими поліція взаємодіє у сфері протидії наркотизму, повинні бути зареєстровані у встановленому законом порядку.

3. Координації. Органи місцевого самоврядування, державної влади та правоохоронні органи повинні координувати свою діяльність у сфері протидії наркотизму.
4. Підконтрольність. Громадські об'єднання з охорони громадського порядку підконтрольні поліції у своїй діяльності у сфері протидії незаконному обігу наркотиків.
5. Відкритості і гласності. Поліція повинна інформувати органи місцевого самоврядування та громадськість про результати боротьби із незаконним обігом наркотиків.
6. Добровільного сприяння громадян діяльності поліції.
7. Заохочення громадян, які брали участь у боротьбі зі злочинністю.

Список бібліографічних посилань

1. Гаврилюк Т. Д. До питання розмежування понять «взаємодія», «співробітництво» та «партнерство» у сфері відносин міліції з населенням. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 2. С. 143–151.
2. Ковальська В. В. Взаємодія ОВС з органами місцевого самоврядування. *Наше право*. 2006. № 4. С. 11–15.
3. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № **60/95-ВР**. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 160.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № **1835-III**. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 388.
6. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 р. № **62/95-ВР**. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 62.

Одержано 27.10.2020

УДК 343.2.03(477)

Юлія Володимирівна АЛЕКСЄЄВА-ДАНИЛЕНКО,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПРОВАДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК» У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Прагнення Української держави інтегруватись до європейської спільноти обумовлює проведення різного роду реформ, в тому числі правоохоронної системи та кримінального законодавства в цілому. Одним із таких нововведень є запровадження в Україні з 01 липня 2020 року понять «дізнавач» та «кримінальний проступок». Дане нововведення діє на підставі прийняття Закону України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 року [1]. Відповідно до статті 11 даного закону: «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [1].

Дізнавач – це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції України або уповноважена особа іншого підрозділу поліції, яка уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [2].

Наявність інституту кримінального проступку не є новим у праві, оскільки ще за часів середньовіччя, зокрема, законодавстві Англії існував поділ злочинів на фелонію

(вона охоплювала злочини з високим ступенем суспільної небезпеки, за які передбачалося покарання у вигляді смертної кари та конфіскації майна) і місдімінор (до нього належали менш небезпечні злочини, які посягали на інтереси приватних осіб, що не посягали на інтереси корони та за які не передбачалося смертна кара і конфіскація майна) [3].

Подібна класифікація суспільно небезпечних діянь була закріплена і в Кримінальному кодексі (КК) Франції 1810 р., згідно з якою суспільно небезпечні діяння, що мали тяжкі та «ганебні» покарання, вважалися злочинами; діяння, за які було встановлено так звані виправні покарання – проступками; а правопорушення, за які передбачалися поліцейські покарання, називалися поліцейськими правопорушеннями. У КК Франції 1992 р. така класифікація з деякими уточненнями збережена [4].

Сьогодні в кримінальному законодавстві багатьох країн (Польщі, Франції, Італії, ФРН, США, Угорщині та ін.) розрізняють злочин і кримінальний проступок. В Україні реформування кримінального та адміністративного законодавства започаткувала Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 та «фінішувала» вище згаданим Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 року [1].

Відтепер кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. З Кримінального кодексу України зникає поняття «злочин середньої тяжкості», а всі злочини, які раніше так класифікувалися, вважатимуться нетяжкими. Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (до 51 тис. грн) або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Згідно Кримінального кодексу України, кримінальні злочини поділяються на:

- нетяжкі (основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше ніж десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170 тис. грн) або позбавлення волі на строк не більше ніж 5 років);
- тяжкі (основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше ніж двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (340 тис. грн) або позбавлення волі на строк не більше ніж 10 років);
- особливо тяжкі (основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (425 тис. грн), позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі).

У зв'язку із змінами в Кримінальному кодексі України особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин (а було – «вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості»), крім корупційних кримінальних правопорушень, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення (а було – «злочину») щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Щодо кримінальних проступків діє глава 25 Кримінального процесуального кодексу України «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків».

Кримінологічні проступки, передбачені в 98 статтях Кримінального кодексу України, як приклад, серед них можна назвати наступні:

- умисне легке тілесне ушкодження (ч.1, 2 ст. 125 КК України);
- побої та мордування (тільки ч.1 ст. 126 КК України);
- погроза вбивством (тільки ч.1 ст. 129 КК України) та інші.

До кримінальних законодавців відносить визначені Кримінальним кодексом діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення яких передбачає основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більш ніж 3000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (51 тис. грн.) або інші покарання, не пов'язані з позбавленням волі.

Кримінальні проступки будуть розслідуватись за спрощеною процедурою, хоча багато хто з них (як, наприклад, погроза вбивством, «рейдерські» статті та інші) є досить серйозними й небезпечними правопорушеннями для суспільства. Більшості з них не торкнулося й підвищення штрафів. Тобто суми покарань за них будуть все ще мізерними. Отже, правопорушники, що вчинили кримінальні проступки, відчуватимуть себе набагато спокійніше, ніж до набрання змінами чинності. Слід також зазначити, що процедура дізнання передбачає ширший перелік слідчих (розшукових) дій, які можуть вчинятися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, порівняно із процедурою загального досудового слідства.

Зокрема, дізнавач може:

- відбирати пояснення;
- направляти на медичні огляди;
- отримувати висновки спеціалістів;
- знімати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, які є безпосереднім предметом кримінального проступку або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Строки розслідування кримінальних проступків: з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене впродовж 72 годин або 20 діб, якщо підозрюваний не визнає вину або існує необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій або вчинення кримінального проступку неповнолітнім.

Інститут кримінальних проступків має місце бути, але його ознаки необхідно чітко розмежовувати з кримінальним злочином. На думку автора, під кримінальним проступком потрібно розуміти проміжний вид діяння між злочином і адміністративним правопорушенням, але впровадження норм щодо кримінального проступку в межах Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 року є невірним, оскільки характерною особливістю кримінального законодавства є закріплення його норм саме в Кримінальному кодексі України, тому доцільно було б розробити на впровадити Кодекс про кримінальні проступки, де під кримінальним проступком розуміти протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність особи, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, установлений законом порядок за яку законом передбачено відповідальність не позбавлену з позбавленням волі.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року // Відомості Верховної Ради України. – 2018. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2617-19>
2. Наказ МВС України № 405 від 20.05.2020 року «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України». [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>
3. Федотова Г. В. Правові тенденції визначення кримінального проступку в кримінальному законодавстві / Г. В. Федотова, А. О. Расюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ivpz.org/golovna-konferents>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Одержано 21.10.2020

УДК. 343.13

Олексій Павлович БОЙКО,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДІЗНАВАЧІВ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Проблема організації взаємодії дізнавачів і оперативних підрозділів поліції являє собою комплекс питань як теоретичного, так і практичного характеру, пов'язаних з тим, що в останні роки в Україні відслідковується значне зростання злочинності, загостренням оперативної обстановки, появою цілого ряду нових видів кримінальних правопорушень і одночасним зниженням рівня розкриття та якості розслідування кримінальних проваджень.

Якість розкриття, розслідування та попередження кримінальних проступків багато в чому залежить від взаємодії дізнавача з учасниками кримінального провадження, залученими до цього процесу, і перш за все з оперативними підрозділами органів Національної поліції України незалежно від особливостей розслідування кримінального провадження.

На дізнавачів покладено специфічні завдання, пов'язані із здійсненням досудового розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України, у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України).

Однак, не зважаючи на те, що така форма досудового розслідування як дізнання, розпочала застосовуватися на практиці з 01 липня 2020 року, тлумачення і застосування окремих норм кримінального процесуального законодавства на сучасному етапі викликають певні труднощі, які вимагають серйозного осмислення.

В даний час науковими розробками, присвяченими проблемам взаємодії дізнавачів з оперативними підрозділами в органах Національної поліції України, практично не займалися.

Внесення змін до КПК України не зняло, як очікувалося, гостроти належної законодавчої регламентації здійснення дізнання. Дана форма досудового розслідування кримінальних проступків викликала жваву дискусію на сторінках юридичної наукової літератури, оскільки багато принципів питань дізнання вирішені законодавцем не досить чітко або виявилися зовсім не врегульованими законом.

До теперішнього часу, на нашу думку, залишаються не розв'язаними окремі положення КПК України, що стосуються взаємодії дізнавачів з оперативними підрозділами.

Повноваження дізнавача викладені в ч. 2 ст. 40⁻¹ КПК України, згідно якої дізнавач уповноважений доручати проведення слідчі (розшукові) дії (далі - СРД) та негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД) у випадках, установлених цим Кодексом, відповідним оперативним підрозділам [1].

Проаналізувавши повноваження дізнавачів, визначених в ч. 2 ст. 40⁻¹ КПК України, можна виділити одну із форм взаємодії дізнавачів з оперативними підрозділами Національної поліції, як при наданні доручення про проведення СРД та НСРД відповідним оперативним підрозділам.

Аналогічна форма взаємодії слідчого з оперативними підрозділами визначена в ч. 2 ст. 40 КПК України.

Вказані положення призводять до перевантаження оперативних підрозділів.

В ст. 12 Кримінального кодексу України законодавець класифікував кримінальні правопорушення за ступенем суспільної небезпеки на кримінальні проступки (не

пов'язані з позбавленням волі) та злочини (пов'язані з позбавленням волі) [2]. Такий поділ кримінальних правопорушень на відповідні види полягає у певній складності здійснення досудового розслідування. Так, кримінальні проступки можна віднести до не складних у розслідуванні, а злочини до складних в залежності від тяжкості злочину до більш тяжких.

Відповідно до п. 11 «Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України», затвердженого наказом Національної поліції України від 14.11.2015 року № 90, до завдань підрозділів карного розшуку, які відносяться до оперативних підрозділів, належить виявлення і розкриття злочинів, у тому числі на транспорті, розшук осіб, які їх учинили, документування протиправної діяльності учасників та членів ОГ і ЗО [3].

Згідно підпункту 10 п. 1 розділу 2 «Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», затвердженої наказом МВС України від 28.07.2017 року № 650 до завдань дільничних офіцерів поліції (далі - ДОП) відноситься, здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [4].

Висновок. Враховуючи те, що на оперативні підрозділи покладається розкриття та виявлення злочинів, а розслідування кримінальних проступків на ДОП, а також з метою зменшення навантаження на оперативні підрозділи, вважаємо за необхідне внести зміни до п. 3 ч. 2 ст. 40¹ КПК України, де передбачити повноваження дізнавачів надавати доручення про проведення СРД лише ДОП, а що стосується НСРД виключно відповідним оперативним підрозділам.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.11.2020).
3. Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 14.11.2015 року № 90. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/> (дата звернення: 08.11.2020).
2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: наказ МВС України від 28.07.2017 року № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 08.11.2020).

Отримано 08.11.2020

УДК 343

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема організованої злочинності в Україні носить комплексний характер та зумовлена, насамперед, зміною політичної та економічної систем в державі, що відбулися після здобуття незалежності та відбуваються до теперішнього часу. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 р. визначає організовану злочинність як групову діяльність трьох чи більше осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками чи особистими відносинами, що дають можливість їх керівникам дістати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні і зовнішні, за допомогою насильства, залякування чи корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення в легальну економіку [1, с. 70].

Аналізуючи дане визначення і дефініції організованої злочинності, сформульовані у фаховій літературі [2, с. 30–31; 3, с. 47; 4, с. 144; 5, с. 140; 6, с. 92; 7, с. 251; 8, с. 13; 9, с. 241; 10, с. 23; 11, с. 9], можна відзначити, що практично в кожній з них тією чи іншою мірою, прямо чи побічно вказується на неможливість її існування без стійких, високоорганізованих злочинних співтовариств, що сформувалися для здійснення постійної злочинної діяльності у вигляді промислу з метою наживи.

Враховуючи внутрішні характеристики організованої злочинності, особливості її виникнення та розвитку, а також наявний досвід боротьби з нею, можна небезпідставно стверджувати, що вона є соціальним негативним явищем. Розвиток організованої злочинності з моменту створення незалежної України призвів до проникнення її в усі сфери суспільного життя і спочатку організована злочинність мала переважно загальнокримінальну спрямованість, то на теперішній час її майже неконтрольована прогресуюча еволюція призвела до інтеграції даного виду злочинності, як в політичну, так й в економічну сфери. Стрімка зміна відносин власності, приватизація, масова поява шахрайських фінансових пірамід, хвиля їх банкрутств, незаконний гральний бізнес, економічний спад в умовах зростаючого безробіття та ін., не тільки поглиблюють соціальне розшарування населення, а й загостряють міжособну боротьбу за сфери впливу між конкуруючими угрупованнями, відновлять небезпечний симбіоз економічної і масової, загальнокримінальної злочинності. Цей шлях держава переживала у 1990–1993 рр., які стали періодом нестримного перманентного зростання кримінальних правопорушень. Реалії сьогодення визначають, що особливу загрозу для суспільства становить організована злочинність, яка давно набула транснаціонального характеру. Характерну небезпеку організована злочинність становить для країн, які йдуть шляхом економічних перебудов і зазнають серйозних кризових явищ. Саме в тих умовах, коли держава недостатньо може впливати на регулювання законних та інших соціально-економічних відносин, організована злочинність намагається встановити над цими відносинами свій контроль. У такому становищі перебуває й Україна [12, с. 169].

Калиновська Я.О. визначила, що сьогодні в Україні організовану злочинність можна диференціювати наступним чином: 1) в залежності від виду злочинної діяльності: – вчиняють лише злочини загальнокримінальної спрямованості; – вчиняють з однаковою часткою злочини як загальнокримінальної спрямованості, так й інші види злочинів (економічні, екологічні тощо); – вчиняють злочини загальнокримінальної спрямованості лише як продовження чи закінчення «основних» злочинів іншої направленості; 2) в залежності від мети вчинення злочину: – вчиняють злочини виключно заради отримання прибутку; – вчиняють злочини через інші мотиви – помста, розпалення національної ворожнечі; 3) в залежності рівня вчинення злочинної діяльності: – вчиняють злочини виключно на професійному рівні та замовні; – вчиняють злочини як на професійній основі так і без попередньої підготовки та навичок; – вчиняють виключно побутові злочини; 4) в залежності від використання під час вчинення злочинної діяльності різного роду зброї: – використовують вогнепальну зброю та вибухові речовини; – використовують виключно холодну зброю; – не використовують зброю; 5) за кількісним показником: – у кількості до 3 осіб; – у кількості від 3 до 10 осіб; – у кількості від 10 до 20 осіб; – у кількості більше 20 осіб; 6) за розгалуженістю: – одноцентрові (існує лише 1 угруповання); – 2 та більше угруповань, що входять до складу одного; 7) за характером відносин між членами злочинних груп та організацій: – злочинні групи та організації, що створені на підставі родинних стосунків; – злочинні групи та організації, що створені на підставі ідеологічних, расових, етнічних чи інших спільних поглядів; – злочинні групи та організації, що створені у зв'язку із знайомством чи проведенням спільного часу в місцях із обмеженим колом осіб (місця позбавлення волі, зона проведення Антитерористичної операції тощо); 8) за наявністю та рівнем корумпованих зв'язків: – злочинні групи та організації, що мають добре налагоджені корумповані зв'язки або членами таких груп є

високопосадовці; – злочинні групи та організації, що не мають постійних налагоджених корумпованих зв'язків та використовують лише одноразові знайомства; – злочинні групи та організації, що не мають зовсім корумпованих зв'язків [13, с. 167-168].

Проте я би визначила вище перелічене як класифікацію й додала ще один критерій класифікації злочинних угруповань визнаний науковцями - наявність легального прикриття діяльності злочинних угруповань, а саме: 1) злочинні угруповання, які не мають легального прикриття; 2) злочинні угруповання, які мають легальне прикриття. Перші, у свою чергу, можуть бути поділені на: – злочинні угруповання, які діють без застосування будь-якого прикриття своєї злочинної діяльності; – злочинні угруповання, що діють із використанням фіктивних комерційних структур.

Визначальною ознакою другого виду угруповань є створення легального суб'єкта підприємництва, яким частково здійснюється його статутна діяльність, для надання діяльності злочинного угруповання вигляду правомірності, а також отримання додаткових можливостей для легалізації отримуваних злочинним шляхом грошових коштів та іншого майна або використання зі злочинною метою вже діючих підприємств, установ та організацій незалежно від форм їх власності. Цей вид злочинних угруповань доцільно поділити на декілька підвидів, які відрізняються фактично лише різновидом використовуваної злочинним угрупованням легальної структури. Такими підвидами є: а) злочинні угруповання, які згуртувалися на легальних підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм їх власності та в подальшому використовують у злочинній діяльності їхні можливості та діють під їхнім прикриттям; б) злочинні угруповання, які діють під прикриттям фінансової установи; в) злочинні угруповання, які діють під прикриттям торговельно-посередницької установи; г) злочинні угруповання, які діють під прикриттям охоронної або приватної детективної структури; д) злочинні угруповання, які діють під прикриттям розважального закладу або закладу шоу-бізнесу; е) злочинні угруповання, які діють під прикриттям громадської організації [14, с. 114-115].

Отже, сучасна класифікація організованих злочинних угруповань має неоціненне практичне значення. Віднесення виявленого злочинного угруповання до певного виду за кримінально-правовими ознаками дозволить організувати цілеспрямоване документування їх злочинної діяльності з використанням методик, зорієнтованих на найбільш повне збирання та процесуальне закріплення доказів.

Список бібліографічних посилань

1. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / [упоряд. М. І. Камлик та інші]. К. : Школяр, 1999. – 480 с.
2. Водько Н. П. Уголовно-правовая борьба с организованной преступностью : научно-практическое пособие. М. : Юриспруденция, 2000. – С. 30-31.
3. Дедекаев С. В. Організована злочинність в ринкових умовах / Економічна безпека України. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 1995. Вип. 1. С. 44-47.
4. Коновалова В. О. Організована злочинність : проблеми методики розслідування. *Вісник Академії правових наук України*. 1996. № 6. С. 137-145.
5. Корж В. П. Організована злочинність: кримінально-правові проблеми. *Проблеми методології сучасного правознавства*. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції (Київ, 21 квітня 1996 року). К., 1996. С. 140-142.
6. Криводед А. І. О понятии криминалистического изучения организованных преступных групп. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. 1996. Вип.1. С. 90-92.
7. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність : кримінологічно-правове дослідження : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.
8. Мельник М. К. Корупція і організована злочинність як чинники, що реально загрожують національній безпеці України. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 1995. Вип. 1. С. 10-13.

9. Нехлюдов И. Е. Государственная программа борьбы с организованной преступностью. *Актуальные проблемы государства и права. Сб. научных трудов* 1995. Вып. 2. С. 241–243.
10. Организованная преступность : монографія / Под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М. : Юрид. лит., 1989. – 352 с.
11. Основы борьбы с организованной преступностью : учебное пособие / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 400 с.
12. Вінчук В.В. Історичний нарис правового та організаційного регулювання протидії організованій злочинності спеціальними підрозділами за часів незалежності України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – 440 с. с. 169-170
13. Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 164–168. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_25.pdf DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1202284> с. 167-168
14. Организованная преступность / Под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. – М. : Криминологическая ассоциация, 1993. – 408 с.

Одержано 13.11.2020

УДК: 343.12:343.985(477)

Олександр Васильович ГОРБАЧОВ,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРЕВЕНЦІЇ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОТИПРАВНОСТІ

Демократичні перетворення на шляху розбудови правової держави та громадянського суспільства висувають нові пріоритети у реформуванні діяльності щодо протидії злочинам в Україні. У теорії превенції злочинності протидія злочинам, як складна системна діяльність, поєднує такі підсистеми:

1) загальну організацію боротьби (інформаційно-аналітична діяльність, кримінологічне прогнозування, визначення стратегії й тактики боротьби зі злочинністю, програмування боротьби зі злочинністю, створення і вдосконалення правової основи, реалізація, коректування програм боротьби зі злочинністю, координація діяльності суб'єктів щодо боротьби зі злочинністю, організація та розвиток наукових досліджень у цій сфері, підготовка професійних кадрів і підвищення їх кваліфікації, формування правової культури членів суспільства тощо);

2) профілактику злочинів як систему заходів, які застосовують у суспільстві, щоб стримати зростання злочинності і знизити, за можливості, її рівень усуненням детермінант злочинності, а також за допомогою запобігання та припинення конкретних злочинів;

3) правоохоронну діяльність, що передбачає репресивну (каральну) практику (здебільшого, розкриття злочинів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, призначення покарання особам, винним у вчиненні злочинів тощо), а також право відновлювальної діяльності (відновлення порушених злочином законних прав і інтересів, забезпечення відшкодування завданої шкоди тощо). При цьому у кожному конкретному випадку щодо різних видів злочинів співвідношення правоохоронної діяльності та профілактики має бути максимально збалансованим [1, с. 399].

Разом з тим, зважаючи на специфіку реалізації оперативно-розшукової профілактики, що пов'язано з наявністю заходів негласного характеру, її значення у системі

протидії злочинам в Україні необґрунтовано нівелюється упродовж тривалого періоду часу. Отже, з'ясування значення, особливостей, функції оперативно-розшукової профілактики сприятиме подальшому розвитку системи протидії злочинам в Україні у напрямку її гуманізації.

Значна кількість наукових досліджень у кримінальному судочинстві стала фундаментом формування принципів і теоретичних концепцій як оперативно-розшукової (ОРД) загалом, так і її самостійної форми – оперативно-розшукової профілактики.

Отже, особливої актуальності набуває наповнення новим змістом поняття «оперативно-розшукова профілактика» як самостійного інституту в сучасній оперативно-розшуковій діяльності.

Оперативно-розшукова профілактика злочинів як форма ОРД забезпечує один із принципів, а саме наступальності (оперативності), спрямованості на упередження. Отже, завдання оперативно-розшукової профілактики злочинів слід визначити пріоритетним щодо інших завдань ОРД, оскільки в разі його виконання немає потреби у вирішенні двох інших – припинення та розкриття.

У класичному варіанті оперативно-розшукова профілактика передбачає комплекс оперативно-тактичних дій, спрямованих на недопущення злочину, припинення кримінальної діяльності на стадії підготовки або навіть на стадії злочинного задуму.

Розглядаючи різноманітні підходи до поняття оперативно-розшукової профілактики злочинів, становлять інтерес, насамперед, її функції та матеріальний зміст, а саме мета, спрямованість і характер впливу на конкретний об'єкт, які можуть змінюватися в процесі аналізування й оцінювання виконаної роботи, ужиття додаткових заходів впливу чи досягнення остаточного результату.

Так, В. В. Шендрик до основних функцій превенції злочинів відносить такі: захист суспільства від злочинних посягань; виховання осіб, стосовно яких уживають заходів профілактики, та їх оточення; ліквідація та нейтралізація згубного впливу оточення на таких осіб; контроль та покращення криміногенної ситуації; нейтралізація протидії розкриттю та розслідуванню злочинів; віктимологічна профілактика [2, с. 127].

В цілому підтримуючи зазначені функції варто зазначити, що оперативно-розшукова профілактика, як будь-яка інша управлінська діяльність ґрунтується на загальних та спеціальних принципах.

Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ОРД ґрунтується на точно визначених принципах (законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління й населенням), що безпосередньо належать до оперативно-розшукової профілактики як однієї з її форм і, на думку автора, як окремого інституту ОРД.

Особливе місце серед принципів оперативно-розшукової превенції відведено спеціальним принципам, зокрема: наступальності (оперативності), конспірації, конфіденційності та поєднання гласних і негласних оперативно-розшукових заходів. Правильне уявлення про зміст оперативно-розшукової профілактики значною мірою визначає вибір найефективніших прийомів і методів впливу на об'єкти, що підлягають профілактиці. Усвідомлення змісту дає змогу визначити рівень її здійснення і характер зв'язку з іншими формами ОРД [3].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що оперативно-розшукова превенція як форма ОРД є сукупністю правових норм, які здійснюють оперативні працівники в поєднанні з комплексом гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, які охоплюють цілісну систему контролю за оперативною ситуацією з метою запобігання виникненню умов, що сприяють їх учиненню, а також виявлення осіб, від яких слід очікувати вчинення злочинів, та здійснення на них превентивного впливу для недопущення вчинення ними задуманих злочинів або тих, що готуються, та припинення таких, що розпочалися.

Список бібліографічних посилань

1. Криминологія: учебник для вузов / Под ред. А. И. Долговой. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ИНФРА М), 2002. 848 с.
2. Структура інституту попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності / В. В. Шендрик // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С. 125-132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/ujrn/vkhnuvs_2011_3_20.
3. Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика як форма оперативно-розшукової діяльності / В.І. Василичук // Правознавець : електронна б-ка юрид. л-ри. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravознавец.com.ua/period/article/13648/%C2>.

Одержано 09.10.2020

УДК 343.98.06 (477)

Іван Андрійович ГРАБАЗІЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів
факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ СХИЛЯННЯМ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»

Проблема організації дієвої протидії злочинам пов'язаним із схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в мережі Інтернет є для діяльності правоохоронних органів України новою і тому представляє значний інтерес як для практичних працівників, так і для науковців.

Прогалина у даній сфері наукового знання негативно позначається на організації протидії і профілактики віртуального наркобізнесу, на законотворчій практиці, яка мала б регламентувати ці суспільні відносини. До недоліків наукового, законодавчого, правозастосовчого рівня додається ще і брак відповідних методик протидії даному виду злочинів, фахівців і високотехнологічного програмно-пошукового забезпечення в мережі, висока латентність інтернет-наркобізнесу і т. ін.

Тому актуальність вивчення питання використання мережі Інтернет наркобізнесом для схиляння до вживання наркотиків є беззаперечною.

Слід відмітити, що протидія даному виду злочинів, саме із застосуванням мережі Інтернет значним чином ускладнюється тим, що:

- 1) при використанні невеликих ресурсів для їх здійснення може бути завдано величезної шкоди;
- 2) злочин може бути вчинений в межах однієї юрисдикції (країни), а правопорушник може перебувати під іншою юрисдикцією (в іншій країні);
- 3) у багатьох національних законодавствах відсутнє чітке визначення (чи якесь визначення взагалі) таких правопорушень;
- 4) небезпека, що загрожує правопорушникам, і ймовірність їх виявлення досить низькі.

Тому наркоторгівці широко розповсюджують інформацію, що містить рекомендації щодо незаконного використання та виготовлення наркотиків, в мережі Інтернет з метою її популяризації, для розширення кола споживачів, реклами нових наркотичних засобів, у тому числі відкривають спеціальні інтернет-аптеки.

Підрозділам по боротьбі з незаконним обігом наркотиків слід враховувати високотехнологічні складові, які притаманні сучасній наркоіндустрії в інформаційному полі Інтернету. Типовими способами пов'язаним із схилянням до вживання наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів в мережі Інтернет засобами електронно-цифрового технологічного походження є наступні:

1) пірінгові мережі - наприклад: Overnet, Shareaza, Gnutella, принцип роботи яких передбачає встановлення програм по файлообміну, які знаходяться у вільному розповсюдженні в мережі Інтернету і дозволяють робити обмін файлами виключно в пірінговій мережі.;

2) електронна пошта - використовується переважно для розповсюдження каталогів наркопродукції, ознайомлення з умовами оплати, надсилання ключів для розшифровки інформації;

3) сервіси миттєвих текстів та передачі голосу і відеозображень які передбачають встановлення на комп'ютері спеціальних програм: Google Talk, Skype, ICQ, Messenger. Такі програми дозволяють користувачам передавати текст, аудіо-, відеозображення у форматі реального часу.

4) спеціальні веб-сайти, які є суто комерційними проектами та пропонують до продажу препарати, в тому числі сильнодіючі та нарковмісні.

Для підвищення ефективності протидії злочинам пов'язаним із схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в мережі Інтернет необхідно дослідити слідову картину даного виду злочинів, яка носить матеріальний та нематеріальний характер.

До матеріальних слідів злочину, передбаченого ст. 315 КК України відносяться наступні предмети, відбитки та явища.

1. Наркотичні засоби.

2. Електронні носії інформації які містить рекомендації щодо незаконного використання та виготовлення наркотиків.

3. Засоби для виготовлення продукції які містить рекомендації щодо незаконного використання та виготовлення наркотиків: цифрова техніка (фотоапарати, відеокамери), комп'ютери, копіювальна та множильна техніка (сканери, ксерокси), друкуюча техніка (принтери), пишучі прилади, тощо.

4. Сліди людини на предметах, які збуджують в іншої особи бажання вжити наркотичні засоби. Такими є сліди рук, потожирові виділення, сліди запаху, волосся, відбитки взуття, тощо.

5. Облікові записи та нотатки у блокнотах, зошитах, супровідні надписи, цінники тощо.

6. Електронні протоколи передач файлів, які містяться на серверах.

7. Проксісервер, якій використовується як проміжний накопичувач для сторінок Інтернету.

8. Мобільні телефони, які можливо використати у якості доказів певних фактів злочину або окремих елементів події злочину, або епізодів, які причетні до злочинної діяльності і мають з нею кореляційній зв'язок.

Нематеріальними слідами є сліди пам'яті людини (свідків, самих злочинців, споживачів наркотичної продукції).

Таким чином усунення прогалин у даній сфері наукового знання шляхом дослідження типових способів схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів засобами електронно-цифрового технологічного походження а також їх слідової картини із подальшим впровадженням результатів дослідження в практичну діяльність ОВС України суттєво підвищить ефективність протидії даному виду злочинів.

Одержано 30.10.2020

UDC [343.35:61](474.3)

Edita GRUODYTĖ,

Ph.D in Law, Professor (tenure),

Professor, Vice-dean for Research of the Faculty of Law

Vytautas Magnus University

FIGHT WITH CORRUPTION IN MEDICINE IN LITHUANIA: LEGAL AND PRACTICAL ISSUES

У тезах розглянута проблема корупції у сфері охорони здоров'я Литви. Проведений аналіз показує, що, незважаючи на зусилля державних інститутів, у Литві все ще існують серйозні проблеми з корупцією в медицині, хоча думка в суспільстві щодо корупції в цьому секторі дещо змінюється на краще. Оцінюючи існуючі серйозні проблеми у секторі охорони здоров'я, потрібно докласти більше зусиль для забезпечення доступності медичних послуг, підвищення обізнаності населення - просвітництва пацієнтів про їх права на гарантовану безкоштовну медичну допомогу в державних медичних закладах та правові шляхи підтримки медицини та висловлювання вдячності, особливо для людей похилого віку.

Corruption in health sector is indicated by scientists as wide-spread and being one of major problems [1] being actual issue both for developed and developing countries [2]. The aim of the thesis - to discuss tendencies of corruption in medicine in Lithuania revealing main issues and providing possible solutions.

With enactment of new Criminal code (hereinafter- CC) in Lithuania (which is in force from 1 May, 2003) all crimes related to corruption (active, passive bribery and trade in influence) are covered in one section of criminal code notwithstanding the fact if corruption is in private or public sector [3]. In accordance with art.230 (3) of CC, «*a person who is employed or holds office on other statutory grounds in a public or private legal person or another organization or is engaged in professional activities and has appropriate administrative powers or is entitled to act on behalf of the legal person or another organization or provides public services, also an arbitrator or jury shall also be held equivalent to a civil servant*» [4] doctors and other persons providing public services are treated as civil servants for application of criminal norms related to corruption. From the middle of 2006 [5] (after annulment of civil norm allowing small gifts to the administrators and other employees of health, treatment or social care establishments) criminal liability is foreseen for such expressions of gratitude as sweets, coffee etc. The question arises if this regulation is in accordance with the principle of ultima ratio [6].

Representative surveys indicate that corruption in health sector in opinion of Lithuanian inhabitants is the most corrupt sector (accordingly in 2007 (63 %), 2014 (55 %) 2018 (50%), 2019 (47 %) for more than 10 years. The same opinion is expressed by civil servants (2019-45%, in 2018-43 %) [7]. The highest "rape index" for bribes is in hospitals (state hospitals and clinics) – 0,25, in city and district hospitals- 0,22 during last five years (2016-2019) for comparisons in the third place municipalities- 0,10 [8]. As the most effective prevention measures both by inhabitants and companies are indicated criminal penalties [9]. These surveys are mostly based on subjective opinion, which shows that society distrust their medical system and that there are systemic problems. This is confirmed by other data.

According to the national Anti-Corruption Program of the Republic of Lithuania for 2015-2025 "healthcare remains one of the most problematic areas. The main causes of corruption in this sector are unclear administrative procedures and their lack of publicity, dishonesty of doctors and patients, illegal lobbying, insufficient control mechanism, etc" [10]. As main risks are indicated such aspects as relations of the heads of medical institutions with private companies trading in medical devices, equipment and medicines; risk of conflict of public and private interests as health care institutions are managed by persons who also work in private

personal health care institutions, their owners or co-owners, potentially unfair competition from pharmaceutical companies and etc [11].

Annual report of Special investigation service for 2019 indicates «*that there is no properly functioning common patient-centered booking system for health care services, and no uniform working practices have been established across all health care services belonging to the Lithuanian National Health System. Corruption risk analyses have revealed that although public health authorities are declaring that it is possible to book with specialists online, but are not revealing that only part of the information on the times of booking is made available in the pre-registration system for patients. Corruption analysis identified the need to initiate systemic changes to address the shortage of health care specialists, to develop realistic patient experience-based health institutions and health specialist rating and evaluation mechanism*» [12].

Notwithstanding negative opinion about medicine sector and aim of Special Investigation service to concentrate prosecution capacity on systemic corruption crimes that cause the most damage to the state court practice indicate, that rather small amount of cases on corruption in medicine are investigated and dominate cases of small bribery such as issuance of fictitious certificates of incapacity for work; unjustified referrals to rehabilitation institutions; unofficial payments for services provided [13].

Analysis indicates that notwithstanding efforts of state institutions still there are serious problems with corruption in medicine. However opinion in society about corruption in this sector is slightly changing for the better. Evaluating existing serious problems in health sector more efforts are needed for ensuring availability of medical services, raising public awareness - educating patients about their rights to guaranteed free medical care in public medical institutions and legal ways for support of medical services and expression of gratitude, especially for elderly people.

References

1. R. Gaitonde, A.D. Oxman, P.O Okebukola, G.Rada. Interventions to reduce corruption in the health sector. Cochrane Database of Systematic Reviews 2016, Issue 8. Art. No.: CD008856. DOI: 10.1002/14651858.CD008856.pub2.
2. Example, M.Sommersguter- Reichmann, C.Wild, A.Stepan. Individual and institutional corruption in European and US healthcare: overview and link of various corruption typologies.; K.Hussmann. Addressing corruption in the health sector. Securing equitable access to health care for everyone. Anti- Corruption Resource Centre, U4 Issue No.1, January 2011. E. Hutchinson, D. Balabanova, M. McKee. We Need to Talk About Corruption in Health Systems. Int J Health Policy Manag. 2019 Apr; 8(4): 191-194.
3. Criminal Code of the Republic of Lithuania (Official Gazette, 2000, No. 89-2741) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 89-2741), art.225-227.
2. Ibid., art.230.
3. Law Amending Article 6,470 of the Civil Code of the Republic of Lithuania (Official Gazette Valstybės žinios, 2006, No. 77-2974)
4. Agnė Vasiliauskaitė. Does acknowledgement of a small value gratuity gift for a medic as a bribe not infringe ultima ratio principle? Teisės apžvalga/ Law review, No. 1 (19), 2019, p. 69-88, p.83
5. 96, 99 slides.
6. <https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>
7. Ibid., 240 slide.
8. Ibid., slides 316, 318.
9. Resolution no. XII-1537 "On the Approval of the National Anti-Corruption Program of the Republic of Lithuania for 2015-2025" (TAR, 16/03/2015, No. 2015-03856), sec.14.4.
10. Ibid.
11. Special investigation service of the Republic of Lithuania annual report 2019, p.35 // <https://www.stt.lt/doclib/oflnfo1bhmfv3h73f1wenwnc22ssqzkw>
12. Example in case No. 2K-55-689/2019 the general director of the hospital accepted a bribe of 50 Eur for issuing a three-day incapacity certificate for which was sentenced by a fine of 75 MGL (2824.5 Eur) and deprived of the right to work in a public institution (data not published) in a hospital and other state or municipal institutions, establishments or enterprises for three years with confiscation of 50 euros.//Decision of the Criminal Cases Division of the Supreme Court of Lithuania in criminal case no. 2K-55-689 / 2019.In another case it was established that E. J., working as a general practitioner and providing health care services, accepted bribes of less than 1 MSL for the issuance of unfounded certificates of work capacity or counseling from different persons.// Order OF Šiuliai Regional Criminal Court in Criminal Case no. 1-85-519 / 2018

Received 12.11.2020

УДК [343.123.12:343.7](477)

Олексій Олександрович ДЕРЕВ'ЯГІН,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності та розкриття злочинів
факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРОТИДІЯ КІБЕРЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЯК АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Тема, що покладена в основу тез, представляється достатньо актуальною. В теперішній час протидія кіберзлочинам проти власності є однією з найбільш насущних проблем у всьому світі. Зростаюча кількість кіберзлочинців, постійне вдосконалення інформаційних технологій і, як наслідок, нові можливості «вдосконалення» цих злочинів створюють чергові загрози для глобальних інформаційних мереж і суспільства в цілому.

Вже нікого не дивують щоденні публікації ЗМІ про нові факти судових розглядів у справах про кіберзлочини, зокрема, у справах про кібершахрайства. Але мало хто звертає увагу на те, що злочинці не зупиняються тільки на розробці шахрайських схем. Так, за даними компанії-розробника антивірусного програмного забезпечення McAfee, системи газового, електричного і водяного постачання вже давно піддаються подібним нападам. McAfee провела дослідження 200 ІТ-відділів 14 країн, що відповідають за постачання життєво важливих ресурсів, згідно з яким був зроблений висновок про те, що 80% ІТ-відділів щороку страждають від кібератак [1].

Якщо тільки уявити, що хакери можуть заволодіти інформаційними технологіями в галузі енергетики, хімічної промисловості, нафтогазових об'єктів, порушити системи водопостачання, то наслідки і шкоду буде оцінити вже досить важко. Слід зазначити, що наша країна є одним з лідерів за кількістю кібер-атак у всьому світі поряд з США, РФ і Китаєм. Це відбувається тому, що національне законодавство, що регулює питання кіберпростору і протидію злочинним посяганням в цій сфері, недостатньо врегульовані.

У зв'язку з цим хотілося б відзначити, що за останні 15 років вже не раз поставало питання про необхідність вдосконалення законодавства, що регулює сферу комп'ютерних технологій. Багато вчених, що займаються даною проблематикою, періодично пропонували різні поправки і доповнення до існуючих норм, але в цілому вони не знайшли належного відображення в правозастосовній практиці.

Структурний аналіз кіберзлочинності показує, що найбільш поширеними діями є:

- неправомірний доступ до комп'ютерної інформації;
- створення і поширення шкідливих програм і неліцензійного програмного забезпечення;
- посягання на електронно-платіжні системи, зокрема шахрайства в платформах онлайн-оголошень, які об'єднують людей для покупки, продажу або обміну товарами та послугами;
- розповсюдження порнографічних матеріалів за участю неповнолітніх в мережі Інтернет тощо.

Через високу латентність окремих видів кіберзлочинів для встановлення справжніх масштабів її поширення потрібне використання нових методів і джерел отримання оперативно-розшукової інформації (за останніми оцінками, втрати від комп'ютерних злочинів в глобальному масштабі становлять 750 млрд євро на рік).

Особи, які займаються розслідуванням даного роду злочинів, а також працівники судової системи в більшості своїй не мають відповідних спеціальних знань в області нових комп'ютерних технологій, наслідком чого непоодинокі помилки в кваліфікації і розслідуванні кіберзлочинів. Також причинами помилок є відсутність достатньої кількості

рекомендацій і роз'яснень з розслідування кіберзлочинів проти власності, відсутність узагальненої судової практики в сфері кіберзлочинності, а також відсутність в правоохоронних органах необхідної кількості фахівців, які знаються на сучасній техніці і здатних оперативно виявляти і розслідувати кіберзлочини проти власності.

На відміну від всесвітньої павутини, яка не визнає національних кордонів і є за своєю природою транскордонною, національні законодавства і правоохоронні органи різних країн світу в своїй діяльності змушені враховувати особливості кордонів, мовні, політичні, релігійні особливості, що впливають на ефективність протидії кіберзлочинам проти власності. Специфічність оперативно-розшукової характеристики злочинів досліджуваного виду вимагає міждержавного підходу, ефективність якого недосяжна без міжнародного співробітництва.

Отже, підводячи певні підсумки, слід зауважити, що отримання і аналіз доказів під час розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення кіберзлочинів проти власності є однією із основних і важко вирішуваних на практиці завдань для правоохоронних органів багатьох держав світу. Їх рішення вимагає не тільки розробки дієвих організаційно-тактичних засад провадження слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій, а також створення необхідних правових підстав для виявлення і фіксації протиправних дій у кіберпросторі за допомогою оперативно-розшукових можливостей під час оперативної розробки. У зв'язку з цим виникає необхідність систематичного вдосконалення професійних знань та навичок щодо виявлення та фіксації кіберзагроз, зокрема шляхом запровадження курсів підвищення кваліфікації фахівців в сфері протидії кіберзлочинності, належної підготовки студентів юридичних вузів, курсантів у вишах зі специфічними умовами навчання, а також проведення комплексних наукових досліджень в зазначеній сфері за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Окремо слід підкреслити необхідність постійного удосконалення спеціальних знань в області комп'ютерної техніки і програмного забезпечення, якими мають володіти фахівці підрозділів протидії кіберзлочинності, а також приведення національного законодавства в сфері забезпечення кібербезпеки у відповідність світовим стандартам, шляхом внесення відповідних поправок і нововведень в чинне кримінально-процесуальне і оперативно-розшукове законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Protasyevich A.A., Zveryanskaya L.P. Fighting cybercrimes as an urgent task for contemporary research // *Кримінологічний журнал ОГУЕП*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/borba-s-kiberprestupnostyu-kak-aktualnaya-zadacha-sovremennoy-nauki> (дата звернення 16.10.2020).

Одержано 19.10.2020

УДК 342.951:336 (477)

Сергій Олександрович ДМИТРЕНКО,

прокурор *Офісу Генерального прокурора*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ»

Питання реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування є одним із найгостріших у сучасних процесах реформування системи адміністрування податків, зборів платежів. Оскільки зміст правоохоронної функції держави не обмежений проблематикою притягнення винних осіб до відповідальності за правопорушення у

сфері оподаткування, то наразі актуалізуються питання правового забезпечення її реалізації.

Незважаючи на вживаність терміна «правове забезпечення», навіть на рівні теорії права відсутня єдність у його розумінні. Так, на думку В. А. Ліпкана, під правовим забезпеченням варто розуміти утворення й підтримку в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та упорядкування всього арсеналу юридичних засобів (норм права, правовідносин, прав і обов'язків, актів тощо) [1, с. 520]. О. Є. Костюченко характеризує ключові ознаки правового забезпечення й доходить висновку, що правове забезпечення – це безперервна діяльність суб'єктів права зі створення правових умов, у межах їхньої компетенції, усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їхніх груп [2, с. 15]. М. М. Марченко визначає правове забезпечення як сукупність правил порядку управління, які можна й необхідно впорядкувати за допомогою норм права і правових засобів [3, с. 457].

Розуміючи складність проблематики формування дефініції категорії «правове забезпечення» та допускаючи множинність трактування його змісту в науковій літературі, відзначимо такі ключові моменти, що визнаються більшістю науковців. По-перше, правове забезпечення – це складне й комплексне поняття, по-друге, це діяльність уповноважених суб'єктів щодо впливу на суспільні відносини, по-третє, це діяльність, що здійснюється за допомогою всього арсеналу правових засобів, та яка іноді доповнюється організаційними формами й методами впливу на суб'єктів права.

Вивчаючи видовий різновид досліджуваного явища – адміністративно-правове забезпечення, слід погодитися з Р. В. Ігоніним щодо необхідності розгляду статичного та динамічного аспекту цього поняття. Зокрема, встановлені державою гарантії є статичною компонентою, а відповідна процесуальна діяльність органів державної влади — динамічною [4, с. 37]. Вартують уваги і твердження О. М. Гуміного та Є. В. Пряхіна, які дійшли висновку, що до основних елементів адміністративно-правового забезпечення слід віднести: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [5, с. 49]. Вченими також запропоновано розглядати адміністративно-правове забезпечення в широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні, адміністративно-правове забезпечення — це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їхнє юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація й розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини йдеться.

Відтак адміністративно-правове забезпечення реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування в діалектичному зв'язку загального, особливого та одичного виконує роль останнього і, відповідно, наділене всіма ознаками правового забезпечення та його видового різновиду – адміністративно-правового забезпечення. Його спеціально-галузеві властивості полягають у широкому застосуванні організаційно-правових засобів, тобто тих, що не мають безпосередніх юридичних наслідків, однак здійснюються на підставі та на виконання норм права, особливостях компетенції державно-владних суб'єктів реалізації правоохоронної функції у сфері оподаткування тощо.

Власне зміст адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування можна уявити через тріаду: 1) закріплювати; 2) гарантувати; 3) охороняти [6, с. 165].

Висновок. Адміністративно-правове забезпечення реалізації правоохоронної функції держави у сфері оподаткування є здійснюваною в процедурній формі діяльністю

суб'єктів владних повноважень щодо формування норм адміністративного права, створення та забезпечення діяльності владних інституцій з метою закріплення та гарантування прав і обов'язків платників податків, охорони й розвитку сфери оподаткування, що здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів (встановлення приписів, заборон і дозволів, організаційних заходів впливу, актів застосування та тлумачення норм права тощо).

Список бібліографічних посилань

1. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. К.: КНТ, 2007. 884 с.
2. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення». Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. 2015. № 1 (68). С. 11–16.
3. Общая теория государства и права: академ. курс: в 2-х т. / под ред. М. Н. Марченко. М.: Зерцало, 1998. Т. 2. Теория права. 518 с.
4. Ігонін Р. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. Адвокат. 2011. № 1 (124). С. 36–40.
5. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Наше право. 2014. № 4. С. 46–50
6. Личенко І. Поняття та ознаки адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 1. С. 163–169.

Одержано 13.11.2020

УДК 796.323.2 (477)

Анастасія Олександрівна ДОРОШ,

курсантка 3 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

На сьогодні корупція є соціально негативним явищем, яке унеможлиблює процес ефективної організації життєдіяльності в суспільстві, відтак є небезпечним для повноцінної реалізації прав і свобод громадян.

У ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. зафіксовано, що корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Характерним моментом для вітчизняного кримінального законодавства є відсутній системний підхід до розуміння корупційних злочинів та відповідальності за них. Так, корупційні злочини не поміщені до однойменного розділу Кримінального кодексу України, що абсолютно виваженим і правильним кроком з огляду на традицію формування структури кримінального закону та поширення корупційних проявів майже на усі сфери життєдіяльності суспільства. Окрім цього, кримінальний закон не містить визначення поняття корупційного злочину і розкриває його зміст шляхом перерахування у ст. 45 усіх діянь, що можуть бути віднесені до корупційних. З метою посилення кримінальної відповідальності осіб, які наділені службовими повноваженнями, за вчинені корупційні діяння, а також для запобігання таких дій у прикінцевих положеннях ЗУ “Про Національне антикорупційне бюро України” від 14.10.2014 р. законодавець доповнив зміст ст. 45 КК

України приміткою, яка містить повний перелік корупційних злочинів. Так, до корупційних належать злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 2 ст. 357, ч. 2 ст. 410 КК України у випадках, коли ці злочини вчинено зі зловживанням службовим становищем; а також злочини, передбачені ст. 210, ст. 354, ст. 364, ст. 364-1, 365-2, ст. 368, ст. 368-2, ст. 368-4, ст. 369, ст. 369-2, ст. 370 КК України. Звичайно, це значне зрушення у напрямі оновлення антикорупційного законодавства та посилення відповідальності за вчинення корупційних діянь.

Корупційні діяння не у всіх випадках передбачають настання кримінальної відповідальності для особи, яка їх вчиняє. Оскільки кримінальна відповідальність являє собою найсуворіший вид юридичної відповідальності, то корупційні злочини належать до найбільш суспільно небезпечних корупційних правопорушень, для яких необхідні ефективні заходи реагування з боку держави на їх вчинення.

Нам відомо, що корупція постійно поширюється Україною, проникаючи в кожен сферу життєдіяльності людей. Заходи, які вживаються задля протидії її проявам наразі не дають відчутних позитивних результатів. Це обумовлюється низкою об'єктивних та суб'єктивних обставин, однією з яких є недосконалість національного законодавства, а саме відсутність необхідного понятійного апарату для диференціації тих чи інших корупційних злочинів.

У законодавстві України поняття корупційного злочину не визначено. Воно розробляється в теорії кримінального права. При з'ясуванні його сутності слід мати на увазі, що основу цього терміну становлять законодавчі визначення злочину (ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України), корупції та корупційного правопорушення (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»).

У теорії кримінального права корупційні злочини визначалися по-різному: злочини, які полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування наданої їм влади або свого посадового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб (М. І. Мельник); будь-який умисний злочин, що вчиняється посадовою особою органу державної влади чи місцевого самоврядування з використанням свого службового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб (О. М. Джужа); передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу (КК) України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення (В. Куц, Я. Трунцова). На думку О. Захарчука корупційним злочином слід вважати суспільно небезпечне діяння, яке посягає на охоронювані кримінальним законом відносини у сфері надання публічних послуг, за вчинення якого суб'єкт злочину притягається до встановленої кримінальним законом відповідальності. На думку В. Тютюгіна корупційний злочин – це умисне суспільно небезпечне діяння, що володіє всіма ознаками корупційних правопорушень, вчинення якого пов'язане з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, що з такого службового становища впливає всупереч інтересам служби, вичерпний перелік злочинів установлених в законі про кримінальну відповідальність [2, с. 16].

Таку різноманітність наукових визначень зумовлено відсутністю законодавчої дефініції поняття “корупційний злочин”.

Поряд із законодавчим визначенням поняття “корупційні злочини”, яке надано у примітці до ст. 45 КК України, існує необхідність у його поглибленому теоретичному розумінні. Корупційні злочини необхідно розглядати як системоутворюючі компоненти корупції та одночасно мати типові риси суспільно небезпечних діянь, передбачених КК України. Їх перелік слід розширити та уточнити, при цьому корупційними слід визнати передбачені суспільно небезпечні винні діяння, які проявляються в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення вчинене суб'єктом злочину.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р.
2. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика). К. : «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.

Одержано 11.11.2020

УДК 343.14:351.745.7:343.974

Євгеній Петрович ДРАКА,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНОЇ РОЗРОБКИ
ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВИЗНАЮТЬ СЕБЕ АВТОРИТЕТАМИ
ЗЛОЧИННОГО СЕРЕДОВИЩА АБО ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАТУСІ
«ЗЛОДІЙ У ЗАКОНІ»**

З метою запобігання злочинам, їх припинення та в інтересах кримінального судочинства матеріали оперативно-розшукового документування, отримані підрозділами кримінальної поліції під час оперативної розробки осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злодій у законі», реалізуються шляхом комплексної системи дій, що забезпечують ефективне використання результатів проведених заходів. Залежно від характеру відомостей, що відображають протиправну діяльність фігурантів розробки, оперативні підрозділи вживають заходів, які мають забезпечити відмову особи від злочинних намірів і дій та їх припинення у випадках здійснення замаху на злочин. Виявлені та зафіксовані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів матеріали мають бути ефективно використані (реалізовані) з метою застосування до осіб, які підозрюються у підготовці та вчиненні злочинів, заходів, передбачених законодавством. Своєчасна і тактично правильна реалізація матеріалів оперативно-розшукового документування дозволяє забезпечити невідворотність покарання відносно осіб, які причетні до злочинних дій [1, С. 766].

Якщо під час оперативної розробки працівниками підрозділів кримінальної поліції виявлені ознаки вчиненого злочину, вони зобов'язані невідкладно направити зібрані матеріали до органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування [2, с. 200].

Таким чином, реалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності, за своєю суттю є завершальним етапом цілеспрямованого комплексного проведення оперативно-розшукових заходів стосовно осіб, які обґрунтовано підозрюються у вчинення злочину. Ефективність взаємодії оперативного підрозділу та органів слідства під час реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності визначається результатами попередньо здійсненого оперативно-розшукового документування в межах провадження за оперативно-розшуковою справою, а також повнотою та достовірністю фактичних даних отриманих в результаті проведених заходів.

Практика діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо реалізації матеріалів оперативно-розшукових справ відносно осіб, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злодій у законі» свідчить, що в багатьох випадках під час оперативної розробки здійснюється документування та перевірка інформації про факти злочинної діяльності, що вже мали місце. З метою максимальної повноти оперативно-розшукового документування, яка досягається, перш за все, негласним характером дій оперативних працівників з використанням оперативно-розшукових (технічних)

заходів, виявляються і фіксуються додаткові факти (епізоди) злочинів та встановлюються раніше невідомі учасники протиправної діяльності, відносно яких також проводяться оперативно-розшукові заходи. Особливо це стосується викриття злочинної діяльності лідерів організованих груп та злочинних організацій, які становлять підвищену суспільну небезпеку. Негласність та наступальний характер оперативно-розшукових заходів є основними умовами ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам, що таємно готуються особами, які визнають себе авторитетами злочинної спільноти або перебувають у статусі «злочинців у законі».

Слід зауважити, що з набуттям чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України відбулось суттєве зміщення пріоритетів оперативно-розшукової роботи. Відмінне, ніж це було раніше, законодавче закріплення повноважень оперативних підрозділів визначає суттєві обмеження їх правового статусу як самостійного суб'єкта протидії злочинності. Діючі нормативно-правові вимоги, фактично, не передбачають можливості негласного оперативно-розшукового документування багатоепізодної злочинної діяльності осіб, які визнають себе авторитетами злочинного середовища або перебувають у статусі «злочинців у законі» в рамках оперативної розробки. Такі дії можуть здійснюватися лише під час реалізації кримінально-процесуальних повноважень відповідними суб'єктами. В цьому, як нам вбачається, полягає суттєва проблема і навіть загроза для оптимального функціонування загальнодержавної системи протидії злочинності. Тому питання, пов'язані з тактичними основами реалізації підрозділами кримінальної поліції матеріалів оперативної розробки щодо осіб, які визнають себе авторитетами злочинного середовища або перебувають у статусі «злочинців у законі» та використання їх результатів для початку досудового слідства, відповідно до існуючих правових умов, потребують додаткового вивчення та переосмислення.

Список бібліографічних посилань

1. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина : підручник / за ред. Черних С. П., Водька М. П., Долженкова О. Ф. К. : Відділ РВД ДНДІ МВС України, 2012. 884 с.
2. Біляев В. О. Стратегія і тактика протидії злочинності засобами оперативно-розшукової діяльності (за матеріалами роботи підрозділів карного розшуку ОВС України) : монографія / В. О. Біляев. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. 316 с.

Одержано 19.10.2020

УДК [342.9.03:343.2.03]-048.66(477)

Світлана Вікторівна ЄВДОКІМЕНКО,

доцент, доктор юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права

ТОВ «Харківський університет»;

Сергій Анатолійович ЄВДОКІМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права і процесу

ТОВ «Харківський університет»

ПРОТИДІЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРОСТУПКАМ ЯК ФОРМА ПРОФІЛАКТИКИ І ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Громадська безпека є одним з елементів стабільного функціонування держави. Фактором, що впливає на рівень безпеки є стан злочинності. Саме за умови ефективної діяльності державних органів та структур, покликаних протидіяти злочинності, можливо

досягти належного рівня громадської безпеки. Ефективною формою запобігання кримінальним правопорушенням виступає протидія адміністративним проступкам. Належна профілактика і запобігання адміністративним проступкам сприяє ефективному розподілу сил та засобів держави. За профілактикою стоїть майбутнє в сфері протидії злочинності.

Так, згідно ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1], адміністративним правопорушенням (проступком) визначається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Профілактика адміністративних проступків – це соціально спрямована діяльність держави, відповідних органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян з виявлення причин та умов вчинення адміністративних проступків, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антисуспільної установки особи, ліквідації адміністративної делікатності, як соціального явища та забезпечення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян. Цим визначенням виражається соціальна спрямованість такої діяльності. Отже, профілактика – це найгуманніший засіб боротьби з адміністративними проступками, засіб, який передбачає не покарання, а виховання, застереження членів суспільства від вчинення адміністративних проступків та інших правопорушень [2, с. 173].

Вчиненню кримінального правопорушення передують конкретні фактори, ситуації, дії. Спираючись на досвід практичної діяльності в правоохоронних органах, автором дослідження зроблено висновок про те, що вчиненню особою кримінального правопорушення дуже часто передувало притягнення її до відповідальності за вчинення адміністративного проступку. Так, в юридичній науці й психології існує поняття «злочинна поведінка особи», яка формується під впливом конкретних обставин. Так, Л. В. Кондрачук розглядає розвиток конкретного злочину з філософських позицій і пропонує кримінальну дію уявити як «синтез конгруентних елементів мотивації та ситуації». У цьому синтезі мають місце два напрями детермінації: один починається з недосконалої духовної природи людини і через процеси індивідуалізації, екзистенціальної адаптації та соціалізації підводить особу до кримінального вибору; інша мета – детермінант – виникає у процесі духовного та матеріального буття суспільства, яке породжує об'єктивний світ ситуацій, котрий, з одного боку, детермінує людину у виборі кримінальних можливостей, а з другого – об'єктивно створює ці можливості. Тож ситуації є не лише причинним продовженням соціальних процесів, а й самою їх матеріалізацією. Детермінувальна роль ситуацій настільки значна, що багато із скоєних злочинів вважають спонтанними, ситуативно спровокованими [3, с. 206].

Профілактика адміністративних проступків полягає у застосуванні комплексу заходів і засобів для усунення факторів, що сприяють їх вчиненню шляхом злагодженій взаємодії державних органів і структур всіх рівнів. Значиму роль у здійсненні профілактики займає громадськість. Саме активна участь громадян у житті регіону і держави в цілому сприяє загостренню уваги на конкретних питаннях для їх подальшого вирішення, а громадський контроль за діяльністю державних органів сприяє їх якісній роботі у вказаному напрямку.

Сфера профілактики і профілактичних заходів досить широка. Вона включає як покращення соціально-економічного, освітнього, культурного розвитку держави, так і конкретні виховні, освітні та інші заходи стосовно особи, що схильна до вчинення адміністративних проступків.

Для забезпечення правопорядку в суспільстві та державі особливого значення слід надати організаційно-правовим інститутам попереджувального характеру. Це пов'язується з необхідністю розвитку системи профілактики антисуспільної, зокрема злочинної поведінки, позитивного примусового впливу, насамперед виконавчих органів держави та місцевого самоврядування на свідомість і поведінку осіб. У багатьох випадках

вчиненню злочину передуює етап формування злочинного наміру, в процесі якого особа ставить перед собою конкретну мету, визначає шлях і засіб її досягнення, уточнює розгорнутий план вчинення злочину [4].

О. Ключев, розрізняючи поняття «профілактики» та «запобігання», зазначає, що профілактика – це виявлення і усунення причин і умов уже скоєних правопорушень, а запобігання – вжиття необхідних заходів щодо недопущення вчинення правопорушень, встановлення осіб, котрі намагаються вчинити правопорушення та вжиття до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх протиправних намірів [5, с. 99].

В умовах євроінтеграції України питання профілактики і запобігання злочинності набуло особливої актуальності. Адже практична діяльність правоохоронних органів країн-членів Європейського Союзу (далі ЄС) спрямована саме на недопущення правопорушень. Не зрозумілою залишається ситуація за якої показниками ефективної роботи Національної поліції України виступають статистичні показники щодо повідомлення особі про підозру чи пред'явлення їй обвинувачення, тоді як неналежна увага приділяється здійсненню профілактичних заходів, завдяки яким вдається уникнути вчинення правопорушень. Дуже часто до таких заходів ставляться формально, виконуючи лише бюрократичні складову даного питання. Як держава, що претендує на членство в ЄС, Україна має поділяти і поважати основні цінності ЄС, що одночасно є політико-правовими передумовами вступу до ЄС: повага до людської гідності та прав людини, свобода, демократія, рівність і верховенство права [6, с. 115]. Україна повинна триматися курсу спрямованого на попередження правопорушень. Мають розроблятися якісні програми у вказаній сфері, запроваджуватися ефективні механізми профілактики та попередження адміністративних проступків із чіткими інструкціями щодо їх застосування, уникаючи бюрократизму.

Враховуючи вищезазначене, слід зробити висновок, що профілактика адміністративних проступків дозволяє уникнути великої кількості державних ресурсів, а також найбільш ефективно сконцентрувати відповідні сили і засоби, адже злочинність приносить значні матеріальні збитки, як для конкретної особи, так і для держави. Проте якісна профілактична робота неможлива без матеріальної і технічної підтримки з боку держави. Залучення науковців, експертів, практиків є невід'ємною частиною успішної діяльності у вказаній сфері. Така профілактика має передбачати застосування соціально-психологічних, економічних, організаційно-розпорядчих, спеціальних та ін. методів, всі вони повинні бути обґрунтованими та індивідуально підібраними для конкретної ситуації.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984 // ВВР УРСР – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122
2. Ковалів М. В. Профілактика адміністративних правопорушень на залізничному транспорті / М. В. Ковалів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – № 1. – 2010. – 173-180
3. Кондратюк Л. В. Антропология преступления (микроримнология) / Л. В. Кондратюк. — М. : Норма, 2001. — 344 с.
4. Дембіцька С. Л. / Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://apnl.dnu.in.ua/1_2_2017/27.pdf
5. Ключев О. розмежування запобіжної і профілактичної діяльності органів внутрішніх справ / О. Ключев // Право України. – 2005. – № 3. – С. 98-101
6. Ноговіцина Ю. Верховенство права в Україні як складова інтеграційного процесу / Ю. Ноговіцина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2007. – № 35–36. – С. 115.

Одержано 21.10.2020

УДК 343.137.5

Олена Петрівна ЗАВОРИНА,

кандидат юридичних наук, викладачка кафедри

кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Реформування правоохоронних органів України, концептуальні зміни в національному кримінальному процесуальному законодавстві виявили прогалини й вади на законодавчому та відомчому рівнях нормативно-правових засад регулювання взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Деяку нормативну конкретизацію взаємодії слідчого та оперативних підрозділів отримала у відомчих документах МВС України, зокрема, в «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», затвердженої Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 року [1], в якій зазначено, що основним завданням взаємодії слідчих підрозділів органів Національної поліції України з іншими структурними підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав й інтересів фізичних і юридичних осіб. Заразом, взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції відбувається на основі Конституції України, Кримінального кодексу України (2012 року), Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про Національну поліцію» від 2015 року, інших актів законодавства України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.

Досліджуючи вищезазначене питання та вивчаючи думки вчених в різних галузях права, зокрема кримінального процесу, криміналістики та ОРД, ми можемо визначити, що в діяльності правоохоронних органів взаємодія може бути таких видів: гласною і негласною; безпосередньою й опосередкованою; постійною та тимчасовою; процесуальною та організаційною; зовнішньою і внутрішньою. У тому числі, залежно від періоду часу, протягом якого здійснюється взаємодія, і від ступеня об'єднання спільних зусиль, можна виділити такі її види: а) разова; б) періодична; в) постійно діюча.

Слід зазначити, що координацію діяльності оперативних підрозділів й органів досудового розслідування по розкриттю й розслідуванню кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх здійснюють керівники відомств у межах свого відомства, а прокурор – усіх органів досудового розслідування. Водночас, слід узяти до уваги, що взаємодія слідчого й оперативних підрозділів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах. Обрання форми взаємодії перш за все повинно бути зумовлене характером слідчої ситуації, які безпосередньо залежать від слідчого й реалізується за його ініціативою та під особистим процесуальним контролем. Отже, специфіка цих форм взаємодії полягає в тому, що під час їх реалізації формується система правовідносин, яка, поряд із кримінальними процесуальними, охоплює й інші (адміністративно-

процесуальні, службові, особистісні), що в комплексі має на меті забезпечення об'єктивності, усебічності й повноти дослідження обставин, які підлягають доказуванню. На підставі чого необхідно виділити процесуальні й не процесуальні (організаційні) форми взаємодії. Так до процесуальних форм взаємодії, які врегульовані кримінальним процесуальним законодавством, ми

можемо віднести: 1) доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (ст.ст. 40, 41 КПК України). Крім того, порядок надання і виконання доручень регламентується розділом 3 «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої Наказом ГПУ, МВСУ, СБУ, Адміністрації ДПСУ, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [2]; 2) спільна робота слідчого та оперативних працівників при провадженні окремих слідчих розшукових дій та негласних слідчих розшукових дій.

До непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії слідчого й оперативних працівників, тобто тих, які неурегульовані відомчими нормативними актами, відносяться: 1) планування спільних слідчих, розшукових і оперативно-розшукових заходів; 2) координація проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; 3) спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів; 4) спільна узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної груп; 5) постійний обмін інформацією, в тому числі про злочини, що готуються, а також, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо). На підставі викладеного можемо констатувати, що основними принципами взаємодії є: 1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України в запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

Ми вважаємо, що основними ефективними формами зовнішньої взаємодії слідчого та оперативних підрозділів під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх повинні бути, зокрема: 1) нейтралізація виявлених причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень неповнолітніми, виявленню неповнолітніх, які схильні до вчинення правопорушень та здійснення оперативно-розшукових заходів відносно цієї категорії осіб щодо недопущення вчинення злочинів; 2) виявлення осіб, у які мають намір вчинити злочин, та здійснення оперативно-розшукових заходів щодо відмови цієї особи від вчинення злочину; 3) недопущення вчинення злочинів на стадії готування та замаху на вчинення кримінальних правопорушень (проти дія злочинних проявів); 4) виявлення фактів вчинення латентних злочинів та неповнолітніх, які їх вчинили; 5) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду або ухиляються від відбування покарання [3, с.235]. При цьому, слідчий під час досудового розслідування у кримінальному провадженні повинен звертатися за допомогою до інших структурних підрозділів Національної поліції. Тому ми вважаємо, що окремої уваги потребує питання взаємодії органів досудового розслідування з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Наказ МВС України №575 від 07.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення 25.10.2020).
2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та

використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом ГПУ, МВСУ, СБУ, Адміністрації ДПСУ, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення 20.10.2020).

3. Заворіна О.П. «Особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами національної поліції у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх» // *Вісник Луганського університету внутрішніх справ ім. Дідоренко*. 2020. №2. с. 228-239

Одержано: 12.11.2020

УДК 343.98.077-057.36:351.74(477)

Анастасія Юріївна ЗАХАРКІНА,

*інспектор сектору криміналістичного забезпечення
СВ Слобідського ВП ГУНП в Харківській області*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ІНСПЕКТОРА-КРИМІНАЛІСТА В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Діяльність з розслідування кримінального провадження спрямована на вирішення завдань кримінального провадження, що зумовлює необхідність у злагодженій спільній роботі слідчих та інших суб'єктів, підрозділів для вирішення конкретних практичних завдань. У статті ставимо за мету з'ясувати повноваження інспектора-криміналіста та його роль в процесі взаємодії зі слідчим у ході досудового розслідування.

Нині роботу інспектора-криміналіста під час огляду місця події регламентує Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України (як спеціалістів) для участі в проведенні огляду місця події [1]. З метою забезпечення дотримання вимог Кримінального процесуального кодексу України щодо проведення оглядів місць подій Наказом МВС України № 993 від 19.08.2015 р. у структурі слідчих відділів (відділень) поліції, передбачено створення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій. Для забезпечення техніко-криміналістичного супроводження досудового розслідування злочинів, зокрема під час виїзду слідчо-оперативної групи на місце злочину, серед іншого, введено посади старшого інспектора-криміналіста, інспектора-криміналіста, техніко-криміналіста [2].

Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) у кримінальному провадженні - особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення. У своїй діяльності він безпосередньо підпорядковується та підзвітний начальникові слідчого підрозділу, зобов'язаний виконувати усні та письмові доручення начальника, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку. Водночас, працівники поліції у межах компетенції зобов'язані надавати інспектору-криміналісту (техніку-криміналісту) всебічну допомогу у виконанні його обов'язків [3].

Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затвердженої Наказом МВС № 575 від 07.07.2017 р. передбачає, що інспектор-криміналіст (технік-криміналіст): надає під час досудового розслідування консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, забезпечує оформлення фото-, звуко- та відеоматеріалів після

завершення слідчих (розшукових) дій; виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; є відповідальним за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього; надає пояснення слідчому та учасникам слідчих (розшукових) дій з приводу застосування криміналістичної техніки, умов виявлення слідів та інших обставин, які потребують роз'яснення [3].

Участь спеціаліста при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій регламентується також і відомчими наказами МВС України. Приміром, наказ МВС від 03 листопада 2015 року №1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події». Зазначеною Інструкцією регламентується порядок залучення інспекторів-криміналістів та спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС для участі в проведенні огляду місця події [1].

Наказом МВС № 575 від 07.07.2017 р. визначено, що поряд зі слідчим (дознавачем), працівником оперативного підрозділу, а також (за необхідності) кінологом зі службовим собакою до складу СОГ включається інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) [4]. Інспектори-криміналісти, які залучені до участі у проведенні огляду місця події, повинні мати при собі комплект необхідних технічних засобів, призначених для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідчої та іншої криміналістично значущої інформації. Режим роботи інспекторів-криміналістів визначається керівництвом слідчого підрозділу відповідно до вимог чинного законодавства [1].

Слід зазначити, що під час огляду місця події здійснюється спільна діяльність експертів-криміналістів та інспекторів-криміналістів за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування (як виняток - за усним клопотанням з подальшим оформленням його у письмовій формі) у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних із вчиненням: вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами; згвалтування неповнолітньої чи малолітньої особи або такого, що спричинило особливо тяжкі наслідки; дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв [1].

Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) на місці події: надає консультації слідчому (дознавачу) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє відбитки та зліпки наявних слідів, графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей; виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; відповідає за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього; під час фіксації слідчим виявленої слідчої інформації в протоколі огляду місця події надає допомогу щодо опису специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, способи виявлення та фіксації); за дорученням слідчого виготовляє фототаблицю огляду місця події, стенограму, аудіо-, відеозапис

процесуальної дії, схеми, зліпки, здійснює упакування носіїв комп'ютерної інформації та інших об'єктів та матеріалів, які долучаються як додатки до протоколу огляду місця події [4].

Наказ МВС № 575 від 07.07.2017 р. визначає окремі обов'язки слідчого щодо інспектора-криміналіста, зокрема: доручати інспектору-криміналісту проведення орієнтувального і оглядового фотографування та відеозапису на місці пригоди, а в разі необхідності - вилучення слідів кримінального правопорушення; в установленому порядку проводити огляд транспортних засобів на місці пригоди за участю інспектора-криміналіста та / або відповідного спеціаліста, зокрема для визначення їх технічного стану [4].

Отже, у більшості випадків проведення огляду місця події в якості спеціаліста залучається інспектор-криміналіст органу досудового розслідування, в якому працює слідчий, який підпорядковується одному й тому ж начальнику органу досудового розслідування.

Таким чином, роль інспектора-криміналіста у кримінальному провадженні важлива та необхідна для якісного та кількісного збору криміналістично значущої інформації. Діяльність зазначеної посадової особи надзвичайно важлива під час виявлення інформації про злочин та його учасників, фіксації та вилучення об'єктів, слідів та отриманих даних тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1339. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15> (дата звернення: 22.10.2020).

2. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України (як спеціалістів) для участі в проведенні огляду місця події/ Наказ МВС України від 19.08.2015 р. № 993. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0942-18> (Дата звернення 22.10.2020).

3. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06.07.2017 р. № 570. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17/> (Дата звернення 22.10.2020).

4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затверджена Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (Дата звернення 22.10.2020).

5. Абламський С.Є., Юхно О.О., Лук'яненко Ю.В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків. 2017. 152 с.

Одержано 26.10.2020

УДК 342.565.4

Ігор Вікторович ЗОЗУЛЯ,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Дмитро Володимирович ОВДІЄНКО,

студент 2 курсу магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПОРУШЕННЯ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВИ

Право на судовий захист є конституційним правом людини і громадянина, яке закріплене статтею 55 Конституції України [1]. Існує деякий ряд проблем, що впливають

на порушення розумності строків в адміністративному судочинстві при розгляді справи. Базово ці проблеми можна поділити на такі види:

1. Що не пов'язані зі зловживанням процесуальними правами:

- подання до суду клопотань про відкладення судових засідань на тривалий термін через хворобу сторони;
- неодноразова зміна заявлених вимог;
- тощо.

2. Цей вид має особливий негативний аспект, оскільки мова йде про несумлінне використання права на судовий захист, зокрема процесуальних прав.

На думку Касаційного адміністративного суду у складі ВС (рішення від 13.03.2019 р. у справі № 814/218/14), під зловживанням процесуальними правами слід розуміти форму умисних, несумлінних дій учасників процесу, що знаходить своє вираження, зокрема, у вчиненні дій, неспівмірних з наслідками, до яких вони можуть призвести; використанні наданих прав всупереч їхньому призначенню з метою обмеження можливості реалізації чи обмеження прав інших учасників провадження; перешкоджанні діяльності суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення справ; необґрунтованому перевантаженні роботи суду [3].

Кодекс адміністративного судочинства України за редакцією, що діє з 15.12.2017 р. має велику кількість новел. Зокрема, в ньому міститься термін «зловживання процесуальними правами». Але чинний КАСУ не містить визначення даного поняття, проте визначає у ст. 45 перелік дій, які можуть трактуватися колегією суддів або суддею за об'єктивною чи суб'єктивною думкою в кожному конкретному випадку як зловживання правами [2]. Тобто, визнати зловживанням процесуальними правами вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання виконанню судового рішення чи розгляду справи (ухвала КАС ВС від 13.03.2019 р. у справі №814/218/14).

3. Інші фактори, що впливають на затягування розгляду справи, а відповідно й порушення розумності строків розгляду справи:

- відсутність можливості вчасно розглядати справи через велике навантаження на суддів, через нестачу кадрів на заняття посту судді. Так, у Рішенні № 35 Ради Суддів України «Щодо виконання рішень з'їздів суддів України з питань визначення потреб кадрового забезпечення судів» від 5 липня 2019 року зазначається, що на даний час, за різними оцінками в Україні для нормальної роботи судової системи не вистачає близько 2 тисяч суддів. При цьому, станом на початок 2019 року, за штатної чисельності у 7200 суддів, кваліфікаційне оцінювання успішно пройшов лише 2151 діючий суддя. На 1 квітня 2019 року із 5285 суддів лише 4128 мали повноваження на здійснення правосуддя. Тобто, у більш як тисяч суддів повноваження закінчилися і вони з різних причин, після закінчення п'ятирічного строку повноважень не призначені безстроково. У двох десятках судів суддів взагалі немає, ще у кількох десятках судів працює лише один суддя [4].

Відповідальність держави за затягування провадження у справі, як правило, настає в разі нерегулярного призначення судових засідань, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторного направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд.

Зазвичай порушення строків в адмінсудах спричинені відкладенням розгляду справи через нез'явлення суб'єкта владних повноважень, невиконанням ним ухвал суду, відкладенням за клопотаннями сторін, нез'явленням сторін та неналежною поведінкою сторін у судовому засіданні. Таких висновків дійшла Вища кваліфікаційна комісія суддів, проаналізувавши дисциплінарну практику.

Висновок. Порушення розумних строків в адміністративному судочинстві при розгляді справ унеможливорює реалізацію суб'єктивного права на судовий захист і потребує законодавчого урегулювання.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України в редакції від 15.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10995>.
3. Монаєнко А. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Юридична Газета online*. 09 липня 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zlovzhivannya-procesualnimi-pravami-v-administrativnomu-sudochinstvi.html>.
2. Щодо виконання рішень з'їздів суддів України з питань визначення потреб кадрового забезпечення судів: Рішення № 35 Ради Суддів України від 5 липня 2019 року. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-35-vid-05072019-s-0b2a5d2dd6.pdf>.

Одержано 12.11.2020

УДК 343.9.02(477)

Віта Олександрівна ІВАЩЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Організована злочинність є однією із найбільш небезпечних і складних видів злочинності, що охоплює сукупність кримінальних правопорушень, вчинених на певній території за певний проміжок часу організованими групами та злочинними організаціями.

Основними ознаками організованої злочинності є: 1) стійкість – здатність забезпечити стабільність, тривалість і безпеку свого функціонування, що стає можливим завдяки наявності ієрархії та керівної ланки в таких злочинних групах, дисципліни членів; 2) масштабність – значне територіальне поширення протиправної діяльності в межах регіону, держави чи кількох держав (має транснаціональний характер); 3) мета – одержання прибутку, наживи, у тому числі для забезпечення подальшої злочинної діяльності, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 4) планування та прогнозування злочинної діяльності – кримінальні правопорушення, вчинені представниками організованої злочинності, зазвичай, відрізняються професіоналізмом, ретельно готуються і плануються, при їх вчиненні використовуються сучасні знаряддя та інші засоби, прогнозування майбутньої діяльності здійснюється, зокрема, для проникнення до нових сфер впливу; 5) система захисту – це нейтралізація соціального контролю шляхом використання можливостей розвідки і контррозвідки, наявних коруптованих зв'язків, зростання з державною сферою через підкуп, втягнення в протиправну діяльність чиновників, працівників правоохоронних і судових органів, залучення для надання правової допомоги кваліфікованих юристів.

Вітчизняні вчені звернули увагу на проблему цього виду злочинності наприкінці 80-х років ХХ століття, коли почала оприлюднюватися кримінальна статистика і з'явилися окремі повідомлення у засобах масової інформації про діяльність організованих злочинних груп. Хоча проблема організованої злочинності не була абсолютно новою для кримінологічної науки, оскільки злочинні угруповання в різних формах діяли і раніше. Але у сучасному розумінні організована злочинність не могла існувати, оскільки не було достатніх технічних та комунікативних можливостей, іншим був рівень економічних відносин. У нинішньому вигляді організована злочинність склалася в останні кілька десятиліть, перетворившись на одну з глобальних проблем.

Досліджували питання протидії організованій злочинності вітчизняні та зарубіжні фахівці: М. Вербенський, А. Вознюк, А. Гуров, А. Долгова, В. Дрьомін, А. Закалюк, Б. Лизогуб, Є. Марчук, О. Шостко та ін. Особливої уваги заслуговують правові проблеми протидії організованій злочинності.

Головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю визначені Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. [1]. Також закріплено, що під організованою злочинністю в цьому Законі розуміється сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Види та ознаки цих кримінальних правопорушень, а також кримінально-правові заходи щодо осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення, встановлюються Кримінальним кодексом України (далі – КК) (ст. 1).

Серед основних напрямів боротьби з організованою злочинністю – створення правової основи для ефективної боротьби з організованою злочинністю.

Крім Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», законодавство про боротьбу з організованою злочинністю, яке базується на Конституції України, включає Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», інші закони, міжнародно-правові угоди, учасником яких є Україна.

Звернемо увагу, що КК не містить поняття «організовані злочинні угруповання». У ст. 28 КК закріплено, зокрема, вчинення кримінального правопорушення організованою групою та злочинною організацією [2].

Крім того, в Особливій частині КК кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою деяких кримінальних правопорушень передбачено вчинення організованою групою. Також Особлива частина КК встановлює відповідальність за створення та діяльність окремих кримінально протиправних груп – злочинної спільноти або злочинної організації (ст. 255 КК), банди (ст. 257 КК), терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК), не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК).

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 04.06.2020 р. [3] запроваджено в кримінальне законодавство нові поняття та терміни – «злочинна спільнота», «особа, яка здійснює злочинний вплив», «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»». Зазначені новели є досить суперечливими, не зовсім узгоджуються з іншими кримінально-правовими нормами про співучасть та потребують законодавчої конкретизації.

Висновок. Підсумовуючи викладене зазначимо, що назріла необхідність у розробці сучасного правового документа з протидії організованій злочинності. Його положення мають узгоджуватись з кримінальним законодавством. У свою чергу, норми Загальної та Особливої частин КК, що стосуються різних форм співучасті у кримінальному правопорушенні, також потребують перегляду з урахуванням судової практики та теорії кримінального права. Вдосконалення кримінального законодавства сприятиме однаковому і правильному його застосуванню судами, а також має позитивно позначитись на стані протидії організованій злочинності.

Список бібліографічних посилань

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон від 30 черв. 1993 р. № 3341-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-ІІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон від 04 черв. 2020 р. № 671-ІХ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#n6>.

Одержано 13.11.2020

УДК 796.323.2 (477)

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Володимир Михайлович КАЗНАЧЕЄВ,

старший викладач кафедри тактичної та

спеціальної фізичної підготовки факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА «СПОРТИВНОГО ХУЛІГАНСТВА»

Суспільні відносини, що утворюють сферу сучасного професійного спорту в Україні, при наростаючому інтересі до них, є недостатньо вивченими з позиції кримінального права. Основними суб'єктами правовідносин, пов'язаними з порушенням громадського порядку в спортивній сфері, є фанати і вболівальники. Професійний спорт в даний час стикається з особливим суспільно небезпечним діянням, яке умовно можна назвати «спортивним хуліганством», іноді доходить і до «спортивного екстремізму». При цьому необхідно відзначити, що проблема «спортивного хуліганства» в основному існує в ігрових видах спорту, де в силу історії, традицій, змісту даного виду спорту і клубної індивідуалізації сильна тенденція до відокремлення уболівальників за ознакою команди.

Професійна складова сучасного спорту, незважаючи на значні масштаби проведених спортивно-масових заходів, знаходиться тільки в стадії свого становлення. З цим пов'язана відсутність комплексного правового (в тому числі і кримінально-правового) забезпечення всіх сторін діяльності суб'єктів професійного спорту в Україні. При цьому нормативне забезпечення даного напрямку діяльності тривалий час здійснювалося згідно із загальними уявленнями про спорт і фізичну культуру. У ситуації, що склалася кримінальне законодавство практично завжди залишалося осторонь як від регулювання, так і від охорони суспільних відносин в даній сфері.

Найважливішим напрямком розвитку законодавства України в області спорту є вдосконалення правового режиму забезпечення безпеки під час проведення спортивних заходів, створення дієвих правових механізмів запобігання і припинення насильство та неналежну поведінку глядачів під час, а також безпосередньо до і після спортивних заходів, як на самих спортивних об'єктах і в безпосередній близькості від них, так і в місцях публічної трансляції спортивних заходів. Основними суб'єктами правовідносин, пов'язаними з порушенням громадського порядку в спортивній сфері, є фанати і вболівальники. Хуліганство, насильство, погроми, масові заворушення під час спортивних заходів створюють істотну загрозу суспільству, причому ця загроза виходить далеко за межі не тільки спортивних споруд і прилеглих до них територій, а й спортивної сфери суспільних відносин.

Професійний спорт в даний час стикається з особливим суспільно небезпечним діянням, яке умовно можна назвати «спортивним хуліганством». При цьому необхідно зазначити, що проблема «спортивного хуліганства» в основному існує в ігрових видах спорту, де в силу історії, традицій, змісту даного виду спорту і клубної індивідуалізації прослідковується тенденція до відокремлення уболівальників за ознакою команди.

Конфлікти за участю фанатів систематично поповнюють статистику адміністративних правопорушень і кримінальних злочинів.

Так, 20 вересня 2017 року на стадіоні «Рух» у Івано-Франківську відбулася гра між місцевою командою «Прикарпаття» та львівськими «Карпатами» за Кубок України. Після поразки львівської команди у першому таймі її вболівальники почали грубо

порушувати громадський порядок, хуліганити, кидати фаєри. Матч було припинено. Відтак, наприкінці гри, після програвших результатів «Карпат», фани почали сходити з трибун, подолавши огороження, вийшли на поле та, застосовуючи піротехнічну продукцію, кидали камінням у правоохоронців, силоміць намагаючись прорвати кордон правоохоронців. У результаті правопорушники заподіяли трьом працівникам поліції тілесні ушкодження. Відомості за цими фактами внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань із правовою кваліфікацією ч.3 ст.296 КК України [1].

11 жовтня 2017 року близько 20:00 на стадіоні "Дніпро-Арена" під час футбольного матчу між командами "Дніпро" і "Дніпро-1" між уболівальниками виник конфлікт і бійка. За цим фактом відкрито кримінальне провадження за ч. 2 ст. 296 Кримінального кодексу України (хуліганство)", - йдеться в повідомленні[2].

В Черкасах 19 травня 2018 року на Центральному стадіоні сталася масова бійка між уболівальниками та поліцією. Матч заключного туру Першої ліги між командами "Черкаський Дніпро" і "Суми" було зупинено на п'ятдесят четвертій хвилині через грубе порушення громадського порядку[3].

Аналіз кримінальних справ свідчить, що до числа найбільш типових проявів проти-правної поведінки під час вчинення «спортивного» хуліганства відносяться жорстокі побиття уболівальників команд-суперниць, хуліганські дії на стадіонах, а також групові акти вандалізму. Поведінка спортивних фанатів пов'язана з потребою виплеску емоції від спортивного видовища, яка переростає в неконтрольовану агресію. Такі дії часто приймають форму конкретних злочинів, спрямованих проти громадського порядку, що заподіюють шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері безпечного існування особистості, власності. Порушення громадського порядку спортивними уболівальниками відрізняються особливою зухвалістю, супроводжуються нанесенням тілесних ушкоджень громадянам і співробітникам сил правопорядку, заподіянням матеріальної шкоди обладнанню стадіонів і розташованих біля нього підприємств, торгових точок, транспортних засобів тощо.

Відповідно до ст. 296 КК України кваліфікуючими ознаками хуліганства є дії: вчинені групою осіб; вчинені особою, раніше судимою за хуліганство, чи пов'язані з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії; вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Таким чином, зазначена норма, а також кримінально-правова кваліфікація не повною мірою забезпечує захист громадян від хуліганських проявів, особливо під час проведення спортивних заходів.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 19 «Про судову практику у справах про хуліганство» спеціально пристосованими для нанесення тілесних ушкоджень слід визнавати предмети, які пристосовані винною особою для цієї мети наперед або під час учинення хуліганських дій, а заздалегідь заготовленими - предмети, які хоч і не зазнали якоїсь попередньої обробки, але ще до початку хуліганства були приготовлені винним для зазначеної мети. Використання при вчиненні хуліганства ножів, які не належать до холодної зброї, інших предметів господарсько-побутового призначення, спеціальних засобів (гумового кийка, газових пістолета, балончика, гранати, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії), пневматичної зброї, сигнальних, стартових, будівельних пістолетів, ракетниць, вибухових пакетів, імітаційно-піротехнічних та освітлюваних засобів, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, а також інших спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень знарядь злочину є підставою для кваліфікації дій винної особи за ч. 4 ст. 296 КК.

Однак, залишаються невирішеними для кримінально-правової кваліфікації найбільш характерні для «спортивного» хуліганства випадки застосування лазерних вказівок, фаєрів, рушниць для пейнтболу; демонстрації загрозливих, таких, що чинять психічний вплив на оточуючих осіб (суперників, глядачів, представників команд, суддів та ін.) жестів і рухів тіла (наприклад, перегинання однієї руки в області ліктя іншої руки, імпровізація стрільби з лука або рушниці, горизонтальний жест рукою по горлу тощо).

Враховуючи підвищену суспільну небезпеку та велику кількість вчинення «спортивних» хуліганств, доцільно внести зміни у кримінальне законодавство, а саме у ст. 296 КК та передбачити таку кваліфікуючу ознаку як вчинення хуліганства під час проведення спортивних змагань. Зазначені зміни допоможуть уникнути випадків неповної кваліфікації злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Через бійку на стадіоні в Івано-Франківську відкрито два кримінальні провадження. Режим доступу: <https://dyvys.info/2017/09/21/chez-bijku-na-stadioni-v-ivano-frankivsku-vidkryto-dva-kruminalni-provazhennya> (остання дата звернення 10.11.2020).
2. Поліція кваліфікувала бійку на стадіоні в Дніпрі як хуліганство. Режим доступу: <https://sensor.net.ua/ua/news/459002/politsiya-kvalifikuvala-biyuku-na-stadioni-v-dnipri-yak-huliganstvo> (остання дата звернення 10.11.2020).
3. У Черкасах на стадіоні сталася масова бійка між вболівальниками та поліцією. Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/cherkassah-stadione-proizoshla-massovaya-1526753887.html> (остання дата звернення 10.11.2020).

Одержано 11.11.2020

УДК 343.73

Володимир Валерійович КАПУСТНИК,

кандидат юридичних наук,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ РІШЕННЯ ПРОКУРОРА

У оперативно-розшуковій науці існує думка, що оперативно-розшукова тактика, як складова частина оперативно-розшукової діяльності складається з трьох елементів: оперативно-розшукова ситуація; оперативно-тактичне моделювання; оперативна комбінація [1, с. 10]. Шляхом аналізу наукової літератури та матеріалів практики пропоную підтвердити чи спростувати означене твердження. Так, досліджуючи праці вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності можна виокремити ті, які стосуються предмету публікації. Варто розпочати із думки Є.О. Дідоренко, І.П. Козаченко та інших, які визначають, що оперативно-розшукова ситуація посідає центральне місце у структурі тактики, оскільки прийоми тактики, використані в ОРД, застосовуються з обов'язковим урахуванням існуючої реальності, відповідних умов, що склалися або штучно створені саме умови в яких діє оперативний підрозділ і застосовує тактичні прийоми, засоби, методи визначають суть оперативно-розшукової ситуації [2, с. 318-319].

На думку Г.М. Бірюкова оперативно-розшукова ситуація – це тактична категорія, складна динамічна система, своєрідна інформаційна модель, сукупність умов та обставин, що створюють певне становище у реальному житті у відповідний проміжок часу (як правило незначний), дійсно існуючий стан криміногенної чи кримінальної події або іншого пов'язаного з ним факту (або загрози наступу такої події), у зв'язку з чим приймається оперативно-тактичне рішення, яке визначає лінію поведінки оперативного

співробітника та здійснюються оперативно-розшукові заходи, а також умови, в яких вони проводяться і можливості оперативника (підрозділу) здійснювати ці заходи та забезпечити їх виконання з метою своєчасного виявлення, припинення та розкриття злочинів, розшуку осіб, які скоїли злочин або переховуються від слідства та суду [3].

Таким чином під оперативно-розшуковою ситуацією, слід розуміти наявний стан кримінальної події, що передбачає її аналіз, оцінку, постановку конкретних тактичних завдань та проведення оперативними підрозділами оперативно-розшукових, оперативно-тактичних та інших тактичних заходів щодо виявлення, попередження чи припинення злочинів.

Вивчення та оцінка оперативно-розшукової ситуації – це процес логічної розумової діяльності оперативного працівника, що полягає у зборі, накопиченні, переробці та оцінці інформації про елементи оперативно-розшукової ситуації з метою вироблення рішення щодо проведення оперативно-розшукового заходу та виконання поставленого завдання [4, с. 643].

Оперативно-тактичне моделювання – це діяльність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності щодо штучного створення організаційно-тактичної схеми, яка відповідно до завдань, що вирішуються, максимально подібно відтворює замінюваний об'єкт, явище або процес, що безпосередньо пов'язаний з досліджуванним злочинним явищем або подією, і спрямована на виконання завдань кримінального судочинства [4, с. 644].

Наступний елемент оперативно-розшукової тактики – це «оперативна комбінація». У теорії ОРД вченими пропонуються різні варіанти визначення поняття «оперативної комбінації».

Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв вважають, що оперативна комбінація – це об'єднані, за єдиним задумом, оперативно-розшукові заходи, методи і прийоми для вирішення певних тактичних завдань ОРД, відповідно до оперативно-розшукової ситуації [5, с. 152].

В. В. Шендрік розглядає сутність оперативної комбінації з двох аспектів: як теоретичну категорію оперативно-розшукової тактики і як діяльність, спрямовану на створення умов для вирішення конкретних оперативно-тактичних завдань в конкретній оперативно-розшукової ситуації [6].

О. А. Михайличенко дотримується думки, що оперативна комбінація – це не тільки спосіб вирішення оперативних завдань, не тільки створення умов для проведення оперативно-розшукових заходів, але і невід'ємний елемент оперативно-розшукової тактики, який включає в себе сукупність тактичних прийомів та методів, змодельованих оперативними співробітниками з урахуванням оперативної ситуації, яка склалася, різних способів виконання, застосування яких, сприяє вирішенню поставленого завдання. [7, с. 80-85].

О. В. Меживий стверджує, що оперативна комбінація – це комплекс об'єднаних єдиним задумом оперативно-розшукових, оперативно-тактичних і інших тактичних дій оперативних підрозділів щодо виявлення, попередження та розкриття злочинів, який складається в штучному створенні сприятливих умов для вирішення оперативно-тактичних завдань, які стосуються конкретної оперативно-розшукової ситуації, побудованої на застосуванні, переважно, не процесуальних методів пізнання, в з'єднанні з використанням індивідуального досвіду практичної роботи суб'єктів ОРД у взаємодії з іншими суб'єктами кримінального судочинства [8, с. 366-373].

Аналізуючи погляди вчених, можна визначити, що більшість з них вважають оперативну комбінацію складовою частиною оперативно-розшукової тактики, а саме сукупністю тактичних заходів, які проводяться в установленій послідовності за єдиним задумом, з чим ми погоджуємося.

Можна зазначити, що всі оперативні комбінації мають два напрями:

1) направлені на активні дії розроблюваної особи, для досягнення мети конкретної оперативної комбінації.

2) створюють ілюзію, що умови, які були штучно створені оперативними працівниками, виникли природнім шляхом та змушують особу, що розробляється, повірити та діяти відповідним чином.

Таким чином, можна стверджувати, що для вирішення тактичних завдань ОРД працівники оперативних підрозділів, у правозастосовній практиці, можуть використовувати оперативну комбінацію, яка, за своєю суттю, є складовою частиною оперативно-розшукової тактики, тобто сукупністю тактичних заходів, які здійснюються у визначеній послідовності, за єдиним задумом і легендою [9, с. 65-66].

На підставі узагальнення опрацьованого матеріалу можна зробити певні висновки. По-перше, загальна оперативно-розшукова тактика і спеціальна тактика органічно поєднані та взаємозумовлені, оскільки значна частина організаційних питань для них – спільна (планування, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення тощо). По-друге, в цілому оперативно-розшукова тактика складається з таких елементів: оперативно-розшукова ситуація, оперативно-тактичне моделювання та оперативна комбінація. По-третє, оперативно-розшукова тактика проведення оперативно-розшукових заходів, що потребують рішення прокурора, відповідно також складається з оперативно-розшукової ситуації; оперативно-тактичного моделювання та оперативної комбінації.

Список бібліографічних посилань

1. Бірюков Г. М. Сутність та поняття оперативно-розшукової тактики: лекція. Київ: Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2012. 32 с.
2. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загал. ч.: Підручник / Під загал. ред. генерал-полковника міліції Л.В. Бородича (Автор. кол. Є.О.Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондрать'єв та інші), Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999 р.
3. Бірюков Г. М. Сутність та поняття оперативно-розшукової ситуації як елемента оперативно-розшукової тактики. URL: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Pravo/11_birjukov.doc.htm.
4. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : Загальна частина: підручник / авт. кол.: С.В. Албул, К.І. Беляков, А.І. Берендєєва та ін.; за ред. С.П. Черних, М.П. Водька, О.Ф. Долженкова. – К.: Відділ редакційно-видавничої діяльності МВС України, 2012. – 884 с.
5. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ [Текст]: підручник / [під заг. ред. Л. В. Бородича] ; [авт. кол. : Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. П. Пилипчук, В. Л. Регульський]. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 1999. – 390 с.
6. Шендрик В. В. Оперативна комбінація: теоретико-правові та організаційно-тактичні основи (за матеріалами кримінальної міліції) [Текст] : автореф.... дис. канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «оперативно-розшукова діяльність» / Владислав Володимирович Шендрик. – Х. : НУВС, 2005. – 20 с.
7. Апухтін С.І. Теоретико - прикладні питання оперативної комбінації у розшуку обвинувачених та підсудних [Текст] / С.І. Апухтін // *Вісник ДДУВС. Спеціальний випуск* – 2010. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 80 – 85.
8. Меживий О.В. Оперативно-розшукова ситуація як підстава для вибору та застосування оперативної комбінації [Текст] /О.В. Меживий // *Науковий вісник Луган. ун-т внутр. справ.* – 2010. – №2 – С. 366-373.
9. Белік Л. С. Оперативні комбінації при документуванні злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди (за матеріалами оперативних підрозділів БЕЗ) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Белік Лариса Степанівна. – Одеса, 2014. – 235 с.

Одержано 26.10.2020

УДК [340.15:343.2/.7](376)“652”

Алеся Олександрівна КОВАЛЕНКО,

викладач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗЛОЧИНИ ТА ПОКАРАННЯ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ (ЗА ЗАКОНАМИ XII ТАБЛИЦЬ)

З давніх часів злочини та покарання мали значний вплив на соціальні та правові питання, котрі й донині є актуальними. Зокрема, визначали різні види правомірної та неправомірної поведінки людей; типи та методи правового регулювання; стан забезпечення внутрішньої безпеки та правопорядку тощо. До того ж, сучасне розуміння права, відповідальності за злочини та правопорушення, прийшли до нас зі Стародавнього Риму. Тому звернення до витоків, вивчення історії становлення та розвитку правових інститутів - важливий аспект юриспруденції.

Історико-правова характеристика становлення та розвитку інституту покарання в праві держав Стародавнього світу має не тільки науково-пізнавальне значення, а також є значущим світоглядним і методологічним підґрунтям для наповнення змістом сучасної правоохоронної діяльності, спрямованої на підвищення ефективності покарання, попередження злочинності, зміцнення законності, забезпечення захисту прав і свобод громадян.

У працях вітчизняних та зарубіжних учених - Б. Й. Тищика, Л. М. Бостана, Є. С. Логвиненко, Л. Ю. Гривняка, Г. І. Тираспольського та ін. - розглядалися різні аспекти становлення та розвитку інституту покарань у Стародавньому Римі. Зокрема, показано, що давньоримське кримінальне право зберігало риси родового ладу і мало тісний зв'язок з релігією та звичаями, що знайшло своє відображення у Законах XII таблиць. Доробок істориків права став своєрідним методологічним підґрунтям, яке дозволило провести комплексний аналіз відомої пам'ятки права та визначити особливості класифікації злочинів та покарань у Давньоримській державі.

Варто зауважити, що Закони XII таблиць висвітлювали та визначали покарання лише за приватні правопорушення, які стосувалися приватних осіб - злодійство, посягання на особистість, знищення й ушкодження майна. Громадські, або публічні, правопорушення, що стосувалися інтересів держави, спочатку не були передбачені законодавством, до цієї групи належали злочини проти римської держави та релігії: зрада, заколот, змова, опір владі, богохульство, чаклунство тощо. З'ясування того, що є публічним правопорушенням, а також визначення покарання за нього було компетенцією магистратів [1, с. 360; 2, с. 32].

Склади злочинів закріплюються римським законодавством. Суворість і публічність їх виконання з острахом сприймалися суспільством і впливали на підвищення правової відповідальності [2, с. 33].

Найсуровіше покарання - смертна кара, застосовувалась у Римі з найдавніших часів. На думку Г. І. Тираспольського, її можна поділити на традиційну та особливу. За мірою жорстокості традиційна страта поділялася на: звичайну, кваліфіковану, помірковану, пом'якшену та психологічну [3, с. 26].

Кваліфікована страта у Давньому Римі вважалася особливо ганебною і традиційно включала: спалення (за підпал), «розірвання звірами» (карали рабів за непокору та військовополонених) [4, с. 33-34], розп'яття на хресті, смерть на фурці (fursä) - станку для катувань (за злочин проти влади та вбивство), утоплення в шкіряному мішку (за вбивство), закопування живим у землю (застосовувалося до весталок, які порушили обітницю і втратили невинність) [5, с. 126-128].

Самосуд карався смертю [6, с. 342]. Законами XII таблиць передбачалося, що тільки центуріальна комісія може засудити римського громадянина до страти [5, с. 126].

Законами XII дозволили застосовувати смертну кару по відношенню до римських громадян за обмежене коло злочинів [7, с. 31].

Наявність законів не виключала свавілля правителів Риму, які могли на свій вибір визначати, що є злочинним діянням. В такому випадку покарання було довільним.

Особливим суб'єктом покарання були раби. Як правило, невідмінну від вільних громадян, за будь-які діяння вони несли найбільш суворі покарання. Проте раб міг уникнути покарання, якщо злочин було скоєно зі згоди або наказу його хазяїна. Варто зауважити, що з часом до рабів застосовувався принцип колективної відповідальності. У 10 р. н. е. з'явився закон, згідно якому за вбивство рабом свого пана карали смертю всіх рабів, які на той час перебували «під одним дахом» - в будинку чи на подвір'ї (за винятком тих, хто протидіяв убивству з небезпекою для життя) [5, с. 127-128].

У період імперії покарання стали більш суворими. Метою покарання стала не лише відплата злочинцеві за скоєний злочин, а й залякування інших. Поширювались такі покарання, як каторжні роботи на державних рудниках, вигнання за межі держави, заслання на визначений строк або довічно, ув'язнення, тілесні кари та штрафи. У якості додаткового покарання широко застосовувалась конфіскація майна [2, с. 33-34].

Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що покарання навіть за незначні злочини, які застосовувались у Стародавньому Римі, особливо по відношенню до рабів, були здебільшого суворими та жорстокими. Проте жорстокі та несправедливі покарання в античні часи не стали «панацеєю» проти злочинності. Зважаючи на це, сучасне кримінальне законодавство має розвивати демократичний підхід щодо засудження людини за правопорушення чи злочин і мати на меті не лише справедливе покарання, а й перевиховання засудженого.

Список бібліографічних посилань

1. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу. Львів : Світ, 2001. 384 с.
2. Логвиненко Є.С. Становлення та розвиток системи покарань у давньоримській державі. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58).
3. Тираспольский Г. Беседы с палачом. Казни, пытки и суровые наказания в древнем Риме Москва : Интрада, 2003. 192 с.
2. Логвиненко Є.С. Покарання військових в античних державах. *Право і безпека*. 2017. № 1 (64).
3. Логвиненко Є.С., Логвиненко І.А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 252 с.
4. Кудинов О. А. Комментарии к источникам римского права. Москва : Дашков и Ко, 2009. 343 с.
5. Законы XII таблиц. *Хрестоматия по истории древнего мира* [под. ред. В. И. Кузищина]. Москва : Высш. шк., 1987. С 26-35.

Одержано 02.11.2020

УДК 343.4

Кристина Олександрівна КОВАЛЬ,

Курсантка групи 1 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Злочинність є величезною загрозою сьогодення, зокрема національній безпеці країни. Не є виключенням і наша країна. Саме тому проблеми протидії злочинам правоохоронними органами є найбільш важливим питанням порядку денного. Саме перешкоди, які трапляються на шляху правоохоронної системи України, не дають стабільно та безпечно розвиватися державі. З цього приводу маємо зазначити, що протидія злочинності – діяльність, спрямована на усунення криміногенних факторів через реагування на дії на ці

фактори та вчинені злочини. Причини будь-яких правопорушень — це соціальні явища різних властивостей, що призводять до їх вчинення на масовому, груповому та індивідуальному рівнях у будь-якій відносно самостійній сфері суспільства. Варто зауважити, що для того, щоб позбутися будь-якої проблеми, потрібно спочатку виявити «корінь» (причини) її існування [1].

Серед основних проблем ми можемо визначити наступні:

1) Недостатньо налагоджена координація між різними структурами Міністерства внутрішніх справ [2].

2) Низький рівень виконання рекомендацій правозахисних місій і делегацій ОБСЄ, Ради Європи, ООН та інших міжнародних організацій, низький рівень дотримання Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів та положень Загальної декларації прав людини співробітниками поліції [3; 4; 5].

3) Недосконалість чинного законодавства та прийняття рішень законодавчою та судовою гілками влади, які заважають правоохоронним органам відслідковувати та протидіяти злочинним діям [6].

Проаналізувавши причини правопорушень та основні проблеми, з якими стикаються правоохоронні органи України, ми можемо зазначити те, що кожного року Міністерство внутрішніх справ змінює стратегію відповідно до нових стандартів та викликів, з якими воно зіштовхується. Так, МВС встановлює стратегічні пріоритети на:

1) Розвиток партнерства і соціальної взаємодії, створення механізмів спільного виконання завдань органами системи МВС і населенням, зокрема територіальними громадами, упровадження організаційних механізмів взаємодії органів системи МВС з місцевими органами влади і самоврядування, спільна підготовка превентивних програм і програм забезпечення безпеки територіальних громад та підвищення координації між структурними підрозділами МВС;

2) Реалізація принципу community policing (діяльності системи МВС орієнтованої на потреби громад) в операційній та управлінській діяльності органів системи МВС, сприяння поширенню практики запобігання злочинності через планування територій (crime prevention through environmental design – CPTED);

3) Реалізація концепції діяльності органів системи МВС, заснованої на використанні різних джерел інформації (Intelligence Led Policing), комплексне впровадження сучасних систем кримінального аналізу, у тому числі методології ЄВРОПОЛ, підвищення професіоналізму працівників органів системи МВС щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності;

4) Розвиток міжнародної взаємодії у сфері протидії організованих і транснаціональній злочинності, розвиток міжнародної взаємодії щодо обміну даних для забезпечення безпеки кордону і міграційного режиму.[3]

Як висновок, ми дійшли до того, що протидія злочинності є досить важливим завданням сучасної держави. Зокрема, виконуючи закидання протидії злочинності, виконавча гілка влади націлена на постійне вдосконалення своїх підрозділів для більш ефективного та швидкого реагування на проблеми населення, поліпшення життя громадян та охорону прав і свобод людини.

Список бібліографічних посилань

1. Причини, які перешкоджають ефективній роботі правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю: вебсайт. URL:https://protocol.ua/ua/prichini_yaki_pereshkodgayut_efektivniy_roboti_pравоохоронних_organiv_po_borotbi_zi_zlochinnistyu/ (дата звернення: 02.11.2020).

2. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. Розстріл у Княжичах: хроніка подій: вебсайт. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2133561-rozstril-uknazicah-hronika-podij.html> (дата звернення: 02.11.2020).

3. Єдиний портал органів системи МВС України. Стратегія 2020: вебсайт. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (дата звернення 04.11.2020).

2. Рівне Вечірнє. URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/politseyski-gvaltuvali-odyahali>

protivohaz-ta-strilyali-nad-holovoyu (дата звертання: 04.11.2020).

3. Конституція України : від 1996 р. № 30. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення: 04.11.2020).

4. Конституційний Суд. URL:<http://www.ccu.gov.ua/dokument/13-r2020> (дата звернення: 04.11.2020).

Одержано 09.11.2020

УДК 343.13

Андрій Васильович КРУШЕНИЦЬКИЙ,

викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1
Донецького юридичного інституту МВС України

ВИТРЕБУВАННЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАННЯ РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. знаменувалося кардинальним переглядом низки принципів положень кримінального провадження, в тому числі що стосувалися способів витребування стороною обвинувачення відомостей, речей та документів.

Так, відповідно до ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом [1, www].

В ч. 5 ст. 40 КПК України зазначається, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [1, www].

Однак, в практичній діяльності слідчого під час досудового розслідування постійно виникають проблеми з реалізацією останнім своїх повноважень у частині витребування відомостей, документів та речей (в порядку ст.ст. 40, 93 КПК України), що призводить до непоодиноких відмов у їх наданні, які не повною мірою ґрунтуються на вимогах законодавства.

У деяких випадках підставою для відмови надати запитовані документи та речі стає посилання на відсутність у сторони обвинувачення таких повноважень, за винятком проведення тимчасового доступу до речей і документів та обшуку на підставі ухвали слідчого судді, суду як окремих способів збирання доказів [2, с. 8].

Насамперед це пов'язано з тим, що чинним КПК України не передбачені способи та не визначені процедури, використовуючи які слідчим або прокурором можуть бути реалізовані вищезазначені повноваження. Жодних положень про можливість слідчого або прокурора скерувати вимоги, надсилати запити чи в інший спосіб зобов'язувати надавати інформацію чи документи КПК не містить [3, с. 341].

У зв'язку з чим, до теперішнього часу невизначеними залишаються питання щодо застосування положень ст. 93 КПК України, зокрема:

- якого характеру документи і відомості можуть бути витребувані (статутно-правові, господарські, комерційні, банківські тощо);
- перелік суб'єктів, до яких може бути висунута вимога про надання речей та документів (в порядку ст. 93 КПК України);
- форма та зміст пред'явлення вимоги (витребування);

- терміни для виконання вимоги;
- форма та способи надання відповіді на вимогу сторони обвинувачення;
- способи фіксації відмови (ухилення) суб'єкта-володільця відповідних речей і документів від задоволення вимоги;
- правові наслідки відмови (ухилення) суб'єкта-володільця відповідних речей і документів від задоволення вимоги;
- можливість використання витребуваної інформації як доказу у кримінальному провадженні.

Висновок. З урахуванням вищезазначеного, для вирішення зазначених питань, існує нагальна потреба внесення змін та доповнень до кримінального процесуального законодавства щодо порядку витребування речей та документів стороною обвинувачення як засобу збирання доказів у кримінальному провадженні в розумінні ст. 93 КПК України.

Метою втілення таких змін та доповнень є врегулювання спірних правовідносин між учасниками кримінального провадження, а також запровадження спрощеної процедури отримання інформації (на відміну від тимчасового доступу до речей), яка б забезпечила оперативність, ефективність та дієвість кримінального провадження, а також виконання завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України щодо швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.11.2020).
2. О.Божко, А.Ширяев. Загальні положення кримінального процесуального законодавства. Витребування відомостей, документів і речей стороною обвинувачення як самостійний спосіб збирання доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України, 2018 2(54)*, С. 7-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2018_2_3 (дата звернення: 12.11.2020).
3. Чемерис І.М. Проблемні питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право, 2017. № 5. С. 341-343*. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/-handle/123456789/12248>(дата звернення: 12.11.2020).

Одержано 12.11.2020

УДК 343.137.5

Андрій Миколайович ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Яна Володимирівна МІРКЕВИЧ,

курсантка 4 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Взаємодія працівників оперативних та слідчих підрозділів під час протидії злочинності має важливе значення, адже дозволяє підвищити ефективність реалізації завдань із захисту суспільства та держави, протидії кримінальним протиправним посяганням на права,

свободи та законні інтереси громадян, сприяє своєчасній організації розшуку та затримання злочинців, проведенню швидкого, повного та неупередженого розслідування тощо.

Проблемні питання взаємодії в загальному розумінні та між зазначеними підрозділами, зокрема, свого часу були предметом дослідження таких вчених, як Б. В. Авер'янова, О. М. Бандурки, А. Ф. Волобуєва, І. П. Голосніченка, В. П. Захарова, В. С. Зеленецького, І. П. Козаченка, О. М. Ключова, О. М. Литвинова, Б. Г. Розовського, Ю. А. Тихомирова, О. В. Яковлева та інших. Підвищений інтерес науковців та практичних працівників до означеної проблематики свідчить про її актуальність та необхідність подальших наукових розробок в даному напрямку.

В процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій необхідним є суворе дотримання вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукового законодавства та кримінального судочинства – шляхом провадження відповідних слідчих дій та процесуальних рішень [1, с. 126].

Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів під час досудового розслідування є законодавчо регламентованою (Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», Кримінальний процесуальний кодекс України). Норми законодавства у цій сфері деталізуються Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [2]. Даною Інструкцією закріплюються такі головні засади взаємодії як: 1) швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції; 2) невід'ємним завданням для всіх працівників поліції є забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю.

Основними принципами взаємодії є: 1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [2].

Отже, взаємодією є погоджена, оперативна та своєчасна діяльність слідчого та оперативного підрозділу під час розслідування кримінальних правопорушень, яка спрямована на використання методів і засобів при планомірному та неупередженому розподілі між ними процесуальних важелів [3, с. 219].

Взаємодія між оперативними і слідчими підрозділами реалізується в різних організаційних формах. За будь-якої із форм взаємодії повинен відбутися чіткий розподіл функціональних обов'язків його учасників. Існує багато форм взаємодії зазначених суб'єктів, вибір яких обумовлюються конкретною криміногенною обстановкою та іншими факторами, тому враховуючи обмежений обсяг нашої праці, ми розглянемо найбільш поширені з них та визначимо напрямки їх удосконалення.

Однією з таких форм взаємодії є створення слідчо-оперативних групи при розслідуванні кримінальних правопорушень, що сприяє їх швидкому, повному та неупередженому розслідуванню. При цьому реалізуються матеріали оперативно-розшукової діяльності, здійснюється оперативна розробка фігурантів та проводиться досудове розслідування. Не менш розповсюдженою формою взаємодії є виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Від результативності такої форми взаємодії буде залежати хід встановлення питань, що підлягають

вирішенню, та надання орієнтуючої інформації при проведенні розслідування. Для отримання максимального ефекту при взаємодії оперативних та слідчих підрозділів складається спільний план слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Наступною формою взаємодії, яку ми розглянемо є обмін інформацією між вказаними підрозділами. На нашу думку для більш ефективної взаємодії оперативних та слідчих підрозділів при здійсненні такої форми, як обмін інформацією, взаємодіючим сторонам слід створювати умови для своєчасного надходження інформації, адже саме часовий аспект має вирішальне значення для успіху оперативних заходів під час розгляду кримінального провадження. При спільному обговоренні думок, пропозицій, висновків за матеріалами провадження працівники оперативних та слідчих підрозділів повинні працювати на засадах взаєморозуміння і узгодженості дій, тоді така форма взаємодії буде сприяти швидкому та ефективному вирішенню поставлених перед ними завдань.

Враховуючи напрацьований практикою певний досвід реалізації розглянутих форм взаємодії оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, можна виділити основні напрямки удосконалення цього процесу, а саме: 1) організаційний; 2) управлінський; 3) нормативно-правовий; 4) інформаційний; 5) методичний.

Удосконалення процесу взаємодії за вказаними напрямками містить потенціал для підвищення ефективності діяльності оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України під час досудового розслідування. Разом з тим, слід враховувати, що високий рівень ефективності взаємодії між зазначеними підрозділами багато в чому залежить від зацікавленості суб'єктів взаємодії у її здійсненні та досягненні кожним з них необхідних йому результатів діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Ляш А. О. Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах. *Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 квітня 2000 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. – С. 123–127.

2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

3. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 217–224.

Одержано 26.10.2020

УДК 159.9:343.123.12(477)

Ірина В'ячеславівна ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

Наталія Олегівна РАСТОРГУЄВА,

курсантка 4 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Реалії сьогодення висувають складні завдання до оперативних працівників Національної поліції. Залежно від підрозділу, завдання, що виконують працівники змінюються. Аналіз наукової літератури та законодавчих актів свідчить, що завданнями, які вирішують працівники оперативних підрозділів є:

- встановлення осіб, які готують, вчинюють або вчинили кримінальні правопорушення;
- пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб чи груп;
- отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави;
- виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень;
- здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутніх осіб;
- захист законних інтересів громадян від злочинних посягань;
- забезпечення безпеки суб'єктів оперативно-розшукової діяльності;
- виконання інших завдань в межах чинного законодавства.

Все це вимагає від оперуповноважених високої емоційної стійкості та здатності діяти в екстремальних ситуаціях. При вирішенні службових завдань від працівників оперативних підрозділів можуть вимагати виконання їхніх обов'язків протягом більш тривалого періоду часу ніж зазначено в нормативних документах. Тому вони повинні зберігати емоційну стабільність і сильну мотивацію, щоб приймати рішення в умовах граничної втоми, психологічної напруги та фізичного дискомфорту. Ці особи повинні вміти діяти в умовах викликаних необхідністю виконувати складні завдання в обмежений час.

Проблеми визначення професійно значущих якостей оперативних працівників активно розроблювалися вченими з України та інших зарубіжних країн починаючи з другої половини ХХ століття. Так І. Н. Каноненко вважав, що найбільше значення мають волеві якості оперативного працівника. Вони проявляються у дисциплінованості, цілеспрямованості, активності, рішучості, стійкості, самовладанні [1, с. 31]. На думку, І. В. Сервицького, оперативні працівники повинні мати здібність розпізнавати у предметах і явищах повсякденності їх справжню суть [2, с. 208].

На нашу думку, такі визначення не відображають специфіку професійної діяльності працівників оперативних підрозділів і належить до загальних якостей, що повинні бути притаманні всім співробітникам Національної поліції. Тому ми підтримуємо точку зору Д. В. Гребельського, який класифікує всі вимоги, що висуваються до оперативних працівників на загальні, спеціальні та специфічні [3, с. 87]. Перший вид включає в себе загальні вимоги для всіх працівників Національної поліції. Спеціальні та специфічні вимоги визначають особливості працівників оперативних підрозділів. При цьому спеціальні вимоги притаманні всім оперуповноваженим, а специфічні – окремим їх категоріям, за лініями роботи.

Враховуючи таке положення, на перший план виступає розробка низки спеціальних та специфічних професійно значущих якостей, якими повинні володіти кандидати щодо призначення на посади працівників оперативних підрозділів. Беручи до уваги вище зазначене ми пропонуємо віднести до таких якостей наступні:

- 1) здатність орієнтуватися у складній оперативній обстановці;
- 2) пильність та вміння передбачати дії криміногенного контингенту;
- 3) спроможність вирішувати професійні завдання в екстремальних ситуаціях, що пов'язані з високим ступенем ризику;
- 4) психологічна готовність до зустрічі із силовою протидією злочинних елементів;
- 5) високий рівень відповідальності за власні дії;
- 6) висока психофізіологічна витривалість, пов'язана з відсутністю нормованого робочого часу, спроможністю витримувати довготривалі емоційні напруження, стани тривоги, неможливістю поділитися власними сумнівами з близькими;
- 7) постійна інтелектуальна активність (аналіз інформації, пов'язаної з динамічною зміною оперативної обстановки, прийняття рішення в умовах дефіциту часу, утримання в пам'яті великого обсягу оперативно значимої інформації);
- 8) високий рівень професійної самостійності, сміливості, персональної активності й схильності до розумного ризику.

Список бібліографічних посилань

1. Каноненко І. Н. О психологических качествах работников уголовного розыска и БХСС, непосредственно осуществляющих оперативно-розыскные мероприятия : труды КВШ. Киев : КВШ, 1973. С. 24–35.
2. Сервицький І. В. Про деякі здібності оперативного працівника кримінальної міліції. *Забезпечення законності в діяльності органів внутрішніх справ України* : збірник наукових праць. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1993. С. 207–209.
3. Гребельский Д. В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 / Академия МВД СССР. Москва, 1977. 486 с.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.137.9

Валерій Валентинович ЛИТВИНОВ,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального процесу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЗНАННЯ

Здійснення досудового розслідування можливе лише за умови здобуття доказів відповідно до вимог норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Відповідно до ст. 84 КПК України, доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Такі фактичні дані можуть бути отримані лише з визначених у законі процесуальних джерел, що передбачені у ч. 2 ст. 84 КПК України, а саме: показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Однією з ознак доказів є допустимість, тобто отримання їх у суворій відповідності до вимог КПК України. Засобами отримання доказів у кримінальному провадженні є

передбачені КПК України різні процесуальні дії, в тому числі й слідчі (розшукові) дії. Для дотримання вимог ознаки допустимості доказів, процесуальні дії повинні проводитися з суворим дотриманням норм КПК України. Це надасть змогу отримати доказ, який буде відповідати усім його ознакам, у тому числі й допустимості. Адже відповідно до ч. 2 ст. 85 КПК України, недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень.

Новелою чинного КПК України стало доповнення КПК України нормами, що врегулювали здійснення дізнання на стадії досудового розслідування. Зокрема у ст. 298¹ КПК України визначені процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки. Відповідно до цієї статті, окрім тих що передбачені ч. 2 ст. 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

З огляду на формулювання вищезазначеної норми стає зрозумілим, що отримання пояснень особи повинно бути чітко врегульовано, оскільки ст. 86 КПК України визначає, що доказ може бути допустимим лише у тому випадку, коли він отриманий у порядку встановленому КПК України. Втім на жаль в нормах КПК України не передбачено ні підстав ні процесуального порядку отримання пояснення особи. Лише у ч. 8 ст. 95 КПК України зазначено, що сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення.

Не визначено чітко і суб'єкта, що вправі відбирати пояснення, яке потім буде відповідати усім ознакам доказу. Чіткого процесуального порядку КПК України не передбачає для отримання і інших джерел доказів які стосуються лише дізнання. А саме: результатів медичного освідування, висновку спеціаліста, показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Відсутність чіткого процесуального порядку отримання вказаних доказів призведе до неможливості покладати їх у процесуальні рішення. У зв'язку з цим є необхідність у подальших наукових дослідженнях запропонувати норми, якими б передбачався порядок здійснення процесуальних дій, за допомогою яких у ході дізнання встановлювалися зазначені вище джерела доказів.

Одержано 13.11.2020

УДК 342.924

Тетяна Миколаївна МАЛИНОВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ

СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Домашнє насилля є комплексною проблемою, що зачіпає та порушує цілу низку прав і свобод людини, зокрема, на життя, свободу недоторканність, жити вільно від пригнічуючого чести та гідності поводження тощо. Тому для подолання цієї складної проблеми кожна цивілізована країна повинна запровадити ефективну комплексну систему протидії домашнього насильства, яка складається із трьох основних елементів –

профілактики насильства, притягнення до відповідальності кривдників та надання допомоги і захисту жертвам домашнього насильства.

Саме такий підхід до вирішення проблеми пропонується Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, що підписана Україною 7 листопада 2011р.

Виходячи із цілей та змісту Конвенції, можна стверджувати, що вона побудована навколо забезпечення безпеки та підтримки жертв домашнього насильства. Важливим положенням у цьому аспекті є ст. 5, що встановлює принцип «належної турботи» держави у ситуаціях домашнього насильства та насильства щодо жінок, який вперше на рівні міжнародного права був закладений у Загальній рекомендації № 19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Відповідно до ст. 5 сторони Конвенції зобов'язуються вживати всіх необхідних законодавчих та інших заходів для того, щоб з «належною турботою» попереджати, розслідувати, карати та забезпечувати компенсацію за акти насильства, що вчинені у приватній сфері. Це означає, що кожна держава, що ратифікує Конвенцію, має зобов'язання діяти на випередження проблеми, тобто вживати всіх відповідних заходів по захисту прав людини та недопущення домашнього насильства [1].

Необхідність ефективної протидії та запобігання домашньому насиллю зумовлена тим, що сьогодні випадки вчинення цього протиправного діяння в Україні стають все більш масштабними. За даними громадської організації «Ла Страда-Україна», за місяць, з 12 березня по 12 квітня 2020 року, на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації надійшло 2 051 звернення про домашнє насильство. В лютому місяці цього ж року, ця цифра була майже вдвічі меншою – 1 273. З них: 53% звернень стосувалися психологічного насильства, 36,5% фізичного і майже 10% – економічного. У 86,6% всіх випадків звернення надходили від жінок.

Як повідомив керівник Управління дільничних офіцерів поліції Департаменту превентивної діяльності Національної поліції С. Альошкін, до поліції щодня надходить понад 1,5 тисячі звернень про насилля. В березні 2020 року до адміністративної відповідальності за домашнє насильство в Україні притягнуто 11 200 громадян. У той час, як у 2019 році, було вчинено 109 345 адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173² КУпАП. Тобто, торік середньомісячна цифра таких порушень складала 9 112 [2].

Значним недоліком системи протидії домашньому насильству в Україні є недосконалий механізм притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства, складність у доведенні винуватості осіб, які вчиняють домашнє насильство та наслідків такого насильства.

Надзвичайно важливою є роль суду щодо забезпечення безпеки та захисту жертв від подальших протиправних посягань, через правильне застосування норм вітчизняного права у сфері протидії домашньому насильству, зокрема притягнення до реальної відповідальності винних осіб, обмеження доступу кривдників до жертв, призначення відшкодування шкоди, завданої жертві протиправними діями з боку кривдника, тощо [3, с. 51].

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) Довідник для членів парламенту, 2013. - 108 с. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 05.11.2020).
2. Домашнє насильство під час карантину: страждають діти URL: <https://sheriffua.org/news/dnipro/domashnje-nasilstvo-pid-chas-karantinu-strazhdajut-diti> (Дата звернення: 05.11.2020).
3. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення. Науково-практичний посібник /Євсюкова М.В., Христова Г.О., Шаповалова О.А. та ін. / За заг. ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О. - К.: ТОВ «Компанія «Вайте», 2011. – 196 с.

Одержано 06.11.2020

УДК 347.94

Любомира Володимирівна МЕЛЕХ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри господарсько-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ

ЗАЛУЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Для покращення рівня життєдіяльності людини створюються, розвиваються та удосконалюються інформаційні комп'ютеризовані системи. Неможливо уявити сьогодення без інформаційних комп'ютеризованих систем.

Беручи до уваги рівень розвитку інформаційних комп'ютеризованих систем на даний час досить актуальними є електронна інформація, електронні дані та електронні документи. Варто зазначити, що з розвитком суспільства та інформаційних комп'ютеризованих систем збільшується кількість електронних даних, які можуть виступати доказами в судовому процесі.

Під час судового розгляду справи суд має всебічно, повно та безпосередньо дослідити наявні у справі докази, в тому числі й електронні докази.

Проте, на практиці, виникає багато запитань щодо дослідження електронних доказів. Господарське судочинство не є виключенням. Відсутність на законодавчому рівні правового регулювання порядку збирання, подання, дослідження та оцінки електронних доказів в господарському судочинстві не дає можливості суду здійснювати повноцінне дослідження вказаних доказів.

Дослідженню інституту електронних доказів були присвячені праці науковців, однак, з постійним розвитком інформаційних комп'ютеризованих систем залишаються не дослідженими та не вирішеними ще досить багато питань щодо застосування електронних доказів в судовому процесі.

Встановлення основних проблемних питань застосування електронних доказів в господарському процесі та можливі шляхи їх вирішення - є метою даного дослідження.

Електронний доказ – це один із видів доказів, які має право використати учасник судового провадження для встановлення істини у спірних правовідносинах [1].

Аналізуючи дану норму можна дійти стверджувати, що перелік джерел інформації, яка слугуватиме електронним доказом не є вичерпним. Розглянемо електронний документ, як один із видів електронного доказу. Так, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» під електронним документом розуміється документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Частиною 2 статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» чітко встановлена норма, згідно з якою допустимість електронного документу як доказу не може бути спростована лише на підставі того, що він має електронну форму [2].

Специфічним для електронних документів є те, що вони вимагають обов'язкового використання особливих реквізитів; фіксуються на спеціальних електронних носіях; існування окремої, визнаної учасниками електронного документообігу чи затвердженої компетентними органами процедури перетворення цифрових даних на документ традиційного режиму; неможливість безпосереднього сприйняття без допомоги спеціальних технічних і програмних засобів; за своїм змістом, як правило, електронні документи є правочинами.

На сьогодні в практичному застосуванні склалися деякі правила забезпечення достовірності електронних доказів і пред'явлення їх в суді:

1) якщо електронний документ містить в собі графічну або текстову інформацію, то роздруковується його паперова копія, яка оформлюється і завіряється уповноваженою особою та копія якої долучається до матеріалів справи, досліджується як звичайний письмовий документ. Аналогічна ситуація з сторінкою в мережі Інтернет;

2) якщо операції, що документально підтверджуються електронним документом (електронний документ підписаний ЕЦП), а сторони не визнають надання послуг, що підтверджуються цим документом, то призначається комплексна експертиза за даними щодо автентичності ЕЦП;

3) якщо електронний документ містить аудіо- або відеоінформацію, то, як правило, робиться копіювання таких файлів на окремий переносний електронний носій, який долучається до матеріалів справи та досліджується за допомогою спеціальних технічних засобів.

Відтак, для того щоб визнати електронні документи в якості повноцінних достовірних доказів, необхідно дотримуватися правил процесуального законодавства, а також стандартних прийомів і методик збирання, оцінки, дослідження та використання електронних доказів.

Необхідним буде відмітити, що найбільшим видом електронних доказів за обсягом інформації, яка може бути використана в якості доказу є інформація, отримана з глобальних інформаційних систем (зокрема, мережі Інтернет). Прикладом є залучення суддями інформації з Інтернет-сайтів до матеріалів справи, як інформації розміщеної на офіційних веб-сторінках органів державної влади та ін.

Ще одною особливістю електронного доказу є те, що він не має виключно єдиного зв'язку з носієм і може легко бути перенесений на інший носій без втрати або зміни юридичної сили.

Здійснення процесу аутентифікації, тобто встановлення певних правил та методів, за допомогою яких суд та учасники господарського процесу зможуть визначити достовірність доказової інформації є основною проблемою використання електронних доказів.

Особливості правової природи та специфічні ознаки електронного доказу вказують на те, електронний доказ займає самостійне місце на рівні із письмовими та речовими доказами.

Варто зазначити, що з часом окремі докази втрачають свій зовнішній вигляд, якісну, а отже, й доказову ознаку. Говорячи про електронний доказ, то він на відміну від будь-якого іншого доказу, залишається незмінним стільки, наскільки це може бути потрібним, але при умові його належного зберігання.

Для дослідження судами електронних доказів в процесі здійснення господарського судочинства та надання оцінки даним доказам потрібно встановити чіткий алгоритм щодо збирання та подання вказаних доказів.

Лише після встановлення чіткого правового регулювання на законодавчому рівні можливе однакове застосування господарськими судами норм щодо дослідження електронних доказів.

Необхідно вказати, що для встановлення та регулювання інституту електронного доказу на законодавчому рівні потрібно подолати певні етапи:

1) завершити наукове вивчення всіх ознак та особливостей електронних носіїв інформації;

2) встановити в даних ознаках ті, що мають правове значення;

3) сформулювати процесуальний порядок виявлення, вилучення та дослідження електронних носіїв інформації.

Вчинення зазначених дій дасть можливість використання в господарському судочинстві електронних доказів не лише як наукової ідеї, а й взагалі як самостійного інституту доказового права.

Список бібліографічних посилань

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-12. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-15. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

Одержано 15.11.2020.

УДК [343.9:343.344](477)

Павло Миколайович МІТРУХОВ,

кандидат юридичних наук,

*викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів
факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами передбачена ст. 263 Кримінального кодексу України. Слід зауважити, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом [1]. Саме тому постало питання більш ретельного вивчення характеристики осіб, які вчинили незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

Серед сучасних науковців окремі аспекти характеристики осіб, які вчинили незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами на території України, розглянуто у роботах В. В. Голобуша [2], Є. В. Кізіменка [3], О. С. Тарасенка [4] та ін., проте, в їх дослідженнях є деякі прогалини, заповненню яких будуть присвячені ці тези.

За останні роки (з січня 2018 по жовтень 2020) за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами було обліковано 18599 кримінальних правопорушень, а виявлено 12342 особи, із них жінок – 350 осіб [5; 6].

За зазначений період було виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення: у складі групи – 321 особа, зокрема у складі організованої групи або злочинної організації – 109, з міжрегіональними зв'язками – 7, за участю неповнолітніх – 6, тільки неповнолітніми – 1; у стані сп'яніння – 401 особа, зокрема, у стані алкогольного сп'яніння – 364, у стані наркотичного, токсичного або психотропного – 37; повторно – 3660, у тому числі, з не знятою і непогашеною судимістю – 2152.

Характеристику виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, складають: за віком на час вчинення кримінального правопорушення – 5 осіб, яким було 14-15 років, 49 – 16-17 років, 2191 – 18-28 років, 4147 – 29-39 років, 4258 – 40-54 років, 902 – 55-59 років, 790 – 60 років і більше; за освітою на час вчинення кримінального правопорушення – 1102 особи з повною вищою і базовою вищою (вищою і фаховою передвищою), 3183 – професійною (професійно-технічною), 7913 – повною загальною середньою та базовою загальною середньою (базовою середньою та профільною середньою), 144 – початковою загальною та без освіти; за громадянством на час вчинення кримінального правопорушення – 12112 осіб є громадянами України; 212 – іноземні громадяни; 18 – особи без громадянства; 8 – нелегальні мігранти.

Що стосується зайнятості на час вчинення кримінального правопорушення, то статистична інформація наступна: учні та студенти навчальних закладів – 116 осіб; працевдатні, які не працюють і не навчаються – 9180; безробітні – 816; депутати – 4; державні службовці – 3; посадові особи місцевого самоврядування – 1; посадові та службові особи – 0; професійні судді – 1; працівники правоохоронних органів – 39; посадові та службові особи інших органів державної влади – 0; військовослужбовці – 317 [6].

Висновок. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що систематичне вивчення характеристики осіб, які вчинили незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, забезпечить більш якісну протидію цим кримінальним правопорушенням.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2020).
2. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 272 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13711/1/dysertatsia_holubosh.pdf (дата звернення: 10.11.2020).
3. Кізіменко Є. В. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами: кримінологічна характеристика та запобігання (ст. 263 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 229 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6704/dis_Kizimenko_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 10.11.2020).
4. Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 283 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/18/1.pdf> (дата звернення: 10.11.2020).
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення : статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності (станом на жовтень 2020 р.) // БД «Статистична інформація» / Генеральна прокуратура України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 10.11.2020).
6. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення : статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності (станом на жовтень 2020 р.) // БД «Статистична інформація» / Генеральна прокуратура України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 10.11.2020).

Одержано 10.11.2020

УДК 343.915

Крістіна Сергіївна МОРГАЙ,

курсантка 2 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Необхідність дослідження такої соціальної проблеми як правопорушення, вчинені неповнолітніми, в сучасних умовах викликана декількома обставинами. Перш за все тим, що правопорушення неповнолітніх - складне соціальне явище. В даний час підлітки є самою криміногенно ураженою частиною населення країни і потребують допомоги з боку держави та окремих її органів.

Для вирішення даної проблеми ми вважаємо необхідним на рівні держави реалізувати такі заходи:

- підвищити рівень якості життя населення, щоб усі могли користуватися благами сучасної культури суспільства;
- ставити в пріоритет сімейні цінності, закріпити на правовому рівні статус сім'ї, її захист;
- необхідно розробляти різні програми на державному рівні, що захищають статус сім'ї і впроваджувати їх;
- особливу увагу слід приділяти системі освіти і виховання дітей та підлітків в навчальних закладах, їх зайнятості у вільний від навчання і роботи час;
- важливо також розробити на державному рівні програми щодо забезпечення неповнолітніх корисним дозвіллям, пропагувати здоровий спосіб життя;
- необхідно запобігти впливу негативного інформаційного матеріалу через засоби масової інформації, який погано впливає на формування психіки і ставлення до життя підлітків;
- створити умови для зниження бездоглядності неповнолітніх;
- скоротити число правопорушень з боку неповнолітніх;
- створити мережу установ, які б могли безпосередньо працювати з проблемними дітьми, що вчинюють кримінальні правопорушення – реабілітаційні центри, які здійснювали б профілактичну і соціально-реабілітаційну роботу з цими дітьми та підлітками, оснастити ці установи всім необхідним обладнанням та технікою;
- розробити і провести наукові дослідження з проблем вдосконалення методів профілактичної роботи з підлітками-правопорушниками і їх експериментальна перевірка на практиці;
- організувати перепідготовку фахівців по роботі з соціально-неблагополучними сім'ями, бездоглядними дітьми і підлітками-правопорушниками.

На рівні Національної поліції такі заходи:

- робота ювенальної превенції:
  - профілактичні бесіди з дітьми та підлітками, які проявляють злочинну поведінку;
  - зустрічі і заходи, спрямовані на профілактику кримінальних правопорушень серед дітей та підлітків;
  - свята та інші заходи, що впливають на правові погляди неповнолітніх для формування у них правомірної поведінки.

У процесі попередження злочинності неповнолітніх правоохоронні органи повинні направляти свої зусилля на виявлення причин, умов, що сприяють злочинам, а також на їх усунення, обмеження і нейтралізацію.

З цією метою вони організують взаємодію з державними, громадськими та іншими організаціями та установами, які беруть участь в попереджувальній діяльності, проводять комплексні операції, рейди, цільові перевірки та інші заходи.

Попереджувальна діяльність, організована з урахуванням цих заходів, повинна забезпечувати всебічний профілактичний вплив на неповнолітніх, схильних до скоєння злочинів, на мікросередовище і соціальні умови, в яких вони знаходяться.

Таким чином, можна зробити висновок, що злочинність неповнолітніх в наш час при значних масштабах поширення вимагає рішучих, енергійних і цілеспрямованих заходів щодо її попередження. Для цього слід постійно вдосконалювати державну політику щодо виховання та навчання підростаючого покоління, а також запроваджувати нові форми і методи роботи правоохоронних органів, забезпечувати належним чином їх пріоритетне кадрове поповнення і матеріально-технічне забезпечення.

Одержано: 08.11.2020

УДК 343.985.7

Ігор Віталійович НАЗАРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності та розкриття злочинів
факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО НЕ- ЗАКОННОГО ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ В МІСЦЯХ, ЩО ПРИЗНАЧЕНІ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ЗАХОДІВ

Статистичні дані свідчать, що за останні декілька років кількість осіб, що вживають та збувають наркотичні речовини значно збільшилась. В той же час, практика протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів вказує на те, що також розширюється їх «ринок» збуту, зокрема наркотичні засоби все частіше поширюються в місцях масового збору населення (в 79 % – молоді), що призначені для проведення навчальних і культурних заходів. Вказане пов'язано із декількома причинами, серед яких, по-перше, скупчення в одному місці великої кількості осіб одночасно задля отримання емоцій, в тому числі адреналіну. По-друге, здебільшого в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів, в більшості випадків, збираються особи віком від 14 до 22 років, які легко піддаються сторонньому впливу, віянням «моди» на спосіб життя, стиль, поведінку. Так, наприклад, більшість із респондентів вказали, що вперше спробували наркотичні речовини у місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів. Діти та підлітки проводять значну частину свого часу саме в таких місцях: навчальних закладах, розважальних або спортивних гуртках, закладах культурно-спортивного розвитку та відпочинку тощо. Тобто, місця, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів відіграють важливу роль у створенні умов для здобуття ними знань, формуванні ставлень та виробленні навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти ризикам для здоров'я особи, наприклад, пов'язаних із вживанням наркотиків. У той же час, статистика відкрито свідчить про збільшення фактів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені саме для проведення навчальних і культурних заходів. Отже, перед правоохоронцями нашої держави стоїть завдання протидії вказаному виду злочинної діяльності. Водночас, як свідчить правоохоронна практика, одним із найдієвіших способів такої протидії є проведення оперативно-профілактичних заходів працівниками кримінальної поліції. Враховуючи вказане, розглянемо, окремі організаційні аспекти їх проведення.

Взагалі, профілактичні заходи (далі – ПЗ) - це дії поліції, спрямовані на недопущення правопорушень та запобігання їх учиненню, ліквідацію причин та умов, що їх викликають [1]. Разом з цим, відповідно до діючого законодавства така діяльність поліцейських, під час проведення ПЗ, будується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності.

Слід відзначити, що в практичній діяльності ПЗ знаходять своє відображення в рамках проведення профілактичних операцій. Зокрема, на території нашої держави щорічно проводиться більше двох десятків різнопланових профілактичних операцій, направлених на протидію злочинності. Так, наприклад, на протязі більше 10 років на території нашої держави з метою протидії незаконному обігу наркотичних речовин проводиться оперативно-профілактична операція під умовною назвою «Мак» [2; 3], під час якої правоохоронці виявляють та знищують нелегальні посіви нарковмісних рослин маку та

конопель, а також перекриватимуть канали надходження цих рослин до споживачів наркотиків.

В той же час, практика свідчить, що проведення профілактичних операцій відбувається в декілька етапів: підготовчий, практичний, підведення підсумків. Розглянемо їх детальніше.

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що підготовчому етапу проведення профілактичних операцій передують - прийняття рішення про проведення профілактичних заходів, що в практичній діяльності здебільшого формується під час аналізу стану протидії конкретному виду злочинності, зокрема незаконному обігу наркотичних речовин, визначаються причини, що призвели до низького рівня протидії злочинності, особи, які відповідають за проведення профілактичних заходів та заходи, обов'язкові для їх проведення, що у 89,9 % випадків виражається в Рішеннях колегії керівництва НП країни, ГУНП в областях тощо.

Після прийняття рішення про необхідність проведення ПЗ розпочинається підготовчий етап, зокрема шляхом розробки та підписання наказу про проведення ПЗ. Як відзначено в Порядку організації проведення профілактичних заходів, затвердженого наказом НП України від 27.12.2016 №1377, підставою для проведення ПЗ є наказ за підписом Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки (у разі проведення загальнодержавних профілактичних заходів), або за підписом начальника Головного управління або особи, яка виконує його обов'язки, виданий відповідно до наказу Національної поліції України або з ініціативи ГУНП (у разі проведення заходів на регіональному або місцевому рівнях) [1]. Водночас, вказаним нормативним актом визначено, що наказ розробляється з урахуванням:

- вимог нормативно-правових актів та інших документів, у яких Національну поліцію України визначено виконавцем або співвиконавцем заходів;
- результатів моніторингу стану превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню, розкриття та розслідування правопорушень, ужиття, у межах компетенції, заходів щодо їх усунення.

Під час підготовки наказу про проведення загальнодержавних та регіональних ПЗ строки їх проведення обов'язково узгоджуються з керівництвом Національної поліції України, ДООЗОР та всіма зацікавленими сторонами [1].

Після видання наказу, розробляється план, у якому зазначається:

- дата початку та строки проведення підготовчого і практичного етапів (кількість днів), періодичність надання звітів та підбиття підсумків;
- конкретизовані завдання виконавцям на кожному окремому етапі проведення ПЗ зі сторонами їх виконання;
- порядок обміну інформацією між ініціатором проведення заходів та ГУНП;
- способи координації дій органів і підрозділів поліції, що взаємодіють із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами [1].

Водночас, в плані визначаються строки проведення заходів, відповідальні особи за кожний пункт плану, порядок аналізу та узагальнення відомостей, що отримані в результаті проведення ПЗ тощо.

Разом з цим, практика свідчить, що від якості складання такого плану залежить безпосередньо кінцевий результат проведення ПЗ. На підставі вказаного плану в територіальних органах поліції розроблюються власні плани проведення ПЗ, направлені на протидію злочинності, зокрема незаконному обігу наркотичних засобів, які в 97, 8 % є ідентичними до первинного плану ПЗ (відрізняються лише особливості території обслуговування та оперативної обстановки на ній). В той же час, слід підкреслити, що на цій стадії негативним моментом є те, протягом багатьох років плани проведення загальнодержавних ПЗ є незмінними.

Вказаними заходами закінчується підготовчий етап проведення ПЗ та розпочинається практичний етап, який включає в себе проведення конкретних заходів,

направлених на протидію злочинності, зокрема у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє констатувати, що у 78,9 % випадків практичний етап полягає у проведенні різного виду заходів, які в залежності від кінцевої мети (виду злочинної діяльності), можуть варіюватись. Зокрема, при проведенні ПЗ, направлених на протидію досліджуваному виду злочинів такими заходами є:

- 1) заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», які не обмежують конституційні права громадян та не потребують дозволу суду;
- 2) спільні заходи оперативних та іншими підрозділів НП України, направлені на відпрацювання місць перебування осіб, що становлять оперативний інтерес, а саме:
  - спільне патрулювання із працівниками патрульної поліції місць, що призначені для проведення навчальних та культурних заходів;
  - перевірка за місцем мешкання раніше засуджених осіб за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків разом із підрозділами превентивної поліції;
  - перевірка місць, що призначені для проведення навчальних та культурних заходів на наявність в них наркотичних речовин за допомогою використання можливостей службової собаки;
  - проведення заходів із залученням негласних позаштатних працівників, направлених на отримання первинної оперативно-розшукової інформації.

Під час проведення вказаних заходів, відповідальним працівником в кожному підрозділі, що визначені відповідальними за проведення ПЗ щодобово (в 96,7 % випадків) складаються звіти про проведення заходів, здебільшого по наростаючій, із зазначенням конкретних проведених заходів та їх результатів та передаються до підрозділу, на який покладено обов'язок по узагальненню відомостей та підбиття підсумку.

Після закінчення проведення практичного етапу ПЗ визначений відповідальним за них підрозділом узагальнюється всі показники роботи, проведені заходи та їх результати та складається відповідний документ (рапорт, доповідна записка тощо) на ім'я особи, яка призначила проведення ПЗ із зазначенням результатів проведення ПЗ, допущених недоліків та пропозицій щодо їх усунення.

На останок, слід відмітити, що ПЗ, направлені безпосередньо на профілактику досліджуваного виду злочину на території нашої держави не проводяться, що, на нашу думку, є значним прорахунком з боку держави. Однак, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що в загальному вигляді алгоритм організації проведення ПЗ, направлених на оперативно-розшукову протидію наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в місцях, що призначені для проведення навчальних і культурних заходів, має наступний вигляд: 1) аналіз оперативної обстановки, виявлення умов та причин, що сприяють її погіршення, заходів, що є перспективними для їх усунення, відповідальної служби за вказаний напрямок діяльності; 2) підготовка та підписання наказу про проведення ПЗ; 3) розробка плану проведення ПЗ, визначення конкретних заходів, відповідальних за їх проведення осіб, строків проведення, тощо; 4) проведення практичних заходів, направлених на профілактику злочинності; 5) підведення підсумків та одночасного прийняття рішення щодо доцільності повторного проведення аналогічних ПЗ, 6) визначення позитивних та негативних моментів проведених ПЗ.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Порядку організації проведення профілактичних заходів : наказ Національної поліції України від 27.12.2016 №1377
2. Оперативно-профілактична операція «Мак» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.3849.com.ua/news/1669617>
3. На Сокальщині стартувала комплексна оперативно-профілактична операція "Мак" : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sokalfm.com/?p=12526>

Одержано 26.10.2020

УДК 343.85 (477)

Віктор Анатолійович ОРЛОВ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України;

Олександр Іванович ШАРИЙ,

заступник начальника відділу слідчого управління
ГУНП України в Донецькій області

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ДЕТЕКТИВИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Суспільство відчуває стан захищеності життєво важливих інтересів особи від злочинних посягань та оцінює діяльність органів правопорядку по належному рівню виявлення та попередження конкретних кримінальних правопорушень в містах, селищах та селах. Проте, високий рівень латентності злочинності, безкарність винних у вчиненні злочинів та в цілому неспроможність правоохоронних органів у сучасних умовах ефективно протидіяти злочинності породжують низку невирішених проблем у цій діяльності.

На сьогодні на заваді ефективній діяльності в цьому напрямку перед практичними працівниками поліції постають наступні проблемні питання: виключення можливості оперативного отримання відповідних відомостей слідчим без ухвали слідчого судді; подвійний контроль у діяльності слідчого – прокурорський та судовий; неможливість затримання особи протягом певного часу після вчинення нею злочину; неможливість проведення особистого обшуку затриманої особи не раніше спливу 3-годинного терміну після сповіщення адвоката; надмірна паперова завантаженість слідчих під час підготовки клопотань та додатків до них; виключення з повноважень слідчого повноважень: об'єднання, виділення кримінальних проваджень, визначення підслідності, винесення постанови про освідування, першочергового отримання результатів НС(Р)Д; невинуватий розгляд продовження строків слідства слідчими суддями; відсутність процесуальних підстав для зупинення слідства з причини не встановлення особи підозрюваного.

Тому метою зусиль науковців та практичних працівників є з'ясування проблем пов'язаних з діяльністю поліції по розкриттю й розслідуванню злочинів, а також моделюванню перспектив у вирішенні актуальних проблем у цій сфері.

Недосконалість положень застарілого Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та новели Кримінального процесуального кодексу України, зокрема виключення можливості заводити оперативно-розшукові справи умовної категорії «Злочин» (по злочинам скоєним невстановленими особами), відповідно призводить до виключення можливості *самостійно* проводити оперативно-розшукові заходи з метою встановлення осіб, що скоїли кримінальне правопорушення. Співробітнику кримінальної поліції при розкритті злочину скоєного в умовах неочевидності, згідно із Законом України «Про ОРД», залишились тільки повноваження: 1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; 2) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; 3) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені; 4) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи.

Всі інші можливі оперативні заходи передбачають заведення ОРС «Захист» та ОРС «Розшук» (за наявності підстав) або отримання письмового доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій та НС(Р)Д дій у кримінальному провадженні.

КПК України у статті 41 зазначив, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник підрозділу кримінальної поліції користується повноваженнями слідчого. Вони не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні *за власною ініціативою* або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Треба відзначити, що на сьогодні в підрозділах поліції склалась ситуація, коли співробітники підрозділів кримінальної поліції *припинили будь-яку активну діяльність* в очікуванні письмових доручень слідчого. А слідчі, через надмірне навантаження зареєстрованих кримінальних проваджень (200-300 на одного слідчого), фактично не в змозі аналізувати кожне з них та визначати завдання оперативно-пошукового характеру. При чому слідчі в окремих випадках зловживають своїми повноваженнями і доручають виконання таких процесуальних дій, які вони в змозі виконати самостійно [1].

Заходи по окресленим проблемним питанням розроблялись та планувались ще з початку створення Національної поліції України, а практичний етап цих перетворень було реалізовано наказом МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», коли у слідчих управліннях ГУНП в областях було створено відділи розслідування особливо тяжких злочинів (службу поліцейських детективів).

Функціонування цих підрозділів на рівні територіальних підрозділів поліції за 3 роки показало в цілому позитивний результат: поліцейські детективи мають однакові повноваження щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів; покращилась координація розслідувань та обмін інформацією по справах в провадженні; наявна єдина система підпорядкування; збалансоване навантаження та покращення якості розслідування [2].

Спираючись на власний досвід практичної діяльності, вважаємо, що об'єднання в одному підрозділі співробітників органу досудового розслідування та кримінальної поліції на місцевому рівні (відділи, відділення поліції) надасть широкі повноваження місцевим поліцейським детективам щодо проведення досудового розслідування, НС(Р)Д, оперативно-розшукової діяльності. Окрім цього надасть можливість втілення новітніх організаційних, тактичних, інформаційних та наукових підходів до розкриття злочинів. Серед яких: створення постійних слідчо-оперативних груп з розкриття тяжких злочинів із залученням криміналістів та експертів; комп'ютерне моделювання механізму та обставин вчинення злочинів, впровадження процесуального інтерв'ю, використання можливостей кримінального аналізу та нових видів експертних досліджень (експертиза ходи), залучення до розслідування злочинів профайлерів.

Впровадження інституту поліцейських детективів з підготовкою відповідних законодавчих актів є прогресивним напрямком протидії злочинності в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Орлов В. А. Проблемні аспекти діяльності кримінальної поліції по розкриттю злочинів. *Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції* : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичного семінару 23 березня 2018 року. Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 120–122.

2. Міщанинець О. М. Впровадження інституту детективів в Національній поліції України: сучасний стан проблеми. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 8 лист. 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 69–71.

Одержано 11.11.2020

УДК 343.98.06

Віталій Анатолійович ОСМОЛЯН,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри права

Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ АУДИТУ ЯК СКЛАДОВОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Злочини у сфері господарської діяльності є специфічним явищем злочинної діяльності, яке постійно розвивається з неминучим розвитком та удосконаленням технічного прогресу, а також нерозривно поєднане із економічною ситуацією та господарською діяльністю країни в цілому. Саме ця новизна та специфічність, неухильний та постійний розвиток вказаного виду злочину вимагають від судових та правоохоронних органів, криміналістів удосконалення вже існуючих, розроблення та застосування нових криміналістичних засобів та методів у їх виявленні та фіксації для подальшого невід'ємного використання у проведенні ефективного розслідування, встановленні та притягненні винних осіб до відповідальності. В цьому і полягає актуальність проблеми.

Методика розслідування окремих видів злочинів як невід'ємний розділ сучасної системи криміналістики складається з системи наукових положень та розроблених на їх основі рекомендацій щодо процесу розкриття та розслідування злочинів.

Проте, з неухильним розвитком технічного прогресу, який нерозривно поєднаний із економічною ситуацією та господарською діяльністю країни в цілому, неминуче «удосконалюються» способи вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, що, в свою чергу, постає причиною удосконалення методики розслідування злочинів вказаної категорії, каталізує пошук інновацій у цьому розділі загальної системи криміналістики.

Безсумнівною інновацією у методиці розслідування злочинів у сфері господарської діяльності є залучення слідчим саме на етапі проведення першопочаткових слідчих дій у якості профільних спеціалістів представників Державної аудиторської служби, а також державної контрольно-ревізійної служби України з метою виявлення та документування злочинної діяльності на вказаній ділянці правового поля, що в свою чергу є гарантом якісного та об'єктивного виконання завдань Кримінального процесуального кодексу України [1].

Так, участь спеціаліста у досудовому розслідуванні в межах кримінального провадження регламентована статтями 71, 79 Кримінального процесуального кодексу України [1] та розділом 3 Порядку взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затвердженим спільним наказом від 19.10.2006 № 346/1025/685/53, зареєстрованим у Мін'юсті 25 жовтня 2006 року за № 1166/13040 (далі – Порядок взаємодії) [2].

Необхідно зазначити, що виділення профільного спеціаліста можливе в разі: наявності у правоохоронного органу відкритого кримінального провадження (виключення ст. 25 Закону України «Про службу безпеки України» [3], статті 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [4] та статті 26 Закону України «Про прокуратуру» [5]), відповідності звернення правоохоронного органу вимогам п. 3.2. Порядку взаємодії [2].

З метою виявлення, фіксації слідів порушень вимог законодавства та встановлення наявності ознак злочинів у сфері господарської діяльності, що має місце в діяльності суб'єкта господарювання, правоохоронними органами призначається фінансовий аудит його діяльності.

Так, аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів [6, с. 17].

Зокрема, під час залучення профільних спеціалістів - представників Державної аудиторської служби та державної контрольно-ревізійної служби України для здійснення ревізії суб'єкта господарювання (небюджетної установи) слідчим може бути визначено та надано останнім перелік обов'язкових для перевірки напрямів, таких як:

1. Стан усунення порушень, недоліків, виявлених попередніми ревізіями.
  2. Відповідність фактичної діяльності підприємства видам діяльності, передбаченим статутом зазначеної юридичної особи, регуляторними актами та дозвільними документами останньої.
  3. Перевірка фінансових планів, стану їх виконання.
  4. Проведення безготівкових операцій в національній та іноземній валюті.
  5. Проведення безготівкових операцій в національній та іноземній валюті.
  6. Повнота надходження, достовірність і правильність визначення доходів.
  7. Законність здійснення та достовірність відображення витрат
  8. Правильність відображення дебіторської та кредиторської заборгованості. Стан претензійно-позовної роботи.
  9. Дотримання законодавства при здійсненні державних закупівель.
  10. Стан збереження державного майна, використання оборотних та необоротних активів.
  11. Дотримання законодавства при отриманні та використанні бюджетних коштів (за наявністю).
  12. Фінансові результати та власний капітал.
  13. Стан бухгалтерського обліку та достовірність фінансової звітності.
- Зважаючи на наявність недоліків у цій сфері процесуально-правової та експертно-криміналістичної діяльності вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012 року №4651-VI (редакція станом на 01.10.2020) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2020).
3. Порядку взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затвердженим спільним наказом від 19.10.2006 № 346/1025/685/53, зареєстрованим у Мін'юсті 25 жовтня 2006 року за № 1166/13040 (редакція станом на 01.10.2020) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2020).
4. Закон України від 25 березня 1992 року № 2230-XII «Про службу безпеки України» (редакція станом на 03.07.2020) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2020).
5. Закон України від 30 червня 1993 року № 3342-XII «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (редакція станом на 03.07.2020) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2020).
6. Закон України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про прокуратуру» (редакція станом на 03.07.2020) [Електронний ресурс] : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.11.2020).
7. Петренко С. М., Пальцун І. М. Аудит: теорія і практика застосування міжнародних стандартів: навч. посіб. – [2-ге видання]. – Львів: «Магнолія 2006», 2016. – 520 с.

Одержано 10.11.2020

UDC: 343.2

Neringa PALIONIENE,

Ph.D. in Law, Lecturer,

Vice-Dean for Studies of the Faculty of Law

Vytautas Magnus University

DIMINISHED RESPONSIBILITY: A CASE OF LITHUANIA

У доповіді аналізуються практичні та теоретичні аспекти обмеженої відповідальності у кримінальному праві Литви. Автор визначає медичні та правові критерії обмеженої відповідальності та розкриває взаємозв'язок між обмеженою відповідальністю та суб'єктивною стороною, яка є елементом привілейованого вбивства або розладу здоров'я.

Official statistics for the last 10 years show that the number of people with mental disorders is increasing by 4% every year [1]. One in five convicts had mental and behavioral disorders in prison solely due to drug or psychotropic substance use or alcohol use [2]. In the light of these data, it is clear that the issue of diminished responsibility is a common and relevant issue in criminal proceedings.

The issues related to the criminal responsibility of persons with mental health problems was raised before the enactment of the new Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to as the CCRL) when scientists questioned the issue of non-recognition of the concept of diminished responsibility. Based on research, forensic psychiatrists have found that the number of people with mental abnormalities among offenders is significantly higher than the number of such people among the total number of people, so adequate legal and medical measures need to be sought for people with mental abnormalities [3].

Even after the introduction of the diminished responsibility in the CCRL in 2000, the issues of persons with mental disorders remained unresolved [4]. First of all, the current regulation of diminished responsibility in the CCRL, providing for the possibilities of exemption from criminal liability or mitigation of punishment by the same norm, does not answer the question of what diminished responsibility is [5]. Secondly, to this day there is still no clear relationship between diminished responsibility and other mental states of a person, which are enshrined in the CCRL as a mitigating circumstance or a component of a privileged murder or health impairment [6].

Thirdly, the definition of the medical criterion of diminished responsibility, which is currently referred to as a 'mental disorder', is analogous to the medical criterion of insanity (irresponsibility), which raises the issue of the demarcation between diminished responsibility and insanity [7]. Fourth, the unclear regulation of the legal criterion of diminished responsibility, without determining the extent to which a mental disorder has affected a person's capability to understand the nature of his/her actions or control them, does not allow for a proper assessment of a person's intellectual and volitional abilities at the time of committing a crime [8]. Considering the mentioned issues, a complex interdisciplinary study was conducted which revealed that:

«Diminished responsibility is a type of responsibility because a person's mental abilities only weakens to a certain degree during the offense. Taking into account that a person does not completely lose the ability to understand his/her actions and control them, he/she is still found guilty, which means that his/her guilt, if it is perceived in relation to the forms of guilt (intentional and negligence) established in CCRL does not diminish.<...> In Lithuania, depending on the type or category of crime, diminished responsibility can be considered as the basis for the release from criminal responsibility as well as the bases for the release from the punishment and as a mitigating circumstance for criminal responsibility. <...> Medical criterion of diminished responsibility established in the CCRL is defined by the term mental disorder, which is understood as a short-

term or chronic mental and behavioural disorder according to a recognized medical diagnosis. Legal criterion of diminished responsibility expressed in legislation of Lithuania creates the preconditions for assessing even the minimal manifestation of mental disorder within the framework of diminished responsibility, which could be questioned in the context of the principle of justice. <...> In case law the medical criterion of diminished responsibility is understood more broadly than in law and scientific discourse, as it can be established due to other mental states, disorganising personal perception and / or will to the whole complex of internal and external situational factors, such as frustration.<...> Although the establishment of a legal criterion is the prerogative of a court, when deciding on a person's responsibility, this prerogative is often transferred to a forensic psychiatrist and the decision to declare a person as being of diminished responsibility is reasoned by reference to the expert's report and the explanations of expert. In the situations when a court judgement is contrary to medical data, most of decisions/orders lack mutual evaluation of all data as well as justification of their significance in respect of the issue of responsibility. <...> A state resulting after giving birth to the child (Article 131 of CCRL) is interpreted more broadly than medical criterion of diminished responsibility defined in the law.<...>. Nevertheless, without broadening the definition of medical criterion of diminished responsibility in CC LR, the evaluation of a state resulting after giving birth to the child in the framework of diminished responsibility to this day is conditional. The evaluation of emotional arousal caused by a victim's provocation in the context of diminished responsibility does not confirm its compliance with the criteria of diminished responsibility, except for cases where a person suffers from a particular mental disorder in the background of which physiological affect manifests itself. However, each situation should be evaluated ad hoc, taking into account the totality of personal and situational factors» [9].

References

1. State Mental Health Center, Morbidity of mental and behavioral disorders in 2001 – 2019, Vilnius (2020)// https://vpsc.lrv.lt/uploads/vpsc/documents/images/Statistika/Psichikos_sveikatos_sutrikimai/ligot_psich_sutr2019.jpg.
2. Official Statistics Portal, Statistics Lithuania, Vilnius (2020)// [https://osp.stat.gov.lt/-statistiniu-rodikliu-analize?hash=c082b0ce-4bdd-4186-af7c-827b9929d350#/.](https://osp.stat.gov.lt/-statistiniu-rodikliu-analize?hash=c082b0ce-4bdd-4186-af7c-827b9929d350#/)
3. Jelena Marcinkevičienė, Pakaltinamų asmenų su psichikos sutrikimais visuomenei pavojingų veikų prevencija [Prevention of socially dangerous acts of accused persons with mental disorders], article in book: *Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija* [Aggression and violence - mental norm and pathology] (Vilnius: Lietuvos teismo psichiatrijos asociacija, 2001), p. 136.
4. Edita, Gruodytė, Neringa Palionienė, Riboto pakaltinamumo sampratos problematika lyginamuoju aspektu [The issue of diminished responsibility : comparative analysis], article in book: ed. Gintaras, Švedas, *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* [The challenges of globalization for criminal justice] (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), p.57 – 76.
5. Palionienė, Neringa, The Issue of Diminished Responsibility in Lithuanian Criminal Law (Summary of Doctoral Dissertation, Social Sciences, Law (01 S), Kaunas, 2018), p.9.
6. *Ibid.*
7. *Ibid.*
8. Palionienė, Neringa, supra note 7, p. 10.
9. Palionienė, Neringa, The Issue of Diminished Responsibility in Lithuanian Criminal Law (Doctoral Dissertation, Social Sciences, Law (01 S), Kaunas, 2018), p.180 – 181.

Received 13.11.2020

УДК 343.98

Ольга Михайлівна ПЕРЕСАДА,

кандидат юридичних наук,
завідувачка кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького юридичного інституту МВС України;

Юлія Сергіївна ХОББИ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького юридичного інституту МВС України

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ТА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ

В глобалізованому світі кіберзлочини загрожують не лише окремим державам, а й всьому міжнародному правопорядку, що вимагає якісного співробітництва всього світового співтовариства.

В Україні нормативно-правову базу в сфері кібербезпеки складають Конституція, Кримінальний кодекс України, Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність», Закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про основи національної безпеки України», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» тощо, Укази Президента України від 08 липня 2009 року № 514/2009, від 08 червня 2012 року № 389/2012, № 390/2012, від 15 березня 2016 року №96/2016 та інші нормативно-правові акти.

Проблема полягає в тому, що ці нормативно-правові акти термінологічно не узгоджені між собою. Наприклад, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» містить визначення кібертероризму (ст. 1), в той час коли в Кримінальному кодексі, документі на підставі якого і можна притягнути особу до відповідальності, дане правопорушення навіть не передбачене! Закон України «Про основи національної безпеки України» також містить застарілі поняттями: комп'ютерний тероризм та комп'ютерна злочинність (абзац 83 ст. 7), які не охоплюють всієї сфери загроз, що несе кіберпростір.

Хоча відповідний законопроект про доповнення Кримінального кодексу статтею 258^б «Кібертероризм» був внесений до Верховної Ради України ще в 2015 році, але вже в 2019 відкликаний [1].

Це приводить до того, що українські правоохоронні органи у своїй діяльності оперують застарілими поняттями «комп'ютерний злочин», «комп'ютерний тероризм», які є більш вужчими за змістом ніж кіберзлочин та кібертероризм, що перешкоджає ефективній міжнародній співпраці в цій сфері.

Для оперативного реагування та боротьби з кіберзлочинами в Україні були створені відповідні органи: у 2007 р. CERT-UA (Computer Emergency Response Team of Ukraine – команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України) – спеціалізований структурний підрозділ Державного центру захисту інформаційно-телекомунікаційних систем Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; у 2012 р. Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України, у 2015 р. Департамент кіберполіції Національної поліції України.

Але їхній ефективній роботі заважає ряд факторів: по-перше, проблема координації діяльності правоохоронних структур та правового унормування зон відповідальності відомств, що дозволить уникнути дублювання повноважень, процедур взаємодії та засобів комплексного реагування на загрози кібербезпеці держави; по-друге, не досить є ефективним попередження таких злочинів; по-третє, технічне оснащення. Як зазначає О. В. Орлов, високий рівень кіберзлочинності обумовлений рядом причин: низький

рівень спеціального технічного оснащення правоохоронних структур сучасними засобами комп'ютерної техніки і комп'ютерними технологіями; відсутність знань і навичок виявлення, розкриття і розслідування кіберзлочинів із-за обмеження доступу до сучасних методик, тактики і техніки; низький рівень інформаційної культури, підготовленості широкого круга кадрів правоохоронних органів і суддів про залучення винних до кримінальної відповідальності; недовіра потерпілих в правоохоронні органи і т.д. [2]. По-четверте, національне законодавство в основному зосереджено на кібербезпеці та кіберзахисті держави та державних систем, зокрема телекомунікаційних. Але обмеженість суто захистом (технічним) державних інформаційних ресурсів не відповідає сучасним тенденціям в сфері боротьби із кіберзлочинністю, що потребує додаткового розширення зон уваги правоохоронних органів в тому числі на приватні комп'ютерні мережі та окремі ПК. В кібервійні не має малих або незначних жертв, оскільки приватні ПК та мережі можуть слугувати лише тренувальним майданчиком для підготовки до масштабної кібератаки на державні структури та сфери життєзабезпечення держави.

Таким чином, ефективній боротьбі з кіберзлочинами, зокрема і превентивним заходам, перешкоджає застарілість та неузгодженість національного законодавства як між собою, так і з міжнародними актами, не скоординована організаційна систем, низький рівень технічного оснащення та комп'ютерної грамотності та те, що не приділяється достатній уваги захисту приватних комп'ютерних мереж, ПК та гаджетів.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за кібертероризм : проєкт Закону України від 24.07.2015 №2439а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56183
2. Орлов О. В., Онищенко Ю. М. Організаційні та нормативно-правові засади боротьби з кіберзлочинністю. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. №4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=715>

Одержано 09.11.2020

УДК 351.74/.76

Олексій Юрійович ПРОКОПЕНКО,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Дмитро Олексійович БУЛАТІН,

*викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО МЕТОДІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ

Під методами превентивної діяльності Національної поліції України зазвичай розуміють способи або засоби досягнення поставлених перед її підрозділами завдань. Через цілеспрямований вплив поліцейського на відповідний об'єкт управління реалізується управлінська функція й досягаються поставлені перед Національною поліцією України завдання. Управлінський вплив здійснюється за допомогою певних прийомів і засобів, які і є такими методами в яких уособлюються зв'язки між суб'єктами й об'єктами управління. Отже, методи здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України – це різноманітні способи, засоби, прийоми безпосереднього впливу Національної поліції України і, безпосередньо, поліцейських на об'єкти управління з метою виконання поставлених перед поліцією завдань та функцій.

Через методи здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України фактично здійснюється мета, завдання і функції поліції. В цілому, в науці, методами управлінської діяльності вважаються способи і прийоми аналізу та оцінки управлінських ситуацій, використання правових і організаційних форм, впливу на свідомість і поведінку людей у керованих суспільних процесах, відносинах і зв'язках [1]. Загальноживим є розуміння методів управління вся як різноманітних способів, прийомів і засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на свідомість, волю і поведінку об'єктів управління з метою досягнення цілей і виконання функцій управління.

Саме використовуючи окремі методи здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України відбувається управлінський вплив шляхом використання форм здійснення такої діяльності. Методи і форми здійснення превентивної діяльності взаємопов'язані, адже у відповідній формі метод управління реально виконує роль способу (засобу) управляючого впливу. У формах же фактично втілюються методи.

Використовувані методи здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України є досить різноманітні. Управлінські методи в науці поділяють на наукові і ненаукові, демократичні і диктаторські, державні й суспільні (громадські), адміністративні і економічні, прямого і непрямого впливу, загальні і спеціальні. Проте в основі всіх методів державного управління, як і здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України, лежать універсальні методи переконання і примус, що охоплюють всі інші форми і методи управління. Переконання становить систему заходів виховного і заохочувального характеру, спрямованих на формування у об'єктів управління звички добровільно виконувати вимоги правових норм (роз'яснення, виховання, заохочення, критику тощо) [2].

Метод примусу при здійсненні превентивної діяльності Національною поліцією України може включати психологічний або фізичний вплив поліції на певних осіб з метою змусити їх виконувати приписи правових норм.

Адміністративний примус характеризують як особливий вид примусу, що визначений системою заходів психологічного, фізичного й організаційного впливу і застосовуються, не тільки до осіб, які чинять чи вчинили порушення норм адміністративного права, а і до інших представників суспільства з метою попередження вчинення можливого правопорушення або запобігання можливим шкідливим наслідкам, а також у зв'язку із забезпеченням провадження певної адміністративної справи [3].

Звичайно примус є авторитарним явищем, але водночас необхідним методом для забезпечення превентивної діяльності поліції в нашій країні, особливо в питаннях оперативного реагування на запобігання порушення правопорядку.

Окремої уваги заслуговує метод профілактики за допомогою навчання населення при здійсненні превентивної діяльності. Так, наприклад, відповідно до статті 20 Закону України «Про дорожній рух» [4] органи поліції сприяють навчанню різних груп населення Правил дорожнього руху.

Продовжуючи тему методу навчання потрібно розповісти про інтерактивний метод впровадження превентивної діяльності, як навчання важливості сприйняття превентивної функції самих співробітників правоохоронних органів. На відміну від традиційних методів, інтерактивні базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу, що дає можливість зробити навчальний процес більш цікавим та практичним.

За сприяння ОБСЄ в Україні, на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ відкрито інтерактивну «класну кімнату з протидії домашньому насильству». Яка представляє собою декорацію двокімнатної квартири, так би мовити «полігон» для напрацювання практичних навичок з підготовки фахівців підрозділів превентивної діяльності. Тут проводяться рольові ігри за сценаріями, де відпрацьовуються моменти спілкування з жертвою і кривдником, процедура відібрання пояснень, правильне оформлення адміністративних матеріалів і т.д.

Під час заняття, за допомогою електронних приладів відеофіксації, розміщених по периметру інтерактивної кімнати, зображення передається на екран у сусідньому кабінеті. Тобто, одночасно відбувається різнопланове навчання: одні співробітники показують свої здібності на імітації практичної ситуації, інші оцінюють правильність дій своїх колег, проводячи аналіз разом з експертами [5, с. 144].

Передбачене статтею 41 Закону України «Про національну поліцію України» [6] є дуже ефективним і підвищує авторитет правоохоронних органів в суспільстві і є суттєвим кроком до співпраці при проведенні превентивної діяльності між поліцією та громадою.

Надання необхідної допомоги особам, що потребують такої допомоги, встановлено в статті 12 Закону України «Про національну поліцію України» [6, ст. 12], згідно якої, кожен громадянин, або будь-яка інша особа, цілодобово має право звернутися за допомогою до представника поліції. В свою чергу, поліцейський зобов'язаний надавати невідкладну, зокрема домедичну допомогу особам, які стали жертвою злочинних посягань, нещасних випадків, а також членам суспільства, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я, у тому числі потерпілим внаслідок ДТП.

Загалом, методи діяльності поліції при здійсненні превентивної діяльності, з одного боку, визначають методи всієї діяльності поліції, як органу виконавчої влади, а з іншого – проявляються в них індивідуально. Визначаючи методи превентивної діяльності поліції, слід брати до уваги той факт, що відповідний структурний підрозділ поліції має свій конкретний комплекс специфічних завдань, а отже, і методи їх вирішення застосовуються індивідуально. Дивлячись на складну та розмежовану організаційну структуру поліції виявляється досить складно провести комплексний аналіз всієї сукупності методів, котрі використовуються при здійсненні превентивної діяльності [7].

Проте одним із загальних методів здійснення превентивної діяльності для всіх підрозділів поліції України є метод взаємодії з суспільством. Фактично саме метод взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства є основою превентивною діяльності майже всіх країн ЄС.

Національна поліція України, спрямовуючи свій курс розвитку на запровадження європейських стандартів в роботі, проявляє ініціативу у відображенні методу взаємодії в нормативно-правових актах та інших офіційних документах. Так в статті 11 Закону України «Про національну поліцію України» [8, ст. 11] визначено основи взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства:

- превентивна діяльність поліції повинна відбуватись в тісній взаємодії з населенням України, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб;
- планування превентивної діяльності поліції здійснюється з урахуванням специфічних особливостей регіону та проблем територіальних громад, що повинно позитивно вплинути на ефективність визначення причин, умов учинення правопорушень та способів запобігання ним;
- основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є рівень довіри населення до поліції.

Цей метод заснований на постійній (щоденній) комунікації поліції з населенням, завдяки чому:

- розвивається сприйняття громадою спільної відповідальності з поліцією за безпеку у регіоні свого проживання;
- поліція працює над проблемами та вимогами, які в першу чергу визначає громада;
- індивідуальність та гнучкість у вирішенні місцевих проблем у співпраці з суспільством та місцевими органами влади;
- наявність спільного плану превентивної діяльності поліції та населення у відповідній місцевості;

– робота поліції стає більш ефективною і приносить результати, тому що кожен свідомий громадянин стає соціальним поліцейським в своєму регіоні [9, с. 1].

Взаємодія поліції з населенням стосується всіх підрозділів поліції. Суспільство повинно не боятись, а поважати та цінити співробітників правоохоронних органів за їх важку, часто небезпечну працю, як друзів та партнерів в спільному протистоянні, попередженню та зменшенню злочинності в державі і особливо в своїй місцевості. Саме взаємодія дає змогу впроваджувати в життя програму децентралізації поліції та удосконалення роботи правоохоронних органів відповідно до європейських стандартів, що сповідає наша держава.

Підсумовуючи відмітимо, що форми превентивної діяльності Національної поліції України це правове вираження конкретних однорідних дій, що здійснюються поліцейськими в межах їх компетенції з метою виконання поставлених перед ними завдань і функцій. Методи здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України – це різноманітні способи, засоби, прийоми безпосереднього впливу Національної поліції України і, безпосередньо, поліцейських на об'єкти управління з метою виконання поставлених перед поліцією завдань та функцій. Дослідженню окремих конкретних форм та методів превентивної діяльності Національної поліції України будуть присвячені наступні наші дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекций. Москва : Юрид. лит., 1997. 400 с.
2. Форми і методи державного управління. Адміністративне право. URL : <https://dl.sumdu.edu.ua/textbooks/92446/532812/index.html>.
3. Дембіцька С.Л. Державний та адміністративний примус: загальнотеоретичні поняття та ознаки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 845. С. 250-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_41
4. Про дорожній рух : закон України від 30 червня 1993 року № 3353-XII // База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>
5. Довідник працівника поліції превентивної діяльності: навч. посібник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, Засл. юрист України А.Є. Фоменко. Дніпро: ДДУВС, 2018. 180 с. URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2423/1/%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%94%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9F%D0%9F%D0%94_%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%95%D0%9A%D0%A2.pdf
6. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
7. Гурковський М.П., Єсімов С.С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. с. 171-186. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsy/04_2016/16gmpgvu.pdf
8. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження і основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ: постанова Кабінету міністрів України від 28.02.2002 № 228 // База даних «Законодавство України» / *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF>.
9. Взаємодія поліції та громади. (Community Policing). Буклет підготовлено та надруковано за підтримки програми «Права людини та правосуддя» МФ «Відродження». URL: http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf

Отримано 27.10.2020

УДК 343.985.3 (477)

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ*

Олена Валеріївна ФЕДОСОВА,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Зростання латентної злочинності обумовило розвиток специфічної системи наукових знань, предметом дослідження яких стали переважно негласні методи і засоби, що застосовуються оперативними та слідчими підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування злочинів. Цьому сприяли процеси інтеграції та диференціації кримінально-правових наук. Важливим каталізатором цих процесів став діючий Кримінальний процесуальний кодекс України, який створив нові підходи щодо застосування матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесуальному доказуванні [1].

Основний задум введення в кримінальний процес України такого інституту як негласні слідчі (розшукові) дії, був спрямований на гармонізацію негласної діяльності з судовим розслідуванням, збільшення відкритості їх проведення та законності використання одержаних відомостей.

Представлена у Кримінальному процесуальному кодексі України класифікація негласних слідчих (розшукових) дій закріпила процесуальний статус вже апробованих практикою оперативно-розшукових заходів, систематизувала та класифікувала їх залежно від юридичної природи, законодавчих приписів, повноважень, функцій та меж застосування у протидії злочинності. Ця класифікація була проведена у відповідності з переліком оперативно-розшукових заходів передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1, 2]. Згідно ст. 6 зазначеного закону, здійснення оперативно-розшукової діяльності є можливим лише при наявності необхідних підстав для проведення оперативно-розшукових заходів і використання відповідних засобів, тобто для початку такої діяльності повинні бути певні законні приводи [3, с. 251].

Слід звернути увагу, що в ході розслідування злочинів прийняття рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання одержаних відомостей обумовлює необхідність тісної співпраці слідчого, оперативних підрозділів, прокурора – процесуального керівника та слідчого судді. У зв'язку з цим набуває великого значення координація і узгодження дій різних підрозділів та органів для досягнення єдиної мети. Необхідно правильно спрямувати розслідування, визначити потребу у застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій й вірно оцінити ризики, пов'язані з обмеженням конституційних прав громадян при їх проведенні.

Тимчасове обмеження конституційних прав та свобод громадян при проведенні НС(Р)Д, вимагає дотримання особливого режиму, що передбачає: наявність підстав проведення НС(Р)Д, які передбачені законодавством; дотримання умов і процедури проведення НС(Р)Д; наявність механізму судового контролю, прокурорського нагляду, відомчого контролю за забезпеченням конституційних прав та свобод громадян, а також законність і обґрунтованість проведення НС(Р)Д.

Таким чином, для виконання завдань кримінального судочинства в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідні підстави, перелік яких передбачений законодавством.

У науковій літературі такі підстави поділяють на фактичні і юридичні. Фактичні підстави – це об'єктивні безпосередні причини проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що представлені у вигляді фактичної інформації про ознаки конкретних протиправних діянь або вказівок законодавця. Таку інформацію про підготовку або вчинення невстановленими особами злочину можна вважати достатньою, якщо визначеними є: подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); винність звинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і мотиви злочину; обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності звинуваченого; характер і розмір завданої шкоди. Важливо зазначити, що проводити негласні слідчі (розшукові) дії можна при визначенні лише тих обставин злочину, що входять у предмет доказування і встановити які іншим шляхом неможливо або надто утруднено.

Юридичні підстави – це передбачені Кримінальним процесуальним кодексом та оперативно-розшуковим законодавством або іншими нормативними актами джерела інформації (як правило, документально оформлені), що надійшли до слідчого, прокурора і містять зведення про фактичні підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. До їх числа відноситься наявність: відкритого кримінального провадження, доручення слідчого, прокурора або ухвали суду.

Необхідно констатувати, що законодавець дає перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в ч. 2 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», однак не визначає підстав для здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Тому, можна вважати, що вони аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності. Слід підкреслити, що проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії допускається тільки при наявності одночасно і приводу, і підстави, тому *приводи* – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2].

Таким чином можна вважати, що по аналогії, першою з підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами. Отже, наявність гласної чи негласної інформації про підготовку злочину буде не тільки приводом до початку кримінального провадження, а й приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також діяльності оперативних підрозділів з метою перевірки повноти і правильності отриманої інформації, пошуку першоджерел отримання фактичних даних та їх формування як доказів у кримінальному судочинстві.

У кожному випадку, коли є достатньо інформації про злочин, вчинений невстановленими особами (нерозкритий злочин), суб'єкти кримінального судочинства мають можливість здійснити ряд негласних слідчих (розшукових) дій для вжиття заходів з викриття конкретної особи у вчиненні злочину.

Другою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій законодавство визначає наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочини. Інформація про таких осіб надходить до слідчих та оперативних підрозділів як з гласних, так і негласних джерел.

Третьою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій можна вважати наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінальної відповідальності.

Разом з тим окремі негласні слідчі (розшукові) дії можуть тимчасово істотно обмежувати конституційні права і свободи громадян, тому потрібно дотримуватись певних умов їх проведення. Під умовами проведення доцільно розуміти встановлені кримінальним процесуальним законодавством спеціальні правила, неухильне виконання яких сприяє ефективності здійснення негласних слідчих (розшукових) дій і гарантує дотримання прав і свобод громадян. Тому, важливою умовою для початку проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність відкритого кримінального провадження.

У Конституції України закріплений принцип рівності всіх громадян перед законом і судом. Саме тому, не є перешкодою для проведення негласної діяльності громадянство, національність, стать, місце проживання, посадовий і соціальний стан особи, її приналежність до суспільних об'єднань, відношення до релігії і політичні переконання. Отже, відносно кожної особи при наявності законних підстав можливе здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Науковці вважають, що їх застосування вимагає від оперативних працівників, слідчого, прокурора і судді чіткого знання норм чинного законодавства, його неухильного дотримання на практиці, глибокого розуміння сутності цієї діяльності, як форми захисту прав і свобод людини, забезпечення конституційних гарантій їх реалізації.

Таким чином, підстави та умови дотримання прав і свобод людини, викладені у Кримінальному процесуальному кодексі та Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначають, що в процесі цієї діяльності не допускається порушення прав і свобод як фізичних так і юридичних осіб. Чітке і неухильне дотримання закріплених нормативних положень стосовно правового статусу особи є однією із принципових вимог законності і важливою гарантією її дотримання. Закріплені в законі принципи і правила, що забезпечують баланс, з одного боку – інтересів особистості, яка має право на недоторканність приватного життя, а з іншого боку – суспільства, зацікавленого в ефективній протидії злочинності сприяє ефективності здійснення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій і гарантує забезпечення прав і свобод громадян.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
3. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків : Золота миля. 2012. 620 с.

Одержано 20.11.2020

УДК 343.123.1

Анна Василівна РОСЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Дмитро Іванович СЕРХОВЕЦЬ,

курсант 3-го курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДІЗНАННЯ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Потреба у впровадженні в національному законодавстві інституту дізнання як форми досудового розслідування була викликана, передусім, практичною складовою, а саме великою завантаженістю слідчих, а особливо слідчих підрозділів Національної поліції України провадженнями, що стосувалися злочинів невеликої тяжкості, які натепер є кримінальними проступками. Тож, для розвантаження та ефективної організації досудового розслідування слідчими, й було запроваджено кримінальний процесуальний інститут дізнання та відповідних змін зазнав Кримінальний кодекс України, зокрема розділ III «Кримінальне правопорушення, його види та стадії». Таку назву цей розділ отримав у зв'язку зі змінами, внесеними згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих

категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018 р., який набрав чинності 1 липня 2020 року, та яким було внесено зміни також і до КПК України стосовно порядку провадження дізнання.

Відтак, КК України став оперувати таким більш узагальненим поняттям, порівняно зі злочином, як кримінальне правопорушення, під яким розуміється, згідно зі статтею 11 цього кодексу, передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Кримінальні правопорушення, відповідно до частини 1 статті 12 КК України, поділяються на кримінальні проступки і злочини. Тож, злочини є одним з видів кримінальних правопорушень, так само, як і кримінальні проступки.

Згідно з частиною 2 статті 12 КК України кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

У свою чергу, у статті 3 КПК України, яка надає визначення основних термінів, міститься поняття «дізнання», під яким розуміється форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. У цій же статті визначено і поняття «дізнавач», яким є службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. Також, відповідно до ст. 215 КПК України, досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому КПК України.

Таким чином дізнання, згідно з діючим кримінальним процесуальним законодавством, є самостійною формою досудового розслідування.

Натомість, попередній КПК України 1960 р. до змін, внесених у 1993 році, закріплював два види (порядки) дізнання: 1) у кримінальних справах, за якими провадження попереднього (досудового) слідства було обов'язковим; 2) у кримінальних справах, за якими провадження попереднього (досудового) слідства було необов'язковим, після ж зазначених змін залишився лише один вид дізнання – дізнання у справах, провадження попереднього (досудового) слідства за якими було обов'язковим.

Відповідно й науковцями на той час надавалося визначення дізнання в залежності від його виду. Так, дізнання визначалось як початковий етап розслідування злочинів стосовно справ, за якими провадження попереднього (досудового) слідства є обов'язковим, а також діяльність по провадженню повного розслідування кримінальних справ, віднесених законом до компетенції органів дізнання, у справах, за якими провадження попереднього (досудового) слідства не є обов'язковим. Після ж внесених змін до КПК України 1960 р. у 1993 році, коли залишився лише один вид дізнання (у справах, провадження попереднього слідства за якими було обов'язковим), то і дізнання визначалося виключно як початковий етап розслідування.

Під «початковий етапом» розслідування розуміли процесуальну діяльність по провадженню першочергових, невідкладних слідчих дій, спрямованих на встановлення і закріплення слідів злочину (у справах про тяжкі злочини). Натомість інший вид дізнання, коли провадження попереднього (досудового) слідства не було обов'язковим (у справах про злочини, які не є тяжкими), закінчувався після повного розслідування передачею справи через прокурора до суду. Тобто цей вид дізнання був самостійною процесуальною діяльністю, який провадився за правилами попереднього (досудового) слідства, хоча й з деякими обмеженнями. Саме цей вид дізнання подібний до нині діючого порядку дізнання відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства.

Доречно також відмітити, що зазначені вище зміни, внесені до КПК України 1960 р. у 1993 році, цілком узгоджувались з прийнятим у 1996 році Модельним КПК для країн СНД. Оскільки у цьому рекомендаційному законодавчому акті під *дiзнанням* розуміється лише початковий етап розслідування впродовж 24-х годин з моменту порушення кримінальних справ, які не встиг прийняти до свого провадження слідчий. За цей період співробітник органу дiзнання, повідомивши про початок провадження по справі відповідного прокурора, провадить невідкладні слідчі дії (ч. 2 ст. 232), після чого направляє справу слідчому (ч. 2 ст. 237).

Навряд чи існування виключно такого виду дiзнання, як початкового етапу розслідування, можна вважати ефективним, адже таким чином не вирішується основна проблема перезавантаженості слідчих, а навпаки посилюється. І, як свідчить сьогоденність, розробники чинного КПК України не пристали, в тому числі й на рекомендації авторів Модельного КПК для країн СНД, та обрали інший варіант існування дiзнання, а саме як самостійної форми досудового розслідування. Нещодавні ж зміни, які були внесені до КПК України 1 липня 2020 року, та які, власне, ознаменували собою новий відлік часу в «бутті» дiзнання, свідчать, що, принаймні поки що, законодавець не схильний до того, щоб кардинально щось змінювати в порядку проведення дiзнання або ж відмовлятися від дiзнання як самостійної форми досудового розслідування. Водночас, зважаючи на наявні на сьогодні проблеми діючого «оновленого» інституту дiзнання, які стосуються і строків проведення дiзнання, і можливості та порядку проведення окремих процесуальних дій до внесення відомостей до ЄРДР й інших, на які повсякчас звертається увага як науковцями, так і практиками, відповідні зміни до КПК України вже так би мовити «напрошуються» і скоріш за все будуть прийняті. Оскільки ж правова регламентація даного процесуального інституту, нажаль, далека від досконалості та потребує доопрацювання, одним з напрямів подальших досліджень може бути в тому числі й питання доцільності існування аналізованих вище двох видів дiзнання. Тож, запрошуємо учасників науково-практичної конференції до плідного обговорення.

Одержано 13.11.2020

УДК 343.71

Анжела Юрiївна СТАЦАК,

кандидат юридичних наук,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» було визначено систему принципів її здійснення, однак аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України свідчить, що сьогодні наявні організаційно-тактичні засади реалізації принципів оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) не відповідають потребам об'єктивної дійсності. Однією з причин такої ситуації є недостатня розробленість правових положень, на основі яких повинні прийматися рішення щодо основних засад та сфер реалізації принципів ОРД.

В теорії ОРД існують декілька різнопланових способів розгляду питань щодо правового регулювання того чи іншого процесу ОРД. Так, наприклад, В.О. Купенко розглядав питання правового регулювання проведення розвідувального опитування підрозділами карного розшуку шляхом ретроспективного та змістовного аналізу нормативних

актів, які безпосередньо регулюють різні аспекти проведення вказаного оперативно-розшукового заходу [1, с. 73-76].

В свою чергу, як визначає Є. С. Шинкаренко, фахівцями у сфері оперативно-розшукової діяльності запропоновано декілька підходів до розгляду наукового регулювання того чи іншого процесу [2]. Зокрема, на думку останнього, всі точки зору фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності доцільно розділити за способом розгляду окресленого питання на декілька груп. До першої групи відносяться думки вчених, які вивчають питання правового регулювання того чи іншого оперативно-розшукового процесу шляхом аналізу нормативних актів. Другу групу, на думку Є.С. Шинкаренка, складають думки вчених, які вивчають питання, пов'язані із правовим регулюванням, базуючись на правовідносинах та суб'єктах такої діяльності [2, с. 78-79].

Водночас, враховуючи велику кількість наукових підходів до проблематики правового регулювання оперативно-розшукових процесів, авторський колектив (С. В. Албул, С. В. Андрусенко та інші) в навчальному посібнику «Основи оперативно-розшукової діяльності» висловився про те, що вся оперативно-розшукова діяльність має здійснюватися наступально, використовуючи поєднання гласних і негласних заходів, добровільність, конфіденційність, конспірацію. При цьому працівники кримінальної поліції, крім принципів, визначених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» мають керуватися і іншими принципами, зокрема тими керівними положеннями, які розроблені теорією та прийняті практикою і закріплені в оперативно-розшуковому законодавстві та відомчих нормативних актах. Такі принципи притаманні саме такій галузі правоохоронної діяльності, як оперативно-розшукова, і тому їх називають ще галузевими. Такими принципами є поєднання гласних і негласних заходів, добровільність, конфіденційність, конспірація, наступальність, цілеспрямованість, об'єктивність і повнота, доцільність, соціальна захищеність конфідентів. До того ж, оперативно-розшукові заходи мають здійснюватися не тільки наступально, але й цілеспрямовано до повного виконання завдань по пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб, організацій, спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах громадян, суспільства і держави [3, с. 89].

Виходячи з наведеного можна дійти висновку, що правове регулювання реалізації принципів ОРД, якими керуються працівники підрозділів кримінальної поліції, доцільно розглядати через призму всіх нормативних актів, які тим чи іншим чином регулюють їх використання. Водночас, аналізуючи нормативну базу можна дійти висновку, що в залежності від сфери регулювання (напрямку) реалізації принципів ОРД, нормативні акти можна розподілити на:

- 1) нормативні акти, які прямо визначають принципи ОРД та сферу їх впливу;
- 2) нормативні акти, які прямо не визначають принципи ОРД, однак фактично закріплюють положення для їх реалізації.

Висновок. Підсумовуючи наведене можу констатувати, що сьогодні ще не достатньо врегульовані з точки зору правого забезпечення законодавчі та підзаконні положення нормативних актів у сфері реалізації принципів оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції. По-друге, питання правового регулювання реалізації принципів ОРД підрозділами кримінальної поліції включає в себе не тільки сукупність нормативних актів, які прямо визначають конституційні та галузеві принципи ОРД, а й всі ті інші нормативні акти, які тим чи іншим способом закріплюють різні організаційно-тактичні засади реалізації принципів ОРД.

Список бібліографічних посилань

1. Купенко С. А. Теоретично-прикладні засади проведення розвідувального опитування підрозділами карного розшуку : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес; кримінологія; судова експертиза» Х., 2015. – 20 с.

2. Шинкаренко Є.В. Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами Національної поліції України : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2018. 20 с.
3. Албул С. В. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.43

Микола Володимирович СТАЦАК,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олександра Володимирівна ГОРЛОВА,

курсантка 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – кримінальне правопорушення, за вчинення якого в Україні передбачено кримінальну відповідальність на строк до 15 років позбавлення волі. Торгівля людьми є третім за прибутковістю видом кримінальної протиправної діяльності, після продажу зброї та наркотиків.

Теорія і практика свідчить, що найбільш вразливими до торгівлі людьми категоріями населення є:

- жінки у віці 18-26 років, у першу чергу незаміжні (вразливі до сексуальної експлуатації);
- чоловіки у віці 25-60 років, у першу чергу одружені (вразливі до трудової експлуатації);
- діти у віці 13-18 років, у першу чергу дівчатка з неповних та реструктурованих сімей (коли один із батьків нерідний).

Виявлення постраждалих від торгівлі людьми врегульовано законодавством України та має певні особливості. Міністерство освіти і науки України, його структурні підрозділи та відомчі заклади, зазначені у Законі України «Про протидію торгівлі людьми» як суб'єкти взаємодії, а відтак – також долучаються до виявлення осіб, які ймовірно постраждали від торгівлі людьми, насамперед дітей.

Виявлення постраждалих від торгівлі людьми осіб дасть можливість своєчасно:

- запобігти вчиненню кримінального правопорушення щодо цієї особи або групи інших осіб;
- отримати інформацію про торгівців людьми, способи і методи їх протиправних дій;
- врятувати осіб, які знаходяться під контролем кримінальних правопорушників;
- надати необхідний захист та допомогу особам, які зазнали знущань та експлуатації, отримали фізичні та психічні травми.

Відповідно до законодавства України, виявлення (ідентифікування) особи, яка постраждала від торгівлі людьми, здійснює будь-який із суб'єктів взаємодії, до якого така особа звернеться за допомогою, або якому стане відоме про неї, зокрема: представники правоохоронних органів; медичні працівники (сімейні та дільничні лікарі, гінекологи, венерологи, педіатри, наркологи, інфекціоністи тощо); освітяни (шкільні психологи, вихователі, педагоги-організатори, соціальні педагоги, класні керівники та вчителі-

предметники); представники соціальної сфери (фахівці служби у справах дітей, соціальний працівник або психолог притулку для дітей та представники освіти і науки, фахівці управління та відділів у справах сім'ї, молоді та спорту, центру для сім'ї, дітей та молоді, центрів зайнятості, фахівці управління праці та соціального захисту населення, соціальні працівники та працівники територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), кризового центру, центру матері та дитини тощо); представники неурядових організацій, які цілеспрямовано працюють з такою категорією осіб та безпосередньо займаються реабілітацією, реінтеграцією, надають послуги та соціальний супровід особам, які постраждали від злочину торгівлі людьми.

Слід мати на увазі, що багато з тих, хто став жертвами торгівлі людьми, не готові визнати себе постраждалими, або через брак розуміння цього явища, або через страх, сором чи зневіру в можливість отримання допомоги. Це ускладнює виявлення таких осіб, тому працівникам правоохоронних органів надзвичайно важливо вміти і визначити фактори, які можуть вказувати на ознаки торгівлі людьми.

У той же час, для успішної кваліфікації певних дій як торгівлі людьми найкраще проаналізувати їх з точки зору трьох елементів у визначенні цього кримінального правопорушення.

Виявлення постраждалих від торгівлі людьми працівниками поліції може відбуватися шляхом здійснення наступних заходів:

1. Робота з населенням за місцем проживання / навчання / роботи.

Робота «гарячих ліній» (або телефонів довіри).

Прийом звернень громадян:

За результатами оперативних дій правоохоронних органів (наприклад, перевірка закладів, де можуть використовувати примусову працю або примушувати до заняття проституцією).

Під час роботи на території обслуговування щодо виявлення осіб, які займаються жебрацтвом, особливо неповнолітніх чи осіб з обмеженими можливостями.

Під час з'ясування обставин імовірних жертв торгівлі людьми, варто звертати увагу на такі показники:

Загальна інформація:

– обмеження особистої свободи людини (обмеження у пересуванні, спілкуванні з іншими особами, особливо близькими, перебування під постійним наглядом тощо);

– особливості оплати праці (фактичний розмір значно менший за стандартний; заробіток сплачується третім особам; наявність (невизначених) боргів; людина не може розпоряджатися заробленими грошми, не має доступу до них тощо);

– ситуація на робочому місці (обман щодо виду та умов роботи; постійний нагляд; неможливість відмовитися від виконання певних видів робіт, неможливість повернутися додому тощо).

Об'єктивні та невербальні індикатори:

– наслідки поганого поводження (побиття; травми тощо).

– зовнішній вигляд (неохайно байдужий, особливо це стосується жінок)

– психологічний стан (людина залякана, замкнена; почуття тривоги; психологічна нестабільність; розгубленість тощо).

– відсутність документів.

Список бібліографічних посилань

1. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с. <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4773>[с.117]

2. Особливості розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми: науково-методичні рекомендації / Д.В. Швець, К.Л. Бугайчук, Ю.О. Михайлова, Т.А. Пазинич, О.В. Федосова та ін.; за заг. ред. Д.В. Швеця та К.Л. Бугайчука. Харків: ХНУВС. 2017. 122 с.

3. Електронний ресурс: https://uk.wikipedia.org/wiki/Торгівля_людьми

Одержано 26.10.2020

УДК 343.376

Микола Володимирович СТАЦАК,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олександр Сергійович ДІДЕНКО,

курсант 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНИХ СПОСОБІВ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТОМ

Сучасні методи злomu та викрадення автотранспорту мають дуже різноманітні форми та способи. Тому пропонуємо розглянути більш детально означене питання саме з позиції оперативно-розшукової науки.

Аналіз теорії та практики показав, що сучасні способи незаконного заволодіння автомобільним транспортом можна класифікувати наступним чином:

1) по відношенню до транспортного засобу злочин вчиняється шляхом:

- запуску двигуна; (злам чи віджим дверей автомобіля, підбір ключа, проникнення у відкритий автомобіль, підбір сигналу протиугінної системи та ін.)
- буксирування, завантаження на інший транспортний засіб, наприклад, евакуатор або кузов вантажного автомобіля. [1, с. 6-7];

2) по відношенню до власника або законного користувача:

- примусове відсторонення від керування; (напад на водія (власника) шляхом висмикування (ривка) під час короткочасної зупинки у випадкових місцях)

3) в залежності від умов заволодіння:

- таємно; (розбиття скла; віджим скла та ін.)
- відкрито ;(застосування насильства (психічного чи фізичного) до водія (власника), зупинка автомобільного транспорту під приводом підвезти з подальшим вбивством водія (власника) з метою заволодіння автомобільним транспортом [2, с. 117].

Цей злочин визнають закінченим з моменту, коли транспортний засіб почав рухатись унаслідок запуску двигуна чи буксирування, а якщо заволодіння відбувається під час руху транспортного засобу, - з моменту встановлення контролю над ним. Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним, необхідно розглядати як замах на вчинення злочину [3].

Отже, можна зробити висновок про те, що способи вчинення незаконного заволодіння автомобільним транспортом постійно удосконалюються та видозмінюються. Своєчасне отримання інформації про нові способи готування та вчинення незаконного заволодіння автомобільним транспортом дозволить оперативним працівникам кримінальної поліції вчасно вживати необхідні превентивні заходи та інформувати відповідним чином населення з метою підвищення їхньої пильності з даного питання.

Список бібліографічних посилань

1. Матюшкова Т.П., Філіпенко Н.Є., Шабалдас С.І. Методика розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами // Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : зб. наук. праць факультету підготовки слідчих ХНУВС за 2012 рік, академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. – Х. : Діска плюс, 2013. – С. 343-370.

3. Електронний ресурс: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/-4773/Sposoby%20skoiennia%20nezakonnoho%20zavolodinnia%20transportnymy%20zasobamy_%20Boiarenko%20_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Постанова КМУ від 23.12.2005 № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті»

Одержано 26.10.2020

УДК 343.73

Микола Володимирович СТАЦАК,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олександр Станіславович ПОЛУБАБКІН,

курсант 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОГО РОЗПІЗНАВАННЯ КИШЕНЬКОВИХ КРАДІВ

Практика діяльності підрозділів кримінальної поліції свідчить, що у великих містах склалася складна оперативна обстановка щодо протидії кишеньковим крадіжкам. Переважна більшість з них було скоєно у громадському транспорті та ринках. У той же час соціологічні дослідження показують, що кількість кишенькових крадіжок у порівнянні з іншими видами злочинів значно вища. Подібна латентність зумовлюється сукупністю факторів. По – перше, небажання потерпілих звертатись із заявою до правоохоронних органів. По – друге, незрозумілою неочевидністю найбільш „майстерних” крадіжок. По – третє, небажання самих працівників Національної поліції України реєструвати повідомлення про злочин, а згодом і розслідувати кримінальне провадження. Така кримінальна ситуація, яка склалася в Україні, та її несприятливий прогноз зобов'язують суспільство та практичні підрозділи Національної поліції України постійно відшукувати нові шляхи протидії цьому явищу. [1, с. 4].

Головним критерієм для кваліфікації крадіжки як кишенькової є зумовленість застосування спеціальних прийомів і способів її вчинення, знаходження викраденого майна безпосередньо при потерпілому. Безпосередність в цьому випадку може означати, що предмет злочинного посягання або те, в чому він знаходився (сумка, портфель, кишенька), торкається тіла потерпілого, завдяки чому останній може відчувати наявність свого майна. Майно громадян, яке вони носять на собі і з собою, у всіх випадках відповідає критерію безпосереднього знаходження його при потерпілому, і саме таке майно є предметом злочинного посягання при вчиненні кишенькових крадіжок. [2, с. 11].

Уявлення про те, що кишенькарі є досвідченими злодіями кремезної статури з татуваннями у вигляді перстнів на пальцях, помилкове. Здебільшого це люди середнього зросту непомітної зовнішності. Багато з них виглядають респектабельно і позитивно. На спецобліку в правоохоронних органах як кишенькові злодії перебуває і велика кількість жінок. Нині в криміналістиці кишенькових злодіїв поділяють більше ніж на 50 видів. Серед них такі групи: «писарі», «ширмачі», «трясуни», «щипачі», «дубили». «Писарі» ріжуть кишеньки і сумки лезами, заточеними монетами чи скальпелем, інколи загостреним краєм обручки. Характерно, що якщо жертва помітить кишенькаря-писаря, то він із помсти може пошкодити їй одяг. «Ширмачі» (або «камуфляжники») накривають портфелі, сумки чи кишеньки якимось предметом (різними пакетами, верхнім одягом, квітами тощо), аби приховати власні дії від сторонніх очей. «Трясуни» зазвичай працюють у тисняві громадського транспорту. Вони притискаються до об'єкта і починають різкими, але

точними ударами вибивати з внутрішніх кишень гаманці чи мобільні телефони. «Щипачі» працюють виключно групами і витягують з кишень жертв гаманці чи інші цінні речі тільки пальцями. «Дубил» у злочинському середовищі зневажають найбільше, оскільки вони крадуть з господарських сумок продукти харчування. У деяких випадках вони можуть викрасти і гаманець, якщо той покладуть разом з продуктами у сумку. За місцем «роботи» кишенькарів поділяють на «кротів» (вони працюють в метро), колесників або гумовиків (вони працюють в громадському транспорті), базарників чи магазинників (вони працюють в закладах торгівлі), вуличників (працюють на зупинках, біля кіосків чи просто у вуличному натовпі), барсетників (викрадають речі виключно з автомобілів), театралів і марвіхерів (вони спеціалізуються тільки на багатіях). [3, с. 346].

Кишенькового злодія вирахувати можна за певних ознак: 1) у магазині він дивиться не на прилавки, а уважно слідкує за сумками покупців; 2) у багатолюдних місцях він поводить себе неприродно – метушиться, штовхається навіть тоді, коли натовпу немає; 3) у громадському транспорті висне на дверях, штовхає оточуючих, може голосно розмовляти чи затіяти сварку з напарником. Відмінною рисою кишенькаря може бути татуювання павука на павутині між великим і вказівним пальцем руки. Зустрічаються також татуювання у вигляді чернця з пером. Однак зазвичай такі татуювання «наносять» там, де воно буде прикрите одягом. [4, с. 347]

Серед кишенькових злодіїв доволі велика кількість інвалідів II та III груп. Для них характерні такі хвороби, як туберкульоз, венеричні захворювання. За даними В. П. Самуйлова, який спеціально досліджував це питання, до 43% кишенькових крадіїв – інваліди і, більше того, з кожних чотирьох злодіїв троє є людьми з недостатнім фізичним розвитком [5, с. 10].

У субкультурі кишенькових злодіїв особливо колоритним є жаргон, який, по суті, відображає їхню психологію, злочинну направленість, відношення до тих чи інших соціальних цінностей. Жаргон кишенькових злодіїв, на відміну від інших професіоналізованих категорій злочинців [6, с. 34], – найбільший за кількістю слів і зворотів (близько 400). Він відіграє в їхньому протиправному житті не тільки комунікативну, але й допоміжну роль. Наприклад, його використовують при вчиненні кожної третьої кишенькової крадіжки.

Ураховуючи той факт, що в результаті дій низки причин спосіб вчинення злочину повторюється, а це дозволяє проводити їх систематизацію та використовувати отримані дані для розробки науково-практичних рекомендацій, застосування яких не обмежується завданнями розслідування конкретних кримінальних проваджень. Способи вчинення кишенькових крадіжок нерозривно пов'язані та зумовлені тією обставиною, що предмет злочинного посягання (найчастіше гаманець із готівкою) знаходився безпосередньо при потерпілому. Виходячи з цього, слід визнати, що способом вчинення кишенькової крадіжки виступає комплекс дій злодія, направлений на протиправне заволодіння майном, іншими словами являє собою сукупність дій, за допомогою яких злодієць проникає до місця зберігання потерпілим цінностей (кишеня куртки, сумка тощо) та вилучає їх. Залежно від способу вчинення кишенькової крадіжки можуть бути поділені на кваліфіковані і прості. До перших відносять крадіжки, які вчиняються із застосуванням технічних засобів [7, с. 96]. До простих – усі види крадіжок, що вчиняються як із використанням „ширм”, так і без таких, іншими словами – шляхом вільного доступу. Кишеньковий крадій, вчиняючи злочин, не має повної впевненості в тому, що господар не відчуває вилучення у нього грошей або цінних предметів. Оскільки заходи обережності, до яких вдаються громадяни для збереження готівки та цінностей, як правило, залежать від вартості (суми) останніх, то, зрозуміло, що це позначається і на характеристиці місць, де вони зберігаються. [8, с. 257]

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що знання типових способів вчинення кишенькових крадіжок дає можливість, як працівникам правоохоронних органів, так і

звичайнім громадянам своєчасно виявляти ці злочини, приймати правильні рішення на стадії відкриття кримінального провадження, якісно планувати і проводити розслідування. Також в умовах сьогодення, коли довести вину кишенькового крадія в основному можна лише за умови, що він буде в момент вчинення крадіжки схоплений «На гарячому» (що досить важко), варто на майбутнє вирішити питання про встановлення у громадському транспорті та місцях значного скупчення людей камер відеоспостереження високої роздільної здатності.

Список бібліографічних посилань

4. Кобзар О.Ф., Чаплинський К.О. Методика розслідування кишенькових крадіжок: навчальне видання.
5. Щипачи, трясуну, марвихери... Или как работают карманники. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.sfw.org.ua/index.php?newsid=1148783271>.
6. http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/01_2012/12pyevkhh.pdf
7. http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/01_2012/12pyevkhh.pdf.
8. Самойлов Г.А. Основы криминалистического учения о навиках / Самойлов Г.А.. – М., 1968. – 332 с.
9. Гуров В.И. Орудия и средства совершения преступлений / А.И. Гуров // Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения преступлений. – Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР. -1986. с.91-99
10. Гуров А.И. Предупреждение и раскрытие карманных краж / А.И. Гуров. – М., изд. ВНИИ МВД СССР, 1985, 96 с.
11. Белкин Р.С. Криминалистика / Р.С. Белкин. - Л., Академия МВД СССР. 1978. – Т.1. – 384 с.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.12

Микола Володимирович СТАЦАК,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Олег Юрійович ПЛЕСКАЧ,

кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сьогодні нова за своїм характером кримінальна протиправність, способи і засоби протидії виявленню і розслідуванню кримінальних правопорушень з боку кримінальних правопорушників зумовлюють пошук нових форм і засобів оперативно-розшукової діяльності. Основним напрямком вирішення даної проблеми є повноцінне використання досягнень науково-технічного прогресу, встановлення більш чітких і ефективних правових правил протидії кримінальній протиправності, підвищення рівня матеріально-технічного і кадрового забезпечення правоохоронної діяльності. Однак, технології протидії кримінальним правопорушенням кожен день замінюватись за рахунок впровадження досягнень науки і появи нових правових норм не можуть. Тому, в першу чергу, повинні удосконалюватись давно відомі прийоми, засоби і способи діяльності, розширяться можливості їх використання для вирішення завдань кримінального провадження, в тому числі, на основі більш глибокого аналізу їх природи і сутності, а також оцінки реального співвідношення прав людини і завдань протидії кримінальній протиправності. В цьому плані неабиякий інтерес становить дезінформація як один із способів отримання

первинної оперативно-розшукової інформації уповноваженими оперативними працівниками [1, с. 140].

Принагідно зазначимо, що відповідно до тлумачного словника, дезінформація – це введення в оману невірною інформацією, неправда, омана [2, с. 522]. Слід зауважити, що одне лише проголошення даного слова в контексті правоохоронної діяльності викликає обурення і вислови про принципову неприпустимість. Але чи правильно при цьому оцінюється співвідношення змісту і форми даної категорії? І чи все в ній негативно і неприпустимо для використання в правоохоронній діяльності? Адже для оперативно-розшукової діяльності дезінформація – це те, без чого не може здійснюватися збір інформації, необхідної для протидії кримінальним правопорушенням. Як, наприклад, оперативний працівник чи позаштатний негласний працівник може отримати необхідні дані від правопорушника чи його співників, якщо не приховає свого справжнього інтересу, не замаскує мету? [3, с. 94-95]. Інша справа, що не можна шляхом дезінформації осіб, підштовхувати останніх до вчинення протиправних діянь [4, с. 103]. Виходячи з наведеного потрібно поставити питання не про те, допустиме чи не допустиме використання дезінформації, а при яких чітко визначених обставинах її можна застосовувати і відповідно – коли не допустимо [1, с. 140]. У зв'язку з цим, вважаю необхідним навести думку Л.В. Бертовського, В.А. Образцова і С.В. Андрєєва про те, що використання дезінформації допускається у двох випадках:

1) особа, відносно якої використовується дезінформація, завжди повинна мати можливість вільного вибору поведінки (в якості безальтернативного тиску дезінформація не повинна використовуватись);

2) під час використання дезінформації не повинні допускатись порушення основних прав і свобод людини [5, с. 2].

Щодо меж законності тактики застосування дезінформації оперативними працівниками, то варто відзначити, що вона полягає у вмінні переграти свого супротивника за допомогою хитрості. Переграти супротивника – значить приховати свої плани та наміри і за рахунок цього досягти бажаного результату, а також створити умови добровільного поділу наявною інформацією [4, с. 106]. Крім цього, оперативний працівник може подавати особам, які перевіряються завчасно підготовлену дезінформацію, вводити їх в оману, заставляти повірити в неї і тим самим приспати їх пильність.

Взагалі, працівники оперативних підрозділів кримінальної поліції можуть використати дезінформацію раптово або спонтанно (при виникненні необхідності) чи по заздалегідь запланованому плану дій. Друга ситуація є більш вигідною, оскільки оперативний працівник має час обдумати оперативно-тактичну ситуацію, що склалася, визначити конкретні заходи, розробити і продумати зміст дезінформації та створити умови для того, щоб остання виглядала правдоподібною. Наприклад, викрадачі електронних гаджетів можуть шукати на онлайн-платформах, форумах чи групах імовірних клієнтів на покупку цього засобу зв'язку. Зважаючи на це, оперативні працівники можуть розмістити он-лайн оголошення, які привернуть увагу в тому числі кримінальних правопорушників, наприклад такого змісту «дорого куплю мобільний телефон такої-то моделі», «терміново для роботи потрібен ноутбук». Аналіз теорії та практики показав, що, по-перше, на оголошення вказаного змісту в більшості випадків звертають уваги кримінальні правопорушники і самі пропонують придбати у них реально існуюче викрадене майно чи неіснуючі речі (як правило «інтернет-шахраї»), по-друге, така практика може принести позитивний результат без залучення значних матеріальних і людських ресурсів.

Таким чином, зважаючи на все висловлене з приводу використання дезінформації працівниками кримінальної поліції, вважаємо, що цей тактичний прийом є дієвим способом отримання первинної оперативно-розшукової інформації, без якого сьогодні у значній кількості випадків не можливо обійтись задля виконання поставлених завдань. Зважаючи на це, а також для того щоб використання означеного способу отримання первинної оперативно-розшукової інформації відбувалося у рамках дотримання прав і свобод

особи, законності і допустимості його застосування, пропонуємо ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити ще одним правом оперативних підрозділів, а саме: «використовувати дезінформацію з метою отримання первинної оперативно-розшукової інформації із дотриманням законності та прав і свобод людини» та закріпити окремим положенням закону випадки допустимості використання дезінформації працівниками оперативних підрозділів.

Список бібліографічних посилань

1. Матвиенко П.В., Шалаев В.Г. Использование дезинформации и инсценировки конфликтов при расследовании и раскрытии преступлений. Вісник ЛАВС ім. 10-річчя незалежності України. Ч. 2. 2004. № 3. С. 136-141.
2. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. 1-й том. Видання друге, виправлене. Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. Київ: Видавництво «Аконіт», 2007. 928 с.
3. Карпов Н.С. Злочинна діяльність. Монографія. Київ, 2004. 306 с.
5. Бахин В.П. Дезинформация и провокация как средство противодействия преступной деятельности // Известия Тульского государственного университета. 2001. № 4. С. 102-110.
6. Бертовский В.Л., Образцов В.А., Андреев С.В. Использование дезинформации при выявлении и расследовании преступлений. Российский следователь. 2005. № 8. С. 2-5.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.61

Сергій Васильович ТІХОНОВ,

*завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ОПЕРАТИВНЕ ОПИТУВАННЯ ГРОМАДЯН ЯК ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИЙ ЗАХІД У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

На сьогоднішній день однією із актуальних проблем у практичній діяльності оперативного працівника у протидії кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи є отримання інформації, що становить оперативний інтерес, а вона здобувається саме в процесі оперативного опитування громадян.

Дослідженню теоретико-прикладних проблем оперативного опитування громадян у протидії кримінальним правопорушенням приділяли увагу багато вчених та практиків у сфері оперативно-розшукової діяльності. Однак на сьогодні немає єдиної думки стосовно доцільності віднесення опитування до методу оперативно-розшукової діяльності чи оперативно-розшукового заходу, а також щодо використання єдиної назви. [1, с. 93 – 97]

У відповідності до вимог ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право «... опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу». [2]

Ст. 33 (Опитування особи) Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень. [3]

Повноваження оперативного працівника, для виконання яких стало необхідним отримати інформацію від осіб, які становлять оперативний інтерес, виходять із завдань, визначених ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну

діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. [2]

Окрім даного Закону, у ст. 23 (Основні повноваження поліції) Закону України «Про Національну поліцію», визначено, що поліцейський:

- виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;
- здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;
- розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;
- здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону. [3]

Оперативне опитування особи на відміну від допиту не є слідчою (розшуковою) дією, так як регламентується іншими нормативно-правовими актами, зокрема ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», однак законодавець це відніс до прав оперативних підрозділів, натомість ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію» опитування особи відносить до превентивних поліцейських заходів, що дозволяє оперативним працівникам діяти ініціативно.

Отже, оперативне опитування є ініціативний захід, який проводить оперативний працівник, з метою отримання інформації, яка може використовуватись не тільки як орієнтуюча чи рекомендаційна для виконання завдань ОРД, а й під час кримінального провадження.

Ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів...»

Тому оперативне опитування може проводитися як гласно, так і негласно. В залежності від цього воно може відбуватися у будь-якому місці і в будь-який час, не потребує обов'язкового відкриття кримінального провадження, рішення керівника оперативного підрозділу, прокурора чи доручення слідчого на його проведення.

В процесі негласного оперативного опитування оперативний працівник на відміну від слідчого під час проведення допиту (ст. 224. КПК України) [4] не роз'яснює права особи, з якою проводить оперативне опитування, порядок проведення опитування, не попереджає про кримінальну відповідальність.

Під час гласного опитування у відповідності до вимог Ст. 33 (Опитування особи) Закону України «Про Національну поліцію» уповноважений оперативний працівник роз'яснює їй підстави та мету застосування даного поліцейського заходу.

Опитування зручно застосовувати саме на місці вчинення злочину, до внесення відомостей до ЄРДР, що надає підстави проводити слідчі (розшукові) дії, у тому числі допит.

Інформація, отримана в результаті таких заходів, може стати підставою для ініціювання проведення відповідної слідчої дії, дає можливість належно до неї підготуватися.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що оперативне опитування у протидії кримінальним правопорушенням проти життя та здоров'я особи, є захід оперативного (ініціативного) пошуку, який здійснюється на добровільній основі уповноваженим оперативним працівником в процесі безпосереднього спілкування з особами з метою отримання даних про події та факти, що становлять оперативний інтерес, які в подальшому можуть бути використані як орієнтуючі й виключно для виконання завдань ОРД, а також організаційно-тактичних і процесуальних цілей під час кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. С. А. Куценко, Зміст поняття «Розвідувальне опитування» / *Право і безпека*. 2015. № 4 (59) - С. 93 – 97
2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII (із змінами та доповненнями) // *Відомості Верховної Ради України*. - 1992. - № 22. - Ст.303.
3. Про національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.08

Анна Сергіївна ТЕРЕЛА,

курсантка 2 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПЕРВИННИЙ ЗАХІД СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми на сьогоднішній день є проблемою світового масштабу. Вона грубо порушує основні конституційні права людини, посягаючи на волю, честь і гідність не тільки безпосередньо постраждалих осіб, а і їх найближчого оточення. Комісія ООН з питань боротьби з міжнародною злочинністю вважає торгівлю людьми третьою за своїми масштабами категорією організованої злочинності, що поступається лише нелегальній торгівлі наркотиками та зброєю. Вона є однією із найбільш прибуткових сфер кримінального бізнесу.

Україна здебільшого була країною постачання або транзиту жертв торгівлі людьми, проте в сьогоднішніх умовах вона є також країною призначення з високими ризиками внутрішньої експлуатації. Воєнний конфлікт, який вибухнув в Україні, як і в аналогічних ситуаціях в інших країнах, сприяє поширенню торгівлі людьми в різних її формах. Складне матеріальне становище громадян спонукає їх до пошуків заробітку за межами держави, де в міру своєї необізнаності вони теж можуть стати жертвами торгівлі людьми. Крім того, в несприятливих умовах сьогодні, що загострилися у зв'язку із пандемією COVID – 2019, становище жертв контрабанди «живого товару» значною мірою ускладнилось.

Жертвами цього злочину стають і жінки, і чоловіки, і діти, які потерпають від його різноманітних форм, серед яких примусова праця, сексуальна експлуатація, примусове жебрацтво, вилучення органів тощо.

Серед осіб, які постраждали від торгівлі людьми, збільшується кількість осіб чоловічої статі, значною залишається кількість неповнолітніх. Також для України залишається актуальною проблема сексуальної експлуатації як жінок, так і дітей.

Отже, аналіз ситуації щодо торгівлі людьми в Україні доводить, що складна економічна ситуація в країні та брак можливостей працевлаштування спонукає значну частину населення до виїзду зі свого регіону, часто за кордон, у пошуках прибуткової діяльності, адже особи у складній економічній ситуації можуть прийняти майже будь-яку пропозицію без обговорення деталей працевлаштування, яку отримують з неперевірених джерел, що часто робить їх легкою здобиччю для торговців людьми [1].

Протидія торгівлі людьми здійснюється широким колом суб'єктів, до яких відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» відносяться: 1) Президент України; 2) Кабінет Міністрів України; 3) центральні органи виконавчої влади; 4) місцеві

органи виконавчої влади; 5) закордонні дипломатичні установи України; 6) заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

У здійсненні заходів, спрямованих на попередження протидії торгівлі людьми, беруть участь органи місцевого самоврядування, а також, за згодою, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські організації та окремі громадяни.

Урядом України прийнято Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року; затверджено Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, Порядок взаємодії суб'єктів Національного механізму взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги постраждалим особам; Стандарти надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми; Методичні рекомендації для державних службовців, які працюють з постраждалими; Методичні рекомендації щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми для використання в роботі державних службовців [2, с.141]. Ці та інші програмні документи безумовно є базисом для успішної реалізації заходів протидії означеному вище явищу та свідчать про послідовність і пріоритетність державної політики в цій сфері.

Національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми визначено Міністерство соціальної політики України. У 2019 році було утворено Державну установу «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» Основними завданнями Кол-центру є:

1) забезпечення належного реагування в межах компетенції на звернення громадян про факти торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі, насильства стосовно дітей;

2) інформування та консультування з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, насильству стосовно дітей;

3) взаємодія із суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, відповідно до Порядку взаємодії;

4) забезпечення реагування в межах компетенції на звернення громадян щодо фактів торгівлі людьми шляхом взаємодії із суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, визначеними статтею 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»;

5) ведення, наповнення та оновлення бази даних для надання консультацій з питань, що належать до компетенції Кол-центру;

6) проведення моніторингу та аналізу громадської думки з питань, що належать до компетенції Кол-центру;

7) обмін інформацією із суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Виключну роль в реалізації державної політики протидії торгівлі людьми відіграють правоохоронні органи. Боротьба з торгівлею людьми є невід'ємною складовою частиною діяльності органів Національної поліції по боротьбі зі злочинністю, які, зокрема, здійснюють заходи щодо виявлення злочинів з торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлення осіб - торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності шляхом реалізації організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів [3].

Безумовним і безспірним фактором успішної протидії розглядуваному злочину правоохоронними органами є налагодження і підтримання на високому рівні взаємозв'язку з населенням. Цей зв'язок обумовлений як широким колом вирішуваних завдань, так і різноманітністю шляхів досягнення мети.

Інформування населення здійснює цілий ряд державних установ та організацій. Однак, у вирішенні даної проблеми необхідним є активне залучення засобів масової інформації та громадських організацій, роль яких та основна перевага в тому, що вони більш гнучкі, ніж державні органи, і це дає їм можливість швидко реагувати на зміну ситуації у суспільстві. Громадські організації вільні у виборі форм та методів роботи, вони не зарегламентовані певними нормами, і не обмежені функціями та рамками [4, с. 127].

Основними напрямками інформування населення, як первинного заходу соціальної профілактики торгівлі людьми, є:

- доведення до широких верств населення правдивої інформації про реальні факти торгівлі людьми та кримінальні правопорушення, що її супроводжують, шкідливі, а іноді незворотні наслідки цього явища;
- сприяння впровадженню в соціальну практику державних проєктів, цільових програм з протидії торгівлі людьми з висвітленням їх реальних результатів у ЗМІ;
- активізація профілактичної діяльності серед населення щодо інформування громадськості про реальні загрози, що спричиняє торгівля людьми;
- всебічне дослідження феномену жертви торгівлі людьми, з висвітленням основних причин віктимізації;
- поширення інформації про організації, які допомагають жертвам торгівлі людьми, їх основні методи роботи;
- висвітлення телефонів довіри та гарячих ліній для жертв торгівлі людьми;
- систематичне інформування населення щодо найбільш резонансних кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, типові способи їх вчинення та необхідні і допустимі заходи самозахисту від такого роду посягань;
- систематичне оприлюднення матеріалів прес – конференцій, брифінгів, звітів, про профілактичну діяльність суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми [5, с. 214].

Висновок. Торгівля людьми є злочином, що грубо порушує права людини, посягає на її волю, честь і гідність, порушуючи тим самим конституційні приписи. Стратегія протидії цьому соціальному явищу передбачає здійснення цілого комплексу заходів, спрямованих на недопущення вчинення такого роду діянь, швидкий пошук винних осіб та мінімізацію наслідків.

Часто першочергового значення набуває підвищення рівня обізнаності населення про торгівлю людьми, основні способи вчинення цього злочину та його згубні наслідки.

Подальший розвиток напрямку візуалізації, підвищення рівня інформування населення про проблему торгівлі людьми на глобальному рівні є запорукою успішної продуктивної превентивної діяльності в контексті формування комплексних заходів протидії та є основою підвищення результативності реалізації державної політики щодо протидії торгівлі людьми.

Список бібліографічних посилань

1. Торгівля людьми – сучасне рабство. [Електронний ресурс] <http://lozovasoc.inf.ua/-storinka-informatora/koordinacia-socialnoie-roboti/protidia-torgivli-ludmi> (Дата звернення 10.11.2020)
2. Мельник В.І. Соціологічний аспект попередження органами поліції злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, в сільській місцевості. *Інформація і право*. №3 (22). 2017. С. 139-146
3. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (Дата звернення 10.11.2020)
4. Балакірева О. М., Бондар Т. В., Галустян Ю. М., Горбунова О. Г. Секс бізнес в Україні: спроба соціального аналізу. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2001. 159 с.
5. Шевчук Т.А. Щодо ролі засобів масової інформації у протидії торгівлі людьми. Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (23 листоп. 2018 р., м. Харків). Харків : ХНУВС, 2018. С. 212-215.

Одержано 12.11.2020

УДК 351.745.7

Олексій Миколайович ТОМКОВ,

*аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби*

КОНСПІРАЦІЯ ЯК ЗАХІДЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Одним із основних елементів діяльності організованих злочинних формувань, що вчиняють незаконний обіг вогнепальної зброї є конспірація. У широкому розумінні конспірація – це система заходів, суб'єктом яких є таємно створена організація. Головною метою конспірації є приховування факту виникнення та існування злочинної організації, даних щодо її членів та суть їхньої фактичної діяльності. Конспірація злочинної діяльності властива лише організованим формуванням. До структури конспірації можна віднести такі дві складові. Перша – здійснення заходів щодо недопущення витоку інформації про злочинну діяльність та членів злочинної організації. Друга – хибна інформація для посадових та приватних осіб. Перша складова може в себе включати: контррозвідвальні заходи, штатну структуру формування, забезпечення таємниці членами таких формувань. Дезінформація щодо існування злочинної організації здійснюється шляхом легендованого спілкування та маскуванню. Конспірація організованих злочинних формувань, що вчиняють незаконний обіг вогнепальної зброї завдає великих труднощів під час розслідування. Індивідуальне маскуванню – це застосування засобів, які приховують обличчя під час вчинення кримінального правопорушення (шапки з прорізами для очей, шарфи, медичні маски тощо). Злочинцями також часто використовується одяг працівників підприємств, які займаються постачанням води, електроенергії, газу, підприємств, які надають послуги щодо проведення кабельного телебачення та Інтернету. Також розрізняють такий вид маскуванню, як групове маскуванню. Воно здійснюється, щоб створити у оточуючих хибне враження про правомірність діяльності двох і більше суб'єктів вчинення кримінального правопорушення. До засобів групового маскуванню можна віднести: обладнання (побутове, культове, торгівельне, спортивне тощо), автомобілі, приміщення (погреби, потайні кімнати), будівлі, МАФи тощо [1, с. 7-8].

Конспірація в організованій злочинності існує як ззовні, так і зсередини. Всі розпорядження і доповіді носять непрямий і усний характер і передаються обхідним шляхом. Виключаються прямі контакти лідерів з простими членами груп. Для цього іноді використовуються люди легальних професій, які лише передають накази від плануючої групи до виконавчої [2, с. 215].

Наприклад, вчиняючи кримінальні правопорушення, які пов'язані з незаконним збутом вогнепальної зброї, гр. М. створив та став лідером організованої групи, до якої увійшли гр. А., гр. П. та інші не встановлені слідством особи. Для конспірації злочинного об'єднання, організатор гр. М. розробив список вогнепальної зброї, яка була для збуту, використовуючи умовні назви. Такі списки давалися особам, які хотіли придбати у них вогнепальну зброю, для конспіративного обговорення предмета, умов незаконного збуту вогнепальної зброї тощо [3]. Для забезпечення конспірації злочинної діяльності іншого злочинного об'єднання його організатор гр. Г. з кола своїх знайомих, яким довіряв, підшукав гр. Т., через якого вирішив реалізувати розроблений ним та узгоджений з членами організованої групи план злочинних дій, направлений на збут вогнепальної зброї і бойових припасів. При цьому гр. Г. не повідомив гр. Т. про існування і кількісний склад організованої групи та не пропонував йому входити до її складу, але діяв з ним за попередньою змовою. При цьому інші члени злочинного об'єднання були обізнані про

існування гр. Т. як особи, через яку організатор гр. Г. реалізовує план злочинних дій, однак особисто з ним знайомі не були та відносин не підтримували [4].

Важливим заходом щодо підготовки до вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення є обрання способів конспірації кримінальної діяльності злочинного об'єднання. До них можна віднести: а) придумування та застосування особливих сигналів, знаків, домовлених виразів і слів для замаскування розмов членів злочинного об'єднання під час вчинення кримінального правопорушення; б) підшукування та вирішення питання одним із учасників злочинного об'єднання з особами щодо здійснення ним перевезення, перенесення, транспортування, пересилання, зберігання до часу збуту та збуту вогнепальної зброї, не розказуючи при цьому таким особам інформацію про існування злочинного об'єднання тощо.

Список бібліографічних посилань

1. М. Л. Грібов Оперативно-розшукова характеристика розбоїв, що вчиняються організованими злочинними формуваннями. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 2(10). С. 1-13: URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hmlozf.pdf>.
2. Кримінологія. Под ред. Н.Ф.Кузнецовой, Г.М.Миньковского. М., 1994. С. 304.
3. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 15.11.2016: провадження 1-кп/753/848/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62699012>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/>

Одержано 11.11.2020

УДК 343.01

Володимир Анатолійович УРБАН,

курсант 2 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ

У XXI сторіччі термін «злочин» не є ні для кого новим, кожен із нас розуміє, що таке злочин, знає, що за його вчинення передбачене покарання. В різних життєвих ситуаціях людина може навіть стати заручником такого поняття, як «злочин». Однак, уявлення пересічних громадян про злочин є, здебільшого, абстрактною моделлю, сформованою під впливом суспільно-правової індивідуальної чи колективної свідомості. Далеко не кожен у теперішньому суспільстві може дати відповідь на запитання «Що таке злочин» з правової точки зору.

Актуальність теми дослідження визначається передусім тим, що поняття злочину належить до числа найбільш складних і проблематичних як у теорії кримінального права, так і в практиці його реалізації. Тому зрозуміла і виправдана та увага, що приділяється розробці загального вчення про злочин в його різноманітних аспектах як у роботах видатних учених минулого, так і в роботах широко відомих в Україні, інших державах СНД, країнах далекого зарубіжжя вчених ХХ ст.: О.Ф. Кістяківського, Н.Д. Сергієвського, В.Д. Спасовича, М.С. Таганцева, М.Д. Дурманова, А.А. Піонтковського, М.І. Бажанова, Ф.Г. Бурчака, М.Й. Коржанського, В.О. Навроцького, В.В. Сташиса, В.Я. Тація та інших.

Кримінальне право, як наукова дисципліна, вивчає, головним чином, злочин і покарання. Злочин і покарання – це дві сторони всього кримінального права і законодавства. Саме ці дві кримінально-правові інституції визначають і утворюють зміст, характеристику, особливості, завдання та потребу кримінального законодавства, кримінально-правової охорони, кримінального правосуддя. Звідси видно, яке велике значення має визначення поняття злочин [1, с. 591].

Злочин, як негативне явище соціально-правової дійсності, є об'єктом уваги вчених різних сфер наукового знання. Так, ще з давніх часів і до сьогодні філософи, юристи, соціологи, психологи намагалися з'ясувати сутність цього поняття [2, с. 170].

Розуміння суті злочину формувалось поступово протягом всієї історії розвитку людства. Надалі пропонуємо окреслити окремі шляхи еволюції та становлення такого терміну, як «злочин».

У сучасній деліктології, так званій науці про правопорушення, такі поняття як провина, проступок, делікт, злочин трактуються як окремі складові такого соціального явища, як правопорушення. Злочином у часи античності вважалось все, що йде наперекір «здоровій» соціальній позиції суспільства того часу. Наприклад, такі поняття, як «агамія» (безшлюбність чоловіків) та «аргія» (неробство) вважались злочином, так як вони передбачали собою непокору тим традиціям та закономірностям, які мали своє місце у античний період становлення державності.

З певним проміжком часу поняття «злочин» набувало все нових і нових форм, які у свою чергу пристосовувалися до ситуації у залежності від політичного та культурного напрямку того чи іншого соціального угруповання. Наприклад, у Арабському Халіфаті будь-який злочин, вчинений під впливом алкоголю, ніяк не міг вважатись злочином, так як за Кораном, який передбачав собою основне джерело права Халіфату, не мав у собі положення, яке б містило покарання за такий вид діяння проти суспільства.

На противагу арабомовним державам, які будували своє відношення до поняття злочину через призму трактування положень Корану, існували держави, які надавали право на розкриття значення злочину та призначання відповідного покарання за його вчинення певним органам влади. Прикладом такої держави є Англія середніх віків, яка відносила таке право до компетенції державних органів тих часів, наприклад, суду, який виносив рішення відповідно до чинного законодавства.

Яскравим відображенням такого акту слугує «Велика Хартія Вольностей», яка вважається першим юридичним документом, де закладено основи концепції прав людини, створено передумови для подальшого утвердження свободи і верховенства права. Вона визначала межі допустимої поведінки осіб та сформувала категорії діянь, які визнавалися злочинами. Вона містила найважливіший принцип, який феноменально змінив відношення світу до поняття злочину, а саме «Вільної людини не можна ув'язнити або жодним іншим способом покарати без судового присуду». Цей принцип мав за мету розділити певні діяння на злочинні (самі злочини), за вчинення яких призначається покарання, та діяння, які вважались нормою та не виходили за рамки діючого законодавства. Суд не завжди міг відштовхуватися від положень закону, так як у законі прописувалися тільки конкретні діяння, що вважались злочинами. Саме так з'явилися судові прецеденти, які стали новим джерелом права, що створювали новий перелік злочинів. У такому випадку суд визначав, що є злочином, а що ні. На цьому етапі ми завершимо процес дослідження об'єктивного бачення злочину минулих часів та зосередимось на сучасних уявленнях у визначенні поняття «злочин».

Однією із складових частин формування поняття злочину є соціальна свідомість суспільства. Саме тут ми можемо взяти за приклад нашу світову, міжнаціональну общину. Головним рушієм права у сучасному світі є людина, навколо неї термін «злочин» набуває нового сенсу. Такі речі, як посягання на інтелектуальну власність особи, расова дискримінація та інші набули ознак злочину тільки у наш час. Сьогодні людство стоїть на межі визнання та повернення до ідей часу Просвітництва, так як метою нашого сучасного суспільства є задоволення потреб людини у сферах розумової та духовної діяльності, індивідуальність особи.

Нові злочини з'являються у зв'язку з розбудовою нового суспільства, яке обирає для себе нові соціальні цінності, які тим чи іншим способом будуть впливати на створення нових ознак та нових видів злочинних діянь.

Злочин є універсальною фундаментальною категорією, як в теорії кримінального права, так і у практиці застосування кримінального Закону. З плином часу підходи до визначення злочину, як соціальної та правової категорії змінилися та постійно перебувають в розвитку. Але його матеріальні та формальні ознаки – суспільна небезпечність, протиправність, винність та караність залишаються незмінними і є основою поняття.

Актуальними для подальших наукових досліджень вбачаються питання співвідношення та відмежування злочину від інших правопорушень та аналіз впровадження в правову систему України інституту кримінальних проступків і пов'язана з цим класифікація та категоризація кримінальних правопорушень.

Список бібліографічних посилань

1. Галушко Б. С. Поняття злочину в кримінальному праві України. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. вр. Вип. 68. 2012. С. 591-597
2. Гриненко І.О. Поняття злочину в історії кримінального законодавства та правовій доктрині. Право і суспільство №3. Ч.2. 2017 С. 170-176

Одержано 12.11.2020

УДК 343.98.067

Андрій Миколайович ХАНЬКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРО КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРВИННИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ДАНИХ ПРАЦІВНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Одним із факторів, що істотно впливають на результативність роботи підрозділів кримінальної поліції, є процес правильного оцінювання первинних оперативно-розшукових даних, яке має чимале значення для прийняття організаційно-тактичних рішень й ефективність використання оперативно-розшукових сил, засобів і заходів

З огляду на, що дані в загальному вигляді становлять собою фіксовані відомості про деякі події та явища і після отримання зберігаються на матеріальних носіях, а інформація утворюється в результаті обробки, перетворення й аналізу отриманих даних під час вирішення конкретних завдань, критерії оцінювання первинних оперативно-розшукових даних необхідно розглядати в тісному зв'язку з поняттям мети діяльності оперативного підрозділу в кожному конкретному випадку, оскільки оперативно-розшукові дані можуть відображати її (мети) ціннісний зміст

Робота з оцінювання первинних оперативно-розшукових даних містить наступні етапи: загальне ознайомлення зі змістом даних; визначення відносності та цінності отриманих даних; зіставлення отриманих даних з відомостями, отриманими з інших джерел по тому ж об'єкту оперативного інтересу; аналіз і визначення ступеня достовірності даних; виокремлення раніше невідомих відомостей, що підлягають уточненню або перевірці; узагальнення відомостей і підготовка за необхідності аналітичних звітів для внутрішнього або зовнішнього користування.

Найбільш значущими критеріями первинних оперативно-розшукових даних є такі їх якісні характеристики, як надійність інформаційного джерела, відносність даних і пов'язана з ними вірогідність, цінність, своєчасність.

Офіцеру кримінальної поліції слід розрізняти такі якості первинних оперативно-розшукових даних як належність та корисність, враховуючи, що належність даних – це

їхня інформаційна приналежність (відповідність) певному завданню, що вирішується оперативним підрозділом, в той час як корисність вказує на перспективність використання отриманих даних у вирішенні цього завдання або на наявність або відсутність необхідності фіксації отриманих оперативних даних у певних обліках Національної поліції для подальшого користування.

Під час визначення відносності первинних оперативно-розшукових даних увага повинна звертатися на наявність в них відомостей про факти або події, що мають ознаки протиправної поведінки окремих осіб, приготування, замаху або закінченого кримінального правопорушення та відношення цих подій до компетенції підрозділу кримінальної поліції.

Цінність первинних оперативно-розшукових даних залежить, у першу чергу, від того, наскільки повно в них висвітлено непрямі або прямі ознаки протиправних дій будь-якого суб'єкта, що відповідають об'єктивним ознакам процесу підготовки або вчинення кримінального протиправного правопорушення, а також своєчасність отримання даних. Особливу цінність набувають первинні оперативно-розшукові дані, що дозволяють своєчасно здійснити превентивні заходи, спрямовані на ліквідацію умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Слід також зважати на те, що частина отриманих первинних оперативно-розшукових даних, які не є результатами виконання конкретного завдання оперативного підрозділу, вимагають попереднього аналізу на відносність та підлягають подальшому визначенню їх цінності, основною характеристикою якої є надійність, точність, своєчасність і достовірність (істинність) даних.

У загальному трактуванні під достовірними (істинними) слід розуміти дані, що несуть у собі інформацію без перекручувань, тобто в ідеалі отримані від першоджерела. Як правило, достовірність даних характеризується: надійністю джерела; ступенем відповідності даних дійсності; ступенем ймовірності (можливості) існування зазначених деталей подій; ступеня суперечливості отриманих даних; ступеня співвідношення отриманих даних з наявними.

Якісний показник «важливості» первинних оперативно-розшукових даних відображає їх значущість, а іноді й фундаментальність під час прийняття організаційно-тактичних рішень.

Істотне значення під час оцінювання первинних оперативно-розшукових даних має врахування їх можливої неправдивої інформаційної спрямованості, – так званої «дезінформації». Ретельний аналіз змісту таких відомостей може розкрити їх справжню мету й задум осіб, що підготовляють або вчинили кримінальні правопорушення. Викрите навмисне дезінформування оперативного підрозділу може стати ключем визначення справжньої мети «витоку» неправдивої інформації і «провідником» встановлення істинних мотивів дій дезінформатора.

У зв'язку із зазначеним вище такий критерій оцінки первинних оперативно-розшукових даних, як своєчасність, безсумнівно є одним із найважливіших через прив'язування змісту отриманих відомостей до часової шкали конкретної події (подій), що становить оперативний інтерес. Своєчасними слід вважати дані, які не втратили цінності до моменту їх отримання, аналізу і, найголовніше, прийняття організаційно-тактичного рішення.

Ступінь насиченості первинних оперативно-розшукових даних ознаками відображеної в них досліджуваної дійсності характеризує термін «повнота» і характеризується інформаційною достатністю для прийняття відповідних рішень підрозділами кримінальної поліції.

Висновок. Цілком зрозуміло, що значення ретельного оцінювання первинних оперативно-розшукових даних для вирішення завдань забезпечення правопорядку Національною поліцією є чималим. Результати правильного підходу в роботі з отриманими оперативним шляхом даними кладуться в основу планування оперативно-розшукової

діяльності як з точки зору дотримання законності під час проведення оперативно-розшукових заходів, так і в ході визначення тактичної складової зазначених заходів.

Слід також зазначити, що процес оцінювання первинних оперативно-розшукових даних не повинен бути відірваним від реальної дійсності середовища функціонування підрозділів кримінальної поліції і проводитися без урахування й розуміння причинно-наслідкових зв'язків подій і явищ, відображених у них.

Таким чином, оцінювання первинних оперативно-розшукових даних працівником кримінальної поліції слід розглядати як процес їх наукового вивчення та пояснення шляхом аналізу окремих складових частин і властивостей отриманих даних, спрямованих на прийняття управлінського (занесення оперативно-розшукових даних до відповідних обліків Національної поліції) або організаційно-тактичного рішення (підготовка і проведення ОРЗ або НС(Р)Д).

Одержано 19.10.2020

УДК 328.185

Андрій Миколайович ХАНЬКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Анна Сергіївна ГЕЙКО,

курсантка 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФОРМИ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Корупція – одна з найбільш гострих проблем, які існують в нашому суспільстві. Для будь-якої держави корупція є загрозою, але найголовніше - підриває довіру громадян до органів влади і тих проблем, якими влада повинна займатися. Корупція більше синтетичне соціальне або кримінологічне поняття, чим правове, тому її потрібно розглядати не як конкретний склад правопорушення, а як сукупність споріднених видів діянь.

Сьогодні корупція серед працівників Національної поліції України (далі – НПУ) є відносно масовим, стійким явищем, що має властивість соціальної обумовленості, динамічність структурного розподілу, соціальну детермінованість.

Особливостями корупції працівників НПУ є: високий рівень латентності; підвищена громадська небезпека; корислива спрямованість; володіння суб'єктів правопорушення знаннями кримінального та кримінального процесуального законодавства; наявність у правопорушників спеціальних навичок, які сприяють приховуванню правопорушень й утрудняють їхнє розслідування.

Корупція серед працівників НПУ різноманітна в своїх проявах. Нерідко вона проявляється, з одного боку, у використанні працівниками поліції свого статусу для отримання незаконних переваг (продажність), а з іншого – у наданні іншим особам таких переваг з корисливою метою.

Під корупцією в НПУ слід розміти підкуп, будь-яке інше протиправне використання працівниками НПУ свого статусу (посадового положення) для незаконного отримання будь-яких переваг (майна, прав на нього, послуг або пільг майнового характеру) для себе або незаконне надання переваг будь-яким іншим особам, діючи особисто або через посередників незаконним шляхом.

Залежно від ступеня суспільної небезпеки корупцію в НПУ можна розділити на дисциплінарну, адміністративну і кримінальну.

Кожна зазначена категорія працівників НПУ має свої певні функції і має спеціальним переліком повноважень, що в свою чергу впливає на їх можливості чинити протиправні дії корупційного характеру.

Залежно від посадового положення і обсягу повноважень суб'єктів корупційних відносин можна виділити «низову» (серед рядового і молодшого начальницького складу поліції) і «верхівкову» корупцію (серед середнього, старшого і вищого начальницького складу НПУ).

Можна виділити також систематичну й епізодичну корупцію. Систематична корупція передбачає наявність високого ступеня міжособистісного спілкування між корупціонером і особою, яка зацікавлена в отриманні якихось послуг від працівника НПУ. Такі корупційні зв'язки походять не від випадку до випадку, а здійснюються на постійній основі. Епізодична корупція становить собою окремі діяння корупційного характеру, що періодично здійснюються працівниками НПУ з метою особистого збагачення (міжособистісні зв'язки при цьому обмежуються одним випадком).

Залежно від протиправної корупційної активності працівників НПУ її можна розділити на активну і пасивну. Істотним моментом активної корупції є те, що працівники НПУ здійснюють ініціативно конкретні дії для отримання незаконної винагороди від фізичних або юридичних осіб. Пасивна корупція проявляється у протиправній бездіяльності працівника НПУ, в невиконанні або повільності виконання своїх посадових обов'язків з метою отримання незаконної винагороди. Бездіяльність працівника НПУ є умовою для виникнення корупційних стосунків, і така бездіяльність оплачується зацікавленою особою.

Висновок. Таким чином, наявність корупційних проявів у системі органів і підрозділів НПУ, що передусім мають характер цивільно-правового делікту, дисциплінарного проступку, адміністративного правопорушення або кримінально караного діяння, вимагає широко використання заходів протидії їм, і, передусім, спеціальних превентивних заходів.

Одержано 09.10.2020

УДК 343.985.2

Андрій Миколайович ХАНЬКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Єгор Володимирович КОЗУБСЬКИЙ,

курсант 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЛАСНОГО СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ПІДРОЗДІЛАМ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У сучасних умовах соціально-економічного стану України однією з основоположних загальнодержавних задач є укріплення порядку та протидія кримінальній протиправності.

Через певні складнощі в державі, пов'язані з криміногенною ситуацією, стає вкрай необхідним визначення нових шляхів вдосконалення системи протидії кримінальним правопорушенням та, у зв'язку із цим, вдосконалення роботи працівників кримінальної поліції. Серед актуальних напрямів, що спроможні покращити стан криміногенної обстановки в Україні, є і залишається до цих пір проблема ефективного використання можливостей гласної допомоги громадян оперативно-розшуковій діяльності (далі – ОРД) оперативних підрозділів.

Вивчення й аналіз юридичної та спеціальної літератури дозволяє зробити висновок про ще недостатність наукового висвітлення питань гласного сприяння громадян оперативним підрозділам.

Чинне оперативно-розшукове законодавство, на жаль, регламентує порядок гласного сприяння громадян органам і підрозділам, що здійснюють ОРД, поверхнево та недостатньо, й не відповідає сучасним потребам практики протидії кримінальній неправності, що, безсумнівно, потребує вдосконалення.

У практиці ОРД гласне сприяння передбачає відкриту участь осіб у підготовці та проведенні окремих оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій, та може бути разовим або тривалим.

До числа осіб, які надають разову допомогу підрозділам кримінальної поліції, належать різні спеціалісти різного профілю знань, перекладачі та інші категорії. Громадяни як представники громадськості можуть надавати допомогу підрозділам кримінальної поліції під час проведення контрольованих поставок та закупок, візуальному спостереженні, наведенні довідок, ототожненні особистості та інших заходів, результати яких можуть гласно використовуватися, а дані особи – виступати в якості свідків у кримінальному провадженні.

Важливо й те, що гласне сприяння громадян діяльності підрозділів, які здійснюють ОРД, є показником взаємодії інституту громадянського суспільства з Національною поліцією у вирішенні правоохоронних завдань.

На законодавчому рівні гласне сприяння громадян закріплене в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1].

У статті 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» закріплена можливість оперативних працівників кримінальної поліції «опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу» (п. 1 ч. 1); «отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави (п. 15 ч. 1); «використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать (п. 16 ч. 1).

Відповідно до ч. 2 ст. 11 «Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності» за бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва.

Висновок. Таким чином, на наш погляд, до кола основних проблем правового регулювання гласної допомоги громадян підрозділам кримінальної поліції, можна віднести:

- відсутність у законі про ОРД пояснення поняття та змісту терміну «гласне сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності» [2, с. 14];
- неврахування гласної форми сприяння громадян підрозділам, що здійснюють ОРД;
- невизначеність правового статусу громадян, що сприяють оперативним підрозділам гласно.

Список бібліографічних посилань

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 09.09.2020).
2. Отрудько В.І. Сприяння громадян підрозділам кримінальної поліції під час протидії злочинам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 20 с.

Одержано 09.10.2020

УДК: 343.137.5

Руслан Юрійович ЦУКАНОВ,

курсант 4 курсу факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ФАКТОРИ, ЩО МОЖУТЬ БУТИ ПСИХОЛОГІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Під час досудового розслідування кримінального провадження неповнолітня особа вперше стикається з правоохоронною системою. Тому дотримання основних принципів здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх сформульовані у ч. 2 ст. 484 КПК України де зазначено, що під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього [1].

Також КПК України передбачає додаткові гарантії дотримання прав неповнолітнього потерпілого/свідка кримінального правопорушення: 1) залучення законних представників, якими можуть бути батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній; 2) залучення психолога, педагога, у разі потреби — лікаря; 3) проведення опитування у режимі відеоконференції; 4) часові обмеження: опитування неповнолітнього потерпілого або свідка не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом — понад дві години на день; 5) особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність надавати правдиві показання, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання [1].

Водночас, передбачаються спеціальні вимоги до суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження. Так, кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, у тому числі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим і дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування та керівником органу дізнання на здійснення досудового розслідування щодо неповнолітніх [2, 3]. Причому наявність відповідної психологічної або педагогічної освіти у слідчого, дізнавача або судді не є обов'язковим критерієм закріплення їх за лінією неповнолітніх.

Психологічний стан неповнолітнього в силу його віку значно відрізняється від стану дорослих. Загальновідомо, що неповнолітній характеризується нерозвиненістю психологічного та фізіологічного станів, відсутністю досвіду соціального спілкування, нездатністю правильно оцінювати життєві ситуації, зокрема і з точки зору закону. Підлітки через свій особливий психофізіологічний стан, зумовлений віковими характеристиками (чинниками), можуть вступати у конфлікт із суспільством, що найчастіше проявляється у вчиненні кримінального правопорушення.

Існує ряд внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. Внутрішні фактори пов'язані із індивідуально-психологічними особливостями дітей, а зовнішні – із умовами проведення слідчих розшукових

дій. Тому на нашу думку, факторами, які можуть бути психологічно небезпечними для неповнолітньої особи під час досудового розслідування, можна визначити:

1) психологічний вплив, застосований через метод наказу. Суть даного методу полягає в підкоренні особи. Як відомо, неповнолітні дуже гостро сприймають накази, що може потім негативно відобразитись на наданні показань від неповнолітнього;

2) вторинне психотравмування дитини під час додаткових чи повторних допитів або інших слідчих (розшукових) дій;

3) однаковий підхід зі сторони слідчого, дізнавача до кожного неповнолітнього. Кожен підліток різний і до кожного потрібно знаходити індивідуальний підхід, у іншому випадку це може нанести шкоду неповнолітньому;

4) неправомірний психологічний вплив інших учасників слідчої (розшукової) дії, які залучаються слідчим, дізнавачем.

Саме тому пропонуємо варіанти дій для мінімізації негативного впливу факторів, які можуть бути психологічно небезпечними для неповнолітнього під час досудового розслідування: 1) ретельна підготовка та планування проведення слідчих (розшукових) дій; 2) уникнення вторинного психотравмування дитини під час проведення повторного або додаткового допиту; 3) використання методики «Зелена кімната», яка зможе забезпечити: відмежування учасників, які можуть впливати на дитину; забезпечення комфортного та безпечного для дитини середовища; 4) залучення до проведення слідчих (розшукових) дій психолога, який допоможе встановити психологічний контакт з дитиною.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 01.11.2020).

3. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, Наказ МВС України №570 від 06.07.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>

4. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20.05.2020 №405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>

Одержано 13.11.2020

УДК 343.73

Сергій Анатолійович ЧИЖ,

кандидат юридичних наук,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ОПЕРАТИВНОМУ ОБСЛУГОВУВАННЮ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Ефективне функціонування провідних галузей економіки України, визначених на державному рівні з урахуванням рівня розвитку й структури продуктивних сил, національних традиції, природно-ресурсного потенціалу повинно забезпечити прискорення розвитку базових галузей національної економіки, сприяти позитивним структурним зрушенням в економіці, диверсифікації та зниженню енергоємності виробництва з метою підвищення добробуту громадян країни. Забезпечення ефективного функціонування провідних галузей економіки України повинно здійснюватися шляхом державного втручання в економічні процеси [1, с. 144]. Однак, така діяльність держави не дасть необхідних результатів якщо при цьому не здійснювати належний контроль за додержанням законності економічних процесів, які відбуваються в галузях економіки України.

Ефективність протидії економічній злочинності безпосередньо залежить від своєчасного отримання повної та достовірної інформації щодо процесів, які відбуваються в відповідній галузі економіки. Одним із ефективних шляхів реалізації вказаної діяльності є здійснення оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, однак на сьогодні вказана діяльність підрозділів кримінальної поліції, з багатьох причин, здійснюється не на належному рівні. Однією із причин низької якості здійснення обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки є не повна відповідність, вказаному напряму діяльності, структури та штату таких підрозділів, а також функціонального забезпечення працівників таких підрозділів щодо виконання таких функцій.

Перш ніж перейти вивчати питання обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, існує необхідні відповіді на питання, які саме галузі економіки існують в Україні, та які з них відносяться до сфери контролю підрозділів кримінальної поліції?

Визначення поняття «галузь економіки» надано у ст. 260 Господарського кодексу України, зокрема це - сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності [2]. При цьому положення кодексу не надають перелік таких галузей.

Першим нормативно-правовим актом у якому було надано перелік галузей економіки був наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 19.07.2002 № 13 «Про затвердження Нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки» до якого було включено такі галузі:

- машинобудування;
- металургійна і гірничодобувна промисловість;
- хімічна промисловість;
- легка промисловість;
- деревообробна промисловість;
- виробництво біомінеральних добрив на основі бурого вугілля;
- вугільна галузь - підземні роботи;
- торгівля, громадське харчування та побутове обслуговування населення;
- освіта, наука, культура;
- агропромисловий комплекс;
- промисловість будівельних матеріалів;
- електроенергетика;
- вугільна промисловість - виробництво вугільних та інших брикетів;
- автомобільний транспорт;
- хлібопекарське та кондитерське виробництво.

Пізніше, розпорядженням Кабінету міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р. «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» було визначено пріоритетні галузі економіки, зокрема:

1. Агропромисловий комплекс за напрямами – виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення.

2. Житлово-комунальний комплекс за напрямами: створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері тепlopостачання, централізованого водopостачання та водовідведення.

3. Машинобудівний комплекс за напрямами – виробництво нових та імпортозаміщуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів.

4. Транспортна інфраструктура за напрямками – будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури.

5. Курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками – будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

6. Переробна промисловість за напрямком – імпортозаміщуюче металургійне виробництво [3].

Аналіз чинного законодавства показав, що жоден інший нормативно-правовий акт не надає перелік галузей економіки. А проаналізовані нормативно-правові акти не надають повного переліку галузей економіки. Зокрема, наприклад, у переліку відсутні такі важливі для економіки галузі як: інформаційно-телекомунікаційна галузь; паливно-енергетичний комплекс тощо.

Виходячи з вказаного можна дійти до висновку, що станом на сьогодні, жодним нормативно-правовим актом не визначено вичерпного переліку галузей економіки, що само по собі негативно впливає на стан організації оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки.

Список бібліографічних посилань

1. Петришина Н.В. Пріоритетні галузі економіки України: стан та перспективи розвитку. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2015. Вип. 27. С. 136-145.

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 20.10.2020).

3. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-р#n7> (дата звернення: 20.10.2020).

Одержано 26.10.2020

УДК 343.9

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ЗЛОЧИННІСТЬ

Вся світова спільнота схвилювана ситуацією, що склалася у зв'язку із стрімким поширенням в світі гострої респіраторної хвороби COVID-19. Ця проблема, перш за все, має вирішуватись в області медицини, однак її наслідки накладають відбиток практично на всі сфери суспільного життя. Пандемія неминуче вплинула і на злочинність, як невід'ємну складову суспільних відносин в державі, стала суттєвою загрозою її національній безпеці.

За даними Європолу, від початку пандемії стрімко збільшилась кількість випадків продажу підроблених лікарських засобів (протималарійна група) та вітамінів, фальсифікованих захисних масок, дезінфікуючих засобів. За словами керівника Європолу «... такі активні дії криміналітету під час кризи становлять особливу загрозу та є небезпечними для людей».

Інтерпол застерігає, що обмежувальні заходи під час пандемії коронавірусу призвели до зростання кількості злочинів проти дітей, скоєних на сексуальному підґрунті. Так, за даними правоохоронних органів, серед факторів, які спричинили такі наслідки, спостерігається закриття шкіл на карантин та переведення навчання у віртуальне

середовище, збільшення часу, який діти проводять в інтернеті, обмеження на міжнародні поїздки та репатріацію іноземців і обмежений доступ до суспільних служб підтримки та педагогічного персоналу, який має вирішальне значення у виявленні випадків сексуальної експлуатації дітей [1].

Голова ООН у своєму відеозверненні наголошує на тому, що з початку спалаху COVID-19 ускладнилось становище жертв контрабанди «живого товару». Через пандемію мігранти стали ще більш беззахисними перед загрозою торгівлі людьми.

В Україні також спостерігається зміна показників злочинності. У березні – липні 2020 року за офіційними даними міністерства внутрішніх справ рівень злочинності знизився на 30%, Перш за все, це стосується квартирних крадіжок, грабежів, розбоїв, хуліганств, умисних вбивств, тілесних ушкоджень та інших видів кримінальних правопорушень.

Зниженню рівня злочинності під час «суворого карантину» з одного боку сприяло те, що люди були «заковані» в межах своїх квартир, та закриттям торгівельно-розважальних закладів, магазинів, зупиненням руху громадського транспорту і т.п., а з іншого – посиленням контролю з боку правоохоронних органів за громадським порядком та збільшенням кількості працівників поліції на вулицях у зв'язку із забезпеченням дотримання карантинних заходів.

Але в подальшому як працівники правоохоронних органів, так і науковці прогнозують можливий сплеск злочинності. На основі аналізу статистичних даних та огляду наукової літератури можна передбачити деякі тенденції її розвитку та змін.

Зростання рівня кіберзлочинності. Карантинні заходи, які були запроваджені на території України в березні 2020 року і частково діють на сьогоднішній день, сприяли збільшенню кількості кримінальних правопорушень, які вчиняються з використанням комп'ютерної техніки, інформаційних технологій і глобальних мереж. Криза мала вплив не лише на законослухняних громадян, а й на злочинців, які швидко адаптувалися до суспільних реформацій і перейшли в «онлайн». Причини цьому різні, вони, в основному, пов'язані з такими факторами:

- по-перше, більшість офісних працівників почали виконувати свою роботу віддалено, а захист інформації на домашніх комп'ютерах в рази нижчий, ніж в корпоративних офісних системах, що безумовно сприяє витоку інформації і підвищує імовірність використання її в неправомірних цілях;

- по-друге, у зв'язку із збільшенням запитів у мережі з тематики коронавірусу, інтернет заповнили ютуб-канали та сайти з інформацією щодо вірусу та порадами, як запобігти зараженню, ідентифікувати та вилікувати ковід в домашніх умовах і т.п. Ця інформація часто є неправдивою, а злочинці вимагають паролі, коди та реквізити банківських рахунків і карток для оплати за користування контентом;

- по-третє, в рази збільшились покупки товарів загального вжитку та ліків онлайн з оплатою за допомогою банківських карток, що також підвищує ризик фінансових махінацій в мережі Інтернет.

Збільшення кількості шахрайств як з використанням інтернет-технологій, так і без такого. В епоху криз та соціальних змін психіка громадян дещо розбалансована, вразлива внаслідок дії численного кола зовнішніх і внутрішніх негативних факторів. Це використовується злочинцями на свою користь і значно полегшує вчинення злочину, передбаченого ст. 190 КК України : «Шахрайство, заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою».

Шахраї миттєво реагують на зміну обстановки і викривають слабкі місця населення, використовуючи їх в злочинних цілях. Так, останнім часом на багатьох товарах з'являються позначки «проти коронавірусу», «доведена ефективність від коронавірусу», «антибактеріальний ефект» і т.п., через що необґрунтовано значно підвищується їх вартість. Крім того, почастишали випадки потрапляння сторонніх осіб в дім під виглядом медичних або соціальних працівників, які пропонують придбати ті чи інші товари нібито для попередження або лікування коронавірусу чи надати певні послуги з цим пов'язані.

Збільшення кількості кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, зокрема передбачених ст. 305, 306, 321-1, 321-2, 325 Кримінального кодексу України. Пояснення цьому криється, перш за все, в дефіциті, який виникає на фоні паніки серед населення, коли люди закупають ті або інші види ліків через страх можливого дефіциту, що і викликає попит на використання закордонних препаратів, на чому знову ж таки «вчасно» наживаються злочинці шляхом ввезення на територію України фальсифікованих лікарських засобів або ж підроблення їх і збуту безпосередньо в Україні.

Крім того, науковці говорять про поширення випадків вандалізму та мародерства, особливо в нічний час, оскільки низка приміщень залишиться без належної (а подекуди й зовсім не існуючої) системи охорони. Правоохоронні органи не завжди зможуть фізично впоратися із додатковим навантаженням та збільшенням кількості злочинів, що вчиняються у стані алкогольного сп'яніння, оскільки рівень споживання алкоголю за період карантину значно підвищився (дехто вбачає в алкогольних напоях порятунк від коронавірусної інфекції, хтось обирає алкоголь як засіб зняття стресу тощо) та ін [2, с.37].

Висновок. Пандемія накладає негативний відбиток на всі суспільні процеси, перш за все, економічні. Карантинні заходи значно вплинули на економіку держави та, відповідно, знизили добробут практично кожного з її громадян, що може стати передумовою сплеску корисливо-насильницької злочинності. Однак, її наслідки імовірно проявляться в майбутньому і стосуватимуться вони не лише зміни показників злочинності або появи нових видів кримінальних правопорушень. Ця проблема більш глибока і масштабна. До її наслідків можна віднести і недоліки дистанційного навчання у школах, до якого вони явно не були готовими, і залежність від гаджетів, яка виникла або посилилась у зв'язку із карантинними обмеженнями, погіршення стану здоров'я дітей, через гіподинамію, зростаючий рівень насильства в сім'ї та збільшення кількості розлучень під час пандемії, так звані «постковідні депресії», психічні розлади, збільшення кількості суїцидів та багато інших проблем, причини яких криються в зміні соціальної обстановки сучасного суспільства перехідного типу у зв'язку із пандемією *COVID-19*.

Список бібліографічних посилань

1. Обмежувальні заходи під час пандемії корона вірусу призвели до зростання кількості злочинів проти дітей, скоєних на сексуальному підґрунті. Електронний ресурс: <https://suspilne.media/61327-pandemia-prizvela-do-zbilsenna-seksualnih-zlociniv-proti-ditej-interpol/> (дата звернення: 07.11.2020).
2. Калініна А.В. Вплив світової пандемії коронавірусу на стан злочинності. Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну: зб. тез доп. наук.-практ. конф. присвяченої пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора, Олега Михайловича Литвака (23 квітня 2020 р., м. Харків). Харків. ХНУВС, 2020. С. 36-38

Одержано 12.11.2020

УДК 343.8

Артем Євгенович КРИЩЕНКО,

кандидат юридичних наук,
начальник Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми
Національної поліції України

Владислав Володимирович ШЕНДРИК,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМИ ВНУТРІШНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРЕВЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Аналіз основних положень нормативно-правових актів, які регламентують оперативно-розшукову діяльність чи мають опосередковане відношення до неї, а також огляд наукової літератури, дозволив зробити висновок про те, що одним із важливих суб'єктів оперативно-розшукової превенції кримінальних правопорушень, які взаємодіють з оперативними підрозділами Національної поліції, є працівники неоперативних підрозділів поліції. Що стосується означеної категорії, то одразу зазначимо, що серед неоперативних підрозділів поліції працівники кримінальної поліції з метою оперативно-розшукової превенції кримінальних правопорушень найчастіше взаємодіють зі слідчими. Це може відбуватися в рамках розслідування кримінального провадження та на стадії реалізації матеріалів оперативної розробки.

Наступним за значимістю підрозділом поліції, з яким найчастіше взаємодіють оперативні працівники у процесі оперативно-розшукової превенції кримінальних правопорушень, є служба дільничних офіцерів поліції.

Черговим підрозділом поліції, який відіграє важливу роль у процесі оперативно-розшукової превенції кримінальних правопорушень, є патрульна поліція. На практичному рівні ефективним напрямком оптимізації взаємодії оперативних підрозділів поліції з патрульною поліцією є регулярне проведення спільних інструктажів з працівниками, які заступають на службу, з метою доведення до останніх оперативної обстановки та критеріїв відбору інформації, яка становить інтерес.

Згідно з результатами анкетування працівників оперативних підрозділів поліції, значна частина опитаних респондентів виділяє серед суб'єктів взаємодії підрозділи реєстраційної та міграційної роботи. Це пов'язано з тим, що до їх компетенції відноситься взаємодія з іншими підрозділами МВС України з питань превенції кримінальних правопорушень, пов'язаних із перебуванням іноземних громадян на території держави; участь у доведенні до об'єднань іноземних громадян інформації про основні положення правил перебування іноземних громадян на території України та заходах безпеки, дотримання яких необхідно для запобігання вчиненню відносно них правопорушень; порушення питання перед компетентними органами про виселення за межі Держави іноземних громадян і осіб без громадянства, які незаконно проживають на території України або порушують встановлені для них правила перебування, а також у випадку вчинення ними правопорушення; виявлення і використання інформації про попередні правопорушення або заняття протиправною діяльністю іноземних громадян для вирішення питання про заборону їм повторного в'їзду на територію України.

Метою превентивної взаємодії оперативних підрозділів з поліцією охорони є отримання у найкоротший термін інформації про спроби проникнення на об'єкти, які перебувають під охороною, про умисне пошкодження охоронної сигналізації, а також про

пов'язані з цим обставини. У свою чергу, працівники оперативних підрозділів інформують працівників означеної служби про способи вчинення злочинних дій на об'єктах охорони.

Під час оперативно-розшукової превенції кримінальних правопорушень оперативні підрозділи Національної поліції також взаємодіють з черговими частинами, до яких цілодобово надходить різнопланова інформація, зокрема та, яку можна використати для превенції протиправних кримінально-караних діянь. На жаль, результати дослідження свідчать, що цей ресурс використовується не в повній мірі.

Ще одним суб'єктом превентивної взаємодії є підрозділи дозвільної системи, які повинні: систематично обстежувати об'єкти, перевіряти і допускати осіб до роботи, пов'язаної з придбанням, зберіганням, обліком, охороною, перевезенням і використанням вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, видають відповідні дозволи для подальшого контролю, а також проводити профілактичні заходи з попередження зловживань і порушень встановлених правил дозвільної системи, притягнення винних осіб до відповідальності згідно із діючим законодавством України; виявляти порушення дотримання встановленого порядку придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення зброї та бойових припасів до неї, встановлювати причини та умови, що сприяють здійсненню цих порушень і вживають заходів до їх усунення та ін. Наведені можливості підрозділів дозвільної системи підкреслюють важливість взаємодії з ними оперативних служб, особливо підрозділів карного розшуку.

Особливого значення у час стрімкого розвитку технологій набуває належна організація превентивної взаємодії з експертно-криміналістичними підрозділами. Попередження злочинів тут має дещо незвичайну форму, оскільки за допомогою вказаних підрозділів оперативні працівники запобігають і припиняють вчинення нових злочинів особами, які вже вчинили злочини і залишили матеріальні чи нематеріальні сліди.

Таким чином, підбиваючи підсумки щодо наведеного, хочемо зазначити, що добре налагоджена внутрішня взаємодія є одним із важливих чинників підвищення ефективності оперативно-розшукової превенції кримінальних правопорушень.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.36

Ірина Ігорівна ШИНКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, професор,

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів
факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Ігор Ростиславович ШИНКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри права

Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕНЬ, ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сумісна діяльність оперативних та слідчих підрозділів НПУ зумовлюється взаємозв'язком оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу. Взаємозв'язок ОРД і кримінального процесу – це відношення їхньої залежності один від одного як самостійних діяльнісних систем, що проявляється в об'єкті їх спрямування, в меті та завданнях, засобах здійснення, у взаємодії їх суб'єктів й отриманих результатах [1, с. 66].

Питанням взаємодії слідчих та оперативних підрозділів було приділено чимало уваги у дослідження багатьох вчених таких, як О.В. Баулін, Ф.Ю. Бердичевський,

І.М. Гуткін, А.Я. Дубинський, Л.М. Карнєєва, О.М. Ларін, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький, В.М. Тертишник, М.Є. Шумило та ін. Проте, окремі організаційні та процесуальні особливості виконання доручень слідчого оперативними підрозділами залишаються дискусійними. Усе це певною мірою знижує ефективність проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами, що не може негативно вплинути на якість досудового розслідування загалом.

Зазначимо, що згідно КПК України не передбачено конкретних форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, а вказує лише на один вид взаємодії шляхом виконання доручення.

Згідно з нормативно-правовими актами оперативні підрозділи повинні виконувати доручення слідчих у відповідності з такими нормами закону:

1) доручення на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в порядку ч. 3 ст. 40 КПК;

2) доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом згідно з ч. 3 ст. 41 КПК та п. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

3) виконує письмові доручення слідчого (дознавача) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого (дознавача) згідно з підпунктом 4 пункту 9 розділу II Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575; у розділі VI;

4) під час досудового розслідування злочинів слідчий дає уповноваженим оперативним підрозділам поліції письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій згідно з пунктом 1 розділу VI Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 [2, 3, 4].

Закон не встановлює перелік слідчих (розшукових) дій, здійснення яких може бути покладено на оперативні підрозділи. В науковій літературі з цього питання існують різноманітні судження. Не вдаючись до їх аналізу, вважаємо, що слідчий вправі доручати оперативним підрозділам такі слідчі (розшукові) дії, проведення яких він особисто своєчасно виконати з яких-небудь причин не має можливості, або коли виникає необхідність одночасного провадження декількох дій. Закон також не передбачає строку виконання доручення слідчого, а це іноді призводить до того, що вони виконуються несвоєчасно, в результаті чого втрачають зміст. Такий строк визначений лише у відомчому порядку, а саме строк здійснення повинен зазначатися безпосередньо у дорученнях згідно з пунктом 6 розділу VI Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 [4]. Тому, вважаємо необхідним доповнити ч. 3 ст. 114 КПК положенням такого змісту: «Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом у термін визначений у дорученні та може бути подовжений при погоджується зі слідчим (дознавачем), який дав доручення».

Вважаємо, що виконання доручень слідчого, як форма взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у кримінальному провадженні, є вихідним та потребує постійно нормативно-правового вдосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Погорецький Н.А. Взаимодействие следователя и органа дознания в процессе расследования преступлений / Н.А. Погорецький // Весы Фемиды. № 1 (13). 2000. С. 66–69.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Центр навч. л-ри, 2012. 292 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 1993. № 35. Ст. 358.
5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [Електронний ресурс] : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

Одержано 26.10.2020

УДК 343.132. (094.5.072) (477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Побудова в Україні правової держави, яка в якості необхідних умов свого існування передбачає захист прав, свобод та інтересів особи, визнання державою цінності інститутів громадянського суспільства, знаходить безпосереднє відображення в структурних реформах царини правоохоронної діяльності, оборонного сектору, здійснення правосуддя тощо. Одним із напрямів здійснюваних змін є радикальна оптимізація та синхронізація кримінального процесуального та оперативного-розшукового законодавства, що відобразатиметься у подальшому на практиці їхнього застосування. Кардинальні зміни у суспільстві та державі, що відбулися після поновлення Україною своєї незалежності, потребують, у тому числі, синхронізації процесуальної та оперативної діяльності відповідних державних органів. Із прийняттям у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України процедура кримінального судочинства зазнала значних і концептуальних змін. Для процедурного удосконалення та ефективного практичного впровадження в практичну діяльність приписів КПК України було прийнято низку відомчих нормативних актів. Проте, слід констатувати, що за їхньою допомогою подолати наявні прогалини в правозастосуванні неможливо. Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» було прийнято ще у 1992 році й на даний час є всі ознаки його морального старіння, невідповідності існуючим суспільним та правовим реаліям та зокрема чинному КПК України. Ця невідповідність особливо актуалізувалася протягом останніх років. Така ситуація обґрунтовує необхідність кардинальних змін, а досягнення за рахунок внесення змін до чинного Закону видається недоцільним, що й зумовлює потребу в новому законодавчому акті. Прогалини та неузгодженості законодавства, які з'явилися після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України, стали наслідком недоліків в роботі оперативних підрозділів різних правоохоронних органів і, у першу чергу, Національної поліції, що вилилось у значне погіршення оперативної обстановки в державі взагалі й, зокрема, позначилося зростанням рівня злочинності, особливо тяжких, особливо тяжких та резонансних кримінальних правопорушень та значним збільшенням кількості нерозкритих злочинів.

Нагальна потреба прийняття нового Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» обумовлена не тільки моральною застарілістю чинного закону, а й, у першу чергу, необхідністю узгодження законодавства, яке врегульовує оперативну та процесуальну діяльність, із метою повернення оперативним підрозділам права застосування їхніх можливостей щодо протидії й запобіганню злочинності. На даний момент фактично паралізовано діяльність щодо оперативного супроводження кримінальних проваджень через безпідставне позбавлення самостійності оперативних працівників у прийнятті рішень щодо проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів у кримінальних провадженнях. Така ситуація засвідчує певну вторинність та певний обслуговуючий характер діяльності слідчого оперативними підрозділами, що є не зовсім правильним. Через законодавчу неврегульованість, погодження та санкціонування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій стало проблематичним та тривалим. Цей напрям негативним чином впливає на результативність та ефективність здійснюваних як оперативних, так і процесуальних заходів.

Слід зазначити, що вказані питання набули ще більшої актуальності із набранням чинності Законами України «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про державне бюро розслідувань» та ін. Аналіз криміногенної обстановки дозволяє констатувати значне зростання кримінальних проявів у суспільстві, що зумовлює негайну розробку та запровадження більш ефективних та рішучих засобів протидії, основним із яких має стати новий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», як інструменту впливу на особу, яка вчиняє злочин, на самих ранніх етапах його підготовки, або ж навіть виявлення умислу. Також слід зазначити, що практика Європейського суду з прав людини дозволяє сформулювати певні вимоги до національних систем законодавства щодо використання оперативно-розшукового інструментарію, як комплексу, що тимчасово обмежує права та свободи людини. Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» таким вимогам у повній мірі не відповідає, а внесення до нього змін вбачається недоцільним (про що було відзначено вище), що й зумовлює необхідність прийняття нового законодавчого акту для врегулювання та суттєвого удосконалення відносин у цій сфері.

Доцільно передбачити визначення основних термінів, що повинні використовуватись в ньому. Даний прийом покликаний полегшити праворозуміння і, як результат, подаліше правозастосування розміщених у ньому приписів. У одному із законопроектів, у розділі 1 «Загальні положення» надано дефініцію оперативно-розшукової діяльності. Нею визначено систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Розкрито завдання оперативно-розшукової діяльності, серед яких: 1) пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність осіб (груп осіб) з метою: забезпечення прав і свобод людини, захисту безпеки суспільства та держави; виявлення, запобігання і припинення кримінальних правопорушень; розшуку осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб; встановлення анкетних даних невпізнаних осіб; забезпечення здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження; супроводження негласного розслідування під час кримінального провадження; протидії розвідувально-підривній діяльності спецслужб іноземних держав та організацій; забезпечення діяльності правоохоронних органів та осіб, які сприяють оперативно-розшуковій діяльності на підставах, передбачених законодавством України; 2) отримання інформації про правопорушення, які не є кримінальними, встановлення яких сприяє вирішенню завдань протидії злочинності; 3) отримання інформації про факти та обставини, що не мають ознак кримінального правопорушення, проте, відповідно до законодавства України, потребують перевірки. Порівняно з чинним Законом України «Про ОРД», у законопроекті (стаття 1) завдання оперативно-розшукової діяльності розширені та деталізовані. Замість перерахування маємо чітко виділені групи; зроблено акцент не тільки на реакцію на вчинені та вчинювані протиправні діяння, а й підкреслено роль ОРД у запобіганні протиправним діянням, недопущенні їхнього вчинення через реалізацію профілактичної функції.

Визначено принципи, на яких ґрунтується оперативно-розшукова діяльність: законність; дотримання прав і свобод людини; наступальність; конспіративність; поєднання гласних і негласних заходів; взаємодія з державними органами, населенням, неурядовими або громадськими організаціями; відповідність та адекватність використання оперативно-розшукових заходів ступеню суспільної небезпечності протиправної діяльності. Цей перелік є значно розширеним порівняно з чинним Законом «Про ОРД», в якому зазначаються лише принципи верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.

У законопроекті в розділі 2 визначено підрозділи, уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності, їхні обов'язки та права, межі повноважень,

інформаційне забезпечення ОРД. Пропонується надати можливість здійснення ОРД: 1) Державному бюро розслідувань; 2) Державній прикордонній службі України; 3) Національному антикорупційному бюро України; 4) Національній поліції; 5) відповідним органам доходів і зборів; 6) відповідним органам і установам виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України; 7) розвідувальному органу Міністерства оборони України; 8) Службі безпеки України; 9) Службі зовнішньої розвідки України; 10) управлінню державної охорони. Також пропонується заборонити проведення оперативно-розшукової діяльності підрозділам інших міністерств, відомств, громадським, приватним організаціям і фізичним особам.

У проекті Закону визначається вичерпний перелік підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, чітко визначаються самі оперативно-розшукові заходи та порядок їхнього здійснення, вимоги до документального оформлення, чого не маємо в чинному законі, що й породжує окремі неузгодженості між різними органами, які здійснюють ОРД. Також наявність вказаних вимог спростить подальше підзаконне регулювання даної сфери у відомчих і міжвідомчих нормативних актах (наказах).

Доцільно розділ 3 законопроекту присвятити оперативно-розшуковому провадженню. Визначити стадії ОРД, строки ведення оперативно-розшукових справ, їхнє закриття, використання матеріалів, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності та НС(Р)Д. У чинному законі маємо тільки дві статті, які присвячені лише питанням строків проведення оперативно-розшукових справ (стаття 9-1) і підставам для їхнього закриття (стаття 9-2). Також саме введення до законодавчого акту поняття «оперативно-розшукове провадження» буде важливою новелою, яка вказує на важливість комплексу заходів, здійснюваних у рамках ОРД, і засвідчує їхню процедурну визначеність за аналогією із кримінальним провадженням згідно з приписами чинного КПК України.

Розділи 4 і 5 повинні бути присвячені врегулюванню питань, пов'язаних зі сприянням ОРД; утворювати законодавче підґрунтя для подальшого впровадження механізмів соціального та правового захисту осіб, які здійснюють ОРД, а також осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД; матеріально-технічного та фінансового забезпечення ОРД.

Слід приділити увагу такому актуальному питанню, як контроль за оперативно-розшуковою діяльністю, що орієнтовно визначити в Розділі 6 законопроекту. При цьому слід наголосити, що державний контроль за оперативно-розшуковою діяльністю становить правовий механізм функціонально реалізованих уповноваженими органами та їх посадовими особами напрямів діяльності, що забезпечують дотримання законів, прав та інтересів учасників цієї сфери суспільних відносин. Державний контроль за ОРД може здійснюватися у формі позавідомчого та відомчого контролю. Слід передбачити можливість і форми парламентського, судового та громадського контролю за ОРД. Окрему увагу доцільно присвятити прокурорському нагляду за дотриманням законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (зокрема, у розділі 7). Слід все ж таки визначити суб'єктів прокурорського нагляду, його предмет, межі компетенції прокурорів у цій сфері. Окрім цього, приписи розділу 8 законопроекту повинні створити законодавчий фундамент для координації, взаємодії та міжнародного співробітництва у сфері ОРД.

У проекті Закону (розділ 9) слід приділити увагу питанням здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами під час кримінального провадження; оперативно-розшуковому супроводженню кримінального провадження, зокрема й у судах; питанням використання відповідних матеріалів, отриманих у результаті здійснення цих заходів у кримінальному провадженні та вимогам щодо їх якості.

Доволі детально слід передбачити процедурні моменти. Новий законопроект, на відміну від чинного Закону «Про ОРД», повинен бути схожим на своєрідний оперативно-розшуковий процес, або оперативно-розшуковий кодекс, про що автор пропонує в наукових статтях ще з 2008 року, тобто такий узагальнюючий законодавчий акт нетаємної

частини оперативно-розшукової діяльності. Вказане, у свою чергу, відповідатиме загальним засадам і тенденціям удосконалення чинного КПК України з питань розвитку та удосконаленню й оперативної та кримінально процесуальної діяльності. Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Одержано 12.11.2020

УДК 340.6:341.232

Ірина Іванівна ЯЦЕНКО,

аспірант Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судово-експертна діяльність, як і будь-яка інша суспільна діяльність побудована на ряді керівних ідей, засад, що є основою для успішного виконання судовими експертами своїх прав та обов'язків. М. Я. Сегай із цього приводу наголошує, що судово-експертна діяльність може бути визначена як заснована на конституційних засадах діяльність органів державної влади, юридичних і фізичних осіб із забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною, кваліфікованою, такою, що спирається на досягнення науки і техніки, судовою експертизою [1, с. 31]. Тобто, автор наголошує на важливості визначення не просто принципів як керівних засад судово-експертної діяльності, а саме на конституційних як базових та на яких повинна опиратися діяльність у галузі судової експертизи, у тому числі й міжнародна. Відповідно, важливо першочергово визначитися із базовим понятійним інструментарієм, що дозволить закласти підвалини для формулювання принципів міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи.

Своєю чергою, слушним є вивчення такого поняття як «принцип». Так, категорія «принцип» означає першооснова, першоджерело; основне вихідне положення наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; спосіб створення або здійснення чогось [2, с. 1125]. Принцип – це одна із фундаментальних філософських категорій, що використовується для характеристики суспільних відносин у будь-якій сфері діяльності [3, с. 20]. Принципи, як вказує І. В. Пиріг, можуть належати до науки як певної системи знань, практичної діяльності людини або до її внутрішніх, особистісних характеристик. Принципи окремого різновиду людської діяльності та принципи науки, що її вивчає, не обов'язково мають збігатися [4, с. 106]. У сучасному розумінні вказує В. А. Грушевський, принципи організації й діяльності органів державної влади – це законодавчі, відправні засади, ідеї, положення, що виступають основою формування, організації та функціонування органів публічної влади [5, с. 66]. Відповідно, принципи представляють собою відправні засади будь-якої діяльності у відповідній сфері життєдіяльності.

Що стосується визначення принципів міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи зазначимо, що їх базу складають принципи, визначені у ст. 3 Закону України «Про судову експертизу», а саме: законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [6]. В той же час, інтерес для нас представляють саме принципи міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи як спеціальні. До їх числа ми пропонуємо віднести такі:

– міжнародної правової визначеності – означає, що судові експерти

(спеціалізовані суб'єкти) повинні мати змогу планувати свої дії у відповідності з міжнародними принципами та правилами судово-експертної діяльності, враховувати під час міжнародної взаємодії іноземну усталену практику судових експертиз;

- *науковості* – передбачає використання новітніх досягнень науки та техніки, новітніх розробок у галузі судової експертизи під час міжнародного співробітництва;
- *рівності* – даний принцип має на меті забезпечити рівність судових експертів під час їх співпраці незалежно від того, яким обсягом прав та обов'язків вони наділені;
- *свободи* – передбачає свободу діяльності судових експертів (спеціалізованих суб'єктів) під час міжнародного співробітництва;
- *добросовісності* – означає необхідність судових експертів під час їх міжнародної співпраці чесно та з повною відповідальністю виконувати покладені на них обов'язки.

Запропоновані принципи міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи повинні стати орієнтиром для судових експертів України, а їх правове закріплення відіграє важливу роль у процесі правозастосування та налагодження міжнародної взаємодії, особливо у сучасних умовах євроінтеграції.

Зазначимо, що сьогодні міжнародне співробітництво у галузі судової експертизи перебуває на етапі свого становлення, існує нагальна потреба в удосконаленні чинного законодавства України у вказаній сфері та визначенні пріоритетів міжнародного співробітництва судових експертів. Вітчизняна судово-експертна діяльність повинна йти в часі з міжнародними нормами та принципами та відповідати міжнародним професійним стандартам.

Висновки. Нормативно-правове закріплення принципів міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи дозволить сформувати базу для подальшого правового регулювання міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи, та сприятиме визначенню основних форм та методів здійснення міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи тощо.

Принципи міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи слід визначити як керівні (основоположні) засади, ідеї, що покладені в основу міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи та спрямовані на забезпечення об'єктивної судово-експертної діяльності. Сформульовано такі принципи міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи як: добросовісності, свободи, рівності, науковості, міжнародної правової визначеності.

Список бібліографічних посилань

1. Сегай М. Я. Объект, предмет, природа и система криминалистики. *Теория и практика судебной экспертизы та криминалистики*: зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз). Харків, 2003. Вип. 3. С. 25-32.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Гетьманець О. П. Принципи державного контролю в бюджетному процесі. *Форум права*. 2006. № 1. С. 20-24.
4. Пиріг І. В. Принципи судово-експертної діяльності та їх співвідношення з принципами судової експертології. *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 106-113.
6. Грушевський В.А. Адміністративно-правовий статус регіональних управлінь державної фіскальної служби України : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.07. Харків, 2016. 212 с.
7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 10.11.2020).

Одержано 10.11.2020

СЕКЦІЯ 3.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 657.6

Людмила Анатоліївна БЄЛЯЄВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування

ННІ «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету імені В. Н.Каразіна

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Система управління фермерським господарством має певну кількість елементів та формується з урахуванням вхідної інформації для функціонування господарської діяльності з метою отримання прибутку та вихідного результату, яким є виготовлена продукція. До складу структурних елементів механізму обліково-аналітичного забезпечення управління господарством входять системи обліку, аналізу та контролю, в межах кожної із яких формуються необхідні інформаційні потоки.

Облікова система створює первинну облікову інформацію, що є підставою для прийняття поточних управлінських рішень і виступає основою для складання звітності за різними напрямками, дозволяє розраховувати показники, щодо ефективності діяльності, прогнозні значення та визначати напрями управління фермерським господарством.

Прийняття управлінських рішень не може здійснюватися лише за обліковими даними, їх важливість зростає в процесі їх аналітичної обробки. В межах аналітичної системи на основі даних бухгалтерського обліку формується методика оцінки діяльності фермерського господарства, розраховуються показники, що відображають конкурентні позиції підприємства, здійснюється їх оцінка, формуються прогнозні показники та виявляють можливі напрями і резерви підвищення прибутковості.

Важливу роль у механізмі обліково-аналітичного забезпечення управління господарством відіграє також система контролю. Вона забезпечує контроль за організацією систем облікового та аналітичного забезпечення, достовірністю інформації, своєчасно виявляє відхилення від них. Внутрішній контроль витрат є головним фактором, від якого залежать ефективність діяльності, конкурентоспроможність продукції та послуг, оптимальність реалізації управлінських рішень і є пріоритетним завданням керівництва суб'єкта господарювання.

Внутрішній контроль у фермерських господарствах що характеризується незначним обсягом виробництва і невеликою кількістю працюючих, обмеженістю ресурсів, що є в їх розпорядженні зазвичай здійснюється власником та бухгалтером. Голова виконує задачі пов'язані з окресленням та безпосереднім виконанням стратегічних задач, пов'язаних із загальним напрямом діяльності та розвитку фермерського господарства, а також здійснює контроль за поточною діяльністю. Він сприяє дотриманню фінансової дисципліни, своєчасності фінансово-грошових розрахунків.

На сьогодні основним видом діяльності є виробництво продукції рослинництва і одним з важливих завдань є дотримання технології вирощування культур для отримання максимального врожаю. На рисунку 1 показані об'єкти контролю процесу виробництва продукції рослинництва.

Бухгалтери здійснюють поточний і підсумковий контроль за строками виконання, ефективністю обробки первинних і зведених документів та складання звітності. Для

забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності у фермерських господарствах проводять інвентаризацію активів та зобов'язань відповідно до Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань.

Рис. 1. Об'єкти внутрішньогосподарського контролю процесу виробництва продукції рослинництва

Джерело: узагальнено автором

Інформація повинна характеризуватися певним рівнем аналітичності, тобто бути достатньою для проведення відповідного аналізу; бути універсальною для можливості розрахунку показників, необхідних для прийняття управлінських рішень; забезпечувати можливість її порівняння в різних джерелах; бути достовірною та об'єктивно відображати факти господарські операції; своєчасно надходити для прийняття управлінських рішень; підлягати коригуванню за необхідності; надавати можливість її формалізованої обробки; відповідати встановленому рівню трудомісткості заповнення та оброблення облікових форм; різні типи інформації повинні мати належний рівень взаємної відповідності [1].

В сучасних умовах запровадження карантинних заходів, фермерські господарства нині переживають гостру кризу, яка охопила всю економіку України.

Державні органи та професійні об'єднання працюють над затвердженням програм розвитку агропромислової галузі і безпосередньо підтримки фермерських господарств. Але, слід зазначити, що в сучасних умовах, особливо важливим аспектом є не прийняття програм, а їх виконання та впровадження в практичну діяльність.

За умови отримання відповідних матеріальних та організаційних ресурсів, фермерські господарства здатні значно підвищити свою ефективність та зробити більш значний внесок в економіку країни в цілому, сприятимуть розвитку сільських територій завдяки створенню нових робочих місць і виробничої та соціальної інфраструктури.

Основними напрямками, на які сьогодні необхідно направити зусилля, для підтримки та розвитку фермерських господарств є формування аграрної політики за аналогією країн Економічної співпраці і розвитку, зменшення інвестиційних ризиків сільгоспприємств, протидія агрорейдерству та інвестиціям у захоплення земель сільськогосподарського призначення, розробка пільгової системи страхування, що вирішить не тільки проблему належного пенсійного забезпечення, а й забезпечить соціальний захист у випадку тимчасової непрацездатності, формування готовності і здатності селян до самостійного господарювання шляхом підготовки кваліфікованих кадрів для сільського господарства, здатних здійснювати виробництво на сімейних засадах, завдяки технічному переобладнанню зростає загальна ефективність фермерських господарств.

Список бібліографічних посилань

1. Малярєць Л.М. Обліково-аналітичне забезпечення формування системи контролю витрат підприємства. URL: <https://cutt.ly/egBf1Ra> (дата звернення 05.11.2020).

Одержано 11.11.2020.

УДК [338.124-049.5:616-036.21]:005.336.4(73)

Олена Петрівна БІНИЦЬКА,

кандидат економічних наук, доцент,
проректор з економічних питань
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Олексій Володимирович СИСОЄВ,

кандидат економічних наук,
керівник департаменту ліцензування та акредитації
Київського міжнародного університету

ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ДОСВІД США

Впродовж 2019-2020 рр. проблема забезпечення економічної безпеки стає дуже актуальною, у зв'язку із проблемою світової пандемії COVID-19. Нові світові виклики є важливими для економічної стабільності та безпеки як окремої держави, так і світової спільноти в цілому [2, р. 266].

Тому, сьогодні наукового обґрунтування вимагають сучасні проблеми забезпечення економічної безпеки, запобігання новим викликам та загрозам економічної безпеки та сталого розвитку нашої держави. В даний час відбувається пошук нових концептуальних підходів до формування методів і механізмів, які можуть захистити економічну систему нашої держави, регіонів, підприємств та організацій, що зазнали значних економічних збитків від пандемії COVID-19 та запровадження загальнодержавного карантину.

У середньостроковій та довгостроковій перспективі всі держави будуть змушені формувати політику для адаптації до нових балансів безпеки та економіки в період після закінчення пандемії COVID-19. Пандемія коронавірусу стане однією з найбільших людських катастроф, яка відбулася у світі з часів Другої світової війни. Це буде одним з найважливіших поворотних моментів для внутрішнього соціального, економічного, культурного, політичного життя для зовнішньої політики та міжнародної системи, для всіх національних та міжнародних інститутів економіки та безпеки. Пандемія спричинила не лише проблеми зі здоров'ям, а також світову економічну кризу. Наразі важко уявити, як це лихо вплине на людей, громади і держави та якою буде відповідь національних та глобальних суб'єктів. Однак, що б не трапилось, ясно одне: перспективи, звички, пріоритети та роздуми людей, суспільств та держав щодо соціального життя, економічного розвитку та економічної безпеки будуть змінені.

Окрім проблеми охорони здоров'я, найбільший вплив пандемії матиме на економічну безпеку. Ми всі знаємо, що головною метою будь-якої держави є захист їх громадян від будь-якої загрози. Однак зрозуміло, що коли ми говоримо про безпеку людей чи держави, ми, як правило, маємо на увазі безпеку від зовнішніх загроз, оскільки це суть теорії балансу сил. Сьогодні безпеці людей загрожують не тільки традиційні військові загрози, але й нетрадиційні зміни в навколишньому середовищі, охороні здоров'я, економіці та технологіях [1].

Пандемія коронавірусу вразила економіки всіх країн і глибоко переформатувала схеми витрат та звички людей. Економічні наслідки пандемії будуть надзвичайними. Здається, це завдасть великої шкоди світовій економіці, що можна порівняти лише з наслідками Великої депресії. З великою швидкістю та руйнівними ефектами пандемія різко потрясе всі ринки,

підприємства, компанії та інші економічні інститути. Наприклад, до кінця 2019 р. річний дефіцит уряду США перевищував 1 трлн. дол., а державний борг – приблизно 22 трлн. дол. Ці показники будуть набагато гіршими після закінчення світової економічної кризи, спричиненої пандемією. Крім того, рівень безробіття у всьому світі зростатиме після закриття багатьох малих та середніх підприємств та зменшення податкових надходжень. Іншими словами, важка економічна криза очікує всі країни світу. Хоча деякі уряди можуть управляти кризою, інші матимуть серйозні економічні, соціальні та політичні проблеми [1].

Пандемія COVID-19 багато в чому негативно впливає на добробут окремих членів суспільства, зокрема через зниження економічної безпеки. Стан здоров'я та благополуччя громадян, а також економічні, фізичні, психологічні та соціальні аспекти є основними характеристиками економічної безпеки.

Хоча не існує стандартного визначення економічної безпеки, в основному це поняття визначається як дохід держави та громадян, доступ до таких соціальних виплат, такі як оплачувана відпустка та медичне страхування, а також можливість побудувати успішну кар'єру [3]. У інших визначеннях розуміють це поняття як індивідуальні та колективні трудові права [4]. Незалежно від того, як це визначається, економічна безпека є найважливішим фактором, що визначає добробут суспільства [6].

Як приклад наведемо результати опитування, яке проводилось Національним центром дослідження громадської думки при Чиказькому університеті для Фонду даних США щодо проблеми з економічною безпекою під час пандемії COVID-19. Працівниками Центру було задано таке питання громадянам, «як домогосподарства переживають пандемію, використовуючи показники фізичного здоров'я, економічної безпеки, продовольчої безпеки та зайнятості» [5]. Отримані результати зібрані у квітні та травні 2020 року, демонструють, що:

- незважаючи на зусилля, спрямовані на економічне стимулювання, респонденти відповіли, що 17% домогосподарств у квітні та 16% домогосподарств у травні не зможуть заплатити за незаплановані витрати;
- респонденти відмітили, що приблизно в 27% домогосподарств у квітні-травні хвилювались з приводу достатньої кількості їжі, а 22% домогосподарств повідомили, що не можуть дозволити собі купувати більше їжі, ніж в попередньому місяці. 6% респондентів відповіли, що отримали допомогу продуктами з державних соціальних програм [6].

Для вирішення такої економічної ситуації урядом США було розроблено «Закон про допомогу та економічну безпеку під час пандемії коронавірусу (CARES)», який був прийнятий Конгресом та підписаний президентом 27 березня 2020 р. Це є пакет економічної допомоги на суму понад 2 трлн. доларів. Цей Закон забезпечує швидку та пряму економічну допомогу американським працівникам, сім'ям та малому бізнесу, а також забезпечить збереження робочих місць на підприємствах [7].

Висновок. В умовах пандемії необхідно оперативно та ефективно вирішувати питання з економічної безпеки працівників та держави в цілому. Хоча економічна безпека є визначальним фактором добробуту працівників незалежно від економічних умов, пандемія повинна сприяти розробці стратегій виходу із економічної кризи як на політичному, так і на організаційному рівнях, що дозволить покращити рівень та розподіл доходів та видатків як держави, так і громадян, тому, на нашу думку, доцільно використовувати позитивний досвід США.

Отже, проблеми економічної безпеки та, відповідно, визначення комплексу заходів подолання економічних наслідків світової пандемії COVID-19 сьогодні для нашої держави є пріоритетними.

Список бібліографічних посилань

1. Ataman M. (2020) Pandemic's implications for security, economy. *Daily Sabah*. Apr 08, 2020. URL: <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/pandemics-implications-for-security-economy>.

2. Grigoreva E., Garifova L. (2015) The economic security of the state: the institutional aspect. International Conference on Applied Economics, ICOAE 2015, Procedia Economics and Finance 24 (2015). P. 266–273.
3. Hacker JS. (2018). Economic security. In Stiglitz, J, J Fitoussi and M Durand (eds.), For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP, Chapter 8, OECD Publishing, Paris.
4. International Labour Organization (2004). Definitions: What we mean when we say “economic security” / URL: : <https://www.ilo.org/public/english/protection/ses/download/docs/definition.pdf>.
5. Open data improves government and society. URL: <https://www.datafoundation.org>.
6. Pana-Cryan R., Ray T., Bushnell T. and Quay B. (2020) Economic Security during the COVID-19 Pandemic: A Healthy Work Design and Well-being Perspective. URL: <https://blogs.cdc.gov/niosh-science-blog/2020/06/22/economic-security-covid-19>.
7. The CARES Act Works for All Americans. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/cares>.

Одержано 02.11.2020

УДК 65.012.8

Ольга Зіновіївна ВОРОНКА,

кандидат економічних наук,

викладач кафедри менеджменту

Львівського державного університету внутрішніх справ;

Віталій Юрійович ОСТАШ,

здобувач вищої освіти 2-го курсу магістратури

Львівського державного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розвиток ринкових відносин в Україні є запорукою постійних змін в економічній і політичній сферах нашої держави. В цих умовах створюється великий потенціал для особистості і водночас серйозні загрози та невизначеність в житті практично кожної людини. Для того, щоб продуктивність і конкурентоспроможність підприємства була на високому рівні необхідно створити такі важелі керування, щоб максимально задовольнити потреби працівників, сприяти розвитку потенціалу кожного співробітника. Таким чином створення системи мотивації, яка була б орієнтована на кожного працівника і давала можливість розкрити всі його найкращі якості за для процвітання і зміцнення підприємства, зокрема й економіки України загалом на сьогодні є надзвичайно актуальним, що й зумовлює вибір теми дослідження.

Питанням мотивації персоналу в теоретичному і практичному аспектах присвячені праці багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Вознюк А.М., Г.Дж. Болт, Герцберг Ф., Долішній І.М., Дряхлов Н., Дуда С.Т., Іванченко Г. В., Ісайкіна О. Д., Колодійчук А.В., Колот А.М., Куліков Г. Т., Купріянов Е., Мак-Клелланда Д., Маслоу А., Нестерчук В.П., Харченко О. та ін.

Мотивація за визначенням українського вченого А. М Колота – це сукупність зовнішніх та внутрішніх, усвідомлюваних людиною рушійних сил, які спонукають її до діяльності, визначаючи поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей та цілей організації [1, с.12]. Н. Дряхлова і Є. Купріянова, визначають мотивацію, як чинник спонукання людей до активної діяльності, процес свідомого вибору людиною певної лінії поведінки, яка ґрунтується на внутрішніх і зовнішніх факторах або, іншими словами, на мотивах і стимулах [2, с. 84]. В той же час Іванченко І.Г. дає своє визначення мотивації, яке трактується, як сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які зумовлюють людину до трудової діяльності і надають

їй цілеспрямованість, орієнтовану на досягнення певних цілей [3, с. 21]. Така багатоманітність визначень засвідчує, що мотивація персоналу – це складне і різнопланове явище, яке потребує всебічного вивчення. Тому, з'ясовуючи сутність і природу мотивації, необхідно усвідомлювати, що йдеться передовсім про процес, який відбувається в самій людині і спонукає її поводитися у конкретній ситуації у певний спосіб.

У зв'язку з цим на наше глибоке переконання потрібно, щоб підприємства приділяли якомога більшу увагу мотивації своїх працівників, використовуючи для цього найрізноманітніші методи, способи та види мотивації, що дозволить максимально ефективно використовувати наявні трудові ресурси, що призведе до стабільності і процвітання. Для досягнення цих цілей, покращення та вдосконалення системи мотивації праці поряд уже з традиційними механізмами мотивації, при нагоді можуть стати такі заходи як:

- надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці;
- потрібно ставити перед працівниками чітко сформульовані і досяжні цілі;
- систематичний аналіз успішно досягнутих працівниками цілей;
- створення якомога прозорішої системи оцінки і оплати їх праці;
- можливість для працівника підвищити свою кваліфікацію;
- створення таких умов праці, які надають можливість працівникові отримати автономію в своїй сфері діяльності;
- створення належних умов для захисту здоров'я, безпеки праці та добробуту всіх працівників;
- підтримування в колективі атмосфери довіри й зацікавленості в реалізації спільної мети [4, с. 360].

Ефективна організація системи мотивації персоналу є важливим чинником прогресивного розвитку вітчизняних підприємств. Дієва система мотивації праці персоналу дасть можливість не лише підвищити ефективність діяльності вітчизняних підприємств, а й мобілізувати кадровий потенціал, отримати максимальну віддачу від використання наявних трудових ресурсів, забезпечити гармонійний і продуктивний професійний розвиток кадрів та реалізацію всіх завдань бізнесу організації. Це в свою чергу сприятиме стабільності та розвитку підприємства на всіх рівнях його функціонування, забезпечить максимальне використання наявних трудових ресурсів.

Список бібліографічних посилань

1. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник. К.: КНТЕУ. 2002. 337 с.
2. Дряхлов Н., Куприянов Е. Система мотивации персонала в Западной Европе и США. *Проблемы теории и практики управления*. 2009. № 2. С. 83-88.
3. Іванченко Г. В. Особливості використання нематеріальних стимулів на вітчизняних підприємствах. *Економіст*. 2010. № 3. С. 21-23.
4. Сліпа О. З. Мотивація персоналу та її роль у забезпеченні кадрової безпеки підприємства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2014. Вип. 2. С. 351-361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2014_2_38

Одержано 15.11.2020

УДК: 338: 242

Наталя Григорівна ГОНЧАРЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та військового господарства
Національної академії Національної гвардії України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКИХ РІВНІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сучасні підприємства постійно знаходяться в умовах конкуренції. Ця обставина з одного боку спонукає покращувати їх діяльність, підвищувати якість продукції (робіт, послуг), пильно стежити за процесами ціноутворення, а з іншого вимагає постійного контролю для уникнення внутрішніх та зовнішніх загроз на всіх етапах виробництва та реалізації продукції. Забезпечення належної внутрішньої організації роботи підприємств та налагодження тісних взаємозв'язків зі сторонніми організаціями та установами досягається на засадах дотримання принципів економічної безпеки.

Сьогодні економіка країни проходить шлях реформування результатом якого буде побудова нової економічної системи побудованої на міжнародних засадах. Це дозволить Україні стати повноправним членом світової економічної спільноти, а національні товаровиробники зможуть вільно виходити на світові ринки і тим самим отримувати високі сталі результати своєї діяльності.

Основою успішного розвитку економіки провідних країн світу є належне та досконале нормативно-правове забезпечення, дотримання правил і норм ведення бізнесу, постійна турбота про власний імідж. І як результат ми спостерігаємо підвищення рівня економічної ефективності та рівня життя населення в цих країнах. Це робить їх привабливими для залучення інвестицій, ведення бізнесу та на цьому підґрунті вони формують власну економічну політику і стають економічно незалежними.

За останні роки в Україні проведено масштабне реформування економічної та соціальної системи. Мета проведення цих реформ є стабілізація економіки країни, підвищення соціальних стандартів та створення умов для розвитку бізнесу.

Слід відмітити, що для запровадження всіх змін підприємствам необхідні додаткові фінансові ресурси, оскільки власних коштів не вистачає. Як варіант можна залучити інвестиції, але як показують дані сьогодні спостерігається скорочення зовнішніх інвестицій в діяльність підприємств і вони вимушені знаходити інші шляхи залучення додаткових фінансових ресурсів, що призводить до збільшення витрат на виробництво, а від так продукція стає дорогою в ціні та низькою за якістю. Дана обставина не дає можливості до залучення інвестицій та в повному обсязі задіяти ті нововведення, які дали б можливість підвищити рівень конкурентоспроможності підприємств [1, с. 108].

Для забезпечення стабільного розвитку підприємства необхідно задіяти всі можливі елементи та складові як внутрішнього, так і зовнішнього оточення. Тільки комплексний підхід може сприяти вирішенню питання підвищення конкурентоспроможності підприємств. А забезпечення гарантії стабільності їх діяльності буде забезпечуватися за рахунок запровадження економічної безпеки та дотримання її принципів.

Як відмічають Колодяжна, І. В., Букріна К. А. «Надійна економічна безпека підприємства є можливою лише за комплексного та системного підходу, що дає змогу забезпечити стратегічний розвиток підприємства, розробити тактичні та оперативні дії для мінімізації наслідків кризи, негативного впливу загроз» [2, с. 139].

Важливість економічної безпеки доводить в своєму дослідженні і Пеняк Ю.С. «конкурентоспроможність господарської діяльності підприємств, як об'єкта дослідження, є

критерієм та мінімально необхідною умовою економічної безпеки підприємства, що передбачає розробку певних економіко-математичних моделей для найбільш повного і достовірного відображення процесу функціонування та підвищення ефективності діяльності підприємств» [3, с.63].

Належним чином побудована та діюча система економічної безпеки здатна забезпечити умови нормального функціонування підприємств та захистити його інтереси.

Висновок. Отже, перспективи подальшого розвитку підприємств будуть забезпечуватися на умовах прозорості, законності, норм етичної поведінки тощо, як при веденні бізнесу так і при вирішенні внутрішніх питань організації підприємства. Саме ці принципи і покладені в основу функціонування економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Список бібліографічних посилань

1. Гончаренко Н. Г. Проблеми конкурентоспроможності підприємства та роль комплексної оцінки результатів його діяльності в їх вирішенні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2017. Випуск 27. Частина 3. с. 107-110.

2. Колодяжна, І. В., Букріна К. А. Економічна безпека в системі сталого функціонування підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 135–140.

3. Пеняк Ю. С. Моделювання господарської діяльності підприємства - як напрям підвищення конкурентоспроможності виробництва. *Економіка і управління*, 2018. № 2. С. 57-63.

Одержано 12.11.2020

УДК 330.1

Вікторія Олексіївна ГОНЧАРОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Останнім часом у світі спостерігається збільшення рівня соціальної напруженості. Звісно в результаті карантинних заходів бізнес та населення усіх країн світу почали втрачати зайнятість і доходи. Однак збільшення рівня диференціації населення – проблема не сьогоднішня. Ще на початку століття було підкреслено, що «лише десять відсотків населення світу належить до забезпеченого класу, у представників якого після придбання їжі, одягу, даху над головою й інших матеріально необхідних речей ще залишається достатньо грошей на різні надмірності. Однак ці десять відсотків споживають понад три чверті всіх ресурсів планети. До масової свідомості поступово доходить факт нежиттєздатності такого порядку речей. Неможливо забезпечити подібний стиль життя всього людського роду, тим більше, що чисельність його стає дедалі більше» [1]. При цьому «американські вчені Есемогл Д. і Робінсон Дж. довели: якщо нерівність досить велика, то власність в очах населення втрачає свою легітимність, результатом чого стає зниження інвестицій... Отже, спонукання, або, якщо хочете, «примус до солідарності» найманих робітників, власників і вищого керівництва (менеджменту) корпорацій ще довго буде залишатися іманентною функцією держави в умовах транзитної економіки» [2].

Соціальна напруга в суспільстві, як показує світова практика, знімається за допомогою різних факторів. При цьому найчастіше широко використовується так звана «шокова терапія». Це знаходить підтвердження й у методологічній роботі Арутюнова В.Х., Мішина В.М. та Свинцицького В.М.: «...в умовах складних соціальних змін, для зняття соціальної напруженості, доцільно використовувати шокову терапію, також і при

формуванні ринкових відносин» [3]. При цьому, використовуючи даний фактор, уряд не враховує, що соціальна безпека будь-якого інституціонального рівня ґрунтується на психічному й психологічному стані людини [4]. Крім того, психіка суспільної людини визначається частково безпосередньо економікою, а частково – соціально-політичним ладом [3]. Говорити в умовах шокової терапії про нормальний (медичний) психічний і психологічний стан соціуму – не доводиться.

Саме зараз досить актуальним стає положення Селігмена Б. про те, що «*економічна наука не може існувати без поняття про людину, про психологію*. Поки це залишається однією з найбільш гострих проблем економічної науки» [5, с. 344]. Тому що, «якщо при звичній схемі існуючих наукових канонів індустріального суспільства соціальне детермінується економічним, то зараз усе більшою мірою стає очевидної неадекватність цієї залежності. У постіндустріальному суспільстві економічна та соціальна сфери фактично помінялися місцями. Сьогодні економіка сама собою стала безпосередньою складовою соціальної сфери, що не тільки вибирає її результативну основу, але й визначає більшу частину енергетичного потенціалу, її ресурсну базу, межі росту та розвитку [6, с. 11]. Таким чином, в умовах кризи зневажати соціальною складовою просто неможливо.

Узагалі в умовах переходу до нових соціально-економічних відносин, до нової системи цінностей важливо враховувати поняття «соціальне партнерство», без якого неможливо передбачити перспективи розвитку суспільства та людини.

Так, у вузькому змісті соціальне партнерство – система інститутів і механізмів узгодження інтересів учасників виробничого процесу: працівників та роботодавців. Розвиток соціального партнерства в його різних формах – важлива складова частина процесу посилення соціальної спрямованості сучасної ринкової економіки, її соціалізації. У системі соціального партнерства інтереси працівників представлені, як правило, профспілками, інтереси роботодавців – союзами підприємців. У так званому тріпартітському її варіанті третім безпосереднім учасником процесу узгодження інтересів виступає держава, що одночасно є й гарантом виконання прийнятих угод. Узгодження інтересів досягається шляхом переговорного процесу, у ході якого сторони домовляються про умови праці та його оплаті, про соціальні гарантії працівникам і їхній ролі в діяльності підприємства [7].

Розвиток системи соціального партнерства створює можливість досягнення відносного балансу інтересів працівників і роботодавців на основі співробітництва, компромісу, веде до соціального консенсусу. Воно служить діючим інструментом сполучення економічної ефективності та соціальної справедливості [7].

Сьогодні відносно важко спрогнозувати точну дату закінчення світової економічної кризи. Однак можна впевнено стверджувати, що саме соціальне партнерство є важливим інструментом прискорення не тільки забезпечення соціальної безпеки держави, а й стійкого розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Революція свідомості: Трансатлантичний діалог. С. Гроф, Е. Ласло, П. Рассел. Москва, 2004, 248 с. URL: https://bookap.info/trans/grof_revolyutsiya_soznaniya_transatlanticheskij_dialog/load/fb2.shtm (дата звернення: 09.11.2020).
2. Данілішин Б. Економіка України: життя після кризи? *Дзеркало неділі*. 2015. Вип. 1. URL: https://zn.ua/macrolevel/ekonomika_ukrainy_zhizn_posle_krizisa.html (дата звернення: 09.11.2020).
3. Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Свінціцький В. М. Методологія соціально-економічного пізнання : навч. посіб. Київ, 2005. URL: <https://library.if.ua/books/25.html> (дата звернення: 09.11.2020).
4. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення : підручник для державних службовців, науковців, слухачів і аспірантів вищих навчальних закладів економічного профілю. Київ : Кондор, 2002. URL: <http://econbez.narod.ru/1security/1books/1.htm> (дата звернення: 09.11.2020).
5. Селігмен Б. Основні течії сучасної економічної думки : підручник. Москва : Прогрес,

1968. 864 с.

6. Гальчинський А. Економіка наука: проблеми методологічного оновлення. *Економіка України*. 2007. № 3. С. 4-13.

8. Задорожний Г.В., Коврига В. В., Смоловик А. В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства : монографія. Харків : ХІБМ, 2000. 192 с.

Одержано 13.11.2020

УДК 658.5

Андрій Сергійович ДЯДІН,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ

Ринкові перетворення в Україні сприяли динамічному розвитку всіх бізнес-процесів, що стосується і сфери роздрібної торгівлі. Торговельна діяльність здійснюється з метою максимального задоволення споживчого попиту в товарах та послугах у зручний для споживача час, у необхідному асортименті та якості. У свою чергу споживчий ринок значно впливає на загальноекономічні показники і визначає їх динаміку.

Однак, в умовах загострення конкурентної боротьби перед суб'єктами господарювання в роздрібній торгівлі гостро стоять проблеми підвищення ефективності функціонування в цілому, рішення яких неможливо без розробки нових концептуальних положень, методичних підходів, інструментарію оцінки та аналізу. Наведене вище, а також соціально-економічні та політичні перетворення, що відбуваються в теперішній час в Україні, викликають необхідність у виокремленні характерних особливостей підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі, що визначають наукові підходи та методичний інструментарій до оцінки її ефективності.

Ефективність підприємницької діяльності суб'єктів господарювання залежить від низки зовнішніх (макро- і мікросередовище) і внутрішніх чинників. У процесі дослідження теоретичних і практичних аспектів ефективності підприємницької діяльності неможливо обминути галузеву її специфіку, що втілюється у впливі рівня конкуренції, стану життєвого циклу, рівня економічного розвитку, інвестиційної привабливості тощо. Це викликає необхідність виокремлення особливостей підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів у певній галузі.

Підприємницька діяльність у роздрібній торгівлі є складовою частиною більш широкого поняття «підприємництво» і здійснюється за аналогічними принципами: господарська самостійність, систематичність, самоокупність, самофінансування, самозабезпечення, матеріальна зацікавленість, економічна відповідальність.

Специфіка функціонування суб'єктів підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі, яка визначена її сутністю як формою товарного обігу, значною мірою зумовлює особливості формування та оцінювання їх ефективності. До цих особливостей слід віднести:

– зв'язок пропозиції товарів із пропозицією торговельних послуг, що є відображенням впливу різних форм ринкової диференціації продукту. Якість же пропозиції товарів доповнюється якістю обслуговування, що разом є елементами закупівельної політики і організації продажу товарів та основними факторами, які сприяють ідентифікації суб'єкта підприємницької діяльності споживачами, та є основними засобами конкурентної боротьби;

– відносно низька частка необоротних та висока частка оборотних активів у загальній сумі активів суб'єктів господарювання, обумовлена специфікою торговельної діяльності, технологічні процеси якої потребують меншого рівня механізації та автоматизації праці і є менш науковими. Це втілюється в специфіці фінансування активів: необоротні активи фінансуються переважно за рахунок довгострокових джерел позикового капіталу та більшої частини власного капіталу;

– висока швидкість обороту капіталу, що обумовлене короткою тривалістю комерційного циклу. Оскільки в русі оборотних активів у роздрібній торгівлі відсутня стадія перетворення сировини на запаси готової продукції, їх управління передбачає управління грошовими активами, товарними запасами і дебіторською заборгованістю;

– коротший життєвий цикл господарюючих суб'єктів, що пояснюється мінливістю попиту, відсутністю виробничої стадії, виконанням функції реалізації товарів і надання послуг населенню тощо.

– забезпечення широкого товарного асортименту викликає необхідність в активному використанні короткострокових кредитних коштів, спрямованих на виключення касових розривів і забезпечення конкурентоспроможного асортименту товарів. Такими кредитними коштами є короткострокові банківські кредити, фінансові запозичення в інших комерційних організаціях, кредиторська заборгованість товарного характеру;

– подвійність виконуваних суб'єктами підприємницької діяльності функцій, що втілюється у впливі торгівлі як на формування асортиментної політики виробництва, так і на формування споживчого попиту, і разом з тим залежать і змушені реагувати на зміни товарної пропозиції і коливання попиту;

– функціонування господарюючих суб'єктів у різноманітних формах (відрізняються за розмірами, функціонуванням на різних товарних ринках, асортиментом продукції, яка реалізується тощо) та одночасно наявність значної кількості невеликих за розмірами, обсягами діяльності та чисельністю зайнятих суб'єктів підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі;

– економічні особливості кожної форми обслуговування, які застосовується суб'єктами підприємницької діяльності (традиційна форма обслуговування; самообслуговування; торгівля за попередніми замовленнями; використання відкритої викладки; торгівля за зразками тощо), що стосуються структури витрат і доходів, товарообороту, складу основних фондів, оборотних коштів тощо;

– специфіка формування доходів, витрат і прибутку. У будь-якій сфері підприємства вихідною основою комерційного розрахунку є доходи від господарсько-фінансової діяльності, основним джерелом яких у торгівлі є реалізовані торговельні надбавки, які використовуються для відшкодування витрат і утворення прибутку. Тим самим суб'єкти підприємства забезпечують самоокупність поточної господарської діяльності та створюють умови для самофінансування (розвитку матеріально-технічної бази, поповнення власних оборотних коштів, соціального розвитку);

– відсутність у роздрібній торгівлі, на відміну від виробничої діяльності, показника собівартості продукції. У звітності про фінансові результати як еквівалент показника «собівартість продукції» показується собівартість реалізованих товарів;

Врахування зазначених вище особливостей забезпечить комплексний підхід до розгляду ефективності підприємницької діяльності суб'єктів господарювання в роздрібній торгівлі в умовах конкуренції як системи з позиції досягнення цілей основних стейкхолдерів та врахування положень ощадливого виробництва. Такий підхід забезпечить формування адекватної системи критеріїв і показників оцінки ефективності підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі.

Одержано 12.11.2020

УДК 330.1

Гліб Олександрович ЄРЛАШОВ,

курсант 1 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПОПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Державна політика за роки незалежності України так і не змогла забезпечити їй економічну безпеку. Натомість цього під час кризи-пандемії країна зіштовхнулася з черговою низкою загроз і небезпек. Взагалі введення обмежень у зв'язку з коронавірусом, призвели до невизначеної ситуації. Такі процеси відбувалися і в інших країнах світу, але на відміну від багатьох із них, Україна до цієї кризи підійшла зовсім непередготовленою. Зацикленість на сировинній спрямованості, застаріла виробнича база, низький рівень продуктивності праці, а також надмірна залежність від зовнішніх ринків і кон'юнктури попиту не надали можливості розвитку перспективних галузей економіки. А в результаті отримали занепалий внутрішній ринок.

Із початком коронакризи Україна отримала від'ємні значення зростання основних макроекономічних показників. Так, валовий внутрішній продукт України, за різними оцінками, у другому кварталі знизився на 11%-11,4% [1]. Ключовим фактором цих наслідків була зупинка діяльності цілих секторів економіки. У свою чергу, значно скоротилися надходження до державного бюджету, а це може привести до його невиконання. Однак не завжди невиконання бюджету призводить до росту його дефіциту. У цьому випадку використовують так званий секвестр бюджету [2]. «Секвестр (економіка) (від лат. *sequestro* – ставлю зовні, віддаляю) – скорочення витрат при виконанні окремих статей або всього державного бюджету. Обумовлюється різними причинами: прорахунками при складанні бюджету, виникненню форс-мажорних обставин тощо» [3]. У цьому році як раз і виникли форс-мажорні обставини в вигляді пандемії. Тому український уряд і прийняв рішення по скороченню деяких статей видатків, обґрунтовуючи його падінням економіки в результаті коронакризи.

Водночас основним завданням уряду в умовах пандемії стала розробка та використання заходів для підвищення економічної активності у країні. Якщо «з початку коронакризи багато країн світу затвердили фіскальні пакети порятунку, складовими яких стали відстрочки із сплати корпоративного податку на прибуток, податку на особисті доходи, внесків на соціальне страхування, надання вагомих податкових пільг постраждалим від карантинних обмежень фірмам і домашнім господарствам, а також пільг у сфері виробництва/постачання медичних товарів і послуг. В Україні подібні заходи мали символічний характер, а сумарну вартість фіскального пакета порятунку оцінено нами на рівні 4,9% ВВП, що є вчетверо нижчим від рівня розвинених країн (19,8% ВВП) і незначною мірою відстає від середнього рівня у країнах з ринками, що формуються (5,1%)» [4]. Це свідчить про те, що український уряд не робив ставку на фіскальні стимули для підвищення економічної активності під час коронакризи. Від таких заходів і без того дефіцитний бюджет тільки б недоодержував. Тому підвищити економічну активність необхідно було не за рахунок бюджету.

Звісно отримує прибуток той, хто торгує кінцевою продукцією, а не сировиною, тому що додана вартість першої значно вище. Однак робити ставку на індустрію, базові сегменти якої ще за 2019 рік фіксували зменшення виробництва, було безглуздо. Рентабельний для працівників ІТ-сектор, виявляється зовсім не прибутковим для бюджету. Можливо уряд зрозумів, що «аграрний сектор, по-перше, ще ніколи не зробив жодної з країн світу багатою або хоча б заможною і, по-друге, забезпечує хлібом з маслом в основному власників і топ-менеджмент великих агрохолдингів і невелику частину

середнього бізнесу, які зуміли вижити в умовах, коли преференції від держави йшли майже винятково акулам агробізнесу» [5].

Український уряд, як і влади деяких держав, із метою поповнення бюджету та збереження робочих місць, вирішили рятувати ринок нерухомості. До того ж, розраховуючи на мультиплікаційний ефект, збільшити всю економіку. «Нова квартира – це ж робота не тільки для будівельників, а й для виробників меблів, техніки, освітлювальних приладів, покриття для підлоги, будівельних сумішей, сантехнічного обладнання, дверей, вікон, кахлю тощо. Відповідно, це прибутки до бюджету і робота для мільйонів співвітчизників, які в паніці з подвоєною силою займають черги на документи для роботи за кордоном ще з березня цього року» [5]. Аргументувалось й тим, що «під час Великої депресії у США будівництво стимулювало економіку. Будівництво стимулює роботу 20 суміжних галузей і має найвищий інвестиційний ефект» [6].

Однак пільгові програми «Доступне житло під 10%» виявилися не зовсім пільговими, тому що реальні виплати ніяк не дорівнюють 9,99% від суми кредиту. Крім того, за пільговою іпотечною програмою ставка 9,99% зберігається тільки на перший рік кредитування. Надалі вона буде переглянута, бо залежить від вартості депозитних ресурсів протягом терміну користування кредитом.

Проблема з поповненням бюджету залишилась. Покращення фіскального та митного адміністрування звісно збільшило доходи бюджету. Однак результативність такого інструменту найближчим часом призведе до зменшення рівня економічної активності та погіршення соціально-гуманітарної ситуації у країні. В такому разі держава цілком може піти на нетривіальні заходи стимулювання економічної діяльності, а також непопулярні серед населення. Так, нещодавно стало відомо, що бюджет України можуть поповнити за рахунок податків із грошових переказів трудових мігрантів [7].

Список бібліографічних посилань

1. Григоренко Ю. Прогноз на роки: як скоро почне відновлюватися українська економіка. *Сайт GMK CENTER*. 1 вересня 2020. URL: <https://gmk.center/ua/posts/prognoz-na-roki-yak-skoro-rochne-vidnovljudvatisya-ukrainska-ekonomika> (дата звернення: 03.11.2020).
2. Фурса С. Які загрози несуть Україні проблеми з виконанням бюджету. *Главком*. 19 лютого 2020. URL: <https://glavcom.ua/ru/think/kakie-ugrozy-nesut-ukraine-problemy-s-vypolnieniem-byudzheteta-660491.html> (дата звернення: 03.11.2020).
3. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Секвестр> (дата звернення: 05.11.2020).
4. Богдан Т. Доходи державного бюджету: позитивні зрушення на нестійкій базі. *Дзеркало неділі*. 04 серпня 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/-dokhodi-derzhavnoho-bjudzhetu-rozitivni-zrushennja-na-nestijkij-bazi.html> (дата звернення: 05.11.2020).
5. Башта В. Псевдовигідна іпотека. *Дзеркало неділі*. 17 липня 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/psevdovihidna-ipoteka.html> (дата звернення: 10.11.2020).
6. Колесніченко О. Іпотека під 10% вже у 2020-му: що там з обіцяними доступними кредитами на житло. *Економічна правда*. 4 березня 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/4/657721> (дата звернення: 10.11.2020).
7. Серветник А. Бачу ціль – не бачу перешкод. Чи законні посягання фіскалів на гроші трудових мігрантів? *НВ Бізнес*. 04 листопада 2020. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/novi-podatki-na-perekazi-trudovih-migrantiv-chi-zakonno-ce-novini-ukrajini-50121861.html> (дата звернення: 10.11.2020).

Одержано 12.11.2020

УДК330.101:330.83

Зінаїда Богданівна ЖИВКО,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
Львівського державного університету внутрішніх справ;*

Марина Анатоліївна ДЕРЖЕВЕЦЬКА,

*кандидат економічних наук,
викладач кафедри медичної фізики та інформаційних технологій
Донецького національного медичного університету;*

Ірина Іванівна ЛЕСИК,

*інспектор з ЮП СППП Галицького ВП ГУНПУ у Львівській області,
аспірантка кафедри менеджменту
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ

Поняття управління інтелектуальним капіталом дослідники Й. Русс, С. Пайк, Л. Фернстром трактували як розміщення і використання ресурсів даного капіталу, а також управління ними, їх трансформацію в традиційні економічні ресурси з метою максимізації поточної цінності організації для зацікавлених сторін [1, с. 34].

Процес управління інтелектуальним капіталом Л.І. Лукічева порівнювала з сукупністю дій і заходів, які спрямовані на забезпечення ефективного планування, організацію та контроль над процесами формування, розвитку і використання цього ресурсу підприємства, а також спонукання до його накопичення і збільшення [2, с. 136].

На думку В.В. Єгорова, ефективність управління інтелектуальним капіталом полягає в якісному управлінні процесом його створення, нарощування, перетворення і реалізації в інноваційній діяльності [3, с. 28]. Проведений аналіз існуючих підходів дозволив згрупувати їх та виокремити основні, на яких базується управління інтелектуальним капіталом: системний, функціональний, процесний, структурний, інноваційний, комплексний, глобалізований, інтеграційний, маркетинговий, ситуаційний, кількісний.

Функціональний підхід характеризується об'єктами, що задовольняють потреби клієнтів та споживачів, а нові технічні засади вирішують майбутні потреби. Недоліки підходу: (1) значні затрати часу і коштів; (2) має чіткого переконання в обраному варіанті; (3) відсутня орієнтація на клієнта.

При комплексному підході вірогідно отримати позитивний результат при виконанні задач, якщо зробити акцент на всіх аспектах менеджменту, але якщо пропустити будь-який аспект, то проблема може бути не вирішена.

Інтеграційний підхід надає підприємству можливість збільшувати оперативність управління інтелектуальним капіталом та прискорює впровадження нових технологій. Дані переваги потребують значних інтеграційних витрат на всіх етапах.

Маркетинговий підхід сприяє шляхом аналізу потреб ринку покращенню та спрямованості цілей системи управління інтелектуальним капіталом, однак цей аналіз потребує значних витрат.

Ситуаційний підхід дозволяє змінювати в залежності від ситуації способи керування об'єктами системи управління інтелектуальним капіталом та припускає уникнення переривання діяльності підприємства. Спричинені новою ситуацією зміни способів управління виявляються значно витратними як в грошовому, так і часовому аспекті.

Кількісний підхід попри точні прогнози, які можуть запобігти прийняттю менеджментом неправильних управлінських рішень та збитків, є досить витратним.

Відтворювально-еволюційний підхід призводить до підвищення якості товару та його конкурентоспроможності, але можуть виникнути труднощі при вимірюванні прибутку, для чого прогнозуються параметри та показники.

Нормативний підхід сприяє підвищенню організованості, рівня автоматизації планування, обліку і контролю на всіх рівнях керування в системі управління інтелектуальним капіталом, однак поставлені нормативи не завжди виконуються, що впливає на діяльність підприємства.

Вважаємо, що при управлінні інтелектуальним капіталом підприємства найбільшу увагу слід приділити системному і процесному підходам, де управління інтелектуальним капіталом розглядається як конкретна функція, реалізація якої відбувається через принципи, загальні функції, методи та управлінські рішення, що виступають вихідними положеннями побудови такої системи. Ці підходи враховують ієрархічні рівні підприємства як економічної системи і варіанти взаємодії з суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовища під час формування та розвитку інтелекту персоналу та його трансформації в продукти інтелектуальної діяльності. При застосуванні системного підходу отримуємо конкретно виявлені та сформовані цілі, але зовнішнє середовище може перешкоджати функціонуванню системи управління інтелектуальним капіталом.

Необхідна побудова такої системи управління інтелектуальним капіталом, яка буде націлена на реалізацію наступної стратегічної мети - підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності діяльності підприємства через інноваційний прорив внаслідок посилення і розвиток інтелектуального капіталу, що можливо шляхом застосування процесного підходу до управління.

Висновок. Ефективна система управління інтелектуальним капіталом визначена, в першу чергу, прагненням підприємства до підвищення нематеріальних активів, отримання конкурентних переваг на ринку, інтелектуалізація та інформатизація трудової діяльності в ринкових умовах. А побудова системи має базуватися на таких основних принципах економічного аналізу як системність, комплексність, цілісність, циклічність, адаптивність.

У якості основних вимог, що висуваються до системи управління інтелектуальним капіталом підприємства, слід виділити: дієвість та ефективність з точки зору поставленої задачі; адаптивність з позиції своєчасної та оперативної реакції системи на зміну умов.

Управління інтелектуальним капіталом - це майстерність створювати цінність з нематеріальних активів; цілеспрямований алгоритм конвертації знань у вартість та інновації. Не зважаючи на велику кількість підходів до управління цілком необхідне їх удосконалення. Результативне керівництво інтелектуальним капіталом сприяє зміні способу мислення багатьох менеджерів, а також відступу від застарілих підходів і переходу до більш сучасних, спираючись на продуктивність підприємства і прагнення до збільшення економічних показників.

Список бібліографічних посилань

- 1 Руус Й., Пайк С., Фернстрём Л. Интеллектуальный капитал: практика управления. Пер. с англ. под ред. В.К. Дерманова. 2-е изд. С-Пб: Высшая школа менеджмента, 2008. 436 с.
- 2 Лукичева Л.И. Управление интеллектуальным капиталом: учебное пособие. М.: Омега-Л, 2009. 551 с.
4. Егоров В.В. Анализ зарубежного опыта организации системы управления интеллектуальным потенциалом. *Материалы научно-практической конференции*. М.: МГУУ, 2004. 320 с.

Одержано 13.10.2020

УДК 346.244

Андрій Миколайович ЗАХАРЧЕНКО,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад
Донецького юридичного інституту МВС України*

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЩО МАЮТЬ СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ І БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Серед багатьох факторів, які впливають на рівень економічної безпеки держави, важливе місце належить стабільному функціонуванню суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Разом з тим впродовж останніх років в Україні присутня тенденція до зменшення кількості таких суб'єктів господарювання, а їх виробничий та інноваційний потенціал використовується не в повній мірі. Однією з причин цього є недосконалість існуючого підходу щодо закріплення особливостей правового статусу цієї категорії суб'єктів господарювання.

Окремі аспекти правового статусу суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, раніше досліджували А.Л. Баланда, В.П. Барбара, Р.Є. Прокоп'єв, А.Є. Слівак та деякі інші науковці. Проте у дослідників немає єдиного бачення шляхів оптимізації статусу зазначених суб'єктів господарювання, і відповідне питання загалом залишається дискусійним.

Наведене вище вказує на актуальність заявленої теми дослідження, метою якого є розробка пропозицій з удосконалення правового статусу суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

На цей час суб'єктами господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, визнаються окремі господарські організації, які належать до державного сектору економіки і відповідають одному або кільком спеціальним критеріям, визначеним Кабінетом Міністрів України [1]. Перелік таких суб'єктів господарювання також визначається Кабінетом Міністрів України і періодично підлягає перегляду [2].

Узагальнений аналіз різних нормативно-правових актів, положення яких становлять правову основу функціонування цих суб'єктів господарювання, дозволяє констатувати, що законодавством нині передбачено такі особливості їх правового статусу: 1) рішення уповноважених органів управління щодо створення, реорганізації та ліквідації таких суб'єктів господарювання приймаються за погодженням з Кабінетом Міністрів України; 2) за загальним правилом (з якого встановлено окремі винятки) керівники підприємств, вартість активів яких за даними останньої фінансової звітності або річний розмір чистого доходу перевищує 200 млн. гривень, призначаються виключно за результатами конкурсного відбору у спеціальному порядку; 3) голосування про додаткову емісію акцій представником держави на загальних зборах відповідної категорії акціонерних товариств, у статутному капіталі яких корпоративні права держави перевищують 10 відсотків, здійснюється на підставі рішення Кабінету Міністрів України.

Разом з тим визначення в такому обсязі особливостей правового статусу суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, не в повній мірі відповідає ступеню важливості їх діяльності для держави і суспільства. Вважається, що визнання стратегічної значущості певних суб'єктів господарювання для економіки і безпеки держави повинно мати наслідком створення державою додаткових правових умов, які б сприяли стабільному функціонуванню і розвитку таких суб'єктів (без порушення при цьому конкурентного законодавства), з урахуванням національних економічних інтересів. На доцільності здійснення комплексу організаційно-

економічних та правових заходів щодо формування сприятливого інституційного середовища та запровадження інструментів впливу на функціонування стратегічно важливих підприємств наголошують й представники економічної науки [3, с. 22].

Раніше на державному рівні робились поодинокі спроби впровадження такого підходу. А саме, згідно з Указом Президента України від 20 квітня 2004 р. № 454/2004 Кабінету Міністрів України було доручено передбачати під час розроблення проєктів законів про Державний бюджет України спрямування не менш як 10 відсотків коштів, отриманих від приватизації державного майна, на фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави [4]. Однак, положення цього документу не було виконано, про що вже зауважувалось науковцями [3, с. 21].

Висновок. У розвиток вищенаведеної тези стосовно створення додаткових правових умов для забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, можна запропонувати такі напрями удосконалення їх правового статусу: 1) встановлення обов'язку цих суб'єктів щодо розробки стратегічних планів розвитку та інвестиційних планів (з одночасною конкретизацією вимог до змісту цих планів та порядку їх затвердження); 2) закріплення права зазначених суб'єктів на одержання державної підтримки за умови її спрямування на оновлення й модернізацію основних засобів, здійснення інших інвестиційних проєктів (з одночасною конкретизацією можливих форм такої підтримки та порядку її надання, з урахуванням вимог Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»); 3) закріплення спеціального механізму запобігання банкрутству цих суб'єктів господарювання, у тому числі через здійснення санації за рахунок коштів державного бюджету.

Реалізація таких пропозицій сприятиме підвищенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, що в свою чергу є однією з передумов для посилення економічної безпеки держави загалом.

Список бібліографічних посилань

1. Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 999. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2948. (Із змінами).
2. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 83. *Офіційний вісник України*. 2015. № 20. Ст. 555. (Із змінами).
3. Баланда А.Л., Павленко В.П., Рудченко О.Ю. Інституційне забезпечення державного регулювання стратегічно важливих підприємств для економіки та безпеки держави. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 5. С. 18-22.
4. Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави: Указ Президента України від 20 квітня 2004 р. № 454/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. Ст. 1094. (Із змінами).

Одержано 09.11.2020

УДК 349.6

Ірина Валеріївна КИРЕЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Використання природних об'єктів в процесі господарювання є необхідною умовою функціонування більшості сфер господарства. При цьому саме якісне, раціональне (економічне, бережливе) використання конкретних природних об'єктів є передумовою забезпечення екологічної безпеки в сфері господарської діяльності.

Порушення вимог екологічної безпеки під час використання природних ресурсів при здійсненні господарської діяльності за деяких передбачених природноресурсовим законодавством підстав призводить до примусового припинення такого природокористування. В якості прикладів можна навести окремі положення природноресурсових кодексів. Зокрема, згідно статті 55 Водного кодексу України орган, що видав дозвіл на спеціальне водокористування, звертається до адміністративного суду з позовом про застосування заходу реагування у виді анулювання дозволу з підстав порушення умов спеціального водокористування та охорони вод, стосовно яких центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони і раціонального використання вод та відтворення водних ресурсів, раніше було видано припис про усунення порушень із наданням достатнього часу для їх усунення [1].

Порушення вимог екологічної безпеки при здійсненні господарської діяльності безпосередньо пов'язано з питанням відшкодування шкоди. Екологічна шкода зазвичай розглядається як шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Доцільно проаналізувати положення чинного законодавства щодо відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями вимог законодавства щодо забезпечення екологічної безпеки суб'єктами господарювання, а також щодо вдосконалення ефективності механізму захисту прав власників природних ресурсів при припиненні користування ними.

Відповідно до ч. 1 та ч. 2 статті 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням [2]. Однак як бути, коли шкоду заподіяно не окремим особам, а, наприклад, територіальній громаді чи Українському народу як власнику природних ресурсів в межах території України, її континентального шельфу чи виключної (морської) економічної зони.

Представляється, що під особами, яким завдано шкоду, заподіяну внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, можна розуміти й Український народ, права власника якого здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України.

Висновок. Незалежно від специфіки самого права щодо використання природного об'єкта (постійне, тимчасове, орендне використання), форми власності на цей

природний об'єкт (державна, комунальна, приватна) в разі порушення суб'єктом господарювання при використанні природного об'єкта законодавства щодо забезпечення екологічної безпеки, серед іншої шкоди відшкодуванню мають підлягати неодержані прибутки за час, необхідний для відновлення якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Список бібліографічних посилань

1. Водний кодекс України : Закон України від 06 червня 1995р. № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 26 червня 1991р. №1264-VII. Відомості Верховної Ради. 1991. № 41. Ст. 546.

Одержано 09.11.2020

УДК 334.78

Наталія Миколаївна КИРИЧЕНКО,

викладач спецдисциплін другої категорії

Державного навчального закладу «Гадяцьке вище професійне аграрне училище»

МАРКЕТИНГОВІ ЗАСАДИ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ

Для успішного створення системи реалізації необхідна маркетингова філософія менеджменту, що набуває особливого значення при роботі на міжнародних ринках та актуалізує методи просування та підтримки продукції.

Такі напрямки діяльності, як просування і реклама, представлення продукції підприємства на різних ярмарках і виставках, активна участь у міжнародних тендерах, не втрачають своєї актуальності й вимагають відповідного розвитку й вдосконалення. Проте, в умовах сучасного світового ринку вони повинні доповнюватися ефективними заходами зі створення більш гнучкої та мобільної системи взаємодії функціональних підрозділів підприємства зі споживачами.

Цілі прогнозу діяльності та основні функціональні обов'язки маркетингових підрозділів повинні бути визначені в розроблених стандартах підприємства й підкорені вирішенню завдань щодо здійснення стратегії виходу підприємства на нові ринки з конкурентоспроможною, високоякісною продукцією й побудові мобільної мережі, а також формування гнучкої системи взаємодії із замовниками й потенційними споживачами.

В умовах динамічних перетворень зовнішнього середовища, посилення конкуренції, для вирішення цільових завдань потрібні інноваційні моделі, що дозволяють більш детально вивчати, аналізувати й систематизувати інформаційні потоки, а також дозволяють розробити ефективні методи впливу на потенційних замовників через специфіку ринкових обмежень.

Забезпечити підхід зі створення сучасної конкурентоспроможної продукції за допомогою агресивного маркетингу стає можливим лише за умов впровадження єдиної стратегії підприємства через функціональне охоплення номенклатурних показників, цінних факторів, реклами й інформаційної бази.

Розвиток; маркетингових досліджень ринків дозволяє:

- сформувати інструментарій дослідження й оцінки ринків попиту й конкурентної й кон'юнктури;
- розробити й реалізувати стратегії просування на зовнішні ринки;
- забезпечити пошук ефективних методів і засобів залучення й утримання клієнтської бази;

- реформувати політику просування й управління життєвими циклами продукції;
- створити систему моніторингу ринків сировини, кінцевої продукції та технологій.

Залежно від властивостей продукції, можливостей підприємства, характеру й частоти перевезень питання логістичної складової можуть бути вирішені через організацію й управління власним парком транспортних засобів, а також відповідною роботою з посередниками та клієнтами.

При реалізації сервісних функцій, від підприємства актуалізується система обслуговування і постачання, що вимагає розробки відповідної системи, яка може бути реалізована як самостійно, так і через спеціалізовані сервісні організації, посередників, використання сторонніх організацій і створення спільної сервісної мережі.

Одержано 22.10.2020

УДК 338:330:658

Марта Іванівна КОПИТКО,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту*

Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ

Інновації – це єдине джерело отримання високого прибутку підприємствами і забезпечення власної конкурентної позиції на ринку. Тому, в умовах жорсткого конкурентного середовища та мінливих умов функціонування виникає необхідність удосконалення процесу управління інноваційною діяльністю, яку будемо вважати основним чинником впливу на стабільний рівень економічної безпеки.

Процес управління підприємством і його діяльністю у класичній теорії управління передбачає побудову ієрархічних взаємовідносин та визначення організаційної структури. Підпорядкування одних працівників іншим визначено як основу отримання вказівок щодо виконання завдань і у зворотному напрямі – можливість контролю за виконанням поставлених завдань. Крім того, існування різних відділів формує особливість, що кожен займається, при розробці інноваційного продукту, своєю ланкою та здійснює окремий етап такої роботи. Це означає, що працівниками одного відділу роби тляться певні операції над інноваційним продуктом, потім він спрямовується в інший відділ – там над ним працюють інші працівники, потім скеровується цей вже знов змінений продукт в інший відділ і так далі.

Якщо аналізувати результативність такої схеми, то можна з певністю сказати, що вона вже втратила актуальність. Провідні управлінці світового рівня притримуються думки, що лише програми інновацій приречені на невдачу, якщо вони спускаються вниз топ-менеджментом і супроводжуються призначенням осіб за них відповідальних (яким і доручається важке завдання винайти щось нове). Такий підхід являє собою наївну спробу управляти майбутнім і базується на причинно-наслідковому детермінізмі. Подібні програми просто не працюють. Теорія складності стверджує, що інновації можуть бути лише емерджентним результатом, запланувати який неможливо. Щоб виникло щось нове, необхідна основа, на якій воно може сформуватися [1, с. 91].

Крім того, якщо обумовлюється неефективність ієрархічної структури управління, то виникає необхідність пошуку нової, яка принесе бажані результати – нею визнано *Agile*-управління. Його особливість полягає в тому, що передбачається гнучка система управління, яка на основне місце ставить самоорганізацію колективу для виконання

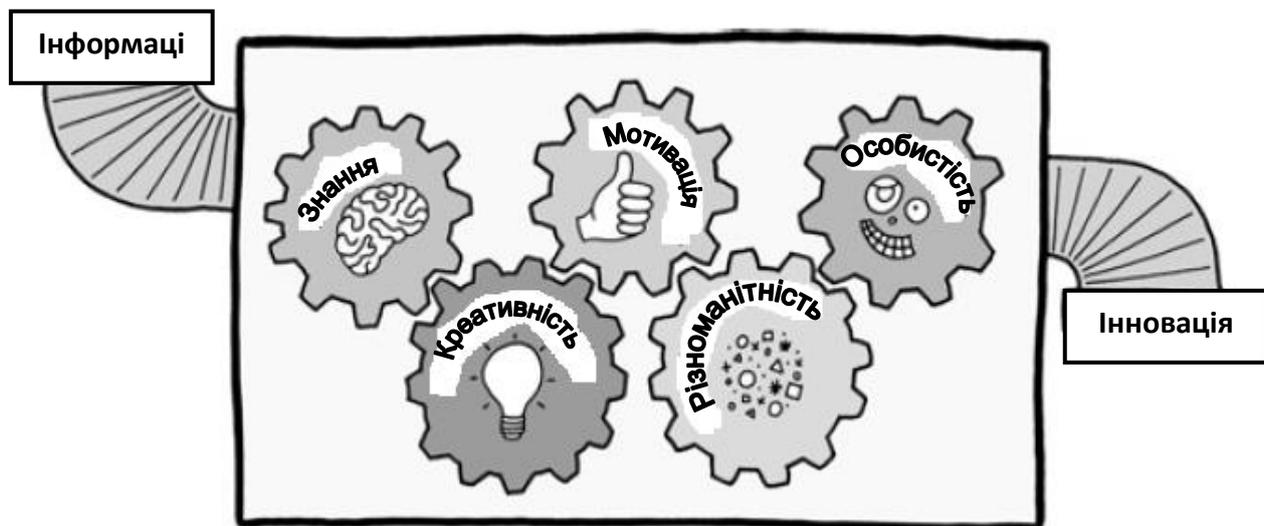
поставленого завдання без чітких вказівок як саме учасники цього колективу його мають виконувати, лише обумовлюючи кінцеві параметри. Важливе місце відводиться процесу обміну інформацією, комунікаціям та можливості самостійного прийняття рішень у рамках проекту. Тобто, основними ресурсами для успішності інноваційної діяльності стають розумні працівники (як зазначав Пітер Друкер - «інтелектуальні робітники»), Знання утворюються через постійне надходження інформації з зовнішнього середовища через освіту і навчання, запити та специфікації, вимірювання і зворотний зв'язок, маючи своїм результатом безперервне накопичення досвіду. Креативність – критично важлива змінна в процесі створення цінності на основі знань. Креативність полягає в здатності відходити від шаблонних підходів при створенні нового, пропонувати нові відповіді на основі старої інформації і бачити рішення там, де до цього ніхто їх не бачив.

Люди - єдиний елемент в проектах, здатний ініціювати взаємодію. У складній системі агенти взаємодіють один з одним, обмінюючись сигналами і повідомленнями. Вони отримують один від одного вхідні дані, обробляють їх і трансформують в певний результат. Люди - це також єдиний елемент системи, здатний створювати знання, проявляти креативність і робити дії, необхідні для виведення своїх ідей на ринок. І тільки люди здатні керувати проектами, оскільки тільки їм притаманний рівень складності, необхідний для управління складними системами. Все більш очевидним стає наступний висновок: в центрі уваги будь-якого менеджера повинна бути задача вивільнення енергії людей. Люди повинні хотіти виконувати свою роботу, а для цього необхідна мотивація.

Крім того, дуже важливо забезпечити різноманітність (гетерогенність) працівників на підприємствах. Чим різноманітнішим буде кадровий склад (за віковою чи статеву ознакою, релігійною чи расовою або іншою приналежністю тощо), тим більших успіхів, може принести це виконанню завдань.

Креативність виникає на стику знань, мотивації і властивостей особистості. У будь-якій проектній команді знання приведуть до креативності тільки при наявності у людей мотивації і необхідних особистих якостей. Саме вони зумовлюють поведінку людей і мають величезний вплив на мотивацію оточуючих. Тому, наявність особистих якостей є невід'ємним елементом.

На рис. 1. наведено узагальнену схему рушійних сил інновацій.

Джерело: адаптовано автором на основі [1]

Висновок. Успішність інноваційної діяльності сучасних підприємств, що є передумовою досягнення стабільного рівня економічної безпеки, може бути досягнути лише за умови зміни процесу управління інноваційними проектами. Використання Agile-

менеджменту, який передбачає гнучкість процесів управління і мінімізацію ролі ієрархічної структури управління, є перспективним і дозволить вітчизняним підприємствам наслідувати західні підприємства, які впроваджують цю філософію бізнесу з 1990-х років.

Список бібліографічних посилань

1. Апелло Ю. Agile-менеджмент: Лидерство и управление командами; Пер. с англ. М.: Альпина Паблшер, 2018. 512 с.

Одержано 11.10.2020

УДК 349.3

Валентина Володимирівна КРИЖНА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ГРОМАДЯН: СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Динамічний світовий суспільний розвиток диктує Україні демократичні цінності, природним наслідком яких є розвиток соціальної держави, політика якої має бути спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток кожного громадянина. Соціальна держава це шлях до досягнення суспільного гуманізму та прогресу у розвитку суспільства через розвиток кожного з його членів. Сучасна соціальна держава ґрунтується саме на демократичних тенденціях. Однією з обов'язкових ознак, що відрізняє соціальну державу від інших, є конституційне закріплення основних соціальних прав людини і громадянина, а також проведення політики, спрямованої на їх забезпечення і захист.

У час, коли Україна перебуває на шляху удосконалення своїх систем, вивчення основних соціальних прав людини, особливостей їх прояву у практиці державного управління та ролі під час формування та реалізації соціальної політики, набуває актуальності в Україні як одного із складових елементів інституту соціально-правового статусу людини і громадянина та визначення їх місця в системі основних прав і свобод людини та громадянина.

Пріоритетними завданнями соціальної держави є забезпечення громадянам гідного рівня життя, гарантування соціальної стабільності, соціальної безпеки і соціальної допомоги, громадянського миру і злагоди [1, с.55].

В Основному Законі України визначено, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Згідно з Конституцією, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Із зазначених положень випливає, що держава не є пасивним спостерігачем за реалізацією прав і свобод громадян, навпаки, є активним учасником забезпечення їх реалізації.

В Україні конституційно закріплено поняття «соціальний захист», яке включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також по старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загально-обов'язковим державним соціальним страхуванням, здійснюваним за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (Конституція України, стаття 46).

Соціальний захист, на відміну від соціального забезпечення, передбачає гарантії щодо охорони праці, здоров'я, навколишнього природного середовища, оплати праці та інші заходи, необхідні для нормальної життєдіяльності людини й функціонування держави. Соціальне забезпечення порівняно із соціальним захистом є вужчим поняттям і позначає практику виплати пенсій, соціальної допомоги, соціального догляду. Відповідно до міжнародних стандартів соціальне забезпечення включає також право на медичну допомогу, медичне страхування, державну підтримку сім'ї, материнства й дитинства, утримання і виховання за державні кошти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [2, с. 36].

Отже, соціальні права та свободи людини громадянина – це міра можливої поведінки або діяльності людини в соціальній сфері що передбачає задоволення законних інтересів і потреб у сфері трудової діяльності, соціального захисту та охорони здоров'я. До них належать: право на охорону здоров'я; право на житло; право на матеріальне забезпечення в старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника тощо; право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (харчування, одяг, житло).

Соціальний захист у широкому значенні цього терміну є окремою ланкою суспільних відносин, сформованих у державно організованому суспільстві з метою забезпечення достатніх можливостей особи для її всебічного розвитку та нормальної життєдіяльності.

Галузями права, що здійснюють правове забезпечення цих суспільних відносин, можна вважати адміністративне, трудове, екологічне право, право соціального забезпечення та ін. Суб'єктами соціального захисту є всі громадяни, а не лише ті, які, зважаючи на об'єктивні обставини, втратили роботу (безробітні, пенсіонери, хворі, інваліди тощо) [3, с. 13]

Отже, соціальний захист – це система економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, що забезпечує працездатній людині і громадянину відповідні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним та соціально вразливим верствам працездатного населення – гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, матеріальну підтримку, зниження податків.

Однією із найважливіших проблем, що виникають при реалізації основних прав і свобод, зокрема і соціальних, є питання про сфери їх застосування, а також обсяг свободи в змісті кожного з переліку прав. На жаль, конституційні норми відображають переважно, опосередкований тип діяльності держави в соціальній сфері. Не сформульована чітка і пряма відповідальність держави перед людиною і громадянином, а також індивіда перед державою. Адже гідне життя може бути забезпечене в тому випадку, якщо кожній людині будуть надані належні і рівні можливості задоволення всіх первинних життєвих потреб: у праці, харчуванні, житлі, охороні здоров'я та освіті.

Список бібліографічних посилань

1. Пильгун Н.В. Соціально-правова держава на етапі сучасного державотворення в Україні. Історико-теоретичні засади державотворення і правотворення в Україні : збірник наукових праць. Київ, 2014. 146 с.
3. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і поняття. Право України. 2000, № 4. С. 36.
4. Право соціального забезпечення України : підручник / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2010. 504 с.

Одержано 05.11.2020

УДК 330.1

Марина Валеріївна МУЛІК,

курсантка 1 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ПОЗИЧАЛЬНИКА НА РИНКУ ІПОТЕКИ

Під час пандемії зростання світової економіки пригальмовувало й з часом набуло від'ємних значень. Бізнес і населення усіх країн світу почали втрачати зайнятість і доходи. Влади деяких держав, включаючи Україну, з метою поповнення бюджету та збереження робочих місць, проаналізувавши небезпечну ситуацію, вирішили рятувати ринок нерухомості, а разом із ним і всю економіку, розраховуючи на мультиплікаційний ефект.

Так українські державні банки з 1 липня почали кредитувати позичальників у рамках програми «Доступне житло під 10%». Виключенням є Ощадбанк, який ще в квітні цього року запустив програму «Звісно, Док» і почав видавати працівникам медичної сфери кредити на житло за ставкою 9,99% річних.

«За попередніми підрахунками фахівців Приватбанку, вже на початку дії держпрограми пільговими умовами кредитування зможуть скористатися понад 300 тисяч українців» [1]. Пізніше вони заявили, «що програмою «Іпотека під 10%» можуть скористатися близько 440 тисяч клієнтів ПриватБанку» [2]. Дійсно не всім «ідеальним» позичальникам взагалі потрібна квартира. Але тим із них, кому вона потрібна, необхідно згадати про іпотечну кризу 2008 року. Саме тому позичальники з метою забезпечення власної економічної безпеки повинні ретельно проаналізувати всі умови державної програми «Доступне житло під 10%», а також оцінити власні економічні ризики на ринку іпотеки.

Так, дана державна програма є надто привабливою для позичальників. Вона надає можливість придбати житло як на вторинному, так і на первинному ринку (тільки для введених в експлуатацію новобудов) на термін до 20 років. Однак держпрограма «Доступне житло під 10%» передбачає й конкретну низку умов-перешкод відносно отримання іпотеки. Можливість її одержання, перш за все, обмежена сумою отриманого доходу. Банки при розрахунках суми можливої позики застосовують коефіцієнт «платіж/дохід» (відношення суми щомісячних платежів за плановим кредитом до суми щомісячного доходу позичальника після відрахування всіх податків). «Схвальні» значення даного коефіцієнта вимагає від позичальника мати дохід, який в кілька разів перевищує середню заробітну плату по країні. При цьому, на відміну від звичайної іпотеки, враховуються лише офіційні доходи позичальника та членів його родини. Таким чином до уваги не беруться «тіньові» гроші, тобто такі, з яких не сплачено податків. Однак, як виняток, банк має право враховувати доходи поручителів. Тут необхідно зазначити, що й останній повинен знати про економічні ризики, які можуть перерости в небезпеку в випадку неможливості оплати кредиту позичальником.

Можливість одержати іпотеку обмежена й віком позичальника – крайній термін погашення кредиту не може перевищувати досягнення позичальником 59-річного віку. Тобто 40-річна людина навіть гіпотетично не може розраховувати на пільгові умови кредитування зі строком погашення 20 років.

До того ж державна програма, мінімізуючи ризики неповернення іпотеки, передбачає надання позики тільки особам винятково з відмінною кредитною історією, без реструктуризації за кредитами. Але більшості з них квартири просто не потрібні.

Якщо дохід та вік відповідають умовам програми та до того ж позичальник виявився благонадійним, то наступним обмеженням є початковий внесок, який повинен становити не менше 30% загальної вартості житла. Заощадження позичальника повинні мати не «тіньову» історію. Банки практикують збільшення граничної межі даного внеску до 50% в випадках, коли значення коефіцієнта «платіж/дохід» не дозволяє видати

кредит. Тобто йдуть на «зустріч» своїм майбутнім клієнтам. Але позичальників, здатних оплатити початковий внесок у розмірі 50% від вартості житла, не так і багато.

Позиціонуючи низькі процентні ставки за користування кредитними коштами для придбання нерухомості, комерційні банки не акцентують увагу на так званих «прихованих» відсотках. Взагалі людина, яка хоче взяти іпотеку, повинна заплатити більше, ніж 9,99%. До «прихованих» процентів включається разова комісія за надання кредиту, послуги нотаріуса, оцінка нерухомості, комісії за перерахування грошей, а також плата за страхування іпотеки і страхування життя позичальника тощо. Тобто реальні виплати ніяк не дорівнюють 9,99% від суми кредиту.

Існують і інші умови державної програми «Доступне житло під 10%». Саме ці умови й пов'язані з економічними ризиками позичальника на ринку іпотеки. Виявляється, що за пільговою іпотечною програмою ставка 9,99% зберігається тільки на перший рік кредитування. Надалі відсоткова ставка за іпотечними договорами буде переглянута, бо вона залежить від вартості депозитних ресурсів протягом терміну користування кредитом. Усі наступні роки відсоткова ставка буде дорівнювати UIRD за 12 місяців + від 3,5% до 5%. Наприклад, станом на жовтень індекс депозитних ставок (UIRD) становив 8,66%. Якби зараз у позичальника, наприклад Приватбанку, йшов другий рік, то йому довелося би платити вже не 9,99%, а 12,66%. Виключенням є Ощадбанк, який використовує фіксовану процентну ставку протягом усього терміну користування кредитом. Однак в цьому банку пільговий кредит тільки для окремих категорій і стосується тільки вторинного ринку. Крім того, скористуватися нею можна було тільки до 9 жовтня 2020 року. Тобто відсоток буде нефіксованим, а буде залежати від ситуації на банківському ринку. Але за умовами позики, які фіксуються в договорі, банк не має права стягувати понад 30% річних. Тільки дана умова є обмеженням збільшення ставки за іпотеку.

Таким чином, через нефіксовану процентну ставку, клієнт не може чітко оцінити повну вартість кредиту та визначити суму платежу за кожен місяць користування ним. До того ж існує ризик зменшення або втрати доходів позичальником у майбутньому. В разі таких економічних форс-мажорних обставин, нерухомість переходить у власність банку.

Аналізуючи обмеження програми «Доступне житло під 10%», а також додаткові витрати, пов'язані з отриманням та обслуговуванням кредиту, можна зробити висновок, що «дешева» іпотека доступна порівняно невеликій чисельності українців. А для тих із них, кому вона доступна й потрібна, аналіз економічних ризиків позичальника на ринку іпотеки показав, що даний ринок має високу ступінь ризикованості через неможливість чітко оцінити повну вартість кредиту та визначити суму платежу за кожен місяць користування ним, а також через небезпеку зменшення або втрату доходів у майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Башта В. Псевдовигідна іпотека. *Дзеркало неділі*. 17 липня 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/psevdovihidna-ipoteka.html> (дата звернення: 03.11.2020).
2. Михальчук Н. Іпотека нижче 10%: що сьогодні пропонують банки і яким попитом реагують українці. *Бізнес-портал Delo.ua*. 21 серпня 2020. URL: <https://delo.ua/econopolyandpoliticsinukraine/desheva-ipoteka-jakij-popit-na-zhitlo-v-kredit-z-371909> (дата звернення: 03.11.2020).

Одержано 05.11.2020

УДК [65.012.8:33(477)]+[658.5.012.7:336]

Наталія Володимирівна НАКОНЕЧНА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів та обліку

Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМПАНІЇ

Важливим структурним елементом, що забезпечує економічну безпеку компанії, є принципи. Під принципами ми розуміємо основні вказівки, якими повинна дотримуватися система безпеки компанії у процесі досягнення своїх цілей та завдань. Ці орієнтири створюють механізм обмежень та противаг у використанні сил, інструментів та методів для виконання завдань та досягнення цілей. Це означає, що правила є своєрідним орієнтиром при прийнятті рішень [1].

Найважливіші з них: 1. Принцип законності, який зобов'язує суб'єкти безпеки здійснювати функції економічної безпеки відповідно до норм закону відповідно до чинного законодавства; 2. Принцип систематичності передбачає вимоги, в яких організація економічної безпеки підприємства не має "важливих" та "неважливих" елементів тощо.

Виконання функції безпеки залежить від вибору відповідних методів. Метод – це спосіб, який передбачає певний алгоритм дій. Методи безпеки – це засоби, за допомогою яких заходи безпеки реалізуються в рамках роботи певного суб'єкта.

Це означає, що методи безпеки переводять засоби захисту з статичних в динамічні (реалізують їх). Існує багато методів забезпечення безпеки підприємства. Їх можна об'єднати у такі спеціальні групи: адміністративно-організаційні, інформаційно-аналітичні; економічні; правової; технічний; соціально-психологічні.

Засоби, матеріальні та нематеріальні інструменти, за допомогою яких виконуються функції забезпечення безпеки компанії, можуть розглядатися як заходи безпеки. Цікаво, що деякі сили також можуть бути використані як засоби безпеки.

Наприклад, особам, які здійснюють фізичну охорону підприємства або супутні вантажі (наприклад, сили безпеки), крім використання засобів безпеки, таких як зброя, спеціальні пристрої, дозволяється застосовувати власну фізичну силу для затримання зловмисників. Тому вони є засобом безпеки.

Окремі автори виділяють чотири види стратегій: агресивну, помірно агресивну, консервативну та розвинуту.

На нашу думку, при розробці фінансової стратегії необхідно керуватись різними підходами, які залежатимуть від стратегічного набору, який входить до організаційної стратегії. Підходи до фінансового планування в цьому разі будуть залежати від організаційних пріоритетів, а джерела фінансування можуть бути комбінованими, обрані методи будуть слугувати базою для визначення певних моделей фінансування підприємства, що найбільш повно характеризуватимуть їх підходи до стратегічного розвитку. Комбінована схема розробки фінансової стратегії компанії подана на рис. 1. [2].

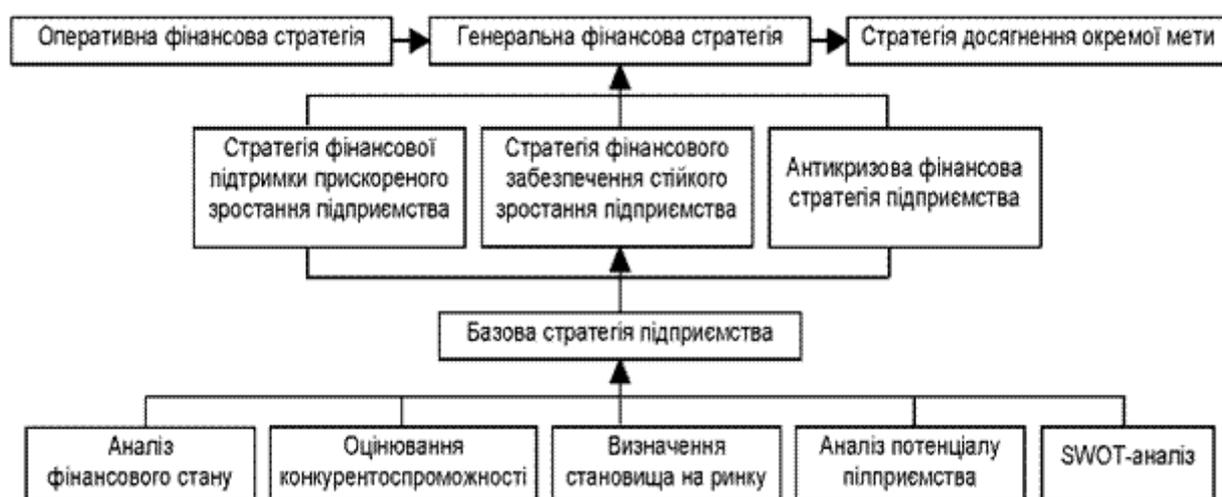

Рис. 1.1. Комбінаторна схема розробки фінансової стратегії компанії [2]

При виборі напряму стратегічного розвитку необхідно враховувати, що всі компанії оригінальні, тому при виборі фінансової стратегії враховуються всі фінансові показники, що характеризують стан підприємства. Інакше кажучи, для кожного підприємства розробляється своя індивідуальна стратегія.

Висновок. Таким чином, слід зазначити, що вироблення та реалізація стратегії, яка могла б краще відповідати зовнішнім умовам, що швидко змінюються, стала важливою частиною діяльності керівництва більшості компаній. Успіх фінансової стратегії підприємства гарантований, якщо фінансові стратегічні цілі відповідають реальним економічним і фінансовим можливостям підприємства, коли чітко централізовано фінансове керівництво, а методи його є гнучкими й адекватними змінам фінансово-економічної ситуації.

Список бібліографічних посилань

1. Види фінансової стратегії підприємства. URL: https://file:///C:/Users/HP/Downloads/Vzuk_2013_33_35.pdf (дата звернення 20.10.2020).
2. Види фінансових стратегій. URL: <https://lektsii.com/1-36538.html> (дата звернення 20.10.2020).

Одержано 21.10.2020

УДК [349.41:33.012.8](477)

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ТА НЕБЕЗПЕКИ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Земельна реформа в Україні триває вже тридцять років і стала зручним інструментом первісного нагромадження капіталу. Нажаль, замість того, щоб створити необхідні мотиваційні та інвестиційні стимули розвитку аграрного сектору економіки, ця реформа породила безліч проблем, які гальмують його розвиток.

Основним змістом земельної реформи є приватизація землі, що належала колективним господарствам та державі.

Паювання колективних земель завершилося ще на початку 2000-х років, хоча оформлення державних актів на право власності на земельну ділянку розтягнулося більше, ніж на 10 років. В результаті сформувалася приватна земельна власність, власниками

якої в той час стали майже 7 млн осіб (близько 15% населення України). Право розпорядження землями сільськогосподарського призначення було обмежено, оскільки протягом багатьох років подовжувався мораторій на відчуження таких земель. В результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» ринок землі буде відкрито з 01.07.2021 р. [1].

Вже сьогодні можна прогнозувати, що з цієї дати розпочнеться грандіозний процес перерозподілу та консолідації земельної власності, так само, як це відбувалося в промисловій сфері на початку століття. Як відомо, в результаті сертифікатної приватизації державних підприємств, яка здійснювалася із значними порушеннями законодавства, відбулася дисперсія прав власності та їх консолідація у руках невеликої групи найзаможніших сімей України [2, с.101]. Але на цьому первісне нагромадження капіталу в промисловості не завершилося. В результаті рейдерських захоплень відбувся вторинний перерозподіл прав власності.

Лише мораторій загальмував на 20 років цей процес у сільському господарстві. Оскільки ця остання перешкода сьогодні усунута, логічно очікувати початок процесу перерозподілу розпайованої землі. І справа тут не стільки в тому, що значна частина дрібних землевласників не зацікавлена у володінні землею, скільки в тому, що значна частина великих лендлордів, а також тих, хто прагне ними стати, легалізуючи нелегальні доходи, хочуть і можуть цю землю отримати. Вже сьогодні рейдерські захоплення агрофірм, земельних ділянок, врожаю стали повсюдним явищем. В країні діють кримінальні угруповання, які залякують фермерів, змушуючи їх «добровільно» відмовитися від своїх земельних ділянок. Деякі з них створюються під виглядом ветеранських організацій учасників бойових дій в зоні АТО [3]. Чи зможе дрібний землевласник протистояти таким угрупованням і чи зможе держава забезпечити справжню добровільність його відмови від прав власності на землю? В умовах, коли держава фактично втратила монополію на застосування насильства, це запитання є скоріше риторичним.

В то час, коли процес консолідації ще майже не торкнувся розпайованих земель, він активно відбувається при проведенні безоплатної приватизації державної землі. Згідно ст. 121 Земельного Кодексу кожен громадянин України має право на безоплатну приватизацію 6 ділянок землі, загальна площа яких може сягати 6 га [4]. Правом безоплатної приватизації скористалися 17 млн осіб, і багато хто з них зробив це неодноразово (10 і більше разів), користуючись тим, що процес верифікації первинного набувача земельної ділянки донедавна був відсутній [3]. При цьому застосовувалися шахрайські схеми з піддробкою документів, аналогічні тим, що свого часу використовувалися при сертифікатній приватизації державних підприємств, і деякі громадяни навіть не знали, що вони вже неодноразово ставали землевласниками. Потім земельні ділянки формально продавалися, оскільки на них дія мораторію не розповсюджувалася, і отримували своїх реальних, цілком законних, власників. В результаті таких махінацій з 12 млн га землі, яка була у державній власності у 2002 р., сьогодні залишилося 0,75 млн га [3]. Причому приватизовані були не лише орні землі, а й землі, що містять поклади унікальних корисних копалин (бурштин, ільменіти, титан, мідь, природний газ) і навіть землі природно-заповідного фонду.

Вже сьогодні рівень концентрації орних земель, які використовуються найбільшими землевласниками та землекористувачами (з площею понад 1 тис га), у більшості областей України (крім Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівська, Рівненської, Тернопільської, Херсонської, Чернівецької) в середньому перевищує 35 % [5, с. 159]. Не дивно, що з остаточного тексту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» зникло положення про граничну норму концентрації землі на рівні об'єднаних територіальних громад не більше 35%, яке було передбачено у законопроекті.

В той час, як з 2024 р. 10 тис га землі дозволено буде концентрувати одному землевласнику, чверть об'єднаних територіальних громад України мають площу, меншу за 10 тис га, а 60% - меншу за 20 тис га. З Закону зникло також обмеження щодо власності пов'язаних осіб, що створює додаткові можливості концентрації землі.

Все це свідчить про створення сприятливих інституційних можливостей для завершення процесу первісного нагромадження капіталу у сільському господарстві. Інвестиційні можливості, враховуючи високу частку тіньового сектору економіки, також існують. Передбачений у Законі запобіжник легалізації брудних грошей – вимогу щодо підтвердження джерела походження коштів – можна оминати за допомогою кредитування, тим більше, що Закон передбачає розробку Кабінетом Міністрів порядку підтримки громадян та юридичних осіб, які мають намір купити землю.

Висновок. В Україні створені усі передумови для того, щоб за допомогою аграрної реформи завершити процес первісного нагромадження капіталу у сільському господарстві. Небезпеки, пов'язані з цим процесом, полягають не лише у надмірній концентрації прав власності на землю у руках невеликої групи землевласників, але і у тому, що набуті з численними порушеннями законодавства права власності залишаться нелегітимними, а отже буде існувати постійний ризик перегляду законності цих прав. За таких умов складно сподіватися на значні капіталовкладення у відновлення родючості ґрунтів та розвиток сільського господарства. З великою часткою ймовірності можна прогнозувати повторення бізнес-сценаріїв промислового сектору: невеликий інвестиційний горизонт, орієнтація на отримання швидкого прибутку, виснаження основного капіталу. Такий сценарій протирічить потребі у економічному зростанні національної економіки, загрожує стагнацією аграрного сектору економіки. Тому сьогодні, поки ще процес консолідації прав земельної власності не увійшов у заключну фазу, найважливіше завдання для Уряду – повернути у державну власність, все, що було приватизовано незаконно, не допустити подальшої криміналізації у сфері перерозподілу прав земельної власності, забезпечити законність набуття цих прав та їх надійний захист.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>
2. Бандурка О.М., Дзюба Н.В. Первісне нагромадження капіталу в економіці України. Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. - 196 с.
3. Пирожок О., Денков Д. Інтерв'ю з головою Держгеокадастру. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/20/666422/>
4. Біленко С. Землі на всіх не вистачить. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/09/17/651693/>
5. Землекористування корпоративних сільськогосподарських підприємств в Україні: ефективність, розвиток, регулювання: Монографія / О.В. Краснолуцький, А.Г. Мартин, О.В. Шевченко. – К.: ФОП Ямчинський О.В., – 307 с.

Отримано 01.11.2020

УДК 658.14

Софія Степанівна ПАВЛІВ,

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Олексій Омелянович БАБЮК,

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Анастасія Андріївна КРАВЧИШИН,

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА НА ЙОГО БЕЗПЕКУ

Фінансова безпека підприємства – це невід’ємна складова всієї системи безпеки підприємства, такий його стан, коли підприємство може витратити достатню кількість коштів для забезпечення захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, створюючи умови для розвитку підприємства, гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов’язаних з ним суб’єктів зовнішнього середовища[1].

Головним завданням оцінки фінансового стану підприємства з метою визначення рівня фінансової безпеки є своєчасне виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності, прийняття управлінських рішень для поліпшення фінансового стану підприємства та уникнення його банкрутства. Одним з основних шляхів покращення фінансової діяльності підприємств є збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Також до заходів покращення фінансово-економічного стану підприємств слід віднести збільшення виручки від реалізації. У свою чергу, розмір виручки від реалізації залежить від обсягів реалізації продукції та ціни одиниці продукції, що реалізується.

Щоб збільшити обсяги реалізації, треба максимально активізувати збутову діяльність підприємства. Бажаний результат можна отримати наданням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами. Також головним внутрішнім резервом покращення платоспроможності підприємства є зниження собівартості продукції та витрат.

Основним способом зниження собівартості є економія усіх видів ресурсів. Зниження трудомісткості продукції, збільшення продуктивності праці можна досягнути різними шляхами. Найбільш важливі з них – це механізація та автоматизація виробництва, розробка та застосування прогресивних, високопродуктивних технологій, заміна та модернізація застарілого обладнання.

Найважливішими шляхами підвищення ефективності використання основних фондів підприємства є: 1) поліпшення складу, структури і стану основних фондів підприємства; 2) удосконалення планування, управління і організації праці та виробництва; 3) зниження фондомісткості, підвищення фондівіддачі та продуктивності праці на підприємстві; 4) підвищення та розвиток матеріального та морального стимулювання праці. Механізм, який регулює динамічну рівновагу попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці, має забезпечити розвиток системи робочих місць і збільшення потреби у робочій силі.

На ефективність підприємства впливає не лише його загальне забезпечення трудовими ресурсами, а й їхній якісний склад. Підбір і розстановка кадрів, їхнє ефективне використання, підвищення кваліфікації пов’язане з об’єктивним, побудованим на науковій основі діловим оцінюванням персоналу підприємства. Ефективна робота працівника, його віддача і старанність прямо залежать від рівня винагороди за його працю. Кожен

працівник має бути зацікавленим у результатах своєї праці, повинна бути розвинена система матеріального заохочення і стимулювання працівників [2, с. 165].

Ефективність роботи персоналу прямо залежить від його мотивації. Мотивація – це той ключовий фактор, який визначає, що саме, як, із якими результатами будуть робити люди. Система мотивації приводить у відповідність систему цілей персоналу елеватора в цілому. Для підприємства можна запропонувати наступні заходи щодо удосконалення системи мотивації праці персоналу підприємства: 1) провести аналіз системи мотивації з погляду її обґрунтованості, цілісності, відповідності специфіці діяльності підприємства; 2) визначити основні цілі підприємства в сфері кадрового менеджменту, його політику в сфері винагороди; 3) проаналізувати структуру системи мотивації, з'ясувати, чи всі необхідні елементи представлено там повною мірою; 4) провести атестацію структурних підрозділів і визначити необхідні відмінності в системах мотивації окремих структурних одиниць; 5) визначити категорії структурних підрозділів та працівників і відмінності у їхній мотивації; 6) встановити на основі коефіцієнтів взаємозв'язок цілей та завдань, відповідальності та повноважень, кваліфікації та досвіду з кількісними і якісними результатами праці; 7) підвищувати гнучкість та прозорість системи мотивації, спрямовувати її розвиток на посилення індивідуалізації винагороди; 8) налагодити постійний контроль ефективності системи мотивації.

Основним напрямом забезпечення досягнення точки фінансової рівноваги підприємством є скорочення обсягу споживання фінансових ресурсів. Неефективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій. Як наслідок, маємо результат, що майже кожне друге підприємство у галузі сільського господарства збиткове і причини цього явища різні. Проте попередити такі негативні наслідки можна. Для цього потрібно систематично й глибоко оцінювати фінансовий стан підприємства з використанням різних методів та прийомів аналізу.

Система заходів для підтримки економічної стійкості підприємства, на нашу думку, повинна передбачати постійний моніторинг зовнішнього і внутрішнього стану підприємства, розробку заходів зі зниження зовнішньої вразливості підприємства, розробку підготовчих планів при виникненні проблемних ситуацій, здійсненні попередніх заходів для їхнього забезпечення, впровадження планів практичних заходів при виникненні кризової ситуації, прийняття ризикових і нестандартних рішень у випадку відхилення розвитку ситуації, координацію дій всіх учасників і контроль за виконанням заходів та їхніми результатами. Саме за таких умов можна забезпечити систему моніторингу кожної зі складових економічної стійкості підприємств, яка змогла б надати можливість оптимізувати її відповідно до перспектив розвитку.

Висновок. Таким чином, підсумовуючи сказане, можна виділити основні напрямки покращення фінансового стану підприємства в системі його убезпечення, а відповідно його фінансової безпеки: 1) пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке забезпечує рентабельність власного капіталу; 2) підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства; 3) оптимізація збутової політики, розширення ринків збуту; 4) збільшення грошових коштів на розрахунковому рахунку підприємства; 5) організація процесу безпекової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Фінансова безпека: навч. посібник [З.С.Варналій, З.Б.Живко, Р.Р.Білик, С.В.Онищенко, М.О.Живко]; за ред.З.С. Варналія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 300 с.
3. Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения. Киев : Либра, 2003. 280 с.

Одержано 19.10.2020

УДК 658.158.12

Юлія Сергіївна ПЕНЯК,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
ННІ «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н.Каразіна

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ СПОСОБІВ БЮДЖЕТУВАННЯ

У науковій літературі останнім часом з'явилося поняття «бюджетування». Воно взяте із зарубіжних економічних вчень і означає «планування», «складання кошторису», «статті надходжень і витрат». Ми вважаємо, що поняття «планування» і «бюджетування» є тотожними. Деякі з авторів [1-2] вважають, що операційне бюджетування – це планування затрат і доходів, які забезпечують складання бюджету прибутку. Разом з цим, річне фінансове планування допомагає реалізувати стратегічний план, враховувати прогнозні показники діяльності підприємства. Це допомагає координувати діяльність підрозділів підприємства, об'єднувати їх для виконання єдиного плану. Бюджет дає змогу уникнути рішень, які вигідні деяким підрозділам підприємства, але можуть завдати шкоди діяльності підприємства загалом, тому такі рішення відхиляються.

Якщо бюджетування виконується сумлінно і ефективно в період, що передує складанню бюджетів, під час їх складання і після цього, то це приносить численні вигоди як організації, так і її співробітникам [3, с. 27]. Зокрема, до переваг процесу бюджетування можна віднести:

1. Бюджетування спонукає до планування. Початкова стадія складання бюджетів дійсно спонукає співробітників, підрозділи і підприємство дивитися вперед і планувати, враховуючи всі обставини, розраховуючи ймовірні доходи, визначаючи ймовірні витрати, дізнаючись, від чого вони залежать, і т. д. Ясно, що таке попереднє планування (постійне планування з внесенням коректив, а також зі складанням та узгодженням нових бюджетів) є перевагою, тому, що воно заздалегідь допомагає визначити життєздатність різних видів діяльності, їх ймовірні наслідки, стан грошових коштів, можливі отримання прибутку або збитків. Тому можливо діяти швидше, щоб скористатися перевагою наявних можливостей і уникнути проблем.

2. Бюджетування виконує координуючу роль. Складання варіантів різних бюджетів, а потім зведення їх в єдиний основний бюджет може допомогти скоординувати дії співробітників і підрозділів усередині компанії. Треба сподіватися, що всі співробітники добре знають свої бюджети, згодні з ними, розуміють, як вони співвідносяться з іншими бюджетами, і усвідомлюють ті наслідки, які будуть мати місце, якщо окремий бюджет не буде узгоджений з іншими. Тому, бюджетування може допомогти для досягнення поставлених цілей, коли всі працюють як одна команда, щоб домогтися успіху, отримуючи необхідні доходи і не перевищуючи встановлених витрат.

3. Бюджетування виконує організуючу роль. Багато в чому бюджетування, можна сказати, виконує організуючу роль для роботи окремих співробітників, підрозділів і для підприємства в цілому, встановлюючи рамки, в межах яких слід працювати, визначаючи напрямки діяльності. Воно також допомагає встановити фінансову відповідальність працівників, які здійснюють контроль, роблячи їх відповідальними за успіх або невиконання завдань їх відділами або підрозділами. Бюджетування допомагає зрозуміти, чого конкретно їх команди (структурні підрозділи) повинні досягти, щоб зберегти напрямок руху підприємства. Бюджетування також дозволяє кількісно визначити фінансові цілі, в напрямку яких слід працювати.

4. Бюджетування сприяє ініціативі. Бюджетування може спонукати людей працювати старанніше і робити роботу краще. По суті бюджети встановлюють необхідні

стандарти і в результаті перетворюються в цілі, яких потрібно досягти, щоб отримати певний дохід, до того ж - до певних дат; підтримувати позитивний стан грошових коштів; зберігати витрати в узгоджених межах і т. д. Ясно, що існують численні способи стимулювання співробітників, але шанс досягти мети, отримати визнання і схвалення за досягнутий успіх - це серйозний стимул.

5. Бюджетування надає засіб контролю. Пізніші етапи, пов'язані з дотриманням бюджетів дають можливість окремим співробітникам, підрозділам і підприємству здійснювати більш суворий контроль за своєю діяльністю (порівнюючи планові показники і фактичні результати, визначаючи відхилення і необхідні для цього коригувальні дію, а потім роблячи кроки, що дозволяють управляти ситуацією, приділяючи увагу труднощам до того, коли стане занадто пізно).

Незважаючи на численні переваги, бюджетування має і деякі недоліки, які необхідно намагатися по-можливості зменшити або взагалі позбутися від них. А саме, до недоліків бюджетування можна віднести:

1. Збільшення обсягу паперової роботи. Бюджетування неминуче спричинить за собою масу паперової роботи в період, що передує складанню бюджетів, під час їх складання і в наступний період, коли здійснюється поточний контроль за виконанням бюджетів, а також вірогідні їх зміни. Хоча ця додаткова паперова робота необхідна і в дійсності неминуча, вона іноді поглинає: заповнення однієї форми за одною, вивчення, виправлення і т. д. В той час, коли увагу краще було б направити на практичну діяльність, наприклад на регулярність продажу товарів, закупівлю за найбільш вигідними цінами і т. д. Важливо бачити в складанні бюджету засіб просування до заключного етапу, а не сам заключний етап.

2. Витрати часу. Навіть коли бюджетування добре налагоджено і тому виконується відповідно до встановлених процедур, все одно воно залишається процесом, що вимагає витрат часу. Ще більше часу потрібно на етапі впровадження, коли система розробляється, перевіряється та налагоджується. На кого б не була покладена повна відповідальність за її впровадження (фінансовий директор або головний бухгалтер), для виконання цієї роботи необхідна істотна частина часу. Однак з плином часу і за умови гарної роботи системи буде потрібно менше часу для її виконання.

3. Негнучкість бюджету. Вся концепція бюджетування - доходи, яких планується досягти, та ще й до певного строку, витрати, які потрібно утримувати в певних межах і не перевищувати їх, - все це може здатися надзвичайно негнучким і обмежує в діях. Очевидно, що робота з бюджетом, виконувана вперше, може містити неточності. Наприклад, підрозділи або відділи, які займаються дослідницькою роботою, не вписуються в рамки негнучкого бюджету, в той час як у інших підрозділів або напрямів витрати тісно пов'язані з продажами. Іноді в процесі роботи над бюджетом змінюються обставини. Тому важливо, щоб бюджет не був абсолютно нерухомим, - повинна залишатися можливість коригувати його як потрібно і коли потрібно.

4. Невдоволення співробітників. Досить часто співробітники зустрічають бюджети з невдоволенням. Багато співробітників з підозрою ставляться до впровадження систем бюджетування, вважаючи, що це трохи більше, ніж вправа в скороченні витрат, а можливо, - навіть ознака, що наближається скорочення робочих годин, скорочення штату і т. д. І не дивно, що таке невдоволення стає сильнішим і більш істотним, якщо бюджети скупі і жорсткі.

Цілком можливо зменшити або навіть усунути будь-яке подразнення шляхом залучення кожного співробітника на початковому етапі до складання бюджету. Чим глибше буде залучення співробітників, тим більше буде їх віддача при проведенні подальшої (узгодженої) діяльності.

5. Повільне просування. Розробка ефективної бюджетної системи дійсно вимагає часу - велика частина з вперше складених бюджетів майже напевно буде часто і суттєво

змінюватися, ймовірно, внаслідок відсутності досвіду і наявності понад оптимістичних або надмірно обережних міркувань. У міру виправлення початкових помилок, на яких вчать, і в міру вилучення з них досвіду бюджети будуть ставати набагато точніше. Однак, як свідчить існуючий досвід, зазвичай потрібно від одного до двох років для розробки надійної системи та її ефективного використання.

Отже, сучасні умови диктують певні правила, згідно яких щоб вижити та зберегти довгострокову конкурентоспроможність потрібна постійна адаптація своєї діяльності до оточуючих умов. Ефективний напрямок, пов'язаний з удосконаленням управлінської системи, полягає у використанні бюджетування, з реалізацією його переваг та можливістю уникнути наведених недоліків.

Список бібліографічних посилань

1. Гудзь О.Є. Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства / О.Є. Гудзь // Облік і фінанси. - 2015. - № 1. - С. 71-76.
2. Бугас Н.В. Бюджетування як ефективний інструмент управління витратами / Н.В. Бугас // Економіка. - 2012. - №5. - С.190-193.
4. Джай К. Штим, Джон Г. Сігел. Основи комерційного бюджетування / Пер. з англ. - СПб.: Пергамент, 2016. - 456 с.

Одержано 10.11.2020

УДК 336.64

Тетяна Сергіївна ПЕРЕДЕРІЙ,

провідний економіст Філії «Центр будівельно-монтажних робіт та експлуатації будівель і споруд» АТ «Укрзалізниця»;

Оксана Сергіївна МАКОВОЗ,

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

УПРАВЛІННЯ ДОДАНОЮ ВАРТІСТЮ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогодні особливістю успішного і ефективного функціонування підприємства є наявність капіталу, який орієнтований на економічне зростання. Однак дисбаланс капіталу є одним із чинників, який призводить до зниження фінансово-господарської діяльності бізнесу. Крім того, наявність незлагоджених механізмів управління капіталом створює ряд проблем у прогнозуванні виникненні кризових ситуацій, мінімізує ринкову вартість підприємства та безпосередньо впливає на ліквідність і платоспроможність, а отже, впливає на економічну безпеку.

Оптимізація структури капіталу є однією з найскладніших процедур при створенні підприємства, а також в управлінні капіталом, його формуванні та розподілі. Активи підприємства, що використовуються у його діяльності, фінансуються за рахунок власного та позикового капіталу, кожен з яких має власну вартість. Середня вартість власних та запозичених ресурсів значно впливає на показник рентабельності та рівень можливостей зростання компанії шляхом рефінансування їхніх прибутків. У фінансовому менеджменті проблема визначення вартості капіталу підприємства та аналізу її структури мають першочергове значення. Поняття вартості капіталу є одним з основних понять в теорії капіталу. Окрім визначення процентної ставки, яка повинна бути виплачена власникам фінансових ресурсів, вона також характеризує норму прибутку від вкладеної інвестиції, яка повинна бути надана компанії для досягнення зростання її ринкової вартості.

Вартість капіталу є ключовим чинником при оренді або придбанні основних засобів, рефінансування облігацій. Зміна структури капіталу також відображається в ризикованості підприємства в цілому [1, с. 35].

Управління на базі EVA означає орієнтацію на додану вартість при прийнятті всіх фінансових рішень: при здійсненні інвестицій, виробничої діяльності, у рамках стратегічного та оперативного управління. Концепція EVA ґрунтується на зіставленні прибутку підприємства за певний період з витратами на капітал, інвестований у відповідному періоді [2, с. 200].

Методика розрахунку показника EVA свідчить про важливу роль у формуванні його підсумкового значення не тільки величини чистого операційного прибутку, але й розміру інвестованого капіталу, його структури залежно від джерел фінансування, а також вартості його складових – власного і позикового капіталів. Показник EVA може застосовуватися для оцінки ефективності діяльності за певний період на рівні як підприємства загалом, так і його окремих структурних підрозділів та інвестиційних проєктів. Тим самим вирішується одна з суттєвих проблем створення системи вартісно-орієнтованого управління – перерозподіл управлінських цілей на рівні підприємства за його окремими структурними підрозділами та інвестиційними проєктами [3, с. 193].

Стійкість підприємства може описуватися динамікою економічних показників – для сталого поступального розвитку (в т. ч. інноваційного) вона має зберігати певну позитивну тенденцію – як у плані збереження фінансової стійкості, так і щодо зростання економічної доданої вартості. Слід зазначити, що для підтримання прийняттого рівня фінансової стійкості і економічної безпеки у системі управління інноваційним розвитком промислового підприємства система показників (критеріїв діяльності) має чітко окреслювати цільові орієнтири (сформовані у вигляді сукупності кількісно визначених показників) для тих служб підприємства, які найбільшою мірою впливають на реалізацію поставлених стратегічних управлінських завдань. А фактично досягнуті показники повинні відображати результати діяльності менеджерів, відповідальних за ці функціональні сфери. Розвиток сукупності ключових показників у функціональних сферах управління підприємством мають формуватися з позицій підтримання прийняттого рівня економічної безпеки. Тобто, доцільно бажане значення показника подавати у формі – «не нижче такого-то рівня». І відповідно прив'язувати до цього рівня базову винагороду, а в разі перевищення його – винагороду збільшувати [4, с.69].

Отже, будь-яке підприємство у сучасних умовах має в-першу чергу орієнтуватися на наявний капітал, що є у його розпорядженні. Оскільки, важливим у процесі розвитку є додаткове залучення грошових коштів на розширення бізнесу. Однак для кредитора або інвестора обов'язковою умовою є впевнитися наскільки підприємство є платоспроможним і наскільки ефективно здійснюється управління ним. Саме з цією метою і розраховується фінансово-економічний показник EVA, за допомогою якого можна проаналізувати діяльність будь-якого бізнесу й визначити стан його економічної безпеки. Саме управління доданою вартістю підприємства дозволить забезпечити високу фінансову ефективність роботи, фінансову стійкість та незалежність.

Список бібліографічних посилань

1. Зборовська Ю.О. Капітал підприємства: теоретичні аспекти визначення суті капіталу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 7. С. 35-38.
2. Терещенко О. О., Бабяк Н. Д. Фінансовий контролінг. Київ: КНЕУ, 2013. 407 с.
3. Давидов О.І. Проблеми та перспективи застосування показника економічної доданої вартості у вартісно орієнтованому управлінні підприємствами. *Економічний аналіз*. 2017. Том.27. №3. – С.191-198.
4. Стадник В.В., Йохна В.М., Чуняк О.М. Напрями формування практичного інструментарію управління фінансово-економічною безпекою підприємств в стратегіях інноваційного розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка*. 2018. Випуск 2(10). –С. 66-73.

Одержано 13.11.2020

УДК 614.253:336.22

Артем Іванович САДОВЕНКО,

начальник другого оперативного відділу управління ОРД ГУ ДФС у Запорізькій області

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ РИНКУ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

Сьогодні сферу косметологічних послуг з огляду на особливості оподаткування можна розподілити на ту, яка пов'язана з наданням медичних послуг, та ту, що здійснюється поза межами медичної практики.

Медична косметологія, як і інша приватна медична практика, підлягає оподаткуванню згідно з податковим законодавством України. В літературі виділяють декілька груп оподаткування приватної медичної діяльності, зокрема й у сфері косметології. Більш прийнятною, на думку А. Середи, буде реєстрація лікаря фізичною особою-підприємцем при наданні медичних послуг пацієнтам (фізичним особам); особа-підприємець може зареєструватися платником єдиного податку другої групи і платити фіксовану суму єдиного податку. Третю групу платників єдиного податку складатимуть лікарі, які працюють зі страховими компаніями і отримують оплату за медичні послуги саме від страхових фірм або частково від них. Третя група оподаткування також підійде лікарям, які обслуговують юридичні особи і мають з ними укладені договори, отримуючи від них грошову винагороду за надані медичні послуги їх працівникам. Юридична особа буде платити фіксований податок у розмірі 5% від отриманого прибутку (грошових коштів, отриманих платником). Але потрібно враховувати, що такий платник єдиного податку буде зобов'язаний платити 5% від всіх коштів, які зайшли на рахунок або отримані готівкою, і не зможе зменшити розмір податку в разі понесення витрат. Якщо медична клініка побажає зареєструватися платником ПДВ, то ставка єдиного податку становитиме 3%. Якщо медична клініка орендує велике приміщення, закуповує велику кількість медичних препаратів, має велику кількість найманих працівників, і несе інші значні витрати при наданні медичних послуг, то краще вибрати загальну форму оподаткування [1].

Як бачимо, надання послуг у сфері медичної косметології не передбачає можливість лікарів, що реалізують свою практику в сфері косметології, сплачувати єдиний податок за першою групою оподаткування.

Щодо оподаткування косметологічних послуг, які реалізуються поза межами медичної практики, то тут думки податківців з приводу можливості перебування фізичних осіб-підприємців, які надають зазначені послуги, на першій групі платників єдиного податку, різняться. Зокрема, фахівцями-податківцями Полтавської області визначено, що фізична особа-підприємець, яка надає косметологічні послуги, не має права перебувати на першій групі єдиного податку, оскільки підп. 36 п. 291.7 Податкового кодексу, що визначає перелік побутових послуг населенню, які надаються групами 1 та 2 платників єдиного податку, зазначені «послуги перукарень». КВЕД ДК 009:2010 клас 96.02 «Надання послуг перукарнями та салонами краси» відповідає умовам перебування на спрощеній системі оподаткування для платника групи 1 у частині «надання послуг перукарень» [2].

Відповідно до п. 291.4 Податкового кодексу до першої групи платників єдиного податку відносяться фізичні особи-підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 1000000 гривень [3].

Слід з'ясувати чи відносяться немедичні косметологічні послуги до сфери побутових послуг. У п. 291.7 серед переліку видів діяльності, які відносяться до побутових послуг у підп. 36 вказано послуги перукарень, разом із цим відсутнє роз'яснення, що саме відноситься до вказаних послуг.

Відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД 009:2010) п. 96.02 «Надання послуг перукарнями та салонами краси» включає: миття волосся, підрівнювання та підстригання, укладання, фарбування, тонування, завивання, розпрямлення волосся та подібні види послуг, що їх надають для чоловіків та жінок, гоління та підрівнювання бороди, масаж обличчя, манікюр і педикюр, макіяж тощо [4]. Отже, види немедичних косметологічних послуг, що до речі мають невиключний характер, віднесені до сфери побутових послуг, а отже суб'єкти підприємницької діяльності, які їх здійснюють можуть бути платниками єдиного податку за першою групою.

Водночас чітке нормативне визначення кола немедичних косметологічних послуг як побутових сприяло б єдиному розумінню законодавчих вимог у сфері оподаткування як податківцями України, так і суб'єктами підприємницької діяльності.

Висновок. Підсумовуючи викладене, зауважимо, що норми податкового законодавства України необхідно привести до стану, в якому було б забезпечено чітке визначення тих видів косметологічної діяльності, які підлягають оподаткуванню за різними групами як платників єдиного податку, так і загальної форми оподаткування. Вдосконалення податкового законодавства багато в чому залежить від законодавчого визначення кола косметологічних послуг, що має бути забезпечено прийняттям спеціального (за сферою дії) нормативно-правового акту, наприклад, Закону України «Про косметологічну діяльність в Україні», який має стати основою для правового регулювання ринку косметологічних послуг в Україні та замінити застаріле законодавство, яке діє в Україні з часів колишнього СРСР.

Список бібліографічних посилань

1. Середа А. Налогообложение частной медицинской практики: выбор формы налогообложения, НДС, прибыль, уставные документы. URL: <https://uteka.ua/publication/commerce-12-nalogi-i-otchetnost-10-nalogooblozhenie-chastnoj-meditsinskoj-praktiki-vybor-formy-nalogooblozheniya-nds-pribyl-ustavnye-dokumenty>
2. Щодо здійснення косметологічних послуг платником єдиного податку першої групи: Лист Головного управління ДФС у Полтавській області від 22.02.2017 р. № 294/.../16-31-13-01-24. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/po170004?an=2>
3. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Про затвердження Методологічних основ та пояснень до позицій Класифікації видів економічної діяльності: Наказ Державного комітету статистики України від 23.12.2011 № 396. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0396832-11#Text>

Одержано 13.11.2020

УДК 346.2-049.5:[616.98:578.834]

Нікіта Олександрович СУВОРОВ,

курсант 1 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГРОЗ

Вже дев'ять місяців світова економіка працює у незвичних умовах карантину, пов'язаного з розгортанням пандемії Covid-19. За цей час стало очевидним, що карантин рятує життя, але вбиває економіку, причому ступінь негативного впливу не залежить від рівня її розвитку. Більш важливе значення має сфера бізнесу. За оцінками фахівців, найбільше постраждали галузі транспортних перевезень, роздрібною торгівлі та промисловості, індустрія розваг, готельно-ресторанний бізнес, сфера туризму. Але навіть у тих

галузях, які коронокриза зачепила в меншій мірі, суб'єкти господарювання стикнулися з новими неочікуваними проблемами, що знизили ступінь їх економічної безпеки.

Загрози економічній безпеці можна класифікувати за різними ознаками [1]. Аналіз загроз, пов'язаних з введенням карантину, показує, що вони належать:

- за місцем знаходження джерела загроз – до зовнішніх, тобто виникають у зовнішньому для підприємства середовищі;
- за критерієм можливості прогнозування – до непередбачуваних, тобто таких, що виникають спонтанно та у роботі з якими немає великого досвіду;
- за джерелами виникнення – до об'єктивних, тобто таких, що виникли незалежно від бажання (чи небажання) суб'єкта господарювання;
- за ступенем очевидності – до явних;
- за моментом існування – до актуальних;
- за об'єктивністю існування – до реальних;
- за частотою виникнення – до випадкових;
- за віддаленістю у часі – до безпосередніх;
- за віддаленістю у просторі – до таких, що існують на всій території країни;
- за об'єктами посягання – до загроз персоналу та фінансам підприємства;
- за видом збитків – до таких загроз, що призводять до втраченої вигоди.

Жорсткі карантинні заходи, застосовані в Україні навесні 2020 р., обмежили пасажирське транспортне сполучення, а також діяльність торговельних підприємств, припинили роботу розважальних закладів та фітнес центрів, позашкільних навчальних закладів. Багато підприємств, що працювали у цих сферах, зазнали значних збитків, скоротили чисельність персоналу, а деякі взагалі збанкрутували через відсутність достатнього фінансового резерву, який би міг покрити їх втрати, пов'язані з вимушеним простоєм.

Підприємства промисловості не припиняли роботу, але мали значні фінансові втрати внаслідок зниження споживчого попиту на їх продукцію та інвестиційної активності в країні в цілому, проблем з доставленням персоналу на робочі місця, логістичними труднощами, підвищенням захворюваності працівників та необхідністю проводити спеціальні протиепідемічні заходи.

Таким чином, основними загрозами економічній безпеці підприємств під час карантину стали: вимушене припинення діяльності, різке зменшення або збільшення попиту на продукцію (в залежності від товарної групи), ризик несвоєчасної доставки сировини та готової продукції, ризик невиконання зобов'язань, ризик несвоєчасної оплати товарів та послуг, ризик дезорганізації роботи через розповсюдження епідемії серед працівників підприємства. Звичайно, всі ці загрози можуть виникнути і без оголошення карантину, але в умовах карантинних обмежень вони викликані форс-мажорними обставинами, перебіг та тривалість яких не можна спрогнозувати, тому фактори раптовості та невизначеності спричинили такий значний руйнівний вплив на фінансовий стан та економічну безпеку суб'єктів господарювання та продовжують впливати на поведінку споживачів та інвесторів.

Висновок. Загрози економічній безпеці суб'єктів господарювання, які спричинені введенням протиепідемічного карантину, мають об'єктивний характер, пов'язані з форс-мажорними обставинами, виникли раптово і не могли бути передбачені. Оскільки карантин є адміністративним заходом державного регулювання, держава має розділити з суб'єктами господарювання ті втрати, що вони понесли у зв'язку з його введенням.

Список бібліографічних посилань

1. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. №10 (151). С.93-97. URL : http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/151_20.pdf

Одержано 13.11.2020

УДК 65.015

Amit Kumar

Assistant Professor

Department of commerce and business management Integral University

Lucknow India

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Для істотного підвищення ефективності діяльності важливо, щоб система управління функціонувала як єдиний механізм при досягненні запланованих цілей. Поняття «механізм», визначається як система, устрій, що визначає порядок будь-якого виду діяльності, що має певну автономність

Отже, при використанні поняття «механізм» передбачається створення системи, що забезпечує постійний керуючий вплив та спрямована на досягнення певних результатів діяльності.

Організаційно-економічний механізм представляє систему методів, способів і прийомів формування й регулювання відносин об'єктів із внутрішнім і зовнішнім середовищем, що має певну інтеграційну, синергетичну складову та визначаються характером дій щодо організації управління, а саме:

- утворенням, створенням, формуванням сукупності взаємозалежних взаємодіючих частин об'єднання яких обумовлено цілями керуючої системи;
- формуванням елементів підсистем керуючої системи;
- забезпеченням внутрішньої впорядкованості, погодженості, взаємодії диференційованих і автономних частин керуючої системи;
- приведенням у відповідність керуючої системи і її елементів з місією, цілями й характером об'єкта управління, в т.ч. адаптацією до зовнішнього середовища.

Традиційні методи, управління не можуть забезпечити ефективний взаємозв'язок окремих сфер і етапів процесу й не враховують комплексний характер щодо їх впливів, що актуалізує розробку й конкретизацію організаційно-економічного механізму управління підприємств, що сприятиме реалізації стратегії і досягнення цілей на базовому та зовнішніх ринках.

Основні принципи розробки організаційно-економічного механізму управління можна сформулювати як систему визначення функціональних блоків, завдань і заходів підсистем, необхідних для реалізації всіх об'єднаних функціональних процесів, де кожному функціональному блоку відповідає певна група цілей і завдань, які можуть бути деталізовані до конкретних заходів. Таким чином, управління буде здійснюватися через уже нові або існуючі функціональні підсистеми, що дозволяє підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

У зв'язку із цим під організаційно-економічним механізмом керування розуміється система забезпечення взаємозалежної діяльності функціональних підрозділів у межах установленої організаційної структури, ефективного планування й оптимального розподілу й комбінації стратегічних ресурсів з метою досягнення бажаного результату реалізації стратегії розвитку. Система управління взаємозалежна із процесами, що відбуваються на підприємстві, і перебуває з ними у взаємодії та взаєморозвитку. Система керування інтегрується в управління підприємством, що, у свою чергу, забезпечує гнучкість, динамічність, безперервний розвиток, погодженість формальних і неформальних відносин.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм, як спосіб функціонування системи управління може бути представлений наступними підсистемами-блоками:

- вибір стратегій розвитку;
- досягнення управлінської синергії в рамках корпоративного менеджменту;
- удосконалювання планування в системі підприємства й визначення цін виробництва;
- розвиток маркетингових досліджень ринків продажів і закупівель, розробка реклами й комерційних цін;
- інформаційне забезпечення в системі корпоративного менеджменту й моніторингу;
- розробка системи адаптації й розвитку персоналу;
- організація сервісного обслуговування й формування дилерської мережі;
- розвиток фінансового менеджменту й системи розрахунків з контрагентами.

Одержано 22.10.2020

УДК 351.82

Оксана Анатоліївна ФЕДОРЕНКО,

молодший науковий співробітник

наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1

Національної академії внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Основним засобом протидії неефективній державній політиці в державному секторі економіки та її високій корумпованості виступила реформа публічних закупівель, яка регулюється низкою нормативно-правових рішень.

Публічні закупівлі – це придбання товарів, робіт і послуг, які здійснюються за кошти платників податків. Вони дозволяють органам влади та їхнім структурним підрозділам забезпечувати функціонування держави [1].

Від правомірності функціонування всіх ланок бюджетної системи та законності дій учасників бюджетного процесу залежать обсяги фінансування державних цільових програм та рівень соціального захисту населення.

Переведення закупівель в електронну площину стало для України як можливість розбудови підзвітної, прозорої країни. Проте разом з тим, концентруючи величезні суми ввірених коштів, сфера публічних закупівель, виступила і виступає зоною для здійснення розкрадань, що сприяють не ефективному та раціональному використанню державних коштів.

Корупція в системі державних закупівель призводить до колосальних фінансових втрат, та зниження ефективності використання державних фінансових ресурсів та стабільної економічної системи держави.

Економічна безпека системи публічних закупівель впливає на національну безпеку держави, а виникнення корупційних ризиків є однією із самих вагових і в водночас самою не вивченою загрозою економічній безпеці системи закупівель в цілому.

Тому здійснення оцінки корупційних ризиків публічних закупівель є необхідним кроком у запобіганні порушень антикорупційного законодавства та добросовісного використання публічних фінансів, які ми з вами сплачуємо у вигляді податків[2].

Під корупційними ризиками розуміються законодавчі, нормативно-правові, адміністративні, організаційні, а також інші фактори при здійсненні процедури публічних закупівель, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень.

Типові ризики, які існують в державних організаціях при здійсненні процедури публічних закупівель:

- розголошення посадовою особою організації одному з учасників процедури закупівель конфіденційної інформації щодо пропозицій інших учасників;
- приховування працівником організації, який безпосередньо залучений до організації процедури закупівель, наявного у нього конфлікту інтересів;
- змова учасників процедури закупівлі;
- фальсифікація документації;
- оприлюднення на офіційному веб-сайті не повної інформації про порядок проходження закупівель, їх оцінки та отримання рішення про затвердження;
- неповідомлення головою та/або членом тендерного комітету чи членом технічної комісії про наявність конфлікту інтересу;
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди головою та/або членом тендерного комітету чи членом технічної комісії від потенційного контрагента;
- зловживання при оцінці пропозицій учасників закупівлі з метою відхилення пропозиції учасника-переможця закупівлі.

Для мінімізації корупційних ризиків у системі внутрішнього управління державних установ, організацій чи підприємств потрібно запроваджувати методологію внутрішнього контролю (the Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission's Internal Control – Integrated Framework) COSO.

Структура внутрішнього контролю COSO стала міжнародною моделлю для опису та визначення внутрішнього контролю [3]. Загальна модель COSO містить кілька основних положень: внутрішній контроль є процесом (це засіб для досягнення мети, а не самоціль); внутрішній контроль залежить від людей (це не тільки політика, керівництво та певні форми, а й люди на всіх рівнях організації та управління); внутрішній контроль має забезпечити керівництву та раді директорів підприємства достатню впевненість, але не абсолютні гарантії досягнення цілей; внутрішній контроль спрямований на досягнення цілей [4].

Впровадження належного внутрішнього контролю в державному секторі економіки є обов'язковою умовою прийняття нових країн-членів до Європейського Союзу. Прозорість системи публічних закупівель, цільове та ефективне використання бюджетних коштів в процесі державних закупівель дозволить створювати інвестиційні стимули для учасників закупівель та сталого розвитку, зміцнення державної інституційної спроможності.

Список бібліографічних посилань

1. Публічні закупівля для новеньких. Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/about/>
2. Р.Р. Тосько. Методологія оцінювання корупційних ризиків публічних закупівель з метою раціонального використання державних ресурсів. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1019>
3. Дорош, Н. І. Внутрішній контроль та аудит в управлінні ризиками на підприємстві [Текст] / Н. І. Дорош // *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія економічна. Випуск 44. – Львів: Львівська комерційна академія. – 2014 р. – С. 148
4. Внутрішній аудит: теоретичні основи, організація та методика [Текст] : [навч. посіб. для студентів, що вивчають дисципліни "Внутрішній аудит", "Аудит", "Організація і методика аудиту"] / Лозовицький С. П. ; Львів. комерц. акад. - Львів : Растр-7, 2015. - 339с.

Одержано 04.11.2020

УДК 658.14

Іван Іванович ШЕГИНСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Української академії друкарства

Олександр Борисович БОГУСЛАВСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

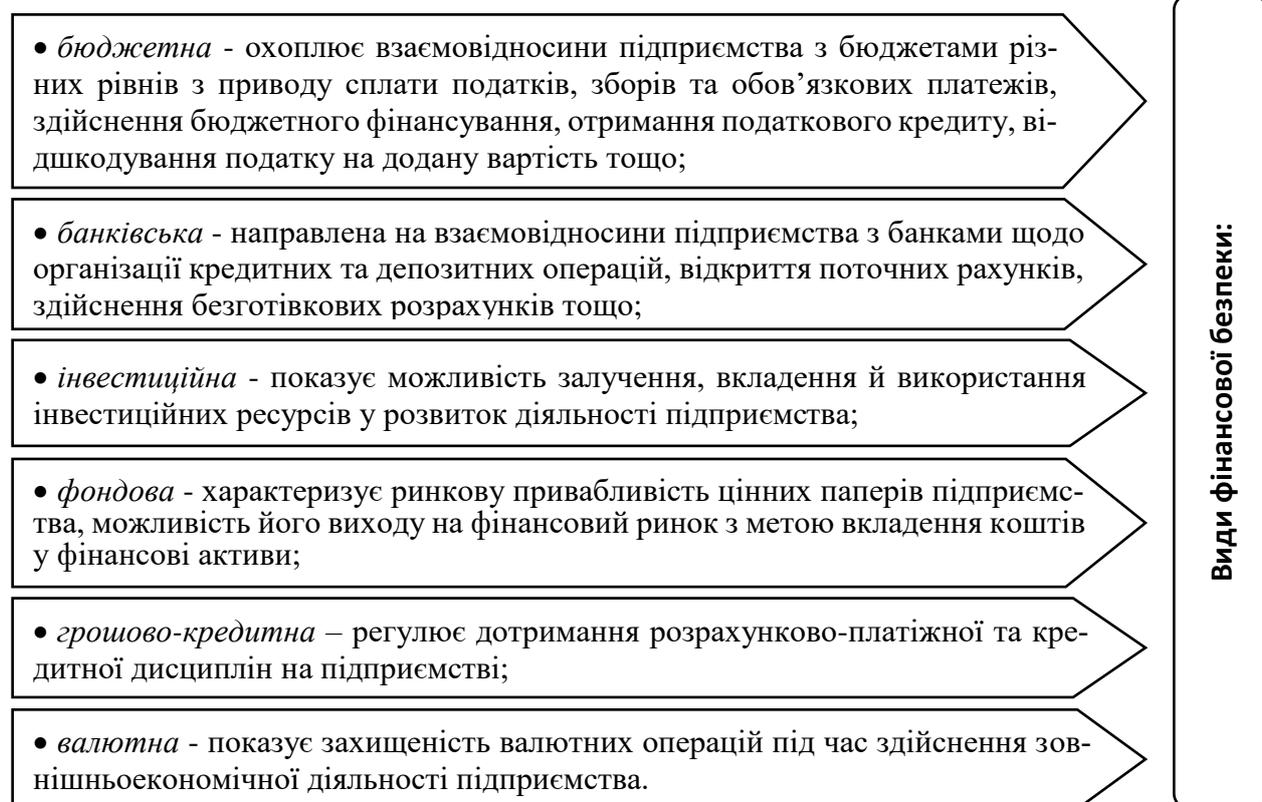
Станіслав Ігорович ІВАНІВ,

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ

ВИДИ ТА ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Фінансова безпека підприємства - це динамічна характеристика системи фінансових ресурсів підприємства, взаємодія яких дозволяє формувати позитивні фінансові потоки розвитку підприємства, характеризується здатністю підприємства безпечно функціонувати для досягнення своєї мети[1]. Звідси, передумовою рішення питання фінансової безпеки підприємства є: 1) локалізація проблеми в рамках системи; 2) вивчення взаємозв'язку з зовнішнім середовищем; 3) встановлення причин виникнення проблеми; 4) розробка рекомендацій по усуненню проблеми; 5) визначення необхідних ресурсів для локалізації та усунення проблеми.

За об'єктами захисту розрізняють такі види фінансової безпеки (Рис.1):

Фінансова безпека є однією із важливих характеристик забезпечення захисту діяльності підприємства від впливу негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища і відображає рівень ефективності та стабільності діяльності суб'єкта господарювання в поточній та довгостроковій перспективі.

Фінансова безпека підприємства - складова економічної безпеки підприємства, що дає змогу забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та фінансову незалежність підприємства у довготерміновому періоді; забезпечує оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; дає змогу ідентифікувати небезпеки і загрози стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; дає змогу самостійно розробляти і запроваджувати фінансову стратегію; повинна бути оцінена кількісними та якісними показниками, які мають граничні значення [1].

Індикаторами фінансової безпеки підприємства є порогові значення таких показників (Рис.2):

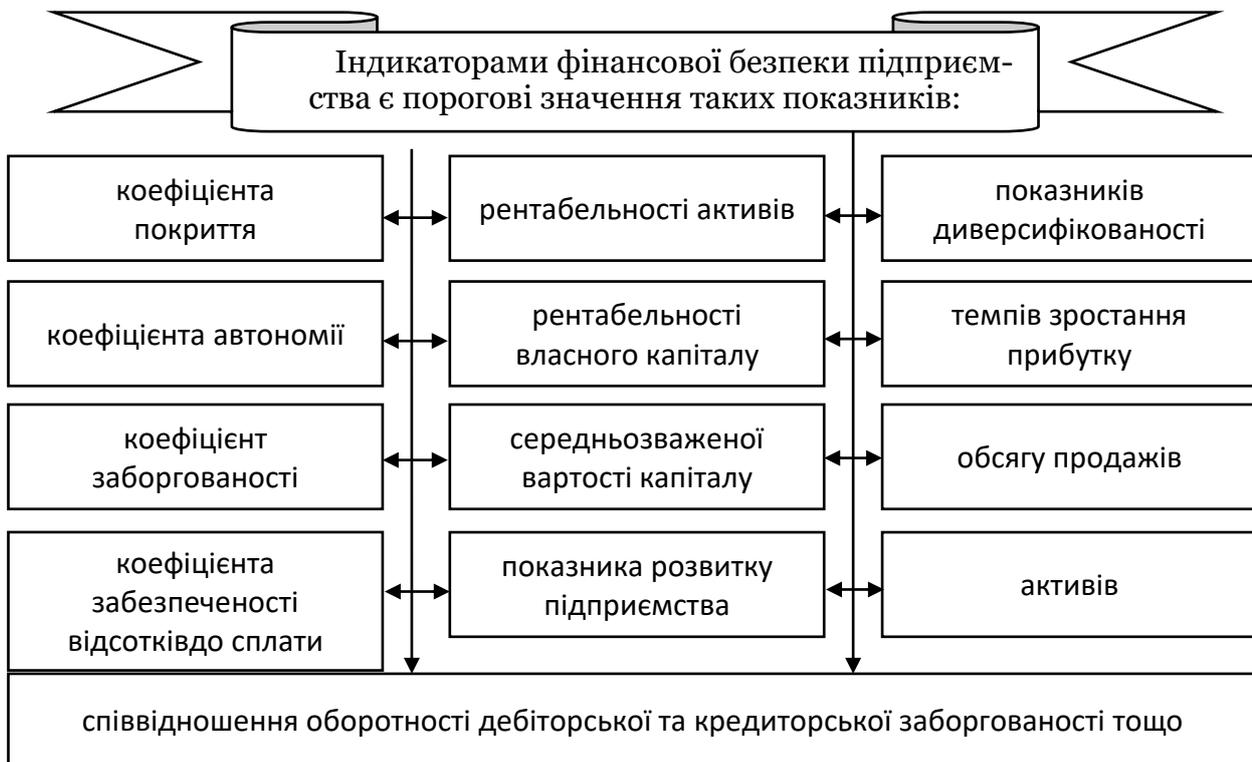

Рис.2. Індикатори фінансової безпеки підприємства [1]

При визначенні порогових значень індикаторів фінансової безпеки можна використовувати класифікацію, яка припускає вибір двох порогових значень: критичного і нормального.

Нормальне порогове значення характеризує високий рівень фінансової безпеки, за якого ступінь використання потенціалу підприємства максимальна або близька до обґрунтованих нормативів.

Критичне порогове значення відображає мінімально допустимий рівень фінансової безпеки. Подолання цього рівня означає перехід підприємства у фінансово небезпечну зону, що характеризується недостатністю ресурсів для здійснення фінансової та виробничої діяльності, неефективним використанням ресурсів і т.інш.

Висновки. Отже, фінансова безпека, як складова економічної безпеки, посідає особливе місце, оскільки фінанси є двигуном будь-якої економічної системи та забезпечують найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів.

Зазвичай, раціональна економія ресурсів позитивно впливає на діяльність підприємства, проте якщо мова йде про керованість його фінансовою безпекою чи про стан його фінансової безпеки загалом, вплив економії ресурсів може спричинити уповільнення або призупинення процесів, перебіг яких безпосередньо пов'язаний із комплексом цілей управління фінансовою безпекою підприємства (ФБП). Тобто, виникає економія

ресурсів, що є найбільш доцільною чи найоптимальнішою за конкретних умов, що склалися на підприємстві.

Список бібліографічних посилань

1. Фінансова безпека: навч. посібник [З.С.Варналій, З.Б.Живко, Р.Р.Білик, С.В.Онищенко, М.О.Живко]; за ред.З.С.Варналія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 300 с.

Одержано 19.10.2020

УДК 658.14

Наталія Михайлівна ЯРЕМА,

*здобувач освітнього ступеня «магістр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;*

Карина Костянтинівна ВЛАСЕНКО,

*здобувач освітнього ступеня «магістр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;*

Ярослав Дмитрович СПІВАК,

*здобувач освітнього ступеня «магістр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ*

СУТЬ ТА ЗАВДАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПІДПРИЄМСТВА

Фінансова безпека підприємства, як стан економічної системи пояснюється відсутністю різних небезпек і загроз підприємству, а також попередження їх виникнення та недопущення великих втрат у зв'язку з загрозами. Поняття фінансової безпеки – це також можливість підприємства забезпечити нормальне функціонування своєї діяльності на даний час та в майбутньому[1].

Такі складові елементи, як функції фінансової безпеки підприємства, можливі загрози діяльності фірми, об'єкти та суб'єкти, входять до поняття «фінансової безпеки». Тому, з вищесказаного можна визначити деякі фактори фінансової безпеки підприємства: 1) сума та розмір всіх фінансових ресурсів, які є на підприємстві; 2) загальний комплекс підходів до розрахункових відносин та фінансових потоків підприємства; 3) можливість контролю внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності підприємства; 4) стабільність і стійкість фінансової системи підприємства.

За своєчасної розробки та впровадження заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану в довгостроковому періоді, підприємство (у нашому випадку агросфери) може збільшити свій майновий потенціал, відновити платоспроможність та прибутковість. Попередження розвитку негативних кризових явищ на підприємстві можливе тільки за систематичного забезпечення управлінського персоналу інформацією про поточний рівень фінансової стійкості та здатність підприємства до подальшого розвитку. Така фінансово-аналітична інформація, на нашу думку, повинна отримуватися за результатами оцінювання фінансового стану підприємства.

Важливим є підвищення вимог та застосування вхідного контролю за якістю сировини, яка надходить від постачальників та матеріалів, комплектуючих виробів та напівфабрикатів.

Ще одним шляхом до покращення фінансово-економічної діяльності підприємства є оптимізація обсягів дебіторської заборгованості та її рефінансування (рис. 1). Також одним із важливих напрямів зміцнення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів шляхом проведення реструктуризації активів підприємства; сукупності заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу; перетворенням в

грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства. В рамках реструктуризації активів використовуються такі заходи: мобілізація прихованих резервів, використання зворотного лізингу, здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у виробничому процесі, оптимізація структури розміщення оборотного капіталу, видів сировини та матеріалів, продаж окремих низькорентабельних структурних підрозділів та об'єктів основних фондів. Ще одним напрямом покращення фінансового стану є його прогнозування і моніторинг, оскільки, щоб грамотно керувати виробництвом, активно впливати на формування показників господарської і фінансової діяльності, необхідно постійно використовувати дані про його стан, а також зміни, які в ньому відбуваються.

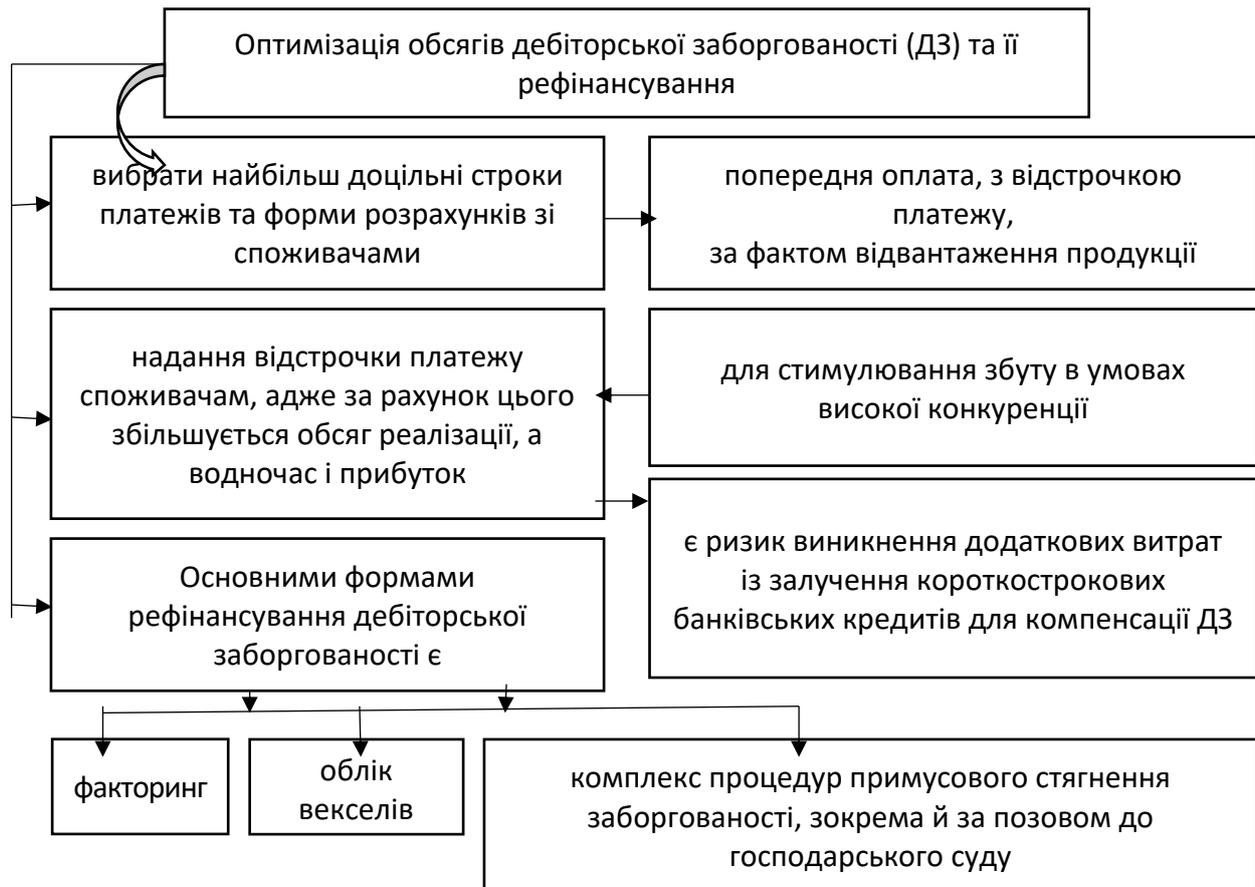

Рис. 1 . Шляхи оптимізації обсягів дебіторської заборгованості (ДЗ) та її рефінансування

Загрози економічній безпеці агропідприємства можна поділити на внутрішні та зовнішні. Аналізуючи зовнішнє та внутрішнє середовище діяльності агропідприємства, ми дійшли висновку, що існує ряд основних чинників небезпек для підприємства, таких як: 1) загрози автономії підприємства; 2) загрози втрати персоналу; 3) загрози збільшення кредиторської та дебіторської заборгованості; 4) загрози зниження рентабельності та ліквідності; 5) загрози з боку конкурентів.

В залежності від функціональної спрямованості ми розглядали такі складові економічної безпеки як: фінансова складова, техніко-технологічна складова, інтелектуально-кадрова складова, інформаційна складова, політико-правова складова, екологічна складова та охоронна складова, і дійшли висновку, що кожна з них є важливою забезпечення економічної безпеки агропідприємства. Проте основою для кожної з них є фінансова безпека.

Висновок. Отже, погоджуємося з думкою авторів, що фінансова безпека підприємства – це невід’ємна складова всієї системи безпеки підприємства, такий його стан, коли підприємство може витратити достатню кількість коштів для забезпечення захисту підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, створюючи умови для розвитку підприємства, гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов’язаних з ним суб’єктів зовнішнього середовища [1]. Щоб забезпечити стійку фінансову безпеку підприємства необхідно виконувати такі завдання: 1) забезпечення захисту діяльності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз; 2) оцінка та діагностика поточного фінансового стану підприємства; 3) розробка комплексу заходів та рекомендацій із забезпечення фінансової безпеки; 4) бюджетне планування реалізації різних заходів з забезпечення фінансової безпеки; 5) розробка та реалізація фінансової стратегії; 6) ефективне здійснення поточного та оперативного фінансового планування; 7) постійне здійснення фінансового контролю.

Список бібліографічних посилань

1. Фінансова безпека: навч. посібник [З.С.Варналій, З.Б.Живко, Р.Р.Білик, С.В.Онищенко, М.О.Живко]; за ред.З.С.Варналія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 300 с.

Одержано 19.10.2020

СЕКЦІЯ 4. ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

УДК 342.9 (477)

В'ячеслав Васильович АБРОСЬКІН,

кандидат юридичних наук,

ректор Одеського державного

університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4062-8105>

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

За загальним правилом, оновлена система діяльності органів державного управління у сфері вищої освіти має базуватися, з одного боку, на дотриманні прав і законних інтересів індивідуальних та колективних суб'єктів освітніх правовідносин, з іншого – на дотриманні інтересів держави, яка захищає ці права та законні інтереси. Регулювання цих взаємовідносин держави з усіма іншими учасниками правовідносин у сфері вищої освіти має, відбуватися в межах чітко визначених законодавством адміністративних процедур, адже ефективність реформування вітчизняної системи вищої освіти залежить не тільки від встановлення та закріплення чіткої системи адміністративних норм, а й від зміни ставлення до процесуальних аспектів функціонування органів публічної адміністрації, реалізація якими своїх владних повноважень потребує належної процедурної форми [1, с. 134]. Не є виключенням і діяльність закладів вищої освіти МВС України, як суб'єктів реалізації освітньої функції держави, які також реалізують адміністративні процедури, передбачені чинним законодавством.

Сучасні тенденції розвитку системи закладів вищої освіти МВС України, як суб'єктів реалізації освітньої функції держави, висвічують черговий етап трансформації всієї системи освіти в Українській державі. Зазначені тенденції спрямовані на створення нової структури вищої освіти та системи оцінки діяльності закладів вищої освіти МВС України з метою забезпечення високого рівня якості освіти, що відповідає стратегії модернізації країни та світовому рівню розвитку освіти.

Необхідно зазначити, що загальні ознаки, окремі аспекти, особливості та сутність адміністративних процедур були і залишаються предметом наукового інтересу великої кількості провідних українських учених, які зробили вагомий внесок у дослідження зазначених правових процедур, таких як: О. О. Авдєєв, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, Н. Л. Губерська, О. В. Джафарова, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Р. С. Мельник, О. П. Рябченко, М. М. Тищенко, Ю. М. Фролов та ін. Незважаючи на велику кількість наукових напрацювань, досі існують розбіжності у думках учених-дослідників щодо визначення сутності та особливостей, притаманних поняттю «адміністративна процедура». Разом з тим, проблеми адміністративних процедур у діяльності закладів вищої освіти МВС України, як суб'єктів реалізації освітньої функції держави, також потребують додаткового розгляду.

Адміністративні процедури характеризуються наступними рисами, що визначають їх сутність і значення: публічний характер; урегульованість адміністративно-процедурними нормами; формальність, що передбачає здійснення дій у відповідній послідовності на певній стадії; наявність суб'єкта публічно-владних повноважень; наявність цільового результату.

Враховуючи те, що заклади вищої освіти МВС України є одними із суб'єктів реалізації освітньої функції держави, відповідно у них також реалізуються адміністративні процедури. Вони поділяються на види і спрямовані на: створення, реорганізацію та ліквідації закладів вищої освіти МВС України; прийняття та реалізацію управлінських рішень в діяльності закладів вищої освіти МВС України; регламентацію діяльності закладів вищої освіти МВС України; контроль в діяльності закладів вищої освіти МВС України. Основними критеріями для зазначеної класифікації адміністративних процедур визначено наступні: залежно від напрямку (спрямованості) їх реалізації, функціонального призначення, суб'єкта ініціативи, порядку здійснення адміністративної процедури, а також мети та характеру наслідків адміністративно-процедурної діяльності, які покликані регламентувати порядок діяльності закладів вищої освіти МВС України у їх взаємовідносинах з органами державної влади.

Вважаємо за необхідне надати характеристику та зупинитися на деяких особливостях кожного виду адміністративних процедур в діяльності закладів вищої освіти МВС України. Так, до основних елементів процедури прийняття та реалізації управлінських рішень в діяльності закладів вищої освіти МВС України, що виступає основним інструментом діяльності зазначеного суб'єкта у сфері вищої освіти, можна віднести: 1) стадію підготовки рішення; 2) стадію розробки і прийняття рішення; 3) стадію реалізації рішення.

Важливе місце посідають процедури створення, реорганізації та ліквідації закладів вищої освіти МВС України, які забезпечують встановлення і юридичне закріплення їх правового статусу як освітніх установ та як юридичних осіб публічного права. До основних складових процедури створення вищої освіти МВС України можна віднести: 1) стадію прийняття рішення засновника про створення такого вищого навчального закладу; 2) стадію державної реєстрації закладу вищої освіти МВС України, що містить окремі етапи і процесуальні дії; 3) стадію набуття статусу вищого навчального закладу.

Акцентуємо увагу у даній науковій роботі також на адміністративних процедурах щодо регламентації діяльності закладів вищої освіти МВС України, яким притаманний адміністративно-правовий характер. До таких основних процедур можна віднести адміністративні процедури з ліцензування та акредитації, загальний порядок реалізації яких регламентований у чинному законодавстві. До допоміжних процедур можна віднести атестування, рейтингування і моніторинг роботи закладів вищої освіти МВС України.

Разом з тим окрім зазначених адміністративних процедур важливою складовою є контрольні адміністративні процедури в діяльності закладів вищої освіти МВС України, спрямовані на забезпечення їх ефективного функціонування під час здійснення ними своїх функцій в освітній сфері, серед іншого щодо забезпечення належної якості надання освітніх послуг.

Підсумовуючи викладене, хотілося б зазначити, що заклади вищої освіти МВС України реалізують адміністративні процедури, які характеризуються: публічним характером; урегульованістю адміністративно-процедурних норм; формальністю; наявністю суб'єкта публічно-владних повноважень; наявністю цільового результату. Вказані адміністративні процедури поділяються на види за критеріями: напрямку (спрямованості) їх реалізації, функціонального призначення, суб'єкта ініціативи, порядку здійснення адміністративної процедури, а також мети та характеру наслідків адміністративно-процедурної діяльності та є доцільними при дослідженні сутності та змісту адміністративно-процедурної діяльності закладів вищої освіти МВС України, як суб'єктів реалізації освітньої функції держави.

Список використаних джерел

1. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2016. 471 с.

УДК 330.1:330.837.316.34

Тетяна Вікторівна БІЛЕЦЬКА,

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ СТРАТИФІКАЦІЙНИХ ВИМІРІВ

Соціальний капітал за кількістю посилань, референцій та інтерпретацій щодо нього є однією із найбільш популярних новітніх концепцій сучасної науки. У науковий обіг дане поняття ввів французький дослідник П. Бурд'є у статті «Форми капіталу». В основі його трактування соціальний капітал – це сукупність соціальних зв'язків, що виступають ресурсом для отримання вигод та є продуктом суспільного виробництва, матеріальних, класових практик, засобом досягнення групової солідарності. При цьому дослідник підкреслював, що соціальний капітал є не стільки причиною економічних інтересів та зисків, скільки проявом соціально-економічних умов, груповим ресурсом, тому не може бути оціненим на індивідуальному рівні [1; с.112].

Деякі аспекти даного феномену розглядали у своїх роботах А. Токвіль, М. Вебер, Е. Дюркгейм. Пізніше, дещо інше бачення сутності соціального капіталу представив у статті «Соціальний капітал у виробництві людського капіталу» Дж. Колман. Він доводить, що соціальний капітал формується вільним, раціональним індивідом для досягнення власних цілей і є ресурсом соціальних взаємин, що полегшує дії їх учасників, шляхом формування взаємної довіри, зобов'язань і очікувань, встановлення соціальних норм, утворення асоціацій [2; с. 122]. Послідовники Дж. Колмана розглядають соціальний капітал як атрибут індивіда, що дозволяє йому отримати певні переваги в досягненні життєвих цілей, кар'єрі, доступі до інформації тощо.

Посилення інтересу до даної проблеми спровокували праці Р. Патнема, який запропонував трьохфакторну модель соціального капіталу: взаємність, довіра та соціальні зв'язки. Перші дві складові є соціально-психологічними атрибутами свідомості індивіда, що дозволило досліднику вимірювати соціальний капітал за допомогою індивідуальних індикаторів таких як: інтенсивність і сила контактів, членство в громадських об'єднаннях, електоральна активність, задоволеність взаєминами, відчуття безпеки, довіра до різних соціальних груп та інституцій [3; с.65].

Під соціальним капіталом зазвичай прийнято розуміти здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на засадах свого членства в певній соціальній сітці чи більш широкій соціальній структурі. При цьому, здатність до накопичення соціального капіталу не є індивідуальною характеристикою особистості, вона є особливістю тієї мережі відносин, яку вибудовує індивід. Тобто, соціальний капітал є продуктом залучення індивіда в соціальну структуру.

Яким же чином соціальний капітал сприяє ефективному врядуванню, суспільному чи навіть економічному прогресу? На думку, Р. Пантема, соціальний капітал накопичується в суспільстві в своїх двох взаємопов'язаних інституційних формах: у нормах взаємності міжособистісних відносин та в зв'язках громадської активності. Дослідник підкреслює, що у цих взаємопов'язаних інститутах соціального капіталу генерується суспільна довіра – вирішальний компонент ефективної соціальної діяльності [3, с. 73] або як погоджується із ним Ф. Фукуяма, «своєрідні мастила», які дають змогу групі функціонувати більш ефективно [5, с.129].

Безперечно, зв'язки, що детермінують громадянську участь, сприяють формуванню норм, які приймає більшість. Такий акт допомоги ближньому є вже певним

інвестуванням у соціальний капітал. Останній, якщо проводити паралелі з економічним капіталом, за формою свого існування та проявами, не може бути чієюсь приватною властивістю, а є суспільним благом. Ресурс соціального капіталу зростає в міру поширення актів взаємної довіри членів суспільства. При цьому, поширеними формами і найдоступнішими практиками розширення соціальної довіри і накопичення соціального капіталу в громаді є різні форми виробничої кооперації та кредитні спілки [4, с. 132].

Іншим аспектом впливу соціального капіталу на розвиток громадянського суспільства є те, що горизонтальні зв'язки громадської активності сприяють координації та комунікації між громадянами, що детермінує знову ж таки соціальну довіру, а в майбутньому можливості накопичення і акумуляції позитивного досвіду успішної співпраці та взаємної довіри. Тісні регулярні контакти та взаємодія учасників корпоративної, сусідської, професійної чи місцевої громади або будь-якого товариства генерують інформацію про репутацію своїх членів. Репутація надійного і чесного партнера стає основою формування відносин довіри та накопичення соціального капіталу тієї чи іншої групи. І навпаки, можлива недоброчесність і непорядність індивіда ставить під сумнів подальшу довіру до нього інших членів товариства.

Третій аргумент щодо суспільної ефективності соціального капіталу, який генерується в горизонтальних зв'язках громадської участі, полягає у можливостях накопичення позитивного досвіду успішної співпраці та довіри. Остання, в свою чергу, є культурним та психологічним базисом для подальшої співпраці.

Отож, як бачимо, існує пряма залежність між рівнем сформованості соціального капіталу та рівнем довіри і соціальної активності громадян. Дослідження Р. Патнема продемонстрували істотний зв'язок соціального капіталу із існуванням громадянського суспільства. Досліджуючи взаємозалежність культури і економічного благополуччя різних суспільств, дослідник зробив висновок, що матеріальні статки не є причиною соціального капіталу, але водночас, економічне зростання фіксуємо у тих соціумах, де має місце розвинута система громадської активності і взаємодії. Причина даної залежності у різноманітті локальних зв'язків і високому рівні довіри у їх середині, що сприяє швидкому та ефективному прийняттю колективних рішень і стимулює до спільних дій.

Отож, соціальний капітал, як міркує Ф. Фукуяма, є певним потенціалом суспільства або його частини, що виникає як результат довіри між його членами [5, с.140]. Зв'язки між схожими за інтересами групами в суспільстві, між адміністративними структурами і підприємцями, працівниками і профспілками тощо є необхідною соціальною платформою для створення правил, а також процедур контролю за їх виконанням.

Насамкінець зауважимо, що соціальний капітал, як і громадянське суспільство – це не лише концепції, що потребують теоретичного та емпіричного вивчення, а в першу чергу актуальна соціальна практика громадської активності, яка потребує солідарних зусиль громадян і демократичних інституцій для свого подальшого розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Бурдые П. Социология политики: пер. с . фр. / сост. общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко. М.: Логос, 1993. 336 с.
2. Коулман Д. Капитал социальный и человеческий // Общественные науки и современность. 2001. № 3. С.121-139.
3. Р. Патнем Характеристики социальной организации, включающие сети, нормы и социальное доверие, которые способствуют координации и кооперации в интересах общественной цели // Bowling Alone: America's Declining Social Capital / Journal of Democracy. 1995. January. – P. 65-78.
4. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики.- К.: Інститут соціології НАН України, 2015.- 420 с.
5. Фукуяма Ф. Социальный капитал // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу? / Под ред. Л. Харрисона, С. Хантингтона.- М.: Московская школа политических исследований, 2002.- С.129-149.

Одержано 04.11.2020

УДК 349.42

Іван Васильович БРИГАДИР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачає співробітництво сторін з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства. Не секрет, що політика в сфері розвитку сільських територій в Україні далека від стандартів ЄС. Більше того, так необхідні реформи освіти, медицини та соціальних послуг опосередковано створюють загрози для розвитку громад, адже ґрунтуються здебільшого на принципах - гроші йдуть за реципієнтом (школярем, студентом, пацієнтом тощо). У зв'язку із зменшенням привабливості для проживання сільських регіонів та демографічними процесами скорочення сільського населення, все менше коштів надходить на підтримку відповідної інфраструктури сільських громад.

Частковим вирішенням цієї проблеми мала б стати реформа з «децентралізації», зокрема створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), одним із завдань якої є створення потужного матеріального та фінансового підґрунтя для розвитку відповідної сільської території. Однак, саме тільки створення ОТГ не множить на певний коефіцієнт доходи громад, а передбачає механізми направлення частини доходів, «згенерованих» на цій території, саме до бюджету ОТГ. Основою таких надходжень були доходи від земель, які передавалися до комунальної власності. Однак, необхідно докласти певних зусиль та провести заходи щодо створення умов для таких надходжень коштів.

Так, останнім часом, «адміністративними» методами для популяризації ОТГ, при їх створенні у власність ОТГ передавалися всі землі державної власності на їх території. Проте, далеко не всі землі за межами населених пунктів в Україні обліковані та належним чином оформлені. Досить часто є свідоме небажання представників органів державної влади передавати у комунальну власність землі, що належать державі. Тому, стає питання про створення інституційної основи для боротьби ОТГ за власні кошти. Все це потребує відповідного і досить потужного організаційного та кадрового забезпечення, правового супроводження, формування у представників громад лідерських якостей та обізнаності у сфері прав громад на отримання доходів на своїй території.

Дещо негативним фактором реформи децентралізації є створення своєрідної ілюзії отримання додаткових доходів ОТГ тільки від використання земель. Цьому сприяє поширення інформаційного контенту щодо взаємозв'язку доходів ОТГ та земель, які їм передаються. Однак, досвід країн ЄС вказує на додаткові можливості фінансування ОТГ доходами від експлуатації інших природних об'єктів та явищ. Так, постійно в ЗМІ проходять сюжети про доходи громад від запровадження та розвитку альтернативної енергетики (вітрової, а також малої і мікрогідроенергетики) тощо. В Україні є такі ж можливості. Так, на прикладі Харківського регіону можна спостерігати ситуації, коли на території сусідніх територіальних громад розташовані газові свердловини, однак одна сільська громада отримує кошти від газовидобувних організацій, а інша ні.

Іншим аспектом підвищення доходів ОТГ, розвитку відповідної території та збільшення привабливості сільських громад для проживання є розвиток форм підтримки малого підприємництва на території ОТГ, особливо в галузі сільськогосподарського виробництва. Так, більшість малих фермерів та приватних підприємців в сільській місцевості скаржаться на неможливість збуту своєї продукції з високою доданою вартістю (овочі,

ягоди, молочні продукти тощо) у зв'язку з відсутністю ринків збуту або незацікавленість переробних підприємств чи рітейлу в малих партіях. У цьому зв'язку зростає лідерська роль представників ОТГ в створенні і просуванні різних форм кооперації. Об'єднання зусиль кількох дрібних підприємців задля створення вже істотної товарної партії своєї продукції виводить їх на інші рівні ринків, дозволяє зосередити їх зусилля на розширенні виробництва, а не на проблемах реалізації виробленого. А головне, створить умови для поетапного наближення до вимог стандартизації продукції у відповідності з вимогами документів викладених в Додатку XXXVIII ДО ГЛАВИ 17 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Успішний досвід уже є на території України, зокрема, в Тернопільській області були приклади створення за ініціативи сільської ради обслуговуючого кооперативу, який в взяв на себе функції первинної обробки, зберігання та реалізації ягідної продукції. Практично всі країни західної Європи культивують такі практики, проте об'єднання виробників там відбувалося на фоні споконвічних традицій підприємницької діяльності та приватної власності. Україна має всього одне покоління яке живе за умов вільного ринку, і то в умовах «мораторію на продаж земель».

Все вищевикладене має право на існування тільки у випадку підвищення обізнаності представників громад та «обслуговуючих» громади інституцій з питань: можливостей ОТГ на використання земель та інших природних ресурсів на своїй території, форм та організаційних засобів підтримки малого підприємництва на території ОТГ, а головне – щодо механізмів правового захисту свої можливостей.

У цьому зв'язку, зростає необхідність створення центрів де будуть готуватися або здобувати необхідні знання команди лідерів громад, які спроможні взяти або уже взяли на себе функцію просування інтересів ОТГ як перед державними органами та інституціями, так і роз'яснення перспектив розвитку серед громадян. Для цього, представників громад та майбутніх фахівців, які підуть працювати в громади необхідно окремо навчати правовим та організаційним механізмам:

- форм та видів прав на землю та інші природні об'єкти в Україні;
- отримання контролю над належними громаді землям та іншим природним ресурсам;
- переспрямування доходів від експлуатації земель та природних ресурсів до бюджету ОТГ;
- розвитку та кооперації малих підприємств в сільській місцевості тощо.

Окремо необхідно зупинитися на формуванні таких знань у майбутніх поліцейських офіцерів громади, адже виходячи із завдань, які ставляться перед програмою «Поліцейський офіцер громади» та вимогами до кандидатів, наявність юридичної освіти є далеко не обов'язковою. І якщо знання щодо форм розвитку підприємництва для поліцейського є далеко не ключовими, то дуже актуальним є розуміння існуючої системи прав на землі та інші природні ресурси його громади, форм та методів захисту їх від посягань інших осіб (рейдерство, незаконне захоплення земельних ділянок) тощо.

Одержано 15.11.2020

УДК 316.455

Анастасія Іванівна ВОЛЬНИХ,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр» спеціальності «Психологія»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Оксана Романівна ДОБРОВОЛЬСЬКА,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Психологія»
Львівського державного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ КОНФЛІКТУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Сьогодні в соціальній психології панує твердження стосовно поведінки людини, що поведінку визначає ситуація, за якою особа в своїх переживаннях є саме такою якою вона є [1]. В галузі соціальної перцепції, тобто міжособистісного розуміння, соціальні ситуації лише тепер стали об'єктом дослідження. Однак, як підкреслюють вчені, якщо ми звикли поділяти соціальний світ на людей і ситуації, це не означає, що не існує інших категорій. Так поєднання людини та ситуації, їх взаємозалежності є більш повним та формується значно швидше ніж ізольований образ людини. Ця обставина спричинила виникнення думки, що складні прототипи -«людина-у-ситуації» можуть бути центральними в повсякденному категоріальному значенні. Зокрема, А.В. Філіппов і С.В. Ковальов відзначали, що використання ситуації як елемента, який адекватно репрезентує суб'єктивно-об'єктивні взаємини в психологічному ракурсі, є можливим тільки у випадку її розуміння як продукту й результату активної взаємодії особистості та середовища [2]. В процесі цієї взаємодії виникають конфлікти.

Конфлікт — це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиборством за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) чи суджень (думок, поглядів, оцінок і т. п.) [3, с. 24]. Ми розглядаємо конфлікт, як конфліктну ситуацію плюс інцидент. Тобто вводиться додаткове поняття, де інцидент розуміється як дії з боку учасників конфлікту, спрямовані на досягнення їхніх цілей. Інцидент підрозділяється на чотири типи за характером виникнення: 1) об'єктивні цілеспрямовані; 2) об'єктивні нецілеспрямовані; 3) суб'єктивні цілеспрямовані; 4) суб'єктивні нецілеспрямовані.

З погляду загального вигляду процес міжособистісного розуміння можна визначити як формування у свідомості людини образу іншої людини, - це пізнавальний процес, який починається з відображення зовнішності. На цьому етапі здебільшого люди роблять висновки про особистісні риси, які не відбиваються просто на рівні сприймання. Включення у психічний образ властивостей особистості, які не даються безпосередньо як фізичні властивості, є характерною ознакою цього процесу. Особистісний зміст іншої людини настає шляхом інтерпретації елементів зовнішності, поведінки та діяльності.

Тому, логічно й те, що образ ситуації може визначати особливості поведінки людини. Тим самим вона може забезпечувати особистість системою орієнтації в життєвих ситуаціях. Звідси, ситуація - це складна конструкція, за допомогою якої людина описує суб'єктивну особистісно й діяльнісно опосередковану концептуалізацію об'єктивної взаємодії особи із середовищем її життєдіяльності.

За змістовною своєю сутністю образ конфліктної ситуації - це організована репрезентація конфліктної ситуації в системі знань суб'єкта, що представлена у двох аспектах: структурному й динамічному. При цьому структура образу конфліктної ситуації, зумовлена самим суб'єктом, містить наступні його презентуючі складові: самого себе, іншої людини і концептуальності ситуації.

Динамічний аспект характеризується такими феноменами як: (1) цілісність-незавершеність; (2) взаємозв'язок-автономність; (3) статичність-динамічність; (4) типовість-індивідуальність.

Отже, конфліктна поведінка – це просторово-часова організація активності суб'єкта, регуляція якого опосередкована образом конфліктної ситуації. На підставі цього підходу досліджуються типи конфліктної поведінки топ-менеджерів. Образ соціальної ситуації відповідає основним показникам і характеристикам онтологічної реальності: (1) він завжди співвіднесений із суб'єктом; 2) представлений у свідомості людини у згорнутому вигляді; (3) опосередковує і переломлює через себе зовнішні впливи; (4) має системний характер; (5) у функціональному плані передує поведінці, (6) а в генетичному – є наслідком діяльності людини.

Термін «конфлікт» (від лат. – зіткнення) за своєю суттю означає зіткнення протилежних інтересів, сил, поглядів, думок. Більшість науковців вважають, що це поняття охоплює протистояння взаємовиключних основ у розвитку того чи іншого процесу або явища. Усі науковці відзначають, що який би характер не мав конфлікт, необхідно виокремити прихований період його розвитку в особливу фазу або «латентний конфлікт». Ця форма конфлікту, що могла або мала би відбутися, але не реалізована, оскільки не усвідомлюється однією зі сторін. Отже, «латентний конфлікт» може породжувати «помилковий конфлікт». Це випадок, коли відсутні «об'єктивні підстави» для конфлікту, і останній виникає тільки в силу помилок сприйняття, неправильного розуміння однієї зі сторін сформованої ситуації. Окрім того, можна говорити і про інші види конфліктів, серед яких такі: (1) позиційний конфлікт, спрямований на зміну взаємин учасників конфліктного спілкування; (2) справжній конфлікт, що існує об'єктивно і сприймається адекватно; (3) внутрішньоособистісний конфлікт – протиборство тенденцій у самій особистості; (4) «зміщений конфлікт» («явний конфлікт»), за яким ховається деякий інший, прихований конфлікт, що лежить в основі явного; (5) «випадковий або умовний конфлікт». Існування цього типу конфлікту залежить від легко змінюваних обставин, що, однак, не усвідомлюється сторонами. Конфлікт формує негативний образ іншого – образ ворога, який сприяє формуванню негативної установки стосовно опонента. Це виражається в упереженому ставленні до нього і готовності нанести йому шкоду.

Висновок. В залежності від точності визначення елементів конфлікту, буде важче чи легше знайти способи для ефективно поведінки. Тому бажано, щоб партнери зуміли погодити свої уявлення про те, як визначити ситуацію конфлікту. Послідовна поведінка, направлена на подолання конфлікту загалом, має передбачати такі етапи: (1) визначення основної проблеми; (2) адекватне сприйняття конфлікту; (3) відкрите та ефективне спілкування сторін; (4) контроль емоцій; (5) відшукування спільних інтересів, які перекриють конфлікт; (6) розпізнання прихованих страхів як власних, так і партнерів; (7) подолання страхів у конфліктній ситуації; (8) подолання конфліктів шляхом спілкування; (9) створення атмосфери взаємності та співпраці; (10) визначення змісту конфлікту (визначення основної проблеми, причини конфлікту, оцінка ефективності зусиль, скерованих на вирішення конфлікту); (11) напрацювання та окреслення взаємовигідних рішень шляхом переговорів та медіації.

Список бібліографічних посилань

2. 1.Хекхаузен, Х. Мотивация и деятельность = Motivation und Handeln : в 2 томах. Москва : Педагогика, 1986.
3. 2.Филиппов, А.В., Ковалев С.В. Ситуация как элемент психологического тезауруса. *Психологический журнал*. № 1, 1986. С. 14-21.
4. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии . [2-е изд., перераб.]. СПб.: Питер, 2001. 400 с.

Одержано 13.10.2020

УДК 331.4

Костянтин Геннадійович ГАРБУЗЮК,

кандидат юридичних наук, декан факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

СИСТЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Процес реформування правоохоронних органів в інтересах сталого розвитку країни передбачає вирішення завдань щодо вдосконалення кадрової політики, що безпосередньо залежить від ефективності державного управління, і, в першу чергу, від якості керівних кадрів.

Концептуальні основи необхідності впровадження новітніх елементів вдосконалення обумовлені структурними прорахунками при проведенні реформування, наявністю прогалин у відомчій нормативній базі, низькими темпами впровадження сучасних кадрових технологій, а також прорахунками у відборі.

Об'єктивною потребою є пошук нових підходів і методів формування й використання кадрового резерву, у тому числі реалізації права співробітника Національної поліції України на просування по службі з урахуванням результатів службової діяльності, стажу служби, рівня кваліфікації й професійної освіти, де основними критерієм є фактор морально-психологічного забезпечення діяльності.

Система вдосконалення кадрової політики в сфері морально-психологічного забезпечення керівних кадрів Національної поліції України може бути досягнута за рахунок наступних складових:

- модернізації системи виховної роботи на базі сучасних психолого-педагогічних і соціологічних підходів з урахуванням позитивного вітчизняного й закордонного досвіду патріотичного, морально-професійного, правового й культурно-естетичного виховання;
- організації системного психологічного супроводу роботи з особовим складом, спрямованого на формування, підтримку й відновлення морально-психологічного стану, що дозволяє успішно виконувати оперативно-службові завдання;
- забезпечення здатності протистояти негативному інформаційно-психологічному впливу злочинних і екстремістських угруповань, розпізнавати й викривати спроби фальсифікації фактів і відомостей;
- створення цілісної ефективної системи забезпечення надійного соціального й правового захисту, що підтримує гідний рівень життя співробітників і членів їх родин.
- організацію морально-психологічної підготовки співробітників з використанням сучасних інформаційних і педагогічних технологій, форм і методів дистанційного навчання, контрольних тестових систем;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в службових колективах, що сприяє актуалізації і максимальній реалізації службового потенціалу;
- формування ефективної й діючої системи професійного психологічного відбору;
- розробку й впровадження в практичну діяльність методик комплексного психологічного обстеження, їх інтеграцію в автоматизовану інформаційну систему моніторингу морально-психологічного стану й соціально-психологічного клімату;
- організацію системи підготовки кадрів для укомплектування підрозділів морально-психологічного забезпечення висококваліфікованими фахівцями, що мають досвід служби в структурах Національної поліції України.

Одержано 04.11.2020

УДК 037.011.33(477)-057.30

Сергій Петрович ГІРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Світова пандемія у 2020 році істотно вплинула на зміст, організацію та якість освітніх послуг не тільки в нашій державі, а по всьому світу в цілому. В умовах тимчасової, але досить тривалої відмови навчальних закладів від проведення стандартних та звичних форм організації навчального процесу, значної трансформації зазнали саме комунікативний, оцінно-результативний та інтерактивний компоненти освітньої діяльності.

Сьогодні одним з провідних завдань правоохоронної системи в Україні є збереження максимально ефективної системи професійної підготовки правоохоронних кадрів для всіх існуючих підрозділів та служб.

В умовах карантинних обмежень в державі протягом останніх півроку саме дистанційні форми організації професійної освіти в ЗВО зі специфічними умовами навчання дають змогу максимально безпечно для здоров'я учасників освітнього процесу ефективно продовжувати отримувати освіту тисячам і тисячам поліцейських, створюють умови для інноваційних та пілотних педагогічних проєктів в галузі професійного навчання майбутніх працівників превенції, органів досудового розслідування, кримінальної поліції, кіберполіції, та відділів психологічного забезпечення Національної поліції.

Згідно пп.1.2 «Положення про дистанційне навчання» (Наказ МОН № 466 від 25.04.2013) під дистанційним навчанням розуміється «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

Досвід використання навчально-методичних та технічних можливостей дистанційної освіти в Харківському національному університеті внутрішніх справ (надалі – ХНУВС) під час карантинних обмежень у березні – жовтні 2020 року доводить, що поруч із численними зручностями, в реалізації дистанційної освіти залишається цілий ряд проблемних питань (організаційних та суб'єктивних труднощів), які впливають на її якість в порівнянні з традиційними аудиторними формами навчального процесу (лекції, семінари, практикуми тощо), а саме:

Змістовно-об'єктивні труднощі:

- низка спеціалізованих дисциплін практичного спрямування («спеціальна фізична підготовка», «вогнева підготовка», навчальні дисципліни тактико-спеціального блоку) містять велику кількість матеріалу, спрямованого на розвиток практичних вмінь, навичок та компетенцій, які формуються у здобувача тільки при безпосередній взаємодії з викладачем на практичних заняттях в спеціалізованих навчальних приміщеннях та не можуть бути повноцінно замінені дистанційними формами);

- частина навчальних дисциплін має значний обсяг матеріалу з обмеженим доступом, який не може бути розміщений на серверах дистанційної освіти. Такий матеріал вивчається виключно в спеціально обладнаних навчальних приміщеннях тільки після отримання здобувачами відповідних дозволів. Аналогічною проблемою для дистанційного навчання є робота здобувачів освіти з документами в спеціальних бібліотеках.

Вивчення таких дисциплін потребує особистої присутності здобувача в навчальному приміщенні та унеможлиблює заочно-дистанційну форму навчання;

- навчальне консультування та захист в дистанційній формі матеріалів проходження стажування та навчальної практики курсантами, які проходили практичну підготовку на оперативних посадах, за об'єктивних обставин не може охоплювати обговорення всіх проблемних питань та потребує безпосередньої очної взаємодії «викладач-здобувач освіти»;

- згідно з нормами пп. 4.7.1. Положення про організацію освітнього процесу в ХНУВС оцінка за навчальний предмет складається з суми середньоарифметичних оцінок за аудиторну, самостійну роботу здобувача та оцінку за підсумковий контроль (залік, іспит) [2]. Але обліково-накопичувальна інформація про поточну успішність здобувача під час дистанційного навчання має бути результатом систематичної перевірки викладачем індивідуальних самостійних робіт, виконаних здобувачами та постійно фіксуватися в електронному журналі успішності навчальної групи. Такий облік потребує значної переробки серверу дистанційного навчання та вимагає чималого часу на його реалізацію. Крім того, науково-педагогічні працівники кафедр, відповідно до вищезазначеного Положення, зобов'язані розробити чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної дистанційної роботи та довести їх до відома всіх здобувачів на початку вивчення дисципліни, що теж досить тривалий процес в умовах зміни параметрів навчання та постійної переробки розкладів навчання відповідно до кольору карантинних зон.

Тому, на наш погляд, складання підсумкового контролю у вигляді проходження навчальних тестів з подальшим зарахуванням цієї оцінки як підсумкової поки залишається найбільш раціональним способом навчального контролю, але потребує тимчасових змін у відповідних документах, що регламентують освітній процес у ЗВО.

- сучасні форми організації дистанційного навчання значно ускладнюють ефективне виконання індивідуальних завдань здобувачами (реферати, курсові роботи), які згідно Положення «є невід'ємною складовою самостійної роботи здобувача з метою поглиблення, узагальнення та закріплення знань» [2]. Технологічно більшість ЗВО технічно не готові до ефективного постійного двостороннього дистанційного зв'язку між викладачем та кожним здобувачем освіти з метою обговорення змісту, аналізу помилок та перспективних напрямків виконання індивідуальних завдань. Виші, на наш погляд, на мають відповідних технічних можливостей, в результаті чого відсоток навчальної уваги, яка приділяється викладачем кожному учню значно скорочується і це проблема не тільки вишів, а й системи освіти в цілому;

- низка навчальних дисциплін (особливо психологічного спрямування, наприклад, «Соціальна психологія», «Конфліктологія», «Соціально-психологічний тренінг» «Ефективна комунікація», «Стресостійкість» та інших) передбачає використання активних методів навчання та спілкування під час семінарських та практичних занять. В умовах дистанційного навчання зараз не представляється можливим організувати колективні навчальні дискусії, складно організувати на відстані вирішення групових завдань, проводити тренінгові вправи та ділові ситуативні ігри, що в цілому негативно впливає на формування операційно-дієвої складової професійних компетентностей здобувачів.

І ще одна проблема, яка об'єктивно існує при дистанційній формі складання підсумкового контролю – ідентифікація особистості здобувача освіти. Кожен з курсантів (студентів) ХНУВС має власний логін та пароль для користування сервером дистанційної освіти. Але це не гарантує, що саме цей конкретний здобувач складає залік або іспит дистанційно, так як перевірити це візуально під час тестування викладач не може.

Крім вищезазначених, на наш погляд, під час дистанційного навчання існує низка **суб'єктивно-психологічних труднощів, які зумовлені особистісними параметрами, а саме:**

- «дефіцит комунікації» - хронічна нестача міжособистого спілкування в наступних векторах взаємодії: «педагог-курсант» «курсант-курсант», «курсант-офіцер (керівник курсу);

- психологічна неготовність певної кількості здобувачів освіти до раціональної системної самоорганізації власного навчального часу, тривалої концентрації вольових зусиль протягом кількох тижнів та місяців;

- «дефіцит емоційності» – втрата емоційного забарвлення навчального процесу – як результат дистанціювання його учасників (педагог не бачить емоційного супроводження навчання здобувачами та не може впливати на мотиваційні та вольові компоненти освіти – інтерес, захоплення, радість від успіху, тривожність, апатія тощо);

Висновки. Досвід першого року організації професійної освіти та навчання в умовах сучасних епідеміологічних викликів, доводить необхідність та актуальність побудови вишами дистанційного каналу освітньої взаємодії викладачів та здобувачів освіти, підготовки та впровадження нормативної бази, яка регламентує реалізацію різних компонентів освітнього процесу (когнітивно-розвивальний, науково-інноваційний, контрольно-результативний, виховний тощо), розвитку сучасної потужної матеріально-технічної та комп'ютерно-програмної бази, підвищення рівня відповідних компетентностей учасників освітнього процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Положення про дистанційне навчання. Наказ Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 25.10.2020).

2. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті внутрішніх справ. URL: http://univd.edu.ua/files/generaldocs/principle_education_KhNUVS_.pdf?ver=2019 (дата звернення: 30.10.2020).

Одержано 04.11.2020

УДК 316.33. 21/29. 308

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕЛІГІЙНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОКРЕМІ СОЦІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Передумова ефективної соціо-гуманітарної політики держави – глибокі знання духовних потреб різних соціальних груп і класів, врахування в законодавчій й управлінській діяльності вітчизняного і світового досвіду свободи совісті.

За результати опитування, проведеного трьома дослідницькими центрами: КМІС, Центром Разумкова та Центром SOCIS у період 30 серпня – 9 вересня 2018 р., більшість вірян України вважають себе православними (68,8%), 9,6% – вважають себе просто християнами, 8,5% – греко-католиками, 1,2% – протестантами, 1% – римо-католиками і 9% респондентів не належать до жодного віросповідання. [1]. При цьому серед тих респондентів, які відносять себе до православної церкви, 45,2% заявили, що належать до УПЦ КП, а 16,9% – до УПЦ МП, 2,1% – до Української Автокефальної Православної Церкви, а 33,9% – вважають себе просто православними і не відносять себе до конкретної конфесії [1].

У 2018 Україна посіла 11-е місце за релігійністю серед 34 країн Європи. Для порівняння, перше місце у рейтингу посіла Румунія (55% населення вважає себе дуже

релігійним), друге – Вірменія (51%), третє – Грузія (50%). Найменш релігійними виявилися Естонія (7%), Данія (8%) і Чехія (8%) [3].

31% населення в Україні вважають себе дуже релігійними. З них: 22% кажуть, що релігія є дуже важливою в їхньому житті; 35% – що відвідують релігійні служби щонайменше раз на місяць; 29% кажуть, що моляться щодня; 32% кажуть, що вірять у Бо

Географічне поширення релігії в Україні неоднорідне. 34,5% (або 11642 громад) релігійних громад розташовано у західному регіоні України, 23% (або 7762 громад) розташовані у центральному регіоні, 17,3% (або 5853 громад) розташовано у південному регіоні та лише 9,3% (або 3138 громад) розташовано у східному регіоні з абсолютною впевненістю. Щільність релігійних структур (кількість громад на 100 тисяч жителів) відповідно 127 – у західних, 75 – у центральних, 57 – у південних і 32 – у східних областях. Як бачимо, різниця чимала (у 4 рази) [3].

УГКЦ має яскраво виражену географічну особливість – 9% її парафій (понад 3000) зосереджено в Галичині і Закарпатті, хоча осередок УГКЦ згідно з правилами Ватикану було перенесено до Києва як столиці України [1]. Головне завдання цієї церкви — проголошення власного патріархату та розбудова громад у центрі та на сході держави за рахунок українців галицького походження та православних вірян, котрі бажають перейти в підпорядкування Католицькій церкві.

У зв'язку з військовою агресією Росії проти України посилилась тенденція переходу парафіян УПЦ МП під юрисдикцію УПЦ КП як індивідуально, так навіть і цілими парафіями та в різних регіонах України – на Волині, Львівщині, Рівненщині, Тернопіллі, Київщині, Херсонщині, Буковині, Вінниччині [2].

Особливе питання для України – це релігійні громади протестантів, до яких належать як відверто харизматичні церкви, так і велика маса євангельських (баптистських) церков. Щодо кількості громад, то вона сягає понад 8.000 і у більшості областей держави становить до 50% всіх церковних організацій. До протестантів належать 2,4% населення України, що становить 1,125 млн осіб. Щотижня відвідують протестантські богослужіння близько 820 тисяч осіб [3]. Це на 30 тисяч більше, ніж в УПЦ МП. Таким чином, більшість вірян протестантських конфесій є активними, що відрізняє їх від решти конфесій. Протестантські об'єднання дисциплінованіші, міцніші, краще забезпечені кадрами, інформаційними та фінансовими ресурсами. Так, із 29,5 тисячі священнослужителів в Україні 42% припадає на протестантський напрям. У деяких областях (Західний і Центральний регіони) близько третини священників – іноземні громадяни [3].

Юдаїзм представлений на території України 309 релігійними організаціями, що складає 17% мережі релігійних організацій національних меншин або 0,8% релігійної мережі держави [1].

Іслам в Україні не має якоїсь особливої специфіки, він не привів тут до появи нових течій, напрямів, груп тощо. Мусульмани на теренах України завжди сповідували сунізм. Станом на 2017 рік кількість мусульман в Україні складає 1,2 млн осіб і продовжує зростати за рахунок представників народів, що традиційно сповідували іслам, а також демографічних та міграційних процесів і навернення до релігії ісламу нових мусульман з-поміж українців та росіян [1].

Жінки вважають себе більш релігійними (81% опитуваних жінок відносять себе до вірянок і 66% – чоловіків) [3]. Чимало людей вважаючи себе релігійними, глибоко не усвідомлюють власної конфесійної належності. Зокрема, не раз траплялися випадки, коли рядові відвідувачі храмів УПЦ чи УГКЦ вважали, що вони належать до Київського патріархату, а прихильники протестантизму не могли чітко визначити своєї приналежності до конкретної конфесії. Більшість українців поділяють думку про доцільність розмежування світської та церковної сфер життя.

Висновок: Україна конституційно гарантує своїм громадянам свободу совісті та віросповідань. Це створило широку правову основу для плюралізації духовного життя

етнонаціональних соціальних спільнот. Посилилися активність і вплив релігійних організацій. Спостерігається переорієнтація значної кількості населення з атеїстичного світогляду на релігійний чи еклектичний. Часто цей процес пов'язаний не з глибоким усвідомленням «новими віруючими» сутності релігійних повчань, а з прийняттям зовнішніх форм релігійності. Релігійна віра сприймається багатьма як реабілітаційний засіб впливу на людей в умовах соціально-економічної кризи і нестабільності. Кількісне зростання за пострадянський період різноманітних релігійних громад в Україні є безперечним свідченням того, що в обставинах коли загальнодержавна і загально-суспільна ідеологія марксизму-ленінізму припинила своє існування, значна кількість членів суспільства, за своєю соціальною інерцією, мали потребу в її заміщенні якимось іншим ідеологічним продуктом.

Список бібліографічних посилань

1. Релігія в Україні. Вера и религия. Философия и религия в Украине [Електрон. ресурс].– Режим доступу : www.religion.in.ua (ru).
2. Конфесійна структура і створення Православної церкви України [Електрон. ресурс].– Режим доступу : https://www.kiis.com.ua/materials/pr /20192205_tomos/Tomos_may % 2020 19. pdf.
3. Релігійно-інформаційна служба в Україні України [Електрон. ресурс].– Режим доступу : <https://risu.ua>

Одержано 12.10.2020

УДК 378. 37.03

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ІЗ ПРАВОПОРУШНИКАМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ МЕТОДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Професійне спілкування працівника правоохоронних органів є складним процесом, реалізація якого вимагає належного рівня комунікативної компетентності майбутнього поліцейського.

Таке спілкування є багатофакторним і виступає водночас інструментом виконання функціональних обов'язків поліцейських і засобом «включення» усіх механізмів правоохоронної діяльності. Найчастіше приводом для спілкування у сфері поліцейської діяльності є злочини, правопорушення, асоціальна поведінка, порушення прав людини, що потребує певної специфіки здійснення комунікативного процесу. Тож працівникам Національної поліції необхідно знати основи спілкування та особливості його прояву.

Професійне спілкування поліцейських може мати виховний характер, у процесі його здійснення необхідно враховувати індивідуальні та вікові особливості населення, підбирати стилі спілкування з різними верствами населення, використовувати методи виховання (переконання, навіювання, прикладів, заохочення, доручення, вправи, змагання). З метою запобігання правопорушень і злочинів поліцейські мають здійснювати профілактичну роботу, переконувати населення, використовувати методи й засоби для подолання негативних соціальних явищ, формування позитивних якостей особистості, корегувати поведінку правопорушників. У цьому аспекті дієвим є діалогічне спілкування поліцейських, на відміну від імперативного і маніпулятивного типів спілкування. Таке спілкування є можливим за умови створення психологічного, емоційно

позитивного налаштування на розмову, відчуття повної довіри до співрозмовника, сприйняття потреб іншої людини й розуміння мотивів її поведінки. Діалогічне спілкування відбувається завдяки правильно й грамотно поставленим запитанням, критичному мисленню й логічному розв'язанню конфліктних ситуацій.

Зазвичай професійне спілкування поліцейського відбувається в середовищі, де конфлікти є звичайним соціальним явищем. Конфліктогенна обстановка активізується завдяки специфіці приводу вступу до спілкування – злочин чи правопорушення – спричиняють правові ситуації, у яких мета й очікування учасників спілкування або збігаються (співробітники поліції – правопорушники), або не збігаються (співробітники поліції – свідки). Саме специфіка приводів вступу до професійно-правового спілкування зумовлює появу таких особливостей психічного стану учасників спілкування, як підвищена нервова напруга у зв'язку з високою відповідальністю за результати спілкування, домінування негативних емоційних станів.

Отже, професійне спілкування поліцейських із правопорушниками треба розглядати як стратегію їхньої поведінки на робочому місці, котра має спиратися на психолого-педагогічні засади. Структуру етапів професійного спілкування майбутніх поліцейських має пронизувати специфіка діяльності поліцейського та завершуватися позитивними результатами виховного і коригувального впливу на дії і поведінку правопорушників.

З метою досягнення позитивного результату спілкування поліцейським слід акцентувати увагу на таких етапах професійного спілкування із правопорушниками, як:

Моделювання ситуації професійного спілкування з правопорушниками. На цьому етапі прогнозуються професійні ситуації взаємодії з потенційними учасниками подій, котрі порушують закон. Визначається мета взаємодії, аналізується стан співрозмовника та зміст професійної ситуації. Плануються можливі способи та тональність комунікації, прогнозується сприймання співрозмовником змісту взаємодії.

Для такого моделювання правоохоронцям необхідно знати правила етичної поведінки поліцейських.

На особливу увагу заслуговують процеси саморегуляції, котрі допомагають поліцейському поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати, контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку.

Установлення емоційного й ділового контакту з правопорушниками в професійній діяльності. Майбутнім поліцейським важливо оволодівати технікою швидкого включення у взаємодію, прийомами самопрезентації та динамічного впливу. Вони мають бути коректними та не допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, у будь-якому випадку залишатися об'єктивними.

Керування спілкуванням. Поліцейський зобов'язаний пояснювати затриманій особі зрозумілою для неї мовою підстави для її затримання, а також її права, надати можливість із моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, а також повідомляти про факт затримання третій особі, яку повинна обрати затримана особа. Також дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики.

Поліцейському необхідно стежити за власним мовленням, темпом, уникати грубих інтонацій, не вживати жаргонів, важливо мати високу компетентність у правоохоронній діяльності, навчитися відверто визнавати свої помилки та надавати допомогу колегам у розв'язанні конфліктних ситуацій, виправляти й долати дискомфорт у професійній діяльності.

Аналіз професійного спілкування. Необхідно вміти здійснювати самоаналіз і самокоригування поліцейським власних результатів взаємодії з іншими людьми. По суті, він

співвідносить мету з результатом, оцінює ефективність засобів впливу на розв'язання професійних завдань, моделює подальше спілкування.

Завдяки оволодінню техніками спілкування у майбутніх поліцейських формується готовність успішно здійснювати професійну юридичну діяльність на основі отриманих фахових знань та вмінь, практичних навичок, професійного юридичного світогляду, етико-деонтологічних цінностей, особистісних та професійно-важливих якостей, і забезпечується можливість регулювання подальшого розвитку тих чи інших професійно-релевантних складових особистості.

Одержано 28.10.2020

УДК 801.8: 81'42: 81'221: 81'374.73

Ніна Володимирівна ГРИЩЕНКО,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЕТИКЕТ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦЯ

Культура спілкування є дуже важливою для будь-якої людини, особливо правоохоронця. Але досить часто, говорячи про комунікативну культуру, мають на увазі лише дотримання мовленнєвих норм, логічність та доцільність формулювання думки, лексичне багатство. Однак, не менш важливу роль у спілкуванні, професійному зростанні, формуванні позитивного іміджу відіграють невербальні засоби комунікації. З одного боку, саме ті рухи, жести, мімічні образи, які демонструють поліцейські в перші хвилини спілкування з громадянами, сприяють створенню атмосфери довіри і конструктивної взаємодії між співрозмовниками. З іншого, від уміння «читати» міміку, інтерпретувати жести чи «розуміти» погляд співрозмовника залежить і професійний успіх правоохоронця. Однак, цьому розумінню їх фактично ніде не навчають, хоч і є в цьому нагальна потреба.

Знання основ невербального етикету багато в чому залежить від загальної та професійної культури працівника поліції. Сучасний поліцейський входить у велику кількість контактів, зокрема короткотермінових. І саме від мови його тіла, від того, як він рухається, жестикулює, який має вираз обличчя на 55% залежить перше враження як про нього особисто, так і про поліцейських загалом. В 1971 році американський вчений Альберт Мерабян сформулював правило "7%-38%-55%", суть якого полягає в тому, що за допомогою вербальних засобів передається лише 7% інформації, а вся інша передається за допомогою тону голосу (38%) та мови тіла (55%). Можна добре засвоїти етикетні формули звертання до громадян, протокол розмови, але без знань невербального етикету сформулювати позитивний імідж надзвичайно складно.

До цього часу не існує загальноновизнаної класифікації засобів невербальної комунікації. Але загальноновизнаним є те, що чільне місце серед невербальних засобів належить жестам. До того ж, вони здійснюють соціальне маркування, ідентифікують індивідів як членів соціальної групи, отож саме про них і піде мова надалі.

І по сьогодні стійким в свідомості громадян залишається стереотипний образ правоохоронця, який маркований рядом «професійних» специфічних жестів. Вони є досить поширеними і серед сучасних працівників поліції: поплескування кийком по долонях другої руки; ліва рука лежить на рукоятці кийка, права розгойдує наручники; обертання наручників на пальцях рук і т.п. Такі жести насторожують, викликають переважно негативні емоції і ніяк не сприяють налагодженню конструктивної взаємодії поліції з

населенням. Окремий жест, як зазначав американський соціолог та філософ Джордж Герберт Мід, – це «найдрібніша фаза дії», найдрібніший елемент соціальної дії чи ситуації. «Жести, якщо простежити за ними назад до тієї матриці, з якої вони виходять, завжди виявляються... включеними до більш широкої соціальної дії, фазами якої вони є» [2]. Більше того, саме жести і є основою соціальної дії. Якби не було початкового розуміння один одного на рівні жестів, навряд чи була б і комунікація взагалі.

Жести людини дуже різноманітні. Вони можуть бути комунікативними (заміняють мовлення у спілкуванні і виконують самостійну функцію, наприклад, піднімання руки для привітання при зустрічі); жєстами підкреслення (супроводжують мовлення і посилюють його вплив); модальними (служать для вираження оцінки чи ставлення до ситуації). На формування професійних жестів правоохоронців впливають не лише стандартизовані пози чи рухи, до яких часто доводиться вдаватися при виконанні службових обов'язків, а й носіння однострою. Необхідність носіння форменого одягу створює для тіла певні рамки, які пов'язані з професійним обов'язком. Дженніфер Крейк свого часу описала особливості взаємозв'язку жіночої поліцейської форми з тими видами професійних обов'язків, які доводилось виконувати жінкам-поліцейським: «У США спочатку жінки-поліцейські носили довгі спідниці, приталені жилети з гудзиками і поліцейським значком, а в сумочці носили пістолет. Такий одяг в значній мірі обмежував коло обов'язків, які можна було покласти на жінок-поліцейських - як правило, вони могли виконувати завдання, які не потребували фізичних зусиль: надавати допомогу, розбиратися в домашніх сварках, виконувати канцелярську роботу. Кампанія за носіння форми, яка б більше годилася для виконання фізичних робіт, відбилася в словесних баталіях з приводу того, чи личить жінкам взагалі виконувати такі роботи» [1, с. 85].

Носіння однострою зобов'язує до належного зовнішнього вигляду, постави, отож скеровує певні рухи людини задля того, щоб «тримати осанку»: виструнчитись, втягнути живіт, розправити плечі, підняти підборіддя, тощо.

Жести відіграють дуже важливу роль і в процесі спілкування поліцейських із різними категоріями громадян, особливо з особами, що мають вади слуху, чи іноземцями. Найчастіше в даних ситуаціях використовуються вказівні, образотворчі та жести-символи. В основі вказівного жесту лежить рух руки, що визначає потрібний напрямок. Однак, етикет забороняє «показувати пальцем» (вказівним), особливо на людину. Але вказівка на малий предмет, наприклад на слово в рядку, за допомогою вказівного пальця не є відступом від «правил доброго тону».

Значні складності у процесі міжкультурної комунікації поліцейських з іноземцями викликають жести-символи, оскільки вони співвідносяться не з явищами дійсності, а з певним абстрактним змістом свідомості. Одні і ті ж самі жести у різних культурах мають різне значення і під час виконання службових обов'язків треба бути особливо уважним, щоб випадково не принизити співрозмовника. Так свого часу американський президент Ніксон, сам того не бажаючи, образив бразильців жестом «ОК», значення якого у цій країні зовсім інше, ніж на Заході. До того ж, кількість та інтенсивність жестів теж національно обумовлені. Існує думка, що мексиканець впродовж годинної розмови жестикулює в середньому 180 разів, італієць – 120, француз – 80, фін – тільки 1 раз.

Жести, таким чином, відіграють дуже важливу роль як в професійному спілкуванні поліцейського з громадянами, так і в створенні позитивного іміджу правоохоронців в цілому. Тож культивування певних жестів, а також знання їх «мови» допоможе поліцейському досягти вміння «поставити себе» та створити основи конструктивного діалогу з громадськістю.

Список бібліографічних посилань

1. Крейк Д. Краткая история униформы. М.: НЛО, 2007. 240 с.
2. Мид Дж. Г. От жеста к символу [Текст] Мид Дж. //Американская социологическая мысль: тексты: [перевод] / сост. Е. И. Кравченко; под ред. В. И. Добренкова. [Электронный ресурс]. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Article/Mid_GestSimv.php

Одержано 06.11.2020

УДК [159.9:351.74]:316.624- 05

Валерія Сергіївна ДУШЕБА,

курсантка 1 курсу факультету №3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕОНТОЛОГІЧНЕ ПОВОДЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ОСОБАМИ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

В силу специфіки своєї професійної діяльності поліцейським частіше за представників інших професій доводиться мати справу з особами з девіантною поведінкою. Спосіб життя таких людей, їх моральні якості, вчинки і зовнішній вигляд можуть викликати у поліцейського, як особистості, обурення, осуд і навіть відразу, але, як професіонал, поліцейський має залишатися неупередженим та поводитися з ними відповідно до деонтологічних вимог. Ці вимоги передбачають повагу до гідності кожної людини, справедливе та людське ставлення до кожного, недопущення впливу особистих симпатій або антипатій, неприязні на прийняття рішень та службову поведінку [1]. Виникає питання, як же примирити своє внутрішнє неприйняття, можливо навіть, відсутність поваги до таких осіб з необхідністю дотримання деонтологічних норм?

Для того, щоб змінити стереотипи свого сприйняття певного явища, спочатку потрібно дослідити його сутність, спробувати зрозуміти причини його появи.

Девіантна поведінка (поведінка, що відхиляється) — поведінка індивіда або групи, яка не відповідає загальноприйнятим або офіційно встановленим соціальним нормам, тобто чинним законам, правилам, традиціям і соціальним установкам. До негативного типу девіантної поведінки відносять, наприклад, протиправні вчинки, залежності від різних хибних пристрасей, поведінку, що зумовлюється патологічними змінами характеру, що сформувалися в процесі виховання, поведінку, що ґрунтується на психопатологічних симптомах та синдромах тощо.

Форми прояву соціальної девіації різноманітні, як і причини, що її породжують. Серед основних причин вчені називають наявність у суспільстві соціальної нерівності, високого ступеня розходжень у можливостях задоволення потреб для різних соціальних груп; неузгодженість між очікуваним і реальністю, що підвищує напруженість у суспільстві і готовність людини змінити модель свого поведіння, вийти за межі сформованої норми; низький рівень моральної культури суспільства, бездуховність; несприятливі умови життя і виховання в сім'ї, невміння будувати взаємини з оточенням і виникаючі на цій основі конфліктні ситуації, різні психофізичні відхилення в стані здоров'я, що, як правило, ведуть до кризи духу, втрати сенсу існування тощо.

Аналізуючи причини негативної девіантної поведінки, можна побачити, що всі вони пов'язані з певними «хворобами» суспільства. Таким чином, осіб з девіантною поведінкою потрібно сприймати, насамперед, як хворих у соціальному плані людей і ставитися до них відповідно. Так само як кардіохірург може засуджувати спосіб життя свого пацієнта, що привів його на операційний стіл, але зобов'язаний надати йому допомогу, бо це його професійний обов'язок, так само і поліцейський «лікує» своєрідні «суспільні виразки» і має бути толерантним до своїх «пацієнтів». У кожного з них є своя сумна історія, свої причини, що зробили їх девіантами. Як і лікар, поліцейський не може бути бридливим і має надавати допомогу всім, хто її потребує.

Однак, звичайно, ця толерантність поліцейського не поширюється на протиправну поведінку, порушення громадського порядку, які, безумовно, мають бути припинені та покарані. Однак будучи жорстким, поліцейський не має бути жорстоким.

Висновок. Для того, щоб поліцейським було легко дотримуватися деонтологічних вимог щодо поведіння з особами з девіантною поведінкою, ці вимоги мають стати їх власними переконаннями. Для цього поліцейським потрібно працювати над

самовихованням у себе таких професійно важливих морально-психологічних якостей, як людяність, толерантність, емпатія, співчуття, доброзичливість.

Список використаних джерел

1. Правила етичної поведінки поліцейських: затв. наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>

Одержано 01.11.2020

УДК 81`37

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЧАСТОТНІСТЬ УЖИВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ В АПАРАТІ МВС

Мова – це динамічна система, яку можна порівняти із живим організмом, що постійно перебуває у процесі становленні. Усі зміни, що відбуваються сьогодні у мові, тісно пов'язані із соціально-економічними, культурними, політико-правовими факторами в державі, зокрема соціальним рухом за права жінок, що спричинив потребу називання жінок у суспільних процесах. Жодна мова не може існувати ізольовано, адже має свій вектор розвитку та сполучається з багатьма іншими мовами та діалектами. Деякі новотвори з легкістю входять до складу лексики сучасної української літературної мови, іншим новітнім лексемам потрібно подолати суспільний опір і довести свою значущість. Питання рівноправ'я чоловіків і жінок, що відображає їхнє місце та роль у соціумі, охопило сьогодні всі сфери суспільства, не лишаючи осторонь і працівників сектору безпеки та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Міністерством внутрішніх справ України. Відтак утворення лексем, на позначення осіб жіночого роду, їхнє подальше вивчення та фіксація дозволяють перебувати в самому епіцентрі формування фемінізованих змін в українській мові, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Останнім часом можемо спостерігати підвищений інтерес до фемінітивів – слів, які позначають осіб жіночої статі за соціальною, професійною, релігійною приналежністю, є парними поняттям чоловічого роду. Особливу увагу привертають фемінітиви-неологізми, що набувають популярності у різних соціальних сферах, застосовуючи різноманітні словотвірні моделі української мови: *директор – директорка, начальник відділу – начальниця відділу, старший технік – старша технікня, фотограф – фотографеса*. Щоправда, такі новотвори сьогодні визнають не всі люди, пояснюючи це різноманітними естетичними та лінгвістичними аргументами, з-поміж яких «непотрібність», «надлишковість», «оказіональність» фемінних домінантів, адже в сучасній українській літературній мові вже існують іменники чоловічого роду, які можна застосовувати як на позначення осіб чоловічої, так і жіночої статі. Проте за новою редакцією українського правопису, що набув чинності 2019 року, уживання фемінітивів тепер закріплено офіційно.

Іменники зі значенням осіб жіночої статі для української мови не є новиною, оскільки перші згадки про них зустрічаємо ще в праіндоєвропейський період, коли фемінітиви застосовували на позначення жінок за різними функціями, діями, соціальною приналежністю та церковно-релігійними вподобаннями. Після того, як відбулися зміни в соціальному статусі жінки, вона почала опановувати чоловічі професії, стала реалізовуватися у громадсько-політичній діяльності, бізнесі, постала необхідність у створенні відповідних жіночих лексем. Уже словники кінця XIX – початку XX століття фіксують чималу кількість фемінітивів в українській мові. Події 30-х років XX століття суттєво вплинули

на розвиток української мови, оскільки значна частина слів, граматичних форм, синтаксичних новотворень були або повністю перенесені з російської мови, або максимально наближені до російської мови, в якій існує лише 4 суфікси для утворення фемінітивів, більшість із яких має додаткову негативну конотацію.

Фемінним новотворам у своїх наукових розвідках приділяли увагу різні лінгвісти, серед яких слід згадати О. Пономарева, Л. Ставицьку, Л. Таран, Т. Космеду, Н. Собецьку, що вивчали різні аспекти гендеру в українському мовознавстві. Стильове призначення фемінітивів проаналізовано в роботах І. Ладики, Н. Шеховцової, О. Чуешкової та інших. У словотвірному аспекті лексеми на позначення жіночих осіб ставали предметом дослідження таких учених, як В. Горпинич, І. Ковалик, А. Нелюба, О. Малахова, А. Архангельська, діахронію словотвірної семантики вивчала М. Брус, словотвірний потенціал фемінітивів розглядали Л. Родніна, С. Семенюк.

Структура української мови налічує понад 13 суфіксів, за допомогою яких можна утворити фемінітиви, проте продуктивними на сьогодні є 4 – -к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-. Щоправда, деякі дослідники вважають, що не всі новотвори на позначення професій жіночого роду є результативними. Наприклад, *рахівником* називають помічника бухгалтера, а *рахівниця* (за одинадцятитомним «Словником української мови») – прилад для грошових підрахунків, а не однойменна професія жіночого роду. На думку О. Авраменка, фемінітиви повинні звучати органічно: *лікар – лікарка, продавець – продавчиня*, тому лексеми *міністерка, посолка* ліпше замінити на *пані містер, посол України завітала*.

Активне вживання й творення назв осіб жіночої статі не оминуло й апарат МВС України, що є сьогодні одним із пріоритетів мовної політики, спрямованої на збагачення лексико-семантичної групи фемінних домінантів. Формант -иц-(я) має високу продуктивність (понад 400 дериватів): *помічниця, комірниця, радниця, сортувальниця, вантажниця* тощо. Серед досліджуваних формантів високим рівнем продуктивності вирізняється також формант -ин-(я) (понад 150): *логопедия, психологиня, ковальчиня, майстриня, шевкиня*. Найбільший словотвірний потенціал для фемінних новотворень має формант -к- (понад 600): *директорка, завідувачка, референтка, командирка, офіцерка, радистка, професорка*. Найменшим рівнем продуктивності серед фемінітивних словотвірних засобів відрізняється формант -ес- (до 10): *фотографеса, токареса, фотоцинкографеса*.

Таким чином, українська мова має високий словотвірний потенціал для творення фемінітивів в апараті працівників МВС, здебільшого від іменників чоловічого роду за допомогою 4 суфіксів. Аргументується це сучасними потребами підвищити значущість жінки в соціумі та усунути їхню дискримінацію в суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Архангельська А. М. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві. Мовознавство, 2014. – № 3. – С. 34 – 50.
2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові XI – XV ст. / Брус М. П. // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. – С. 28 – 34.
4. Нелюба А. М. Інноваційні зрушення й тенденції в українському жіночому словотворі / А. М. Нелюба / Лінгвістика : зб. наук. праць. Луганськ : ЛНУ, 2011. № 2 (23). С. 49 – 59.
5. Словник фемінітивів для працівників сектору безпеки та центральних органів влади, діяльність яких спрямовується та координується Міністром внутрішніх справ / Укладачі: М. Овчинников, Н. Кобилко, І. Голопич, Н. Єльнікова. Київ, 2020. 260 с.

Отримано 27.10.2020

УДК 316.455

Максим Юрійович ЗУБИК,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Назар Михайлович ГРІЦА,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Сергій Максимович РЕШЕТНИКОВ,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПЕРСОНАЛУ ЗА КОНКРЕТНОЮ МЕТОДИКОЮ

Методика виявлення «Комунікативних та організаторських здібностей» (КОЗ) використовується для виявлення комунікативних і організаторських здібностей людини (уміння чітко і швидко встановлювати ділові та товариські стосунки з людьми, намагання розширювати контакти, участь у групових заходах, вміння впливати на людей, бажання виявляти ініціативу і т. д.) [1]. Нами методика «Комунікативних та організаторських здібностей», була використана для виявлення рівня комунікативних та організаторських здібностей працівників ТОВ «СуперТур». Отримані результати наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівень комунікативних та організаторських здібностей працівників ТОВ «СуперТур»

Рівень комунікативних та організаторських здібностей	Експериментальна група	
	К-сть осіб	%
Низький	0	-
Нижче середнього	1	12,5
Середній	4	50,0
Високий	2	25,0
Дуже високий	1	12,5

Отже, як можна побачити з табл.1, один досліджуваний отримав оцінку 5, що свідчить про те, що дана людина має дуже високий рівень прояву комунікативних та організаторських здібностей, тобто вона потребує комунікативної й організаційної діяльності, активно прагне до неї, швидко орієнтується у важких ситуаціях, невимушено поводить себе в новому колективі, це ініціативна особа, яка прагне у важливій справі або складній ситуації приймати самостійно рішення, відстоювати свою думку і домагатися, щоб її було прийнято іншими. Вона може внести позитивні зміни в незнайому компанію, шукає таких справ, які б задовольнили її потреби в комунікації та в організаційній діяльності. Такою людиною на ТОВ «СуперТур» є співзасновник та директор даної туристичної фірми.

Також, дві людини за даною методикою, отримали оцінку 4, що вказує на те, що дані особи належать до групи з високим рівнем прояву комунікативних та організаторських здібностей. Вони не розгублюються в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло своїх знайомих, займаються суспільною діяльністю, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, із задоволенням беруть участь в організації громадських заходів, здатні приймати самостійні рішення в критичних ситуаціях. Усе це вони роблять без примусу, згідно із внутрішніми спрямуваннями. Такими людьми на ТОВ «СуперТур» є один із співзасновників даної туристичної агенції і головний менеджер, який займається продажами.

Чотири особи, що в процентному співвідношенні становить 50 %, в даному експерименті за аналізованою методикою, отримали оцінку 3, що в свою чергу свідчить про те, що для даних людей характерний середній рівень прояву комунікативних та організаторських здібностей, тобто вони прагнуть контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, наполягають на власній думці, планують свою роботу, хоча потенціал їхніх нахилів не відрізняється високою стійкістю. Дана група досліджуваних має потребу в подальшій серйозній і планомірній виховній роботі з формування і розвитку комунікативних та організаторських здібностей. Такими працівниками на ТОВ «СуперТур» є менеджери, які займаються продажами.

Слід також зазначити, що одна людина в даному дослідженні отримала оцінку 2, що свідчить про те, що дана особа має комунікативні й організаційні нахили нижче середнього рівня. Це означає, що даний працівник прагне до спілкування, почувається скуто в новій компанії, в колективі, вважає за краще проводити час наодинці з собою, обмежуючи свої знайомства, мають труднощі у встановленні контактів з людьми і у виступі перед аудиторією. Таким працівником на ТОВ «СуперТур» менеджер по роботі з клієнтами. Але зазначимо, що дана особа є новою в даному колективі і проходить етап адаптації до колективного середовища.

Висновки. Отже, підсумовуючи результати даного дослідження, можна з впевненістю стверджувати, що персонал туристичної фірми ТОВ «СуперТур» підібраний дуже добре, оскільки кожний менеджер даного підприємства має чітко виражені лідерські якості. Зокрема 50 % респондентів мають середній і 25 % - високий рівні комунікативних та організаторських здібностей.

За оцінкою лідерських здібностей, можна сказати, що в основній кількості працівників ТОВ «СуперТур» - 62,5 % (5 осіб), лідерські якості виражені середньою мірою. Дана працівники якісно виконують поточні і делеговані роботи. Лідерські якості у двох осіб, що в процентному співвідношенні становить 25 % ТОВ «СуперТур» - виражені сильно, і характеризуються високим рівнем вольовитості, наполегливості, терплячості, ініціативності, психологічної стійкості, пристосованості до нових умов і вимог, самокритичності, вимогливості, критичності, витривалості, сприйнятливості, стресостійкості, оптимістичності, рішучості та ін.

Список бібліографічних посилань

1. Мацко Л. А., Пришак М. Д., Первушина Т. Основи психологій та педагогіки. Лабораторний практикум. URL:https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/11prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_labpraktik/113.html

Одержано 13.10.2020

УДК 323.172 (430)

Станіслав Юрійович ІВАНОВ,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ НІМЕЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Упродовж X-XII ст. у Німеччині зберігалася палацова-вотчина система управління. Влада зосереджувалась у руках імператора. Вищі посадові особи (маршали, канцлери та ін.) також виконували державні функції. Їхні державні посади навіть могли передаватися спадково. Найважливіші державні справи розглядала королівська рада. Крім цього важливі рішення ухвалювалися на окремих з'їздах феодалів де вирішальне право ухвали того чи іншого питання залежало від князів.

Починаючи з XII ст. відбувається поступовий процес послаблення королівської влади на місцях. Державні посадовці створюють власні апарати управління своїми землями, що були захищені від представників центральної влади наявністю окремих привілеїв. У таких умовах діяльність центрального та місцевих державних апаратів управління все менше залежала від імператора та все більше визначалася політичними пріоритетами окремих князів.

Правителі Німеччини у своїй боротьбі проти герцогів спиралися на представників духовенства. Феодальне духовенство підпорядковувалося виключно імператорській владі. Також імператори володіли правом на здійснення вищого суду. Незважаючи на це влада правителя безпосередньо залежала від папської влади у якій вони вбачали загрозу для свого авторитету.

Імператор не міг вирішувати будь-які важливі питання без урахування вимог знаті, яка у свою чергу намагалася досягти для себе якомога більше привілеїв. Після Вормського конкордату 1122 р. правителі втратили можливість здійснювати тиск та впливати на представників духовенства [1]. Це стало першим кроком на шляху від централізації до територіальної роздробленості. У Німеччині починається політичний занепад за рівнем розвитку вона поступово відстає від інших сусідніх країн. Привілейована верхівка формує власні володіння у яких підпорядковує собі місцеве населення, при цьому не зустрічаючи жодного опору з боку імператора оскільки будь-які дії спрямовані проти князів могла завершитися для нього відстороненням від влади.

Упродовж XIII на початку XIV ст. під час феодальної роздробленості яскраво простежується слабкість центральної влади, навіть у власних володіннях вона мала рахуватися із думкою знаті та позицією папи з того чи іншого питання. Німеччина остаточно розпадається на окремі князівства, герцогства, графства, володіння баронів та лицарів. В цей час провідну роль починають грати окремі міста. Так наприклад, одним з наймогутніших союзів вільних міст був Ганзейський, який діяв впродовж XII-XVII ст. та на етапі свого розквіту включав у себе 160 міст. Для порівняння до Швабського та Рейнського союзів входило лише 50 міст [2].

Представниками вищої влади у Німеччині окрім короля виступала колегія курфюрстів, які під час своїх з'їздів обирали правителя та вирішували нагальні державні питання. Крім цього, владні повноваження здійснювали колегія графів та імперських міст.

Коли вирішувалися питання загальноімперського значення збирався рейхстаг. Участь у роботі рейхстагу брали: представники курфюрстів, графи, члени імперських міст та ін. При цьому рейхстаг не був вищим органом державної влади. Компетенція даного органу не була чітко визначена. Правитель мав враховувати його погодження стосовно вирішення військових, міжнародних та економічних питань. Рейхстаг володів правом законодавчої ініціативи. Постанови ухвалені імператором та представниками королівської ради направлялися на затвердження до рейхстагу. У свою чергу постанови рейхстагу не були обов'язковими для виконання та мали більше рекомендаційний характер.

Під час тривалої боротьби німецьким правителям вдалося дещо послабити вплив папи римського на втручання у внутрішньо державні справи країни. У 1356 р. після ухвалення Золотої булли папи не брали участь у виборах імператора, але не дивлячись на це, Ватикану вдалося зберегти свій вплив на імператорів оскільки до складу колегії, яка обирала правителів окрім чотирьох курфюрстів входило ще три єпископи за допомогою яких, церква продовжувала здійснювати контроль за імператорами [3]. Обрання чи відсторонення правителя від влади відбувалося за голосуванням виборчої колегії, при цьому рішення ухвалювалося більшістю голосів. За змістом даного документа відбувалося узаконення самостійності курфюрстів на державному рівні. Курфюрсти здобули право суверенної влади у своїх володіннях, вони могли вести приватні війни, карбувати власні монети, здійснювати функції верховного суду [4]. Крім цього містам було заборонено об'єднуватися у союзи для того, щоб протистояти курфюрстам. Усе це лише

посилювало процес феодалної роздробленості. Упродовж XIV-XVII ст. німецький парламент зробив декілька спроб спрямованих на посилення централізованої влади, але усі вони виявилися не вдалими.

У своїх землях князі встановлювали власні порядки навіть могли видавати свої закони, імператори тільки підтверджували їхню державно-правову самостійність. Вони збирали податки керуючись своїми корисними інтересами, регламентували роботу торговців, забороняли містам здійснювати самоуправління та об'єднуватися у боротьбі проти князів. Така політика призвела до того, що не дивлячись на зростання ремісничого виробництва і торгівлі у Німеччині так і не були створенні загальні ринкові зв'язки між усіма регіонами.

Висновок. Таким чином, від класичного процесу феодалної роздробленості в інших країнах Німеччина відрізнялася тим, що окремі території мали повноцінну державну владу різних князів. Ці князівства держави створювали професійні державні та судові органи. На початку XVII ст. у Німеччині утвердився абсолютизм основною рисою якого було те, що він сформувався не у межах імперії а мав «князівський» характер, коли феодали домінували над буржуазією. Становлення абсолютизму не сприяло централізації країни. Практично в імперії не було столиці, професійної канцелярії та суду.

Список бібліографічних посилань

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Тернопіль, 2010. 392 с.
3. Дахно І. І. Історія держави і права: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2013. 658 с.
4. Саксонское зеркало. Памятник, комментарии, исследования / отв. ред.: В. М. Корецкий. М.: Наука, 1985. 270 с.

Одержано 11.11.2020

УДК 349.2

Анастасія Леонідівна КЛИМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ

НОРМИ МОРАЛІ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Кодекс Законів про працю має достатню кількість оціночних понять, що мають юридичне значення. Це і «втрата довіри», «поважність» (стосується пропуску терміну), «аморальний проступок». Термін «аморальний проступок», крім того, що є оціночним, не має закріпленого визначення у Кодексі законів про працю. Вірогідно, законодавець допускає використання загальнозживаного сенсу цього поняття, звертаючись до наукової філологічної літератури, згідно з якою аморальний - позбавлений моралі, неморальний, а мораль - система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства. Є і більш лаконічні визначення, в силу яких мораль - правила моральності, а також сама моральність. Таким чином, аморальний проступок - діяння працівника (у формі дії або бездіяльності), що порушує норми моралі. Віднесення до проступку різних форм діяння пояснюється тим, що в Кодексі законів про працю не уточнюється конкретна форма діяння, яке визнається аморальним проступком. Додатковим аргументом на користь викладеного підходу служить використання терміна «проступок» в п. 3 ч. 2 ст. 41 Кодексу законів про працю[1].

Вчинення аморального проступку визнається фактом, що дозволяє роботодавцю розірвати трудовий договір. Зазначимо, що трудові відносини з даної підстави можуть бути припинені не з кожним працівником, а з тим, хто виконує виховні функції. Законодавець спеціального переліку працівників, які можуть бути звільнені з цієї підстави, не встановлює. Проте, пунктом 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 06.11.1992 № 9 [2] роз'яснюється, що на підставі здійснення аморального проступку, несумісного з продовженням даної роботи, можуть бути звільнені лише ті працівники, які займаються виховною діяльністю, наприклад, вихователі, вчителі, викладачі, практичні психологи, соціальні педагоги, майстри виробничого навчання, методисти, педагогічні працівники позашкільних закладів. Аналіз запропонованого Верховним Судом переліку дозволяє зробити кілька висновків.

По-перше, перелік охоплює працівників різних видів і рівнів освіти, даний підхід відповідає Закону України «Про освіту» [3] в якому передбачено, що педагогічною діяльністю можуть займатися лише особи з високими моральними якостями. Крім того, в Законі вказано, що освіта поділяється на загальну освіту, професійну, додаткову освіту і професійне навчання.

По-друге, перелік не є вичерпним, що представляється логічним і обґрунтованим з урахуванням трактування законодавцем термінів «освіта» і «педагогічний працівник». Варто також доповнити, що працівник може бути звільнений не за будь-яке порушення норм моралі, а лише за те, що виключає продовження трудової діяльності. При аналізі практики судів загальної юрисдикції звертає на себе увагу наступна тенденція. Розвиток інформаційних технологій, поява соціальних мереж породили нові варіанти діянь, які визнаються роботодавцями аморальними проступками, які тягнуть за собою розірвання трудового договору.

Аналіз судової практики, демонструє, що більшість дій та соціальна активність працівників, які здійснюють виховну функцію, у соціальних мережах та мережі інтернет в цілому (наприклад, розміщення фотографій із оголеним торсом, зі спиртними напоями, участь в телешоу) були кваліфіковані роботодавцями як аморальний проступок. Виникає питання, чи не порушує подібний підхід права осіб, що виконують виховні функції, на недоторканність приватного життя? Здається, на подібне питання слід відповісти негативно, керуючись такими доказами. Завантажуючи фотографії у соціальні мережі, педагоги самостійно поширюють інформацію, в тому числі що стосується їх приватного життя. Соціальні мережі надають можливість вибору різних варіантів розміщення особистої інформації, наприклад, зовсім не розміщувати фотографії або зробити ці фото доступними для обмеженого числа осіб - користувачів мережі Інтернет, дозволити перегляд сторінки лише певному колу користувачів. Беручи до уваги той факт, що особа, яка створила сторінку, самостійно визначає її зміст, в тому числі публікує фотографії, така особа повинна нести відповідальність за свої дії. При цьому роботодавцю, безумовно, слід враховувати, що працівника можуть скомпрометувати треті особи, створивши сторінку і визначити її зміст, що виключає відповідальність працівника. У викладених вище випадках педагоги не заперечували належності сторінок їм особисто та розміщення інформації власноруч, що наділяє роботодавця правом оцінювати моральність діяння осіб, які виконують виховні функції, і навіть не під час виконання трудових обов'язків, це і є наслідком специфіки виконуваної трудової функції.

Таким чином, прихильники теорії недопущення втручання в приватне життя особи, яка виконує виховні функції, повинні враховувати особливий статус науково-педагогічних працівників, включаючи додаткові обов'язки та обмеження. Наявність останніх аж ніяк не свідчить про дискримінацію, оскільки педагоги наділені додатковими правами, які можуть бути охарактеризовані як пільговими, в тому числі право на скорочений робочий час, право на щорічну основну та додаткову оплачувану відпустку. Крім того, у викладених вище ситуаціях інформація про приватне життя самостійно була

розміщена педагогами, суди підкреслювали недопущення загального доступу до такого роду знімків. При цьому варто додати, що роботодавцю не закріпленій законодавчо обов'язок вести цілеспрямований пошук інформації про поведінку працівників поза місцем роботи та не у зв'язку зі здійсненням трудових обов'язків.

Порушення норм моралі може спричиняти розірвання трудового договору лише з працівниками, які виконують виховні функції. Норми, що регулюють розірвання трудового договору у зв'язку з встановленням аморального проступку мають прогалини, кваліфікація проступку що порушує норми моралі відрізняється складністю внаслідок оціночного характеру даної категорії.

Список бібліографічних посилань:

1. Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50 (Додаток). Ст. 375.
2. Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Електронний ресурс]// Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

Одержано 15.11.2020

УДК 349.225

Костянтин Вікторович КОВАЛЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСОБІВ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Необхідність правового регулювання стимулювання праці поліцейських обумовлена тим, що: по-перше, працівники повинні знати та усвідомлювати на що вони можуть розраховувати у разі успішного та самовідданого, якісного та ефективного виконання своїх посадових завдань, функцій, обов'язків, а також, що їх може чекати у випадку, неналежного (неякісного, із порушенням законності, службової дисципліни, норм суспільної моралі, службової етики тощо) здійснення своїх повноважень; по-друге, стимулювання праці здійснюється не лише шляхом позитивного спонукання та заохочення, тобто у вигляді отримання працівником поліції відповідної винагороди, публічного визнання його заслуг за віддану, сумлінну та результативну працю, але й через можливість притягнення його до відповідальності за неналежне виконання своїх посадових обов'язків.

На сьогоднішній день питання стимулювання праці поліцейських визначаються: Кодексом законів про працю України [1], Законами України «Про оплату праці» [2], «Про державні нагороди України» [3], «Про Національну поліцію» [4], «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [5]; Постановою КМУ «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» [6]; Наказами МВС України «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських» [7], «Про заохочення в Національній поліції України» [8] та ін..

Аналіз положень даних нормативно-правових актів свідчить про те, що ключовими факторами, що забезпечують стимулювання праці поліцейських є:

а) грошове забезпечення, яке визначається залежно від посади, спеціального звання, стажу служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наукового ступеня або вченого звання. До складу грошового забезпечення входять: посадовий оклад; оклад за спеціальним званням; щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, які мають постійний характер); премії; одноразові додаткові види грошового забезпечення [7];

б) заохочення, які згідно Закону «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», є засобом підтримання службової дисципліни, що полягає у відзначенні поліцейського за успішне виконання ним обов'язків, а також за інші заслуги перед державою та суспільством [5]. Також за особливі заслуги перед державою та українським народом працівники поліції можуть бути відзначені державними нагородами, якими згідно Закону є: звання Герой України; орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентська відзнака [3];

в) відповідальність. Застосування відповідальності, поряд із винагородою, відзначенням заслуг, також виконує стимулюючу функцію, оскільки покликана, перш за все, не карати за неналежну, протиправну поведінку, а застерігати від такої, спонукати до правомірного, дисциплінованого та етичного виконання працівниками поліції своїх завдань та повноважень.

Висновок. Вивчення змісту чинного законодавства свідчить про те, що наразі законодавством передбачене досить широке коло засобів матеріального та нематеріального стимулювання праці працівників поліції, що звичайно є позитивним моментом, оскільки дає змогу досить гнучко та індивідуалізовано підходити до процесу визначення необхідних для використання засобів стимулювання залежно від потреб ситуації. Однак, як справедливо відмічають А. Ключко та ін., що наразі у законодавстві відсутні чіткі критерії оцінювання працівника, якого необхідно заохотити. У повній мірі погоджуємося із тим, що вироблення чітких критеріїв сприятиме більш прозорому та об'єктивному заохоченню поліцейських [9]. Адже чинне законодавство, передбачаючи, що заохочення поліцейських здійснюється, окрім іншого за бездоганну та ефективну службу, особливі трудові заслуги та зразкове виконання службових обов'язків не надає чіткого тлумачення даним оціночним категоріям, залишаючи, відповідно, дане питання на розсуд керівників. Відсутність хоча б приблизного кола основних критеріїв, за якими має оцінюватися професійні успіхи і досягнення працівника поліції, а також наявність вище згаданих оціночних понять, які у кожному випадку тлумачиться керівником на власний розсуд, дають цілком реальний привід для сумнівів у об'єктивності та неупередженості процедури застосування заохочень до досліджуваної групи працівників.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс законів про працю України / Затверджений Законом № 322-VIII від 10.12.71 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про оплату праці. Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР // ВВР, 1995, № 17, ст.121
3. Про державні нагороди України. Закон України від 16.03.2000 р. № 1549-III / ВВР, 2000, № 21, ст.162 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14#Text>
4. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // ВВР, 2015, № 40-41, ст.379
5. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України. Закон України. ВВР, 2018, № 29, ст.233
6. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції Постанова КМУ від 11.11.2015 р. № 988 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2015-%D0%BF/conv#n3>
7. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами

навчання, що здійснюють підготовку поліцейських. Наказ МВС України від 06.04.2016 № 260 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16#Text>

8. Про заохочення в Національній поліції України. Наказ МВС України від 25.04.2019 № 317 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0535-19#Text>

9. Ключко А.М. Проблемні питання мотивації персоналу в органах національної поліції / А. М. Ключко, В. О. Собина, К. М. Христенко // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2018. Вип. 2. С. 266–273. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2018_2_39.

Одержано 09.11.2020

УДК 159.923.5 : 355.48

Валентина Чеславівна КУПЧИШИНА,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін факультету №4

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Зміни, що відбуваються у різних сферах життєдіяльності людини, відображаються на функціонуванні та розвитку нашого суспільства. Поява нових термінів в українській мові теж свідчить про трансформацію сучасної соціокультурної обстановки в країні.

Одними з таких понять є гендер, гендерна ситуація, гендерні відносини, гендерна рівність, гендерна культура тощо.

Гендер створюється суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, що визначає їх положення і роль в ньому. Гендерні системи розрізняються в різних суспільствах, проте вони асиметричні: чоловіки і все «чоловіче – маскулінне» вважаються первинними, значущими і домінуючими, а жінки і все «жіноче – фемінне» – вторинними, незначущими із соціальної точки зору [3, с. 14].

Як зазначає С. Котова-Олійник, «сучасна гендерна ситуація в Україні характеризується поширенням гендерних проблем, пов'язаних із занепадом духовно-моральних і сімейних цінностей, зростанням кількості розлучень, безвідповідальністю батьків, відсутністю умов для забезпечення балансу сімейного та професійного життя, труднощами у вихованні дітей, нерівністю подружніх прав, розподілу домашніх обов'язків, побутуванні різних видів насильства у сім'ях та ін. проблеми у сімейній сфері; нерівність представництва жінок і чоловіків на рівні участі і прийняття політичних рішень та розподілу ресурсів у політиці і великому бізнесі, залучення до ринку праці та розрив в оплаті праці жінок і чоловіків, бідність, безробіття, існування, так званої, «скляної стелі», «липкої підлоги», які ускладнюють і/або унеможливають професійну самореалізацію жінок, «скляного ескалатора» та «скляного підвалу» (М. Кімел) для чоловіків, яких «кидають» на найризикованіші та найнебезпечніші роботи, що підвищує ризики нещасних випадків: травмування, втрати здоров'я і життя, неоплачувана домашня праця, сексуальні домагання на робочому місці та ін.; відкрита і прихована дискримінація у сфері освіти і науки; гендерні аспекти проблем у сфері культури, екології, охорони здоров'я; гендерна нечутливість у вирішенні проблемних питань різних вікових груп, соціального забезпечення, неврахування гендерних інтересів жінок і чоловіків з особливими потребами тощо; «засмічений», візуально і вербально забруднений (П. Віріліо) культурно-інформаційний простір, ЗМІ, Інтернет, реклама, які оперують гендерними стереотипами, упередженнями, що зневажають, принижують жінок і чоловіків, створюють труднощі у

соціалізації та ресоціалізації особистості, породжують численні комплекси та психологічні проблеми; використання інстинктів (успіху, насильства, сексу), культивування сили, агресії, краси, багатства як найвищих життєвих цілей особистості та ін.» [2, с. 133].

В українському суспільстві існує гостра проблема, щодо соціальних гендерних відносин між гендерними групами і пов'язана вона, в першу чергу, з реалізацією життєвих шансів, можливостей для самореалізації особистості. З жіночою статевою групою поєднувалось поняття позбавлення в правах, із чоловічою – привілейованість. Недостатня реалізація інтересів жінок в Україні полягає у проблемі формування гендерних відносин, які є конструктом прав людини, прав жінок.

Як бачимо, з великого списку наявних проблемних моментів у розвитку та функціонуванні нашого суспільства, питання гендерних відносин неодноразово ставало предметом наукових досліджень філософів, соціологів, істориків, культурологів, психологів, педагогів (В. Близнюк, І. Грабовська, П. Горностай, Е. Гофман, О. Іванова, Т. Ісаєва, Т. Журженко, К. Карпенко, Л. Магдюк, Т. Марценюк, С. Оксамитна, О. Суслова та ін.) та інших представників наукової ниви.

Поняття «гендерні відносини» увійшло в науковий обіг у 1999 р. і має два змісти: 1) нова соціальна категорія ХХІ ст., що означає взаємодію жінок і чоловіків як соціальних спільнот в інтересах суспільства на основі реалізації принципу рівних прав і рівних можливостей; 2) існуюча система волевиявлення жінок і чоловіків у суспільстві як рівних у правах і можливостях, що закріплена законодавчо і реально забезпечена в політико-правових принципах, діях, у побудові громадських і державних структур з урахуванням гендерних інтересів і потреб, які спрямовані на ствердження гендерної демократії з метою розвитку нової гендерної культури. Також важливо констатувати, що у кінці ХХ ст. конструктивний характер гендерних відносин набув міжнародного статусу як основи побудови сучасних відносин між країнами [5, с. 38-39].

Що ж розуміють під цим терміном? Кожен представник тієї чи іншої наукової сфери вкладає в його зміст особливості своєї науки. Оскільки поняття «гендерні відносини» – явище багатогранне, воно виступає як внутрішній принцип, що стосується всього суспільства в цілому, формується завдяки завданням державної політики по відношенню до соціальних груп [4].

Висновок. Розвиваючи думку щодо формування гендерних відносин, можна стверджувати, що «гендерні відносини стають заручниками соціальних ідеалів і норм», від того якими їм бути, залежить майбутнє нашого суспільства [1, с. 122].

Зазначені проблеми вказують на деструктивний характер гендерних відносин, які склалися у сучасному українському суспільстві. З одного боку, це говорить про негативні умови для формування гармонійних гендерних відносин, з іншого боку, є свідченням уже сформованих взаємодій, інституалізованих ззовні і закріплених зсередини та широко відтворюваних у повсякденному житті жінок і чоловіків.

Список бібліографічних посилань

1. Гендерні стратегії сталого розвитку України / За наук. ред. Л. С. Лобанової. К. : Фенікс, 2004. С. 122.
2. Котова_Олійник С. В. Гендерні відносини як об'єкт соціально-філософського дослідження. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2012. № 51. С. 132-142.
3. Левченко Л. Ю. Гендерні процеси у сучасному суспільстві: теоретичні засади аналізу. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, III (10), Is.: 64, 2015. С. 14.
4. Сулімова І. С. Гендерні відносини як конструкт прав людини, прав жінок. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2008-2/doc/1/12.pdf>
5. Хрисанова С. Словарь гендерных терминов. Гендерное просвещение для всех. Х. : САБО-ЛТД, 2002. С. 38-39.

Одержано 09.11.2020

УДК 330.33/36.

Лілія Василівна КУХАРСЬКА,

аспірант кафедри менеджменту

Львівського державного університету внутрішніх справ

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток освітньої сфери тісно пов'язаний з рівнем культурного розвитку країни та її громадян: чим вищий культурний розвиток, тим вищим є попит на освітні послуги, і навпаки; а висококультурні та високоосвічені громадяни імовірно працюватимуть більш продуктивно, матимуть активнішу громадянську позицію, створюватимуть комфортний мікроклімат навколо себе, зможуть ефективно протидіяти зовнішній агресії.

Науково-технічний прогрес чинить безпосередній прямий вплив на економічну безпеку закладу вищої освіти, і цей зв'язок є взаємообумовлений: розвиток науки і техніки неможливий без розвитку освіти, а вдосконалення освітніх процесів неможливе без покращення технічних засобів та технології викладання. Науково-технічний розвиток також формує потребу ринку у спеціалістах певного профілю.

Відповідно до вищезазначеного можна сформувати систему внутрішніх та зовнішніх факторів, які несуть загрозу економічній безпеці закладу вищої освіти (ЗВО) та можуть впливати на якість, наданих ним, освітніх послуг.

Формування системи забезпечення економічної безпеки передбачає оцінку ризиків діяльності закладу вищої освіти за допомогою кількісних та якісних методів.

До якісних методів оцінки ризику відносять експертні методи, метод рейтингових оцінок або ранжування, метод контрольних списків, а до кількісних – метод аналогій (метод використання аналогів), аналіз чутливості, аналіз методами імітаційного моделювання, зокрема метод Монте-Карло (метод статистичних прогонів), аналіз ризику можливих збитків, статистичний аналіз (рис. 1).

Основне завдання під час здійснення якісного аналізу ризиків полягає у тому, щоб визначити види ризику, чинники, які сприяють його виникненню, оцінити ступінь їх небезпеки. Часто під час здійснення якісного аналізу ризиків може бути визначений і кількісний результат, який передбачає вартісну оцінку збитків та заходів мінімізації ризиків і методичний підхід до кількісного оцінювання ризиків. Результати якісного аналізу можуть бути вихідною інформацією для кількісного [1, с. 38]. Кожен з якісних чи кількісних методів оцінювання ризиків має як переваги, так і недоліки, тому застосовувати їх слід у комплексі для взаємодоповнення один одного.

Переважно для аналізу внутрішніх ризиків та загроз використовують SWOT-аналіз, а зовнішніх – PEST-аналіз. SWOT-аналіз дає змогу ідентифікувати внутрішні фактори, що визначають сильні та слабкі сторони діяльності об'єкта дослідження (закладу вищої освіти), та зовнішні, які характеризують потенційні можливості та загрози. Як й інші SWOT-аналіз також відзначається рядом переваг і недоліків. До переваг SWOT-аналізу належать: простота; не потребує великих обсягів інформації; сприяє визначенню конкурентних переваг, формуванню стратегій розвитку, забезпеченню економічної безпеки об'єкту дослідження. Недоліками SWOT-аналізу можна вважати: певний суб'єктивізм; імовірність прорахунків; непристосованість до аналізу мінливого середовища.

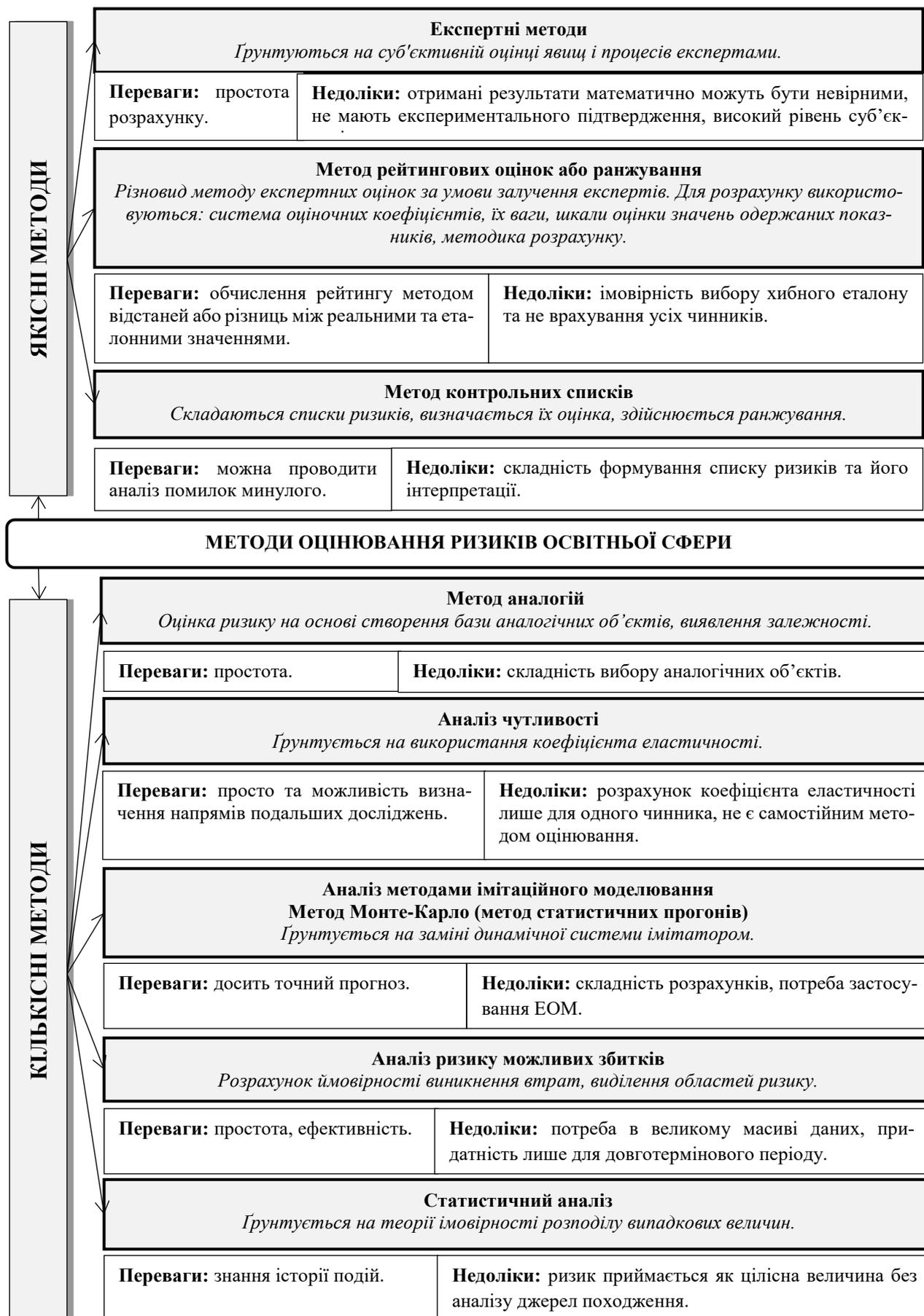

Рис. 1. Методи оцінювання ризиків освітньої діяльності*побудовано автором за [1, с. 38-40]

Висновок. При здійсненні SWOT-аналізу діяльності ЗВО щодо якості наданих ними освітніх послуг та забезпечення економічної безпеки для ідентифікації внутрішніх факторів слід виходити зі складових оцінки якості освітніх послуг (кадрове, навчально-методичне, наукове, організаційне, адміністративне, матеріально-технічне, фінансове, інформаційне та соціальне забезпечення освітнього процесу, якість підготовки вступників та міжнародне визнання освітнього закладу), а фактори зовнішнього середовища доцільно розглядати за напрямками: політичні, правові, національні, демографічні, економічні, соціально-моральні, науково-технічні.

Список бібліографічних посилань

1. Бреус С. В. Загрози та ризики: доцільність використання методів оцінювання ризиків у процесі забезпечення економічної безпеки закладів вищої освіти. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 32. С. 36-42.

Одержано 13.10.2020

УДК 378.147

Сергій Броніславович МАЛОЛЄПШИЙ,

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Богдан Павлович ЛУКІН,

викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМУ ТАКТИЧНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ МОДЕЛЕЙ

У відповідності до аналітичних звітів фахівців системи вищої освіти України, на сьогодні спостерігаються принципові розбіжності між потребами та традиційним змістом підготовки здобувачів вищої освіти закладів МВС України [1]. Серед курсантів (майбутніх офіцерів Національної поліції України) є такі, які сумніваються у своїй готовності щодо виконання завдань за призначенням, крім цього спостерігається негативна тенденція у зниженні рівня фізичної підготовленості кандидатів на навчання у закладах вищої освіти МВС України [2]. Використання новітніх педагогічних моделей (педагогічних технологій) під час практичних занять з тактичної та спеціальної фізичної підготовки (інших форм фізичної підготовки) із майбутніми офіцерами Національної поліції України (НПУ) під час їх професійного становлення – забезпечує набуття ними необхідного рівня готовності до виконання завдань за призначенням та є актуальним напрямком наукових досліджень.

Головною метою дослідження є розроблення та апробація структурної моделі функціонального розвитку курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ (ХНУВС) на початковому етапі професійної освіти.

Під час дослідження членами науково-дослідної групи були використанні наступні методи дослідження: аналіз та узагальнення результатів науково-методичної літератури та спеціальної навчально-методичної і відповідних напряму дослідження Інтернет-джерел, інструментальні методи дослідження, експертна оцінка, біомеханічний аналіз, відеоаналіз, сучасні методики математико-статистичної обробки даних (та інш.).

З метою визначення ефективності запропонованого нами методу педагогічного моделювання із використанням засобів функціонального багатоборства (кросфіту) спрямованого на розвиток та удосконалення рівня тактичної та спеціальної фізичної

підготовленості курсантів молодших курсів ХНУВС (1-4 факультети) було проведено педагогічний експеримент (упродовж 2019-2020 р.р.). Учасників педагогічного експерименту було розподілено на експериментальну групу (Ег, n=34) та контрольну групу (Кг, n=32).

Під час педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг використовували традиційну методику розвитку індивідуального рівня тактичної та спеціальної фізичної підготовленості передбачених робочою програмою навчальної дисципліни «ТСФП». У свою чергу, досліджувані курсанти Ег під час педагогічного експерименту використовували розроблену нами педагогічну модель функціонального розвитку із засобами кросфіту.

Наприкінці педагогічного експерименту проведено контрольньо-перевірочне заняття, метою якого була перевірка індивідуального рівня тактичної та спеціальної фізичної підготовленості досліджуваних курсантів Ег та Кг. Порівнюючи показники до та після використання запропонованої нами структурної моделі функціонального розвитку курсантів ХНУВС на початковому етапі професійної освіти встановлено, що результати отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах суттєво підвищилися у порівнянні із вихідними даними і ці відмінності в основному достовірні (Ег, $P \leq 0,05$).

Висновок. Практична новизна проведеного дослідження полягає у розвитку та удосконаленні прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів НПУ (курсантів молодших курсів ХНУВС) в системі їх тактичної та спеціальної фізичної підготовки, про що свідчать результати контрольньо-перевірочних тестів.

Крім цього, під час дослідження проведено науковий пошук та обґрунтуванні сучасні підходи стосовно розвитку та удосконалення рівня тактичної та спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів НПУ із використанням методу педагогічного моделювання. Членами науково-дослідної групи встановлено, що впровадження у практику викладання навчальної дисципліни «ТСФП» розробленої нами структурної моделі функціонального розвитку сприяло підвищенню рівня тактичної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів Ег (успішність – 100%; якість – 83,1; середній бал за групу – 4,5) на відміну від курсантів Кг (успішність – 100%; якість 79,2; середній бал за групу – 4,1).

Метод педагогічного моделювання у дослідженні проблеми тактичної та спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів НПУ є найбільш ефективним, який дозволяє уточнити вид та принципи, у відповідності до яких розробляється необхідна модель тактичної та спеціальної фізичної підготовленості курсантів [3], структурними складовими якої є наступні блоки: цільовий, змістово-організаційний, оціночно-результативний, де важливими педагогічними чинниками виступають: ефективний підхід, інтеграція, тренувальний план, стандарти підготовленості майбутніх офіцерів НПУ.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі передбачають розроблення функціональних комплексів попутного фізичного тренування майбутніх офіцерів НПУ у різних умовах професійної освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Моргунов О. А. Психологічна підготовка майбутніх офіцерів поліції у контексті формування фізичної витривалості. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності Сил охорони правопорядку в Україні*. Дніпро, 2020. № 1. С. 56-61.
2. Моргунов О. А. Фізична підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2020. № 5. С. 121-126.
3. Хацаюк О. В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2019. Т.2 (№ 65). С. 144-155.

Одержано 29.10.2020

УДК 349.2

Костянтин Юрійович МЕЛЬНИК,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри трудового та господарського права

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ГРОШОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ВАРТОСТІ ЗА НЕОТРИМАНЕ РЕЧОВЕ МАЙНО

Сьогодні одним з актуальних питань судової практики є визначення правової природи грошової компенсації вартості за неотримане речове майно, передбаченої ч. 1 ст. 9-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011 -XII (далі – Закон), та відношення її до категорії «суми, належні працівникові при звільненні» у розумінні ст. 116 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України).

Нині у провадженні судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду перебуває справа № 480/3105/19, предмет спору в якій стосується бездіяльності військової частини щодо невиплати звільненому військовослужбовцю грошової компенсації вартості за неотримане речове майно, стягнення вказаної компенсації, а також середнього заробітку за несвоєчасний розрахунок при звільненні (невиплата компенсації за речове майно) за період з 11 липня 2019 р. по день ухвалення судового рішення за цим адміністративним позовом.

Вимогу про стягнення з відповідача середнього заробітку за несвоєчасний розрахунок при звільненні позивач обґрунтував не виплатою під час звільнення зі служби та виключення зі списків особового складу частини та всіх видів забезпечення компенсації за неотримане під час проходження служби речове майно, посиляючись на приписи статей 116, 117 КЗпП України.

Суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги. Апеляційний адміністративний суд своєю постановою скасував рішення суду першої інстанції в частині задоволення позовних вимог про стягнення з військової частини на користь позивача середнього заробітку за несвоєчасний розрахунок при звільненні (невиплата компенсації за речове майно).

Для вироблення власної позиції із вищезазначеної проблематики дослідимо відповідні акти національного законодавства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 9-1 Закону речове забезпечення військовослужбовців здійснюється за нормами і в терміни, що визначаються відповідно Міністерством оборони України, у тому числі для Державної спеціальної служби транспорту, іншими центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні військові формування, Головою Служби безпеки України, начальником Управління державної охорони України, Головою Служби зовнішньої розвідки України, Головою Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а порядок грошової компенсації вартості за неотримане речове майно визначається Кабінетом Міністрів України. Порядок виплати військовослужбовцям Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації і Управління державної охорони грошової компенсації вартості за неотримане речове майно, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 178 (далі – Порядок).

Відповідно до п. 3 Порядку грошова компенсація виплачується військовослужбовцям з моменту виникнення права на отримання предметів речового майна відповідно до норм забезпечення у разі: звільнення з військової служби; загибелі (смерті) військовослужбовця.

Виходячи з вищезазначеного грошова компенсація вартості за неотримане речове майно за правовою природою є обов'язковою грошовою виплатою при звільненні з військової служби або при загибелі (смерті) військовослужбовця.

КЗпП України, поширюється на осіб, які перебувають у трудових відносинах. Так, ст. 1 КЗпП України передбачає, що Кодекс регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини.

З огляду на правову природу та особливості військової служби, військовослужбовців, окрім тих, що проходять строкову військову службу або альтернативну (невійськову) службу, для яких служба має характер обов'язку перед державою та суспільством, можна віднести до осіб, які перебувають у трудових відносинах з державою в особі військових частин, військових закладів тощо. А отже на них поширюється загальне трудове законодавство, зокрема КЗпП України у частині нерегульованій спеціальним законодавством.

Стаття 116 КЗпП України передбачає, що при звільненні працівника виплата всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації, провадиться в день звільнення. Якщо працівник в день звільнення не працював, то зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок. Про нараховані суми, належні працівникові при звільненні, власник або уповноважений ним орган повинен письмово повідомити працівника перед виплатою зазначених сум. В разі спору про розмір сум, належних працівникові при звільненні, власник або уповноважений ним орган в усякому випадку повинен в зазначений у цій статті строк виплатити не оспорювану ним суму.

Аналіз норм ст. 116 КЗпП України свідчить про відсутність у ній таких термінів як «заробітна плата» чи «оплата праці», натомість національний законодавець застосовує термінологічну конструкцію «суми, належні працівникові при звільненні». Грошова компенсація вартості за неотримане речове майно, передбачена ч. 1 ст. 9-1 Закону, є сумою, що належить військовослужбовцю. І як зазначено вище має бути виплачена йому при звільненні з військової служби.

Таким чином, грошова компенсація вартості за неотримане речове майно, передбачена ч. 1 ст. 9-1 Закону, входить до складу категорії «суми, належні працівникові при звільненні» у розумінні ст. 116 КЗпП України. З огляду на це, рішення суду першої інстанції, яке наводилося на початку дослідження, було правильним.

Одержано 15.11.2020

УДК378.14-796.8

Олександр Анатолійович МОРГУНОВ,

*кандидат юридичних наук, доцент, заслужений тренер України
завідувач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Роман Володимирович ПАВЛОВ,

*старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки
факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗМІСТОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ СЛУЖБОВО-ПРИКЛАДНИХ ЄДИНОБОРСТВ

Наявний стан військової загрози зі сторони Росії, прогресуюча всесвітня пандемія Covid-19, нестабільна політична ситуація, підвищення злочинності в Україні та інші суспільні негаразди, потребують високого рівня службової підготовленості від представників Національної поліції України (НПУ). У свою чергу, прикладні професійні компетентності офіцерів НПУ є важливою сутнісною характеристикою, від якої залежить рівень тактичної та спеціальної фізичної підготовленості особового складу, що безсумнівно забезпечує їх готовність до виконання завдань за призначенням [1].

Варто також підкреслити, що службово-прикладним єдиноборствам відводиться провідна роль в процесі тактичної та спеціальної фізичної підготовки курсантів (слухачів, студентів) закладів вищої освіти системи МВС України. Кожен вид контактних єдиноборств: кикбоксинг, бойове самбо, рукопашний бій, дзюдо (та інш.), передбачає усесторонній та гармонічний розвиток індивіда, так, як для успішного виконання будь-якої техніко-тактичної дії необхідна не лише добра координація, але й швидкісно-силові якості, а також різні форми їх прояву. Безумовно, провідними фізичними якостями єдиноборців є саме швидкісно-силові якості, а витривалість необхідна для виконання технічних дій без втрати їх ефективності упродовж тривалого часу. Цікавим є й той факт, що під час систематичного застосування відповідних вправ із арсеналу підготовки єдиноборців також значним чином зміцнюються не лише м'язи опорно-рухового апарату, але й – сухожилля, а також збільшується рухливість у суглобах. Крім усестороннього фізичного розвитку, єдиноборства є засобом морально-вольового та естетичного виховання особистості. Використання під час практичних занять з тактичної та спеціальної фізичної підготовки правоохоронців спеціалізованих вправ з арсеналу службово-прикладних єдиноборств значним чином підвищує густоту та щільність заняття та загальний психологічний його фон [2]. Здобувачі вищої освіти (військовослужбовці та правоохоронці інших категорій) активніше та вимогливіше проявляють себе під час виконання тренувальних завдань, усвідомлюючи практичну спрямованість відповідної рухової дії.

Виходячи із вище перелічених фактів, доцільним є висновок, що службово-прикладні єдиноборства є потужним засобом в галузі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців різних силових структур та представників правоохоронних органів України. Зазначене вище, підкреслює актуальність обраного напрямку наукової розвідки.

Мета дослідження – розроблення та апробація змістово-функціональної моделі розвитку швидкісно-силових якостей майбутніх офіцерів НПУ засобами бойового розділу боротьби самбо (бойового самбо).

Дослідження організовано в період 2019-2020 р.р., на навчально-матеріальній базі кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ (ХНУВС). З метою апробації, зазначеної вище

педагогічної моделі в системі професійної освіти майбутніх офіцерів НПУ, проведено педагогічний експеримент, у якому прийняли участь курсанти факультету №2 ХНУВС (n=24 особи). Досліджуваних курсантів було розподілено на контрольну групу (Кг, n=12) та експериментальну групу (Ег, n=12 особи). До початку педагогічного експерименту майбутні офіцери НПУ за рівнем розвитку швидко-силових якостей достовірно не відрізнялися ($P \geq 0,05$).

Під час педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг використовували традиційну методику розвитку та удосконалення тактичної та спеціальної фізичної підготовленості, яка передбачена відповідними навчальними планами, програмами та методичними рекомендаціями. У свою чергу, досліджувані майбутні офіцери Ег додатково використовували розроблену нами зазначену вище змістово-функціональну модель, що сприяло прискореному формуванню у них швидко-силових якостей (військово-прикладних навичок).

Рівень розвитку швидко-силових якостей досліджуваних курсантів оцінювалося по наступним контрольним нормативам: підтягування на перекладині з положення вису за 10 сек., (кількість разів), згинання-розгинання рук в упорі лежачи за 30 сек., (кількість разів), стрибок в довжину з місця (см), біг на 30 м (сек.), кидки борцівського манекена за 30 сек., (разів). Порівнюючи показники до та після використання запропонованої нами педагогічної моделі встановлено, що результати отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах суттєво підвищилися у порівнянні із вихідними даними і ці відмінності в основному достовірні (Ег, $P \leq 0,05$).

Висновок. Практична новизна викладена у доповіді полягає у формуванні необхідних прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів НПУ необхідних для виконання завдань за призначенням на первинних офіцерських посадах. Основними компонентами змісту розробленої членами науково-дослідної групи змістово-функціональної моделі є технічний арсенал бойового розділу боротьби самбо, а також спеціалізовані функціональні комплекси та фізичні вправи, які виконуються із дотриманням вимог попередження травматизму.

Список бібліографічних посилань

4. Моргунов О.А., Ярещенко О.А., Хацаюк О.В. Удосконалення прикладних навичок практичної стрільби в системі професійної освіти Національної поліції України. Честь і закон. Харків, 2016. № 72. С. 49-56.

5. Моргунов О. А., Ярещенко О. А., Хацаюк О. В., Белошенко Ю. К. Розробка техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України в системі спеціальної фізичної підготовки. Честь і закон. Харків, 2018. № 4 (67). С. 67-74.

Одержано 20.10.2020

УДК 351.741:316.647.5

Дмитро Валерійович МОРОЗ,

курсант 1 курсу факультету №3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства дуже часто постає проблема толерантності до інших людей. Особливо гостро це питання стоїть для працівників поліції, яким через публічне виконання своїх функцій необхідно контактувати з представниками різних особливих соціальних груп: іноземцями, національними меншинами, наркоманами, людьми з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, представниками різних молодіжних політичних рухів, релігійних громад тощо.

Як людина, працівник поліції іноді може мати свої власні стереотипи та упередження щодо таких людей, не сприймати їх погляди, думки, переконання, зовнішній вигляд, однак у своїй професійній діяльності зобов'язаний ставитися до них толерантно та неупереджено, пам'ятаючи, що вони мають такі самі права, як і інші члени суспільства, і ці права так само мають бути захищені.

Саме тому особлива увага при підготовці поліцейських має приділятися розвитку у них моральних якостей гуманістичної направленості, які допоможуть стримувати власні упередження та протидіяти професійній деформації. Найкращим моментом для розвитку цих якостей є час навчання курсантів у навчальних закладах, оскільки саме тоді формується світогляд, закладається фундамент системи цінностей, що будуть у подальшому визначати поведінку працівника поліції.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» толерантність визначено як поблажливість, терпимість до чийось думок, поглядів, вірувань тощо [1]. Яким чином толерантність як соціальна цінність сучасності відображається в діяльності Національної поліції України? Насамперед, поліція в Україні є таким соціальним інститутом, діяльність якого направлена на забезпечення громадського порядку й захист людини, адже її завданнями є надання поліцейських послуг у таких сферах: 1) забезпечення публічної безпеки й порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг щодо допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2]. Ефективне виконання цих завдань було б неможливе без дотримання принципу толерантності.

Толерантність, фактично, є визнанням універсальних прав й основних свобод людини. Тому необхідність толерантності в діяльності працівників поліції підкреслюється у ч.5 Ст.7 ЗУ «Про Національну поліцію», де вказано «у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками» [2].

Оскільки проблема толерантності – одна із найголовніших проблем і національного, і глобального порядку, 16 листопада 1995 р. на XXVIII сесії Генеральної конференції держав-членів ЮНЕСКО було прийнято «Декларацію принципів толерантності». У ній зазначено, що взаємотерпимість і толерантне ставлення один до одного, солідарність, діалог і взаєморозуміння мають стати нормою поведінки та дій усіх людей без винятку, груп людей, політичних партій, громадських організацій і рухів, адже толерантність є не тільки важливим принципом, а ще й потрібною умовою миру та соціально-економічного розвитку людей [3]. Таким чином, толерантність сьогодні – це визнання того, що люди, відрізняючись одне від одного расовою приналежністю, національністю, статтю, поведінкою і переконаннями, мають право жити в світі та зберігати свою індивідуальність.

В той ж час, виникає закономірне питання: чи має поліцейський ставитися толерантно і до правопорушника? І справді, іноді способи самовираження можуть бути доволі специфічними, і намагаючись привернути увагу суспільства до себе чи своїх проблем, деякі особи можуть порушувати громадський порядок, здійснювати хуліганські дії або проводити несанкціоновані масові заходи. За таких обставин обов'язок поліцейського полягає у відновленні громадського порядку. Поліцейський не може бути толерантним до порушення закону, але він має залишатися толерантним до особи правопорушника, пам'ятаючи що і така особа має певні визначені законом права, які не можна порушувати. Незважаючи на те, що правопорушник, безумовно, заслуговує на осуд суспільства, поліцейський у відносинах з ним має дотримуватися деонтологічних норм, не допускати катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Бути толерантним дуже складно. Для цього треба намагатися розуміти інших людей, постійно вчитися новому, долати свої страхи і страхи оточуючих. Це означає

постійне подолання своєрідного внутрішнього конфлікту, що викликаний, з одного боку, необхідністю мати власну позицію і дотримуватися її, а з іншого - визнавати позиції інших людей. Але ця внутрішня робота є необхідною для кожного поліцейського, оскільки порушення принципу толерантності здатне нанести непоправної шкоди авторитету Національної поліції та підірвати довіру до неї з боку населення.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
4. Декларація принципів толерантності // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text

Одержано 23.10.2020

УДК 355.134(477)"16/17"(045)

Юзеф Мойсейович НІКОЛЬЧЕНКО,

доцент, доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету,
Заслужений працівник культури України

ВІДЗНАКИ КОЗАЦЬКОЇ ЗВИТЯГИ У НАГОРОДНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У складній політичній і військовій ситуації сьогодення розбудова Української незалежної держави висуває і проблему формування власної концепції розвитку нагородної системи особливо за героїчні звитяги в ім'я Батьківщини. У зв'язку з цим, важливим є переосмислення історичного досвіду і надбань минулих поколінь, об'єктивна і справедлива оцінка розвитку національної нагородної системи у різні історичні епохи, в тому числі у добу Національно-визвольної війни 1648–1658 рр. і Гетьманщини, коли рушійною силою українського суспільства виступало козацтво.

Метою доповіді є узагальнення історико-документальних джерел, що репрезентують процес формування та особливості нагородної системи українського козацтва. Стан вивчення питання у вітчизняній історіографії визначається повідомленнями про відзначення козаків за бойову звитягу у літописах Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки, відповідними матеріалами у студіях з історії українського козацтва М. Костомарова, М. Грушевського, Д. Яворницького, І. Крип'якевича, О. Апанович, В. Смоля, В. Степанкова, Ю. Мицика, О. Гуржія, Т. Чухліба та ін., а також у колективній монографії «Нагороди України» (1996) та нарисах «Історія українського козацтва» (2006–2007). Цій проблемі присвячена і наша спеціальна розвідка «Козацтво у контексті нагородної політики України» [2].

Документальні джерела не дають конкретної відповіді на ряд важливих питань, пов'язаних з нагородною системою українського козацтва. До того ж, вони здебільшого односторонньо висвітлюють факти, хоча у рядках нечисленних документів XVII-XVIII ст., українського (козацького), польського і російського походження знаходимо цінні висновки і повідомлення щодо відзначення козаків за бойові звитяги під час національно-визвольних змагань та за державну службу.

Разом з тим, Запорозька Січ і Гетьманщина мали власну оригінальну систему військових відзнак. Це – особиста зброя, як правило – шаблі. Були і колективні відзнаки; називалися вони клейнодами або клейнотами (від нім. Kleinod – дорогоцінність) і з'явилися у козацькому війську наприкінці XVI ст. і набули поширення у роки Національно-визвольної війни українського народу. До них належали: корогва (прапор), бунчук,

булава, пірнач, литаври та печатка. Клейноди зберігалися на Січі у Військовій Скарбниці. З багатьох джерел відомо, що у 1655 р. для урочистого виїзду гетьман мав червону корогву з образом архангела Михаїла, бунчук з білого кінського хвоста і біле знамено з гаптуванням герба Богдана Хмельницького.

Козацькі клейноди не є нагородами у повному розумінні цього слова, вони, як правило, виконували роль посадових знаків на паланках, у полках і куренях. На Січі існували різноманітні бойові клейноди, зокрема прапори, хоругви, бунчуки.

«Бунчуком називалася проста, помальована і начорно палиця завдовжки чотири з половиною аршина, на верхній кінець якої насаджували мідну кулю, а під кулю вставляли волосся з кінського хвоста з чотирма чи шістьма косами поверх волосся.

Власної системи нагородних знаків, наприклад, орденів, хрестів, медалей у козацькому війську запроваджено не було. Це сталося, на наш погляд, тому, що традиція відзначати за особисті заслуги орденами і медалями у XVI–XVII ст. тільки починала зароджуватися в Європі. Вона ще не мала сталих принципів і не набула поширення. У щоденнику литовського князя Альбрехта Радзивілла є свідчення, що гетьман Запорозької Січі Іван Сулима мав золоту медаль від папи римського Павла V Боргезе, одержану в 1620 р. за визначні походи українських козаків в Кримське ханство й Османську імперію з метою захисту християн Європи від мусульманської агресії [1, 214–215].

У XVII–XVIII ст. серед козацької старшини поширювалися «народні медалі» як особисті нагороди у вигляді прикрас, що побутували поруч з офіційними і користувалися високою повагою. Мова йде про дукати і дукачі, які виготовлялися у майстернях українських золотарів – ювелірів аж до остаточного занепаду цієї традиції у першій чверті ХХ ст.

Унікальним явищем, що побічно зв'язане з нагородною системою, є геральдичні традиції українського козацтва. Початки творення гербів Русі-України, як і загалом європейського, сягають XII–XIII ст. Доба утворення козацьких гербів розпочалася від кінця XVI ст. з появою першого запорозького герба і тривала до ліквідації Гетьманщини у 1764 р. і Війська Запорозького Низового у 1775 р. У геральдичних традиціях українського козацтва фахівці виділяють чотири напрями: державний, родовий, земельний, міський. Козацька геральдика, як за формою, так і за змістом, була явищем цілком своєрідним, унікальним феноменом, коли нація самостійно витворила геральдичну систему, відмінну від традицій творення гербів у інших країнах Європи [3, 177–214]. У козацьку добу, коли не існувало чітких соціальних меж, а окремі суспільні групи вели наполегливу боротьбу за власний привілейований статус, роль герба як суспільно-правового інституту була соціально-ідентифікуючою. У багатьох випадках герб виконував роль своєрідної нагороди за особистий, або колективний внесок в утвердження козацького стану.

Нагородна традиція, пов'язана з героїчною історією українського козацтва, була несподівано і досить ефективно використана керівництвом СРСР у Другій світовій війні. Орден Богдана Хмельницького I, II і III ступенів було встановлено Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 жовтня 1943 р. для нагородження командирів і бійців Червоної Армії і флоту. На відміну від інших полководницьких орденів СРСР, орденом Богдана Хмельницького нагороджувались і учасники партизанського руху.

Першою нагородою української еміграції став Хрест Українського Козацтва. Його заснували 20 жовтня 1947 р. Голова Директорії А. Левицький та Військовий міністр генерал-полковник М. Омелянович-Павленко. З ініціативою про встановлення цієї відзнаки вийшли у вересні 1945 р. ветерани козацьких формувань, створених на терені України за часів національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. З 1966 р. ним нагороджувалися всі учасники національно-визвольної боротьби – ветерани військових українських формувань, що брали безпосередню участь у бойових діях «проти ворогів України», та особи, які виявили «визначну працю на користь української нації» [3].

Серед визначних державних нагород незалежної України є і орден Богдана Хмельницького, який пов'язує нас з героїчною добою українського козацтва. Він був

встановлений Указом Президента України 3 травня 1995 р. і має три ступені. Орден встановлений для нагородження за особисті заслуги у захисті державного суверенітету територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки України.

Дослідження нагородної системи українського козацтва триває. Це є запорукою успішної побудови в Україні громадянського суспільства, в якому взаємодія різних історичних традицій відбуватиметься з урахуванням всього розмаїття національної історичної спадщини та вимог сьогодення.

Список бібліографічних посилань

1. Мицик Ю. А. Як козаки воювали: Історичні розповіді про запорізьких козаків. – 2-ге вид. / Ю. А. Мицик, С. М. Плохий, І. С. Стороженко. – Дніпропетровськ: Січ; К.: МП «Пам'ятки України», 1991. – 302 с.: іл.
2. Нікольченко Ю. М. Козацтво у контексті нагородної політики України / Ю. М. Нікольченко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. – Маріуполь: Видавництво МДУ, 2011. – Вип. 1. – С. 94–100.
6. З.Семотюк Ярослав. Українські військові відзнаки. Ордени, хрести, медалі та нашивки / Ярослав Семотюк. – Торонто: НТШ, 1991. – 50 с.

Одержано 12.10. 2020

УДК 811.161.2

Олена Борисівна ОВЕРЧУК,

кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Ігор Романович МАЙБОРОДА,

курсант 1 курсу факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ

Назви, що вживаються для загального й професійного найменування осіб чоловічої та жіночої статей, становлять значний прошарок лексичної підсистеми української мови. Перебуваючи у чималій залежності від екстралінгвістичних чинників, ця лексична категорія, що завжди характеризувалась динамічністю та відкритістю, на сучасному етапі розвитку мови зазнає прогресивних змін у бік її розширення шляхом утворення саме жіночих номінацій – фемінітивів. Значною мірою такі процеси викликані збільшенням ролі жінки в суспільно-політичній, адміністративно-управлінській, економічній сферах і необхідністю у зв'язку з цим вироблення принципів мовної гендерної культури.

В українському мовознавстві фемінітиви були об'єктом пильної уваги таких науковців як М. Брус, А. Бурячок, Я. Горецький, І. Ковалик, А. Нелюба, В. Німчук, С. Семеник, І. Фекета, І. Шпітько та ін. Проте, розглядаючи історію становлення й розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення цих лексичних одиниць, більшість дослідників говорить про них як про переважно стилістично забарвлений прошарок словникового складу, сфера вжитку якого часто перебуває за межами літературного мовлення або зводиться до розмовного, епістолярного, публіцистичного та художнього стилів [1].

Хоча вживання фемінітивів в українській лексичній системі є явищем закономірним (суфікси на позначення жіночого роду з'явилися практично одночасно з чоловічими), їх функціонування в офіційно-діловому й науковому мовленні тривалий час

вважалося порушенням стилістичної норми. Так, за радянських часів, коли гендерної культури не існувало, а натомість спостерігалася тенденція до зближення російської й української мов, в офіційному мовленні традиційним було використання слів лише чоловічого роду в узагальненому значенні (*Він (Вона) працює архітектором*). Такий спосіб найменування осіб за родом чи сферою діяльності донедавна був узаконений і в незалежній Україні, зокрема в основних положеннях Класифікатора професій йдеться, що «професійні назви робіт наводяться в чоловічому роді, окрім назв, які застосовуються виключно у жіночому роді (*економка, нянька, покоївка, сестра-господиня, швачка*)» [2].

Сьогодні, коли жінки в Україні на рівні з чоловіками виходять на політичну, економічну, професійну арену, виникла гостра потреба зміни мовних норм відповідно до запитів часу, а отже, й фемінізації назв посад та вироблення відповідних правил їх уживання в офіційно-діловому й науковому стилях мовлення. Особливої актуальності ця проблема набула після узаконення фемінітивів оновленою редакцією українського правопису (параграф 32, пункт 4) та наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010», згідно з яким у кадрових документах професійні назви тепер можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи.

У зв'язку з цим пропонуємо звернути увагу на деякі особливості функціонування фемінітивів у професійному мовленні:

1. Фемінітиви є узаконеною, проте не обов'язковою формою. Тому вживання чоловічих чи жіночих відповідників у науковому й офіційно-діловому стилях обумовлюються особистими переконаннями і (або) нормативно-правовими актами чинними в організації, де працює особа.

2. Формування фемінітивів в українській мові здебільшого відбувається від маскулізмів, тобто від назв чоловічого роду, за допомогою суфіксів -к(а), -иц(я), -ин(я), -ес- та ін. Найуживанішим є суфікс -к-, бо він поєднуваний із різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, фігуристка* та ін. Суфікс -иц- приєднуємо до основ на -ник: *верстальниця, набірниця*, та -ень: *учениця*. Суфікс -ин- сполучаємо з основами на -ець: *кравчиня, плавчиня, продавчиня*, на приголосний: *майстриня, філологиня*. Суфікс -ес- рідковживаний: *дияконеса, поетеса*.

3. Суфікси -ш(а), -их(а), хоч і використовуються в українській мові для творення фемінітивів, проте вони вносять до лексичного значення слова додаткові компоненти оцінного чи зневажливого характеру (наприклад, *директорша* (не жінка директор, а дружина директора), *повариха, ткачиха*). Тому такі форми в науковому й офіційно-діловому стилі не тільки не бажані, а й не можливі.

4. Якщо новоутворена жіноча форма є не милозвучною або звучить недоречно, слід спробувати інший суфікс чи перевірити можливість її існування за словником. Сучасні українські словники фіксують чимало найменувань жінок, що давно активно функціонують у мові. До того ж останнім часом з'являється все більше спеціальних словників фемінітивів. Проте, як правило, вони або не надто чисельні, або стосуються тільки окремої сфери діяльності (наприклад, освіта, медицина, поліція, тощо).

Отже, вживання фемінітивів у професійному мовленні відтепер стало не суспільним викликом, а однією із його характерних особливостей. Проте можливість їх подальшого функціонування в офіційно-діловому й науковому стилях пов'язане із розв'язанням низки проблемних моментів. Так, не для всіх назв на позначення осіб за родом діяльності є загальноприйняті відповідники або милозвучні форми, поки що відсутня єдина уніфікована система фемінітивних назв, не всі носії мови здатні позитивно сприймати й використовувати цей лексичний прошарок, що ускладнює процес їх мовної адаптації.

Список бібліографічних посилань

1. Бабич Н. Д. Культура фахового мовлення : Навчальний посібник. Чернівці, 2005. 572 с.

2. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Затв. наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
3. Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010 : Наказ Мінекономіки від 18.08.2020 № 1574. URL: <https://www.me.gov.ua>
4. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 352 с.

Одержано 24.10.2020

УДК 174:351.741

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Ілона Олегівна ГУРІНА,

*курсантка 1 курсу факультету №3
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕОНТОЛОГІЧНИХ ВИМОГ ДО РОБОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Про необхідність створення поліції в Україні почали говорити з моменту проголошення нею незалежності, проте справжні рішучі кроки в цьому напрямку почалися лише у 2014 р. Закон України «Про Національну поліцію» (далі - Закон) № 580-VIII був прийнятий 2 липня 2015 р., а набув чинності 7 листопада того ж року. У відповідності до новоствореної правової основи функціонування поліції були визначені і нові деонтологічні вимоги до діяльності самих поліцейських.

В останні роки роботи міліції деонтологічні вимоги до працівників були викладені у Наказі МВС України №155 від 22.02.2012 р. «Про затвердження Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України» (далі - Наказ №155). Через півроку після створення Національної поліції Наказом МВС №326 від 28.04.2016 р. були затверджені «Правила етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС» (далі - Наказ №326), а ще через півроку – Наказом МВС №1179 від 09.11.2016 р. – чинні «Правила етичної поведінки поліцейських» (далі - Наказ №1179). Метою нашого дослідження було з'ясування відмінностей між цими трьома збірками деонтологічних вимог та причин цих змін.

У результаті порівняння структури вищезгаданих нормативно-правових актів встановлено, що найбільш докладно деонтологічні вимоги регламентувалися у Наказі №155 [1]. Він складався з семи розділів та містив як характеристику моральних основ служби в органах внутрішніх справ (моральних принципів та зобов'язань), так і норм професійної етики та правил службового спілкування. В окремих розділах викладалися правила урегулювання конфлікту інтересів серед працівників органів внутрішніх справ, а також норми щодо запобігання проявам корупції. Наказ №326 містив лише тлумачення принципів етики працівників МВС [2]. Чинний Наказ №1179 складається з п'яти розділів та містить принципи поліцейської діяльності, основні вимоги до поведінки поліцейського під час виконання службових обов'язків, поводження з затриманою особою, взаємодією з громадськістю та норми щодо контролю за дотриманням етики поліцейськими [3].

Змістовний аналіз вищезгаданих нормативно-правових актів показав, що, по-перше, відбулися зміни у декларованих принципах діяльності поліцейських. Після створення Національної поліції (у Наказі №326) етичні принципи були переглянуті. Деякі з

них, такі як колективізм, справедливість, гуманізм, зникли. Мабуть, у запалі реформування їх віднесли до рудиментів радянського минулого. Деякі принципи (лояльність та політична нейтральність) залишилися незмінними, інші були по суті переназвані та перереформульовані. Надалі у Правилах етичної поведінки поліцейських (Наказ №1179) були викладені ті самі принципи діяльності поліції, що і у Законі [4], і які не мають безпосереднього відношення до етики, а також фактично повернулися зниклі з попереднього Наказу №326 етичні принципи справедливості, неупередженості (об'єктивності) та рівності (толерантності), хоча і не було надано їх тлумачення. Звертає на себе увагу той факт, що з принципів діяльності поліції зникла лояльність, що на наш погляд, свідчить про зміну філософії поліцейської діяльності, утвердження ідеї про служінні поліції, в першу чергу, суспільству, а не державі як бюрократичній організації.

Якщо порівнювати деонтологічні вимоги, викладені у Наказах №155 та №1179, щодо поведінки під час виконання службових обов'язків, то вони практично не змінилися. До чинних Правил додані заборони щодо перебування на робочому місці в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, уживання тютюнових виробів під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в неустановленому місці, використання ненормативної лексики. Це свідчить, з одного боку, про визнання фактів подібної поведінки, а з іншого, про посилення вимог до іміджу поліцейського.

Крім того, до чинних Правил додана заборона знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), за яким можна ідентифікувати поліцейського, вимога обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків, а також окремий розділ про поводження поліцейських з затриманими, що свідчить про посилення уваги до проблеми дотримання прав і свобод людини.

Висновок. Аналіз еволюції деонтологічних вимог до роботи поліцейських показує, що спостерігається певна спадковість основних етичних принципів їх діяльності. В той же час, відмова від принципу лояльності та особливий акцент на вимогах, що мають сприяти дотриманню прав і свобод людини, свідчить про гуманізацію самої філософії поліцейської діяльності. На наш погляд, чинні Правила етичної поведінки поліцейських варто було б доповнити розділом, присвяченим запобіганню проявам корупції, для того, щоб узагальнити всі спеціальні обмеження та заборони, що стосуються цієї сфери та містяться у різних законодавчих актах України.

Список бібліографічних посилань

1. Наказ МВС України №155 від 22.02.2012 р. «Про затвердження Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0628-12#Text>
2. Наказ МВС №326 від 28.04.2016 р. «Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0778-16#Text>
3. Наказ МВС №1179 від 09.11.2016 р. «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
4. Закон України «Про Національну поліцію». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Одержано 10.11.2020

УДК 001.8/.816/.817

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ АД'ЮНКТИВ

До сучасних випускників вищих навчальних закладів висувуються високі вимоги: їх професійна кваліфікація припускає, зокрема, уміння проводити навчально-наукові дослідження, писати наукові тексти різних жанрів, як кваліфікаційні роботи (курсіві, дипломні), так і статті у вітчизняні й закордонні наукові журнали, брати участь у науковій дискусії, опанувати стандартами усної й письмової комунікації в науковій та офіційній сфері. Для вироблення цих навичок і умінь, безумовно, необхідно правильно організувати самостійну роботу.

Проблема самостійної роботи на сьогодні в теоретичному плані розглянута різнобічно й широко. Проте досі відсутня єдина точка зору на проблему її організації в процесі навчання, особливо такої категорії, як ад'юнкти.

Ад'юнкти навчаються передусім для досягнення конкретної мети, розраховуючи на невідкладне застосування отриманих під час навчання знань і якостей. Завдання викладача зводиться зрештою до того, щоб надавати допомогу у визначенні параметрів навчання й пошуку наукової інформації. Основною характеристикою процесу навчання ад'юнктів є процес пошуку знань, умінь, навичок і якостей.

Ад'юнкт, як суб'єкт навчальної діяльності, ставить мету самостійно, виконує усі операції з планування й виконання дій, самоконтролю та самооцінки, тобто на усіх етапах навчання він виявляє справжню самостійність. Особливе місце в системі навчання ад'юнктів належить самоконтролю й самооцінці. Ці дії мають специфічну функцію – вони спрямовані на саму діяльність. Основними формами контролю тут можуть виступати: 1) підсумковий (порівняння результатів із наданим зразком; 2) процесуальний (виявлення повноти, правильності, послідовності виконання завдань); 3) прогностичний (визначення рівня сформованості необхідних навичок), можливість визначити загальну стратегію формування навчальної діяльності.

Відомо, що результатом традиційної професійної освіти є особа, яка отримала знання, але нічого сама не створила. Тому зараз зростає потреба в більш продуктивному та якісному опануванні науковими знаннями з метою їх практичної реалізації.

Одним із таких способів є самостійна робота ад'юнктів із науковими текстами в режимі співпраці з викладачем і створення максимальних умов для використання отриманих знань у нових обставинах наукової діяльності. За таких умов професійного самовдосконалення кожна особа може актуалізуватися, розвиваючи й реалізуючи свої мовні й мовленнєві здібності. У цьому випадку самостійна робота отримує поєднання когнітивного (рівень знань), емпіричного (практичного їх впровадження) й креативного рівнів (творчого застосування в нових обставинах).

А в цьому й полягає основна функція самостійної роботи молодих учених: підвищувати рівень знань і умінь та розвивати здатність застосовувати їх в інноваційній практиці (слухати й чути; дивитися, виокремлювати, спостерігати, фіксувати, концентруватися), підвищувати рівень застосування знань (самостійно діяти; розглядати, пізнавати, вирішувати; робити самостійно, набувати досвіду); розвивати творчий досвід роботи з текстами (робити свідомий вибір, гнучко мислити, логічно думати, створювати нове) і загалом розвивати індивідуальні якості.

Можливо, повніша реалізація принципу єдності відтворення й творчості в самостійній роботі цієї категорії може бути досягнута на підставі класифікації, яку

запропонував П.І. Підкасистий [1]. На його думку, творчість під час навчання проявляється в осмисленні структури матеріалу, що вивчається, в актуалізації набутих знань, у розв'язанні нового кола завдань. У результаті вчений виділяє такі типи самостійних робіт: за зразком; реконструктивні (перетворення структури наукової інформації, наукового досвіду); частково-пошукові (евристичні – на застосування наукових понять у конкретній життєвій ситуації); творчі (дослідницькі, пов'язані зі створенням принципово нових способів виконання завдань). Аналізуючи усі названі рівні, ми дійшли висновку, що, узагальнивши їх можна сформулювати класифікацію типів самостійної роботи з науковими текстами для названої категорії осіб, що отримують освіту: алгоритмічний тип; із вказівкою на спосіб виконання; розпізнавання текстів; узагальнення; творчі завдання.

Не менш важливим, на наш погляд, в організації самостійної роботи ад'юнктів із науковими текстами може бути діалог як форма заняття, що забезпечує нову якість навчання, необхідний елемент справжньої самостійності. Основний спосіб діалогізації пов'язаний з активним спілкуванням кожного учасника навчання один з одним і з самим собою, під час якого створюється можливість різнобічного обговорення наукових проблем. Діалогізація на практиці реалізується через інтерактивні методи й форми. Для досягнення такої адекватності можна виділити декілька рівнів діалогового залучення в процесі роботи з науковими текстами: рівень проблемного викладення; рівень спільно-послідовного викладення думок (спільний інтуїтивний пошук рішення); рівень полемічного спілкування.

Така форма організації самостійної роботи спрямована стимулювати пошук нових ідей, самостійне їх обговорення, спільне ухвалення нових рішень. Отже, описані вище форми організації самостійної роботи ад'юнктів з науковими текстами (проблематизація, творчість і діалогізація) дозволяють досить ефективно реалізувати позиційно-ситуативний підхід до навчання у вищій школі.

Список бібліографічних посилань

1. Підкасистий П.И. Педагогика. Москва : Юрайт, 2009. 430 с.

Отримано 26.10.2020

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

викладачка кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін факультету №6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ЦЕРКВОЮ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Суспільно-релігійні відносини є однією зі складових частин внутрішньої та зовнішньої політики держави і церкви сучасної демократичної держави. Водночас, для країн, що утворилися в результаті розпаду Радянського Союзу, питання щодо побудови взаємовідносин між державою та церквою стало новим. Це пояснюється тим, що у соціалістичних країнах право не свободу совісті та віросповідання не знаходило свого визнання та конституціоналізації.

Набуття незалежності та прийняття конституцій колишніми республіками СРСР як суверенними і незалежними державами призвело до перегляду місця і ролі церкви у системі інститутів громадянського суспільства. Як наслідок, постала потреба визначення на конституційному рівні взаємовідносин між державою та церквою. Адже церква, релігія формують систему людських норм і цінностей, регулюють соціальну поведінку людей, її ставлення до держави, суспільства, сім'ї, інших людей.

Свобода релігії як елемент свободи совісті передбачає право людини обирати та сповідувати будь-яку релігію. Можливе формування громадянського суспільства і в клерикальній державі, проте ні за яких умов громадянське суспільство не може виникнути в теократичній державі.

Так, ст. 8 Конституції Грузії визначає відносини держави і Апостольською Автокефальною Православною церквою. Відповідно до даної держава разом зі свободою переконань і віросповідання визнає особливу роль Грузинської Апостольської Автокефальної Православної церкви в історії Грузії і її незалежність від держави. Стосунки Грузинської держави і Грузинської Апостольської Автокефальної Православної церкви визначаються конституційною угодою, яка повною мірою повинна відповідати загально визнаним принципам і нормам міжнародного права в області прав і свобод людини.

Основні положення зводяться до того, що Церква свої функції виконує на основі норм канонічного права, в рамках цієї Угоди і в рамках законодавства Грузії; духовні особи не підлягають призову в армію; представники духовенства мають право не давати свідчення за фактами, які їм довірили як духовним наставникам або які їм стали відомі; держава визнає шлюб, зареєстрований Церквою; держава забезпечує створення інституту військових священників в армії; держава забезпечує створення інституту капеланів у в'язницях; навчальні програми і предмети з православного віросповідання і кандидатури викладачів затверджує держава за поданням Церкви; держава і Церква мають право здійснювати спільні програми соціального забезпечення; майно Церкви звільнене від податку на землю і від податку на майно; власність Церкви та інші майнові права захищені законом; держава не має права відчужувати від Церкви її майно; Церква має право отримувати пожертву, а також доходи від оренди свого майна.

На відміну від Грузії, в Конституції Литовської Республіки (ст. 43) закріплено, що «Держава визнає традиційні у Литві церкви та організації, а інші у випадку, якщо вони мають опору в суспільстві та їх вчення і обряди не суперечать закону і моральності».

У Литві немає державної релігії, держава визнає традиційні церкви й релігійні організації, а також інші церкви й релігійні організації у випадку, якщо вони мають опору в суспільстві і їхнє вчення й обряди не суперечать закону і моральності (ст. 43 Конституція Литовської Республіки). Крім того, у Литві прийнято Закон «Про релігійні громади і співтовариства» від 4 жовтня 1995 р., відповідно до якого держава визнає дев'ять традиційно існуючих у Литві релігійних громад і співтовариств, що представляють собою частину історичної, духовної і соціальної спадщини Литви: католиків латинського обряду, євангелістів-лютеран, євангелістів-реформатів, ортодоксів (православних), старообрядців, юдеїв, мусульман, сунітів і караїмів.

Проаналізувавши Конституцію Республіки Молдова можна дійти висновку, що держава задекларувала в Основному законі принципи діалогу з релігійними культурами існуючими у межах країни. Цю модель можна віднести до змішаної, у ній присутні елементи як сепараційної так і коопераційної.

Висновок. Виходячи із вищезазначеного, зазначаю, що церква у сучасних державах пострадянського простору є інститутом громадянського суспільства, а відносини визначаються як на рівні конституцій, так і на рівні спеціально створених законів. Тобто можна з проаналізованих систем державно-церковних відносин є, у своєму роді, унікальною і вибудовувалася протягом десятиріч/сторіч виходячи з історичних реалій та суспільно-політичних трансформацій. Водночас, правове регулювання державно-церковних відносин пострадянських країн має багато спільних рис з Україною, що дає змогу аналізувати її як світську. Головним аспектом світської держави є те, що відокремлення церкви від держави повинно передбачати нейтралітет держави в питаннях віри, невтручання органів державної влади у внутрішньоцерковні справи і, відповідно, невтручання церкви в справи держави.

Список бібліографічних посилань

1. Музыченко А.В. Общество потребления в эпоху глобализации: социально-политические аспекты: монография / А.В. Музыченко, Н.С. Назарова, И.А. Стрижева. – Одесса: Печатный дом, 2014. – 200 с.
2. Палінчак М.М. Держава і церква у постсоціалістичних суспільствах (на прикладі країн Центральної Європи та України) : монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 408 с.
3. Конституція Грузії : Закон Грузії від 24.08.1995 р. URL: www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=68.
4. Конституція Литовської Республіки: Закон Грузії від від 25.10.1992 р. URL: www3.lrs.lt/home/
5. Релігія і релігійність у посткомуністичній Європі. Цифри і факти без інтерпретацій // Людина і світ. Листопад – грудень 1997. – С. 2-10.

Одержано 11.11.2020

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

викладачка кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін факультету №6

Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Сучасна Україна – багатоконфесійна держава, де діє понад 35,5 тис. релігійних організацій, котрі представляють понад 50 різних напрямів і течій. На нинішньому етапі українського державотворення релігія як форма суспільної свідомості та церква як інститут громадянського суспільства – стали важливими чинниками політичного процесу. Беззаперечним є той факт, що такі відносини завжди відігравали важливу роль у життєдіяльності держави та її суспільства.

Конституція України у ст. 35 визначила, що кожен має право на свободу світогляду й віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культу й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. При цьому свобода думки, совісті і релігії охороняється також ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і є однією з основ «демократичного суспільства» в розумінні цієї Конвенції. Також Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий 23 квітня 1991 року зі змінами, гарантує не лише право на свободу совісті громадянам України та здійснення цього права, але й передбачає, що в Україні всі правовідносини, пов'язані із свободою совісті й діяльністю релігійних організацій, регулюються законодавством України.

Гармонізації державно-церковних відносин покликана сприяти наступна законодавча позиція, викладена у ст. 5 Закону: «Релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних організацій, в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невірних і віруючих інших віросповідань. Релігійна організація зобов'язана додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку».

Найважливішим позитивним здобутком зазначеного нормативно-правового акта стало визначення принципів взаємодії держави і церкви, до яких слід віднести відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави, невтручання держави у внутрішні питання церкви, відокремлення школи від церкви (релігійних організацій) та невинання державою якоїсь однієї релігії як провідної.

Церква як соціальний інститут може сприяти процесу державного будівництва, виступаючи партнером держави, інтегруючи та консолідуючи суспільство, сприяючи

налагодженню комунікації між різними соціальними групами соціуму, підтримку реалізації національних стратегій, і негативно впливати, роз'єднуючи суспільство.

Слід сказати про так зване «партнерство» держави з традиційними релігійними організаціями. Зокрема, І.А. Тарасевич та Л.М. Волоснікова на підтримку такої позиції наводять приклад, що в більшості західноєвропейських країн «склалася й закріплені юридично партнерські відносини взаємного співробітництва держави з історично вкоріненними, традиційними релігійними організаціями, до яких висловлює свою належність або краще ставлення більшість громадян цих держав».

Однак, вважаю, встановлення партнерських стосунків з релігійними організаціями на українському просторі може призвести до постійних протиріч у відносинах між державою та церквою, що буде суперечити передбаченій законом рівності всіх релігій, віросповідань та релігійних організацій, а також привести до конфліктів інтересів кожної зі сторін.

Висновок. Вважаю, що конституційно-правове регулювання відносин церкви та держави може бути сформульовано як центральний, стрижневий елемент правового регулювання, який здійснює цілеспрямований позитивний правовий вплив на сферу взаємних відносин різноманітних релігійних конфесій, з одного боку, та держави й релігійних конфесій – з іншого. Разом з тим, необхідна органічно побудована система різноманітних засобів, що в єдності складають відповідний механізм, який не лише розкриває сутність тих чи інших державно-правових відносин (управлінських, фінансових, державного та місцевого будівництва тощо), але й сприяє виробленню шляхів його подальшого вдосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. №987-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991.№ 25. Ст.283.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Волоснікова Л. М., Тарасевич И. А. Нравственно- мировоззренческая функция. *Журнал российского права*, 2006.

Одержано 11.11.2020

УДК 340

Марина Геннадіївна ПОЛІЩУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Представництво в цивільному процесі можливе у будь-якій цивільній справі на будь-якій стадії його розвитку - від порушення цивільної справи в суді до виконання судового рішення [11, с.40]. Представництво в цивільному процесі є процесуальним засобом реалізації громадянами права на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя та здоров'я, на особисту свободу і майно, гарантований Конституцією (ст. 55) [1] та іншими законами України. Воно забезпечує участь у цивільному процесі громадян і організацій, надає їй можливість використовувати юридичне грамотних осіб для ведення цивільних справ у суді та захисту суб'єктивних прав й інтересів.

Представництво в цивільному обороті має широку сферу застосування. Це пояснюється причинами як юридичного, так і фактичного порядку. Потреба у представництві виникає тоді, коли особа, яку представляють, не має за законом можливості вчиняти юридичні дії (наприклад, у разі відсутності дієздатності). Представництво може мати

місце також тоді, коли у особи немає або фізичної можливості здійснити такі дії (наприклад, внаслідок хвороби, відсутності в місці постійного проживання), або бажання особисто реалізовувати належні їй права та обов'язки. Здійснення юридичними особами своєї статутної діяльності також неможливо уявити без всебічного використання інституту представництва (представництво в господарському та третейському суді) [13, с.89]. Слід зазначити, що нормативного визначення представництва немає. Незважаючи на те, що процесуальне представництво є інститутом цивільно-процесуального права, ст. 58 ЦПК України дає лише визначення правового терміну [2]. У процесуальній літературі є два підходи до визначення представництва. Перший, представником якого є А. Ф. Клейман, ґрунтується на тому, що представництвом визнається лише діяльність, яка є суттю самого представництва [11]. Не погоджуючи з цим, інші науковці (Львівська І. М. та Лесницька Л. Ф.) розглядають представництво як правовідношення, змістом якого є представницька діяльність. С. Я. Фурса в науково-практичному коментарі дає таке визначення представництва, ототожнюючи поняття «процесуальне» і «судове» представництво. Цивільне процесуальне (судове) представництво - це правовідносини, в силу яких одна особа (представник) виконує на підставі повноваження, яке надане йому законом, статутом, положенням чи договором, процесуальні дії у цивільному судочинстві в інтересах іншої особи (довірителя), які спрямовані на захист порушених, оспорюваних та невизнаних прав та інтересів іншої особи, державних чи суспільних інтересів, в результаті чого у представника виникає комплекс процесуальних прав та обов'язків [12, с.160].

Підсумовуючи все вище наведене, вважаю за доцільне сформулювати власне визначення інституту представництва в цивільно-процесуальному праві України, в якому існуючі в теорії цивільного процесу протиріччя я пропоную подолати виходячи із суб'єктивного й об'єктивного його розуміння. В суб'єктивному значенні представництво - це діяльність представника, спрямована на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів особи, яку він представляє, в межах наданих повноважень, а також сприяння судові у винесенні законного й обґрунтованого рішення по справі. В об'єктивному значенні представництво - це врегульовані цивільно-процесуальними нормами відносини, згідно з якими представник здійснює від імені та в інтересах особи, яку він представляє, комплекс процесуальних дій спрямованих на захист прав та інтересів щодо розгляду та вирішення цивільної справи.

Аналізуючи наведені визначення, можна зробити висновок, що сутність інституту представництва полягає у наступному:

- по-перше, представник виступає від імені і в інтересах особи, яку він представляє;
- по-друге, представник здійснює права і обов'язки особи, яку він представляє, якими він наділяється внаслідок здійснення своїх повноважень; - по-третє, вчиненні дії представником є обов'язковими для особи, яку він представляє;
- по-четверте, представник діє в межах наданих йому повноважень і може бути обмежений у здійсненні деяких із них;
- по-п'яте, дії представника спрямовані на захист порушених, оспорюваних та невизнаних прав та інтересів довірителя, державних чи суспільних інтересів.

Суттєві відмінності існують між інститутами представництва в цивільному праві й цивільному процесі, які мають різну мету, суб'єктів і призначення. Правове становище представника в цивільному праві цілком залежить від обсягу прав і обов'язків сторони за договором доручення і визначається ст. 1000 Цивільного кодексу України, тобто відносини між повіреним і довірителем, як правило, є матеріального характеру [3]. Цивільний договір застосовується у випадках, коли громадяни, що беруть участь у цивільних правовідносинах, не мають можливості діяти самостійно або ці дії бажано було б довірити іншим особам, які мають кращі можливості. Так, громадяни доручають один одному здійснення купівлі, продажу, отримання чи передачу грошей або речей, отримання заробітної платні чи пенсії тощо [13, с.107]. Разом з тим і процесуальному представнику

можуть надаватися довірительом деякі повноваження на вчинення процесуальних дій щодо розпорядження об'єктом матеріального спору. Так, процесуальний представник може користуватися правом на одержання присудженого майна або грошей за наявності у нього повноважень, які чітко вказані в його довіреності згідно з ст. 64 ЦПК України [2].

Проаналізувавши все вищенаведене, можна виділити окремі відмінні риси між інститутом представництва в цивільному праві і цивільному процесі: а) представник в цивільному процесі має право вчиняти лише процесуальні дії в суді, а представник в цивільному праві лише щодо вчинення різноманітних правочинів; б) правовідносини в цивільному праві базуються на підставі договору доручення, а в цивільному процесі - на підставі довіреності. Договір доручення відрізняється від довіреності тим, що за договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони певні юридичні дії (ст. 1000 ЦКУ). Тому правовідносини не слід ототожнювати з довірчими, а слід визнати як договірні; в) на відміну від представництва в цивільному праві, метою представництва в цивільному процесі є надання правової допомоги не тільки довірительу, але і суд.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. (зі змінами станом на 18.01.2020 р.) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (в редакції від 18.02.2018) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Сімейний кодекс України від 10.02.2002 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/-2947-14/page6>
5. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page7>
7. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>
8. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.02.2012 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
9. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
10. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20150705>
11. Клейман А. Ф. Гражданский процесс. М.: Юридическая література. 1977. -с.96.
12. Фурса С.Я., Щербак С.В., Євтушенко О.І. Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: Науково-практичний посібник. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2013.- 448 с.
13. Цивільний процес України: підручник / За заг. ред. Є. О. Харитонової, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. К.: Істина. 2013. 536 с.

Одержано 13.11.2020

UDC 37.014.5

Archil SIKHARULIDZE,

PhD candidate in Social Sciences at Georgian Institute of Public Affairs (GIPA),

Invited lecturer at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

THE UNIFIED NATIONAL ENTRANCE EXAMINATIONS AND SOCIAL COHESION IN GEORGIA

У тезах аналізується реформа Єдиного національного вступного іспиту (ЄНВІ) в Грузії через призму процесу посилення соціальної згуртованості. Стверджується, що, незважаючи на початковий позитивний ефект, ЄНВІ не зміг суттєво плиннути на цей процес через такі чинники, як бідність, нерівність, довкілля, школа та навчання. Ці макро- та мікро- фактори утримують соціальну згуртованість у Грузії у нестабільному стані.

Introduction

Georgia's successful and broadly praised unified national entrance examinations (UNEE) reform is being fundamentally re-thought now. The project actually aimed at eradication of corruption managed to reach its basic goals but showed poor results in ensuring more complex tasks later on. Despite initial positive effects on social cohesion, it couldn't fully contribute to the challenge due to various factors. Particularly, the latest researches prove that without systemic approach with strong focus on socio-economic determinants, UNEEs is incapable of significantly improving existing detachment between different ethnic and other groups in Georgian society. Though, UNEEs increased accessibility of higher education, families with poor income, youth in regions and representatives of ethnic minorities are still in disadvantage. We can outline at least three macro and two micro-variables that ensure ineffectiveness of UNEEs and continue maintaining low social cohesion: poverty, inequality, environment (macro) and school, tutoring (micro).

1. Poverty

Among the deepest and strongest misfortunes of Georgian statehood is poverty. It has penetrated all levels of everyday life, 77 000 children living in extreme poverty, not being able to even get basic care. It is especially rooted in the regions where families strive to survive. Such disposition creates barriers for children and youth to attend schools and makes higher education absolutely irrelevant, not cost-effective. Thus, families with poor socio-economic conditions are mainly focused on providing children with basic professional skills necessary for finding elementary jobs and, by doing so, financially supporting it. By the end of the day, poor remain poor, keeping and even deepening divisions in the society.

2. Inequality

Logical outcome of any poverty is inequality. The latest PISA1 international exams, TIMSS and PMCG researches argue that there is an enormous gap between students' competence from urban and rural as well as private and public schools. And this breach is foremostly determined, on the one hand, by high-level of poverty in rural areas and, on the other hand, accessibility of better education at private institutions. Thus, children from comparatively prosperous families are not only concentrated in large cities but also get superior education by all means.

3. Environment

When dealing with social divisions we cannot avoid a topic of integration of ethnic minorities in bigger Georgian society. The country with large Azeri and Armenian communities suffer from lack of well-structured policy aimed at integrational processes. Being alienated, these groups are detached from Georgia's political, socio-economic and cultural life. Consequently, children and youth either leave to get education abroad (for example, in Armenia, Azerbaijan, Russia and/or Turkey) or do not get even basic education at all. Those who still try to engage with Georgian education system initially struggles with language and

then socio-economic and cultural barriers. Especially dramatic is situation with traditions and stereotypes that see no need in education among females.

4. School

Analyzing comparatively poor higher education level almost all local and international scholars agree that it is determined by extremely low teaching at schools. The PISA1 exams mentioned above show that half of Georgian students are incapable of reaching basic proficiency levels. Since the revolutionary reforms launched by Saakashvili school was and still remains the unsolved “puzzle”. The country’s political and academic elites hadn’t managed to build coherent primary education system. Thus, financially stable families try hard to send their children to private and pretty expensive institutions while others are being forced to be satisfied with poor teaching at urban public schools and even worth teaching standards in rural regions.

5. Tutoring

Yet another challenge is detachment of public schools from higher education institutions. Public high school graduates are not competent enough to pass UNEEs. Thus, opposite to private school students where this is a part of teaching process, they are in need of additional tutoring to prepare for particular exams. Consequently, lack of finances leads to youth from poor family applying for less prestigious programs and institutions. This leads to further divisions, on the one hand, and generally low level of students’ competence at universities, on the other hand.

Successful implementation of the Unified Entrance Examinations reform dismantled well-rooted corruption and created opportunities for students to be enrolled at higher education institutions basing on meritocratic principles. In the same time, it showed poor results in improving social cohesion in Georgia. Nowadays, it became obvious that UNEEs cannot override significant macro and micro barriers that exist in the country. Particularly, poverty is pushing away families from both primary and secondary education while inequality restricts accessibility to better teaching for rural regions. Additionally, ethnic minorities who also live in regions are detached from larger Georgian society, being uninterested and frequently incapable to engage due to language and socio-cultural barriers. Furthermore, female education is often seen as unnecessary. Those who still manage to reach schooling suffer from poor teaching at public schools that is even worth outside large cities. Apart from that, there is also important difference between public and private institutions. Finally, extra tutoring is almost obligatory to successfully pass UNEEs and get places at prestigious universities. All in all, unless being challenged and systematically approached, these determinants will continue to keep Georgia’s social cohesion fragile and opportunities created by UNEEs unused by different groups.

References

1. Avvisati, F., Echazarra, A., Givord, P., & Schwabe, M. (б. д.). *Programme for International Student Assessment (PISA) Results from PISA 2018: Georgia* (c. 10) [Country Note]. OECD. https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_GEO.pdf
2. Bregvadze, T. (2011). *Education for Sustainable Development Georgia* (c. 34) [Research Report]. International Institute for Education Policy, Planning and Management.
3. Chankseliani, M. (2013a). *Rural Disadvantage in Georgian Higher Education Admissions: A Mixed-Methods Study*. 57(3), 424–456. <https://www.jstor.org/stable/10.1086/670739>
4. Chankseliani, M. (2013b). *Spatial Inequities in Higher Education Admissions in Georgia: Likelihood of Choosing and Gaining Access to Prestigious Higher Education Institutions*. 1(1), 43.
5. Chankseliani, M. (2019). Georgia: Marketization and Education Post-1991. B N. Ivanenko (Ред.), *Education in Eastern Europe and Eurasia* (Bloomsbury Collections, cc. 277–302). <http://dx.doi.org/10.5040/9781472593474.ch-014>
6. Chankseliani, M., Qoraboyev, I., & Gimranova, D. (2019). *Higher education contributing to local, national, and global development: New empirical and conceptual insights*. 19. <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00565-8>
7. Darchia, I. (2013). *Strategic Development of Higher Education and Science in Georgia Policy Analysis of Higher Education according to Five Strategic Directions* (Research Report IV Quality

- Assurance; с. 34). International Institute for Education Policy, Planning and Management.
8. Dobbins, M., & Khachatryan, S. (2015). *Europeanization in the «Wild East»? Analyzing higher education governance reform in Georgia and Armenia*. 69(2), 189–207.
  9. Dundua, S. (2014). *The politics of language and education in Georgia (compared with the Baltic States and Ukraine)*. 3, 171–183. <https://doi.org/10.14746/pp.2014.19.3.13>
  10. Heyneman, S. (2007). *Three universities in Georgia, Kazakhstan and Kyrgyzstan: The struggle against corruption and for social cohesion*. 37, 305–318. <https://doi.org/10.1007/s11125-008-9037-2>
  11. *Inequality in Education—Do Economic Factors Impact Education?* (2019). [Business Analytics]. Forbes Georgia. <https://forbes.ge/news/5900/Inequality-in-Education-do-Economic-Factors-Impact-Education>
  12. Kobakhidze, M. N. (2014). *Corruption risks of private tutoring: Case of Georgia*. 34(4), 455–475. <http://dx.doi.org/10.1080/02188791.2014.963506>
  13. Kutaladze, I. (2017a). *Math Report, 2007-2015* (с. 351) [Research Report]. TIMSS. https://naec.ge/uploads/postData/KVLEVEBI/TIMSS_2007-2015.pdf
  14. Kutaladze, I. (2017b). *Science Study Report, 2007-2015* (с. 400) [Research Report]. TIMSS. https://naec.ge/uploads/postData/KVLEVEBI/TIMSS_bunebismetyveleba-2007-2015.pdf
  15. Machabeli, G., Bregvadze, T., Andguladze, N., Apkhazava, R., & Makashvili, D. (2011). *Education Access and Equity in the Caucasus Region—Georgia* (с. 61) [Research Report]. International Institute for Education Policy, Planning and Management.
  16. Orkodashvili, M. (2010). *Leadership Challenges in the Fight against Corruption in Higher Education in Georgia*. 26–44.
  17. Orkodashvili, M. (2013). *The Role of the State in the Higher Education Reforms in the Caucasus: Corruption, Coercion, and Strife for EHEA Standards*. 3.
  18. *Overview of the Higher Education System—Georgia* (с. 32). (2017). [Research Report]. European Commission. http://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus/library_en
  19. *Setting Georgia's Schools Free? An assessment of whether decentralisation reforms have made Georgian schools more accountable to their communities*. (с. 19). (2010). [Research Report]. Transparency International - Georgia. <https://www.transparency.ge/en/post/report/setting-georgia%E2%80%99s-schools-freean-assessment-whether-decentralisation-reforms-have-made-g>
  20. Tsitsishvili, D. (2010). *Georgia: Corruption Developments and anti-Corruption Activities since 1990s* (Working Paper Вып. 6; с. 41). Hertie School of Governance.
  21. *Who gets to be Educated in Georgia: Constraints on Human Capital Development*. (2019). PMG Group. https://www.pmcg-i.com/publications_show/196/Who-gets-to-be-Educated-in-Georgia:-Constraints-on-Human-Capital-Development

Received 12.11.2020

УДК 65.015

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Владислав Віталійович СТЕПАНЕНКО,

курсант 4 курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ВШАНУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ШОА ЄВРЕЙСЬКОГО НАРОДУ

Голокост – це трагедія ХХІ століття, з цією історичною подією пов'язані також і інші історичні події, дати, місця. На сьогодні, в умовах розвитку української державності та взяття Україною курсу

на євроінтеграцію активізуються питання щодо збереження національної пам'яті та пробудження історичної свідомості українського народу. [1, с. 43]

Поряд із встановленням Меморіальних пам'ятників, набуває актуальності створення абсолютно нового підходу до вивчення історичних місць пам'яті жертв Шоа, такою новелою має стати проєкт дослідження історичних місць пам'яті жертв Шоа єврейського народу, що має на меті об'єднати історичні місця пам'яті жертв Голокосту в Україні. [2, с. 371]

Тому, з метою дослідження історії Голокосту, ми пропонуємо розробити кроки до вшанування пам'яті жертв Шоа:

- дослідити місця трагічних подій Голокосту на теренах сучасної України враховуючи існуючі на сьогодні історіографічну джерельну базу;
- на основі архівних вітчизняних та міжнародних даних та відомостей встановити місця трагічних подій;
- встановлювати пам'ятні знаки та Меморіали у районних центрах, селищах міського типу, селах з метою вшанування пам'яті жертв Шоа;
- розробити та затвердити Національну Стратегію щодо вшанування пам'яті жертв Шоа;
- розробити навчальні програми вшанування історичних місць пам'яті жертв Шоа в навчальних закладах України;
- визначити залізничні та автотранспортні шляхи трагічних подій та встановити на даних шляхах пам'ятні знаки та Меморіали;
- визначити залізничні станції та автовокзали, де відбувались трагічні події Шоа;

Вище зазначені заходи спрямовані на ґрунтовне дослідження історії Голокосту в Україні та насамперед, вшанування пам'яті жертв Шоа єврейського народу з метою пробудити національну свідомість з тим, щоб кожен пам'ятав та знав історію свого народу та держави. [3, с. 118]

Реалізація вище зазначених заходів щодо вшанування пам'яті жертв Шоа сприятиме збереженню національної історії, української самобутності в суспільстві та збереженню пам'яті тих, хто загинув під час «Великої катастрофи». [4]

Незважаючи на те, що пройшло більш ніж 70 років з того дня, коли нацисти остаточно прийняли своє рішення щодо знищення єврейського народу, у світі з'являються все нові і нові пам'ятники та меморіали, а ось очевидців тих страшних подій залишається все менше. Тому, країни будують нові Меморіали, щоб трагедія не була забута, а світ не повторив вже пройдений шлях нелюдської жорстокості, над якою життя все ж отримало справедливую перемогу. Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду вшанування пам'яті жертв Голокосту говорить про високий рівень культури щодо вшанування пам'яті жертв Шоа та проводять успішну державну політику щодо вшанування історичних місць пам'яті жертв Шоа.

Поряд із встановленням Меморіальних пам'ятників, набуває актуальності продовження багатоміжової традиції вшанування жертв Голокосту.

Список використаних джерел і літератури

1. Медведовська А.Ф. Голокост в Україні в суспільній думці кінця ХХ – початку ХХІ ст. : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Медведовська Анна Федорівна. – Дніпро, 2016. – 239 с.
2. Арад Й. Уничтожение евреев СССР в годы немецкой оккупации, (1941–1944) : сборник документов и материалов / Й. Арад. – Иерусалим: Яд Вашем, 1991. – 424 с.
3. Altshuler M. Escape and evacuation of Soviet Jews at the time of the Nazi invasion / M. Altshuler // The Holocaust in the Soviet Union: Studies and Sources on the Destruction of the Jews in the Nazi-Occupied Territories of the USSR (1941–1945). – М. Е. Sharpe, 1993. – 260 p.
4. Pohl D. The German Occupiers' Milieu and the Murder of the Jews in Eastern Europe 1941–1945 / D. Pohl // On Germans and Jews under the Nazi Regime. Essays by Three Generations of Historians / ed. by M. Zimmermann. – Jerusalem, 2006. – Pp. 223–237.

Одержано 03.11.2020

УДК 316.7

Володимир Анатолійович УРБАН,

курсант 1 курсу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ МУЗЕЇВ

Протягом всього часу свого існування людство намагалося залишати по собі кращі історико-культурні пам'ятки, які у свою чергу давали б новим поколінням інформацію про їхнє минуле та чітке уявлення про те, як функціонувало суспільство багато років тому. Спираючись на вище сказане, не можна не взяти до уваги таку суспільно корисну установу, як музей. Музей у сучасному розумінні – це науково-дослідницький та освітньо-культурний заклад, який призначений для збереження, вивчення та демонстрації пам'яток історії та культури людства. Важливою місією музеїв є також реконструкція того часу, пам'ятки якого зберігаються у відповідному відділу або фонді музею. Наприклад, у Берліні, на Музейному острові «Vode Museum» сконструйовано експозицію, яка відображає прагнення Пруссії, історичного попередника Німеччини, створити могутню Германську імперію.

Пальма першості у процесі створення музеїв належить стародавній Месопотамії, державні чиновники якої першими почали колекціонувати предмети тогочасної культури, задля того щоб передавати збережені артефакти наступним поколінням. Звісно ці «музеї» не були схожі на сучасні, які радують очі поціновувачів пам'яток природи, духовної та матеріальної спадщини нашої планети Земля. Вони, у сьогоденному розумінні, більше нагадували бібліотеки, аніж музеї, так як зберігали наукові та літературні тексти, написані клинописом на глиняних табличках.

Найбільшою з таких «бібліотек-музеїв» була бібліотека Ашшурбанапала заснована у VII ст. до н.е., сховище якої нараховувало близько 30 тисяч клинописних таблиць.

Часи Античності також надають нам уявлення про те, як виглядали музеї у той час. Музейонами, або ж музеями у Давній Греції називались певні вівтарі для жертовних приношень музам, яких греки вважали божественними покровительками наук і мистецтв. Такі ж вівтарі музам-покровителькам знаходилися у школах філософії Платона «Академії» й Аристотеля – «Лікеї». Їх використовували для проведення обрядів на честь муз-покровительок.

У самих давньогрецьких святилищах і на їхніх околицях розміщувались статуї богів та богинь, виконані скульпторами тих часів. До загальновізаного пантеону давньогрецьких богів, яким поклонялися в усіх полісах можна віднести Зевса, Афіну, Ареса, Афродіту, Гермеса, Аполлона, Діоніса. До усіх цих святилищ-музеїв греки приносили дари, які присвячувалися богам на честь отриманої над ворогами перемоги, з надією того, що боги їх зцілять, чи задовільнять будь-яке бажання. Саме із цих жертвоприношень жреці створювали перші колекції експонатів, які зберігалися в храмах, скарбницях, святилищах. Саме у Стародавній Греції вперше постало питання охорони культурних здобутків. Спеціальні храмові служителі зберігали, охороняли та вели облік цих пам'яток.

Сучасні музейні заклади обіймають важливу роль у процесі формування національно-культурної ідентичності та історичної пам'яті: створюються різноманітні транскультурні музеї, використовуються новітні цифрові технології для створення експозиції. У другій половині XX ст. у багатьох країнах Європи відкриваються музеї пам'яті Голокосту, у післявоєнних музеях значну кількість експозицій виставлено з метою висвітлення трагічної долі єврейства в роки Другої світової війни.

Світова пандемія 2020 року на COVID-19 відкрила новий етап в історичному розвитку музейної справи. У короткий час не тільки потужні музеї-гіганти такі як Лувр (Франція), Прадо (Іспанія), а й невеликі регіональні музеї різних куточків світу започаткували

віртуальні екскурсії своїми залами. Тим самим світові музеї реалізували право громадян на вільний та рівний доступ до культурної спадщини, підтримали населення у нелегкі часи самоізоляції. Багатотисячні відвідування віртуальних музейних екскурсій свідчить що намагання відвідувачів з усіх куточків світу задовольнити свої естетичні й інтелектуальні потреби навіть у складних соціально-економічних умовах. Підтримка доступу до таких «інтернет-музеїв» є одним із засобів боротьби з декультурацією – незацікавленість у пізнанні світових культурних й історичних здобутків.

Окремої уваги заслуговує музейний туризм який займає один з найважливіших секторів економіки ЄС, оскільки близько 50% світового ринку такого типу послуг припадає на країни Європейського Союзу. Задля збільшення прибутку та кращої організації такого типу культурного туризму музеї деяких країн об'єднуються в музейні асоціації з метою зниження витрат для показу та зберігання музейних експонатів.

Людство завжди ставило перед собою питання: «а що ж було раніше?», а музеї завжди знаходили відповідь на це запитання. За своїм профілем сучасні музеї поділяються на історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, мистецькі, літературні. Всі вони створені для збереження і демонстрації комплексів пам'яток які відносяться до певного типу культурно-історичних надбань людства. Людей завжди цікавить їхня історія та культура. На підтвердження цих слів можна навести статистичні дані Лувру який кожного року відвідує понад 8000000 відвідувачів, а музей Ватикану близько 6000000 відвідувачів. Це демонструє яке важливе місце у культурному житті суспільства займають музеї. Люди щодня відтворюють, записують, а саме головне аналізують суспільну історію – тому що, тільки вивчаючи та аналізуючи своє минуле буття, людство може рухатися вперед. Недарма між людьми існує такий вислів: «Історія – це свідок часу, вчителька життя». Тому ми повинні зберігати надбання минулих поколінь.

Одержано 30.10.2020

УДК 37.035.6

Олена Іванівна ФЕДОРЕНКО,

*доктор педагогічних наук, професор,
начальник кафедри педагогіки та психології факультету №3
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Віталій Олегович НАЙДА,

*слухач магістратури 1 курсу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ (СЛУХАЧІВ) ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

В умовах кризи інституту сім'ї в Україні, недостатності виховного впливу на учнів в закладах середньої освіти, послаблення впливу релігійної віри у раціоналізованому середовищі спостерігається зниження ефективності цілеспрямованих впливів у вихованні молодого покоління.

У сучасному суспільстві встановилася система цінностей «споживацтва», тобто вираження людських почуттів вимірюється товарами, а соціальні мережі та Інтернет значають захоплення молодого покоління, замінюють живе спілкування, формують переконання та установки. У той же час, переживають певний занепад онтологічні цінності, тобто добро (любов), істина, краса (зовнішня та внутрішня) людини.

Заклади вищої освіти МВС України (далі – ЗВО МВС України) здійснюють підготовку майбутніх офіцерів поліції на засадах органічного поєднання освітнього та

виховного процесів, адже, як зазначає Г.Х. Яворська, кваліфікація випускника втілюється в професійній майстерності, що складається не тільки з сукупності знань, навичок та вмінь, але й зі сформованих професійно значущих якостей особистості (патріотизм, честь, гідність, відповідальність, дисциплінованість тощо), які забезпечують успішне виконання службових завдань у будь-яких умовах діяльності [1].

Виховання курсантів (слухачів) у закладі освіти із специфічними умовами навчання у сучасних умовах реалізується керівництвом (університету, факультету), профільними відділами (наприклад, відділ організації служби, навчально-методичний відділ тощо), науково-педагогічним складом, курсовими офіцерами (фахівцями та провідними фахівцями), кураторами навчальних груп, практичними співробітниками відділів поліції під час проходження всіх видів практик, курсантським колективом у ході діяльності курсантсько-студентського самоврядування та молодших командирів, іноземними організаціями та закладами освіти в рамках академічної мобільності, громадськими та міжнародними організаціями під час участі курсантів (слухачів) у всеукраїнських, регіональних програмах і форумах, реалізації соціальних проєктів, написанні творів, розробки комп'ютерних програм тощо, безпосередньо самим курсантом (слухачем) у ході реалізації ним своєї індивідуальної освітньої траєкторії.

На думку Г.Х. Яворської, виховання курсантів передбачає певну, до деталей продуману, організацію життя курсантів, їхнього навчання, відпочинку та залучення до виконання норм і правил, щоб сформувати звичні норми поведінки.

Проте у сучасних умовах, беручи до уваги студентоцентристський підхід у вищій освіті, ми вважаємо, що виховання курсантів (слухачів) ЗВО МВС України є цілеспрямованим процесом, який реалізується керівництвом, профільними відділами, науково-педагогічним складом, курсовими офіцерами, кураторами навчальних груп, практичними співробітниками відділів поліції-керівниками практик, курсантським колективом, іноземними організаціями та закладами освіти, громадськими і міжнародними організаціями, самим курсантом(слухачем), і спрямований на засвоєння етичних норм і цінностей (добра, справедливості, честі, гідності, вимогливості до себе, поваги до керівництва, патріотизму), естетичних норм (належного зовнішнього вигляду, охайної зачіски, чистоти у побуті та праці), дотримання дисципліни і законності, здатності реалізувати права і виконувати обов'язки працівника поліції, а також успішно навчатися та всебічно розвиватися у науковій, творчій, спортивній, громадській сферах.

На основі вище викладеного у ході виховання курсантів (слухачів) ЗВО системи МВС України ми пропонуємо:

- підтримувати ініціативу курсантів(слухачів) ЗВО системи МВС України в рамках реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти, заохочуючи їх до участі в програмах, конкурсах, самостійного пошуку можливостей для особистісного зростання;
- організувати додаткову підготовку курсових офіцерів (фахівців) у сфері науки, громадської діяльності, освітніх можливостей з метою надання знань, які дозволять їм допомагати курсантам у реалізації їх індивідуальної освітньої траєкторії;
- науково-педагогічному складку при викладенні загальнотеоретичних і профільних дисциплін зосереджувати увагу на морально-етичних якостях поліцейського, етичних та естетичних вимогах до проведення слідчих дій, спілкування з керівництвом відділу поліції та колегами;
- заохочення ініціативи осіб, які долучаються до виховання курсантів (слухачів), з метою недопущення формалізму у виховному процесі.

Отже, у сучасних умовах виховний процес у закладі освіти із специфічними умовами навчання характеризується складністю, багатоаспектністю та значними виховними можливостями, які дозволяють реалізувати студентоцентристський підхід в освітньому середовищі ЗВО. Це зумовлює необхідність проведення подальших ґрунтовних досліджень

у заданій проблематиці, а також практичного втілення нових підходів до виховання курсантів (слухачів) ЗВО МВС України.

Список бібліографічних посилань

1. Яворська Г.Х. Педагогіка для правників: навчальний посібник. К. : Знання, 2004. 304 с.
2. Підготовка курсових офіцерів до виховної роботи в курсантському середовищі / Г. Х. Яворська. *Наука і освіта*. 2013. № 1-2. С. 236-238.

Одержано 24.10.2020

УДК [378.016:811]:[378.6:351.74](477)

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Модернізація діяльності правоохоронних органів відповідно до європейських і світових стандартів у контексті зміни пріоритетів роботи поліції з державно зорієнтованих на суспільно зорієнтованих з урахуванням нових підходів до взаємин з населенням вимагає формування свідомої національно-мовної особистості. Високий рівень сформованості як рідної, так й іншомовної комунікативної компетентності є особливо значущим для працівників правоохоронних інституцій, що зумовлюється декількома чинниками. По-перше, специфіка роботи правоохоронця вимагає від нього умінь не лише грамотно укладати безліч документів, а й виграшно виглядати під час усної комунікації (вміти дискутувати, налаштовувати співрозмовника на свій бік, апелювати до почуттів, викликати довіру, переконати тощо). Звідси вільне володіння державною мовою в її усній і писемній формах є запорукою успіху правоохоронця у професії. По-друге, активізація транснаціональної злочинності, інтенсифікація співпраці національної поліції з Європолем та Інтерполом, активна участь працівників МВС у миротворчих місіях ООН тощо суттєво посилює значення іншомовної підготовки правозахисників [2, с.261].

Навчання мов виступає частиною загальної програми навчання, виховання й розвитку особистості майбутнього фахівця – правоохоронця. Опановуючи мову, курсанти/студенти поглиблюють професійно значущі знання про устрій держави, гілки влади, можливості орієнтування в місті, опис зовнішності злочинця тощо.

Провідною технологією мовної підготовки майбутніх правоохоронців виступає технологія контекстного навчання, за якою педагогічне керування здійснюється за типом співробітництва з обов'язковою проекцією на майбутню професію студента. Важливою умовою реалізації зазначеної технології є органічне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів навчання.

Коллективне обговорення запропонованої теми, проведення діалогів на професійну тему, вкраплення елементів ділових та рольових ігор, зокрема моделювання квазіпрофесійних ситуацій мовної комунікації (наприклад, на місці злочину, у процесі допиту свідків, складання протоколу, прес-конференції тощо) дозволяє акцентувати увагу на дослідницькій і творчій діяльності курсантів/студентів, суттєво підвищити рівень їх самостійності й пізнавальної активності. Особистісна включеність курсантів/студентів до навчального процесу, що моделює реальну ситуацію спілкування, з її соціальним і професійним змістом, дозволяє сформулювати в них чітке уявлення про місце іноземної мови в їх майбутній практичній діяльності.

Особлива увага під час організації іншомовної підготовки курсантів/студентів приділяється відбору текстів англійською мовою, щоб вони були інформаційно насиченими, одночасно містили як іншомовні лексико-граматичні матеріали, так і матеріали, які висвітлюють професійно значущу сферу діяльності майбутніх фахівців-правоохоронців. У контексті вивчення іноземної мови засвоюються і предметні знання за фахом [2].

Вдалим рішенням проблем пов'язаних з засвоєнням фахової лексики та організацією самостійної роботи студентів є розробка дистанційного словника-тренажера. У процесі вивчення будь-якого терміну студент спочатку його повинен сприйняти, зрозуміти, а потім запам'ятати. Виділяють два види запам'ятовування: осмислене і механічне. Лише при осмисленому запам'ятовуванні, яке характеризується розумінням матеріалу, можна досягти бажаного ефекту. Частота вживання фахових термінів зростає із зростанням рівня їх осмисленості. Спочатку, студент знайомиться з термінами опрацюовуючи фахові тексти на практичних заняттях, що дає можливість зрозуміти та осмислити їх значення. На другому етапі, студент має можливість запам'ятати термін виконуючи цілу низку різноманітних вправ представлених в дистанційному тренажері. Перевагою цього методу є те, що студенти можуть працювати з термінологією, яка представлена різними способами: візуальним, словесним. Ресурси платформи Moodle дозволяють розробити різні види вправ та тести спрямовані на тренування вживання, написання, вимову термінів.[1, с. 43].

При цьому варто взяти до уваги, що навчання елементів офіційного спілкування неможливе без попереднього етапу навчання спілкування на побутову тематику, що є украй необхідним у професійному спілкуванні [3].

Невід'ємною складовою вивчення іноземної мови професійного спрямування є самостійна робота студентів, її ефективність певною мірою визначає якість професійної підготовки. Цей вид діяльності передбачає самостійне виконання лексичних, граматичних вправ різного типу, самостійне опрацювання текстів, складання глосаріїв, пошук певної інформації, написання творчих робіт, підготовка рефератів, доповідей з наступною усною презентацією тощо. Самостійна робота може вважатися ефективною коли студенти зацікавлені в її виконанні. Тому, постає питання знаходження раціональних форм, методів і засобів організації самостійної роботи з урахуванням готовності до неї студентів [1].

Таким чином, особливостями у викладанні іноземної мови професійного спрямування є використання інтерактивних, інформаційно-комунікаційних та методів ситуативного навчання, підбір професійного мовного матеріалу, вивчення не лише термінологічної, але й побутової лексики, організація самостійної роботи, що в сукупності сприяють оволодінню знаннями, уміннями, навичками та особистісними якостями, які дозволяють фахівцю ефективно користуватись мовою у професійній сфері для забезпечення ефективного спілкування як і з громадянами своєї держави, так і з іноземцями, службового документообігу, міжособистісної професійної комунікації, конструктивної медіації в екстремальних ситуаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Вадаська С.В. Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі*. Київ, 2013. С. 37-46.
2. Волік О., Мамонова О. Особливості викладання іноземної мови курсантам ЗВО МВС України (з досвіду роботи). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2020. Вип 28. Т. 2. С. 260-265.
3. Гіренко І.В. Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 7. С. 131-135.

Одержано 28.10.20

УДК 378.147.

Михайло Іванович ХАРЛАМОВ,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
соціально-психологічного факультету
Національного університету цивільного захисту України

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА РОБОТА В ОРГАНІЗАЦІЯХ ТА ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ

Цікавою моделлю соціально-гуманітарної роботи є соціально-гуманітарна робота з персоналом на підприємствах та в організаціях. Їй притаманні відносно закритий характер обслуговування, тобто спрямований на співробітників організації; різновіковий склад соціального середовища; можливості для проведення різних видів і напрямків соціальної роботи – соціально-психологічної, соціально-культурної, соціально-педагогічної роботи. Соціально-гуманітарна робота з персоналом за певних умов може стати центром превентивної роботи, організації дозвілля, консультаційної допомоги, соціального втручання. Переваги соціальної роботи в таких умовах очевидні: добре знайомство з колективом і опора на адміністративні механізми впливу при вирішенні складних ситуацій; відсутність територіальної відокремленості соціальної служби від професійної діяльності клієнтів; жорсткіший контроль над ситуацією; підвищення командної ідентичності під впливом підтримки колективу тощо.

Розвиток економіки нашої держави, від якого ми очікуємо поліпшення нашого добробуту, виникнення великих приватних фірм, приватизація великих промислових підприємств обумовлюють виникнення нових ресурсів соціального розвитку, соціального захисту та забезпечення громадян. Однією з форм інституціалізації соціальної відповідальності, реального піклування підприємців про найманих робітників є створення на підприємствах соціальних служб, в полі зору яких можуть перебувати не лише працівники підприємства та їх сім'ї, а й громадяни, що проживають на території, прилеглий до підприємства.

Розроблення концептуальної моделі соціально-гуманітарної роботи на підприємстві та в організаціях сприяє як організаційно-методичному забезпеченню (ОМЗ) діяльності вказаних служб, так і поглибленню наукових уявлень про соціальні служби на підприємстві та у різноманітних організаціях. Це детермінує значущість поставленої мети [3, с. 27].

Проблематика становлення і розвитку соціально-гуманітарної роботи на підприємствах та організаціях, не зважаючи на її значущість, на жаль, достатньо не висвітлена у вітчизняній науковій та науково-методичній літературі, присвяченій соціальній роботі. Ми можемо пов'язати це з економічним занепадом початку 1990-х років, який негативно позначився на соціальній інфраструктурі багатьох українських підприємств. Відповідно, активний інтерес до цієї проблематики ми пов'язуємо з економічним зростанням, зростанням уваги представників еліти вітчизняного бізнесу до соціальних процесів, які відбуваються на їх підприємствах, до соціального самопочуття працівників.

Потреба в соціальних службах в установах та організаціях усвідомлювалася ще за радянських часів. В 1986 році було прийнято постанову Госкомпраці СРСР «Про покращення організації соціологічної роботи в галузях народного господарства», якою затверджено Положення про службу соціального розвитку підприємства, організації міністерства. Положення передбачало наділення служби повноваженнями щодо планування та управління соціальним розвитком трудових колективів, розвитку трудової та соціальної активності працівників, надання їм соціальних послуг.

Ряд вчених – І.І. Мигович, Н.В. Єлфімова, Л.В. Бадя [1, 2].в своїх роботах висвітлювали роль трудового колективу в здійсненні соціальної допомоги, підтримки своїх членів. Однак проблема становлення і розвитку соціально-гуманітарної роботи з персоналом достатньої уваги дослідників соціальної роботи ще не привернула.

У Законі України «Про соціальні послуги» міститься таке визначення поняття «соціальні служби» — це підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Взявши це визначення за основу, ми можемо конкретизувати його відповідно до особливостей соціальних служб на підприємстві. Соціально-гуманітарна робота на підприємствах, в установах та організаціях – це елемент системи служб соціальної роботи, що надають соціальні послуги працівникам підприємства та іншим громадянам (передусім – представникам громади, на території якої розташовано підприємство), які перебувають в складній життєвій ситуації або прагнуть отримати сприяння в особистісному та професійному розвитку, проведенні змістовного дозвілля.

Висновок. Практична та наукова новизна вивчення проблематики соціально-гуманітарної роботи на підприємствах та в організаціях визначається недосконалістю проведення даної роботи в Україні. Нажаль в Україні на сучасному етапі досі не подолано радянську модель взаємовідносин «держава-людина», де людині надавалося другорядне значення. Тому вивчення актуальних проблем соціальної та гуманітарної роботи в установах та організаціях різного роду може сприяти покращенню ставлення держави до громадян України на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Бадя Л. В., Елфімова Н. В. История и организация социальной работы. Библиографический указатель / Л. В. Бадя, Н. В. Елфімова. – М.: Институт социальной работы, 1996. – 144 с.
2. Мигович І. І. Свобода совісті : українські реалії / Всеукраїнське громад. об'єднання «Інтелігенція України за соціалізм» / І. І. Мигович. – К. : [б. в.], 2009. – 157 с.
7. З.Харламов М. І., Полякова О. О. Організація соціально-гуманітарної роботи з персоналом: навчальний посібник / М. І. Харламов, О. О. Полякова. – Харків: НУЦЗ України, 2020. – 68 с.

Отримано 21.10.2020

УДК378.147:[351.743:796](477)(045)

Олександр Володимирович ХАЦАЮК,

заслужений тренер України,

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олег Артурович ЯРЕЩЕНКО,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,

доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

На сучасному етапі реформування правоохоронних органів України до світових стандартів, рівень готовності до виконання завдань за призначенням працівників Національної поліції України (НПУ) можливо забезпечити лише при достатньому розвитку всіх її складових та компонентів. Перевага в одному з-них неспроможна компенсувати

недоліки у іншому. Важливим є й той факт, що від рівня службової підготовленості офіцерів, їхнього вміння швидко та вірно орієнтуватися у складних умовах професійної діяльності, приймати виважені рішення – значною мірою залежить успіх виконання завдань за призначенням підлеглим особовим складом. Тому важливість якісної організації професійної освіти майбутніх офіцерів НПУ в умовах навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) системи МВС України є очевидною, а визначення необхідних критеріїв, показників, рівнів, ступенів та інших важливих складових (чинників), які формують готовність майбутніх офіцерів НПУ до виконання завдань за призначенням є актуальним напрямом наукових досліджень.

Аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців [1-4] свідчить про те, що запропоновані ними підходи та педагогічні методики в основному забезпечують якісну підготовку майбутніх офіцерів для силових структур і спеціальних служб України. Однак в силу специфіки призначення та завдань, основних функцій, які покладені на НПУ, дані напрацювання фактично складно впровадити в освітній процес майбутніх офіцерів НПУ, що потребує додаткових досліджень.

Мета дослідження – визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів НПУ до виконання завдань за призначенням.

Досягнення мети та завдань дослідження передбачало проведення аналізу сучасних наукових підходів, які представлені у спеціальній науково-методичній літературі психолого-педагогічного напрямку та стосуються визначення необхідного діагностичного інструментарію. У відповідності до вище зазначеного, нами встановлено, що характеристика критерію прямо залежить від об'єкта дослідження. У свою чергу, моніторинг доцільно розглядати як методологічний інструментарій управління якістю освітнього процесу, який необхідний у вигляді засобу для вибору напрямів розвитку професійної підготовки і є підґрунтям для оцінювання дійсного рівня освітніх досягнень курсантів та слухачів ЗВО системи МВС України. Таким чином, критерій сформованості готовності майбутніх офіцерів НПУ до виконання завдання за призначенням – це еталон для визначення та оцінювання дійсного його стану, який являє собою сукупність ознак для висновку про ступінь відповідності фактичного рівня сформованості зазначеної готовності встановленим вимогам та визначеними завданнями і функціями НПУ у відповідності до діючих нормативно-правових актів.

Враховуючи результати проведеного моніторингу спеціальної науково-методичної літератури та особливостей виділених компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців із різних споріднених галузей, можливим є виділення однойменних для майбутніх офіцерів НПУ критеріїв оцінювання: мотиваційний; змістовий; аналітико-оцінний. Крім цього, кожний критерій повинен бути оцінений за низкою показників, це збігається із думкою науковців: Діденка О.В., Сметанського М.І., Шахова В.І. та інших. На їх думку зміст критерію за своїм обсягом є більш ширшим, ніж зміст показника, а показник є складовою частиною критерію. Тому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються певними кількісними показниками. Під час визначення необхідних критеріїв, нами враховувалися основні вимоги, які висувуються до показників, зокрема: відповідність отриманих результатів педагогічному явищу (феномену), яке оцінюється; відсутність ознак взаємовпливу у різних показниках; охоплення найбільш значущих (важливих) та стійких сторін критерію, який розкривається показниками; надійність та достовірність отриманих результатів у різних умовах педагогічного експерименту; однозначність трактування отриманих показників експертами (провідними фахівцями); вірогідність визначити методику (інструментарій) за допомогою чого, можливо отримати кількісні та якісні дані (результати). Крім цього, різні критерії повинні мати однакові кількісні (якісні) коефіцієнти, або бути уніфікованими. Уніфікованість не повинна допускати подвійного трактування отриманих результатів.

Висновок. Практична новизна викладена у доповіді полягає у визначенні: критеріїв(мотиваційного, змістового, аналітико-оцінного); показників та рівнів (вищого,

високого, середнього, низького) сформованості готовності майбутніх офіцерів Національної поліції України до виконання завдань за призначенням. Застосування засобів тактичної та спеціальної фізичної підготовки у поєднанні із сучасним науковим інструментарієм забезпечує необхідний рівень службової підготовленості офіцера випускника Харківського національного університету внутрішніх справ до виконання завдань за призначенням.

Список бібліографічних посилань

1. Луцький О.Л. Критерії, показники і рівні сформованості управлінської компетентності керівних кадрів Державної прикордонної служби України. *Педагогіка та психологія*. Вінниця, 2011. № 1. С. 241-246.
2. Саморок М.Г., Халеп В.В., Височіна Н.Л., Хацаюк О.В., Іванішин Р.О. Формування професійних компетентностей у правоохоронців МВС України підрозділів спеціального призначення до дій в гірських умовах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2020. Т.2 (№ 72). С. 180-198.
3. Гаркавий О.А., Хацаюк О.В., Забродський С.С., Белошенко Ю.К., Климович В.Б., Одеров А.М. Методичні рекомендації з організації фізичної підготовки в підрозділах Національної гвардії України : навч. – метод. посібн. / за заг. ред. С. В. Лещені. Харків, 2020. 100 с.
4. Собакарь Е.Ю., Соболев О.С., Юнін А.О. Тактико-спеціальна підготовка: навч. посібн. / за заг. ред. О. Г. Комісарова. Дніпро, 2017. 277 с.

Одержано 17.10.2020

УДК 378.14-648.72

Євгеній Іванович Хоролець

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Тарас Григорович Шевченко

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ СПЕЦИФІЧНИХ ЗАСОБІВ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

На сьогодні спостерігається процес модернізації системи професійної освіти майбутніх офіцерів Національної поліції України (НПУ). В освітній процес майбутніх офіцерів впроваджуються нові форми та методи, сучасні педагогічні технології, що сприяє ефективному та цілеспрямованому формуванню у них професійних компетентностей. У свою чергу, впровадження в систему підготовки майбутніх офіцерів НПУ ефективних педагогічних моделей із новітніми засобами виховання та навчання, а зокрема засобів – нумерології дозволить інтенсифікувати процес формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів, що у подальшому позитивно вплине на рівень виконання ними завдань за призначенням на первинних офіцерських посадах.

Нумерологія – це сукупність вірувань та практик, які приписують числам певні властивості залежно від культурного чи історичного контексту [1]. Нумерологічні методи дозволяють здійснити психоаналіз індивіда у максимально стислі терміни [2]. Володіючи методичним арсеналом нумерології, поліцейський упродовж лічених хвилин

має можливість отримати близько 80-90% прихованої інформації про співрозмовника, що дозволить зрозуміти, що перед ним не злочинець, а законслухняний громадянин, адже дата народження особистості не змінюється упродовж всього життя.

Таким чином майбутні офіцери завдяки знанням нумерології (нумерологічним технологіям) можуть досягти значних успіхів у службовій діяльності. Крім цього, науковий підхід у нумерології дає змогу майбутнім офіцерам вирахувати свої та чужі слабкості, або сильні сторони, а також здійснити статистичний психоаналіз індивіда. Важливим є й те, що за датою народження особистості створюється внутрішній цифровий портрет будь-якої особистості. У свою чергу, використання новітніх нумерологічних технологій в системі професійної освіти майбутніх офіцерів НПУ – забезпечує формування необхідних професійних компетентностей та є актуальним напрямком наукових досліджень.

Мета майбутнього дослідження – формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ (на прикладі курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ) засобами нумерології (нумерологічних технологій).

З метою якісної організації дослідження планується створити науково-дослідну групу до якої залучити провідних учених і практиків у зазначеному напрямі (Хоролець Є.І., Хацаюк О.В., Хацаюк О.О., Ярещенко О.А., та інш.). Крім цього, нами планується використання наступних методів дослідження: аналіз та узагальнення результатів спеціальної навчально-методичної та науково-методичної літератури і відповідних напрямку дослідження Інтернет-ресурсів, інструментальних методів дослідження, експертної оцінки, відеоаналізу, нумерологічних методик, сучасних методик математико-статистичної обробки інформації, співбесіди, анкетування (та інш.).

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати стан розробленості проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ до виконання завдань за призначенням із використанням засобів нумерології;
- 2) визначити критерії, показники та рівні сформованості професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ до виконання завдань за призначенням;
- 3) теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ засобами нумерології;
- 4) змодельовати освітній процес та розробити навчально-методичний супровід формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ із використанням нумерологічних методик;
- 5) експериментально перевірити ефективність запропонованих організаційно-педагогічних умов формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ із використанням нумерологічних технологій.

Об'єкт дослідження – освітній процес майбутніх офіцерів НПУ. Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів НПУ із використанням засобів нумерології.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: системний, структурний, комплексний, діяльнісний, особистісно зорієнтований підходи; теоретичні положення про сутність і структуру формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ із використанням нумерологічних технологій, що висвітлені у наукових працях психологічного та педагогічного спрямування (іншій спеціальній довідковій літературі), наукових працях з проблем зарубіжного досвіду та порівняльного аналізу до підходів у формуванні професійних компетентностей у представників різних груп населення.

Висновок. Практична новизна (наукова новизна) викладена у доповіді полягає у:

- визначені поняття «готовність до психоаналізу засобами нумерології» майбутніх офіцерів НПУ та досліджені, теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів НПУ професійних компетентностей засобами нумерологічних знань (технологій) в системі їх професійної освіти;

– удосконалені алгоритмів визначення складових, необхідних для формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ із використанням нумерологічних технологій в умовах навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) системи МВС України. Крім цього, нами планується удосконалити структурно-функціональну модель формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів засобами нумерологічних технологій у ЗВО системи МВС України, яка відрізняється від інших моделей педагогічними умовами та методичним забезпеченням їх реалізації.

Список бібліографічних посилань

6. Рами Блект. О влиянии планет на судьбу и здоровье человека или как договориться со вселенной. АСТ. Москва, 2020. 224 с.

7. Каныгин Ю. Путь Ариев. Украина в духовной истории человечества. Издательство А.С.К. Киев, 2011. 576 с.

Одержано 26.10.2020

УДК 821.162.1

Річард ЦВІРЛЕЙ,

магістр соціології, журналіст, письменник,

докторант, старший викладач кафедри політичних наук та журналістики

Познанського університету імені Адама Міцкевича

ПРОПАГАНДИСТСЬКИЙ ОБРАЗ ФУНКЦІОНЕРА ГРОМАДЯНСЬКОЇ МІЛІЦІЇ У МАСОВІЙ ДЕТЕКТИВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЧАСІВ ПНР

У своїй роботі автор намагається простежити вплив комуністичної пропаганди на детективну літературу часів Польської Народної Республіки.

У той час, як у довоєнний період детективна література в Польщі розвивалася дуже динамічно, відповідаючи потребам ринку, тобто інтересу читачів, у роки після Другої світової війни, в період системних змін, коли Польща перестала бути демократичною країною і стала державою-сателітом СРСР, детективна література практично перестала існувати. Комуністична влада, яка здійснювала контроль над кожним елементом соціально-економічного життя, не була зацікавлена у задоволенні читацьких потреб любителів детективного жанру. Найголовнішим було виховувати суспільство належним чином, і детективний роман не мав освітньої цінності для влади.

У 1940–1950-х роках детективного роману в Польщі в основному не існувало, оскільки він не мав відповідного соціального підґрунтя. Детективній літературі було важко вписатися в сталінську реальність, в якій злочин як такий не міг би існувати. Єдиним видом злочинної діяльності, про яку повідомлялося в пресі, були дії «реакційного підпілля», ворожих західних спецслужб і шпигунів, які начебто намагалися закидати пісок у гвинтики соціалістичної економіки.

Прорив у польській кримінальній літературі відбувся в середині 1950-х років, з початком так званої "Відлиги". 12 березня 1956 року в Москві раптово помер Перший секретар Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії Болеслав Берут. Очевидно, його серце не могло протистояти викриттям, оголошеним на XX-му з'їзді КПРС, під час якого новий голова ЦК КПРС Микита Хрущов виступив із закритою промовою, в якій він критикував постать свого попередника Йосипа Сталіна, особливо його репресивну внутрішню політику, спрямовану на власних громадян, та створений ним культ особи, який міг охопити більшість злочинів, скоєних системою від імені «правителя». Настав час подиху свободи, якого очікувало суспільство. Його відображення можна знайти і в літературі. Саме тоді детективні романи почали повертати собі популярність. Почали з'являтися видавничі серії, що популяризували класику детективного

жанру та давали можливість друкуватися в них і польським авторам. Це «Клуб срібних ключів» видавництва «Iskry», серія, що виходила з 1956 по 2000 рік, «Серія з таксою» видавництва «Czytelnik», що виходила з 1959 по 1996 рік, або серія сенсацій злочинів «Лабіринт», яка видавалась Міністерством національної оборони з 1957 по 1991 рік. Сумарний наклад книг, що з'явилися у цих серіях, вийшов величезним, досягнувши 100 тисяч примірників.

Тому можна сказати, що початок періоду Гомулки став часом справжнього розквіту польської детективістики. Однак відкриття видавництв, звісно за вказівкою партійної влади, для детективної літератури мало конкретні політичні цілі. Насамперед, це повинно було створити позитивний імідж Громадянської міліції та показати, що міліцейські слідчі не гірше розкривають кримінальні таємниці, ніж блискучі поліцейські з капіталістичних країн. Влада за участю Громадянської міліції вирішила створити спеціальну книжкову серію, в якій головними героями, які сміливо розгадували найскладніші детективні загадки, були співробітники міліції. Так була створена серія коміксів, адресованих молоді, головним героєм якої був «Капітан Збік», та серія зшитків із детективними мікророманами для дорослих під спільною назвою «Ewa Calls 07» («Ева телефонує до 07»).

Популярний «Збік» почав виходити у 1968 році у видавництві «Sport i Turystyka». До 1982 року в цій серії було видано 53 випуски загальним обсягом понад 11 мільйонів примірників. Ініціатором серіалу і творцем персонажа капітана Збіка був полковник Владислав Крупка, який, як невдовзі виявилось, мав певну літературну пристрасть. Він почав писати сценарії для коміксів, лише зрідка дозволяючи тому, хто має більше літературного досвіду, приєднуватись до проекту. Тандем Габінський та Крупка зрозуміли, що успіх коміксу - це хороша графіка. Саме тому вони обрали найкращих карикатуристів країни і доручили їм розвивати свої ідеї. До співпраці були запрошені Гжегож Росінський, Єжи Врублевський, Гжегож Собаль та Станіслав Полх.

Головний герой коміксів капітан Збік - це людина дії, людина, яка завжди знає, як діяти, яка здатна розбити кожен найскладнішу справу на основні фактори, а потім сформулювати правильну картину з цих маленьких елементів, схожих на головоломку. За ним доглядає старий полковник Челадка, який контролює всі розслідування, також капітану допомагають прекрасні міліціонерки Ола, Мажена та Івона. Його помічником є також молодший і, здавалося б, здібний студент, лейтенант Міхал. Ця злагоджена та професійна команда здатна вирішити будь-яке питання. Що важливо, Збік здатний не лише переслідувати злочинців із захопленням, але й вміє розмовляти з молоддю, наставляючи її на вірний шлях. У цьому й полягає найважливіша функція кольорових зошитів, про яку молоді люди, які читали з розчервленими обличчями про пригоди улюбленого героя, не знали. Література кримінальна виконувала виховну роль, формуючи в читачів позитивний імідж працівників правоохоронних органів.

Випуск серії «Ewa Calls 07» почав виходити також у 1968 році. Їх видавали колосальними, як для польських умов, накладками понад 100 000 примірників. Видавничим припущенням було б продавати новий роман щомісяця. План, як це часто бувало в соціалістичній системі, не міг бути здійснений, оскільки книги з'являлися нерегулярно. Тим не менше, до 1989 року було опубліковано 146 цих мікророманів. Авторами, які працювали в цій серії, були в основному ті письменники, які щодня мали справу з детективним жанром: Барбара Гордон, Гелена Секула, Зигмунт Зейдлер-Зборовський, Єжи Едігей, а крім них навіть автори, які у своїх творчих пошуках були досить далекі від криміналістики: Олександр Сцибор Рильський, Єжи Яніцький, Олександр Міньковський, Єжи Івашкевич. Всі вони повинні були віддавати в своїх текстах належне роботі міліції та її керівникам. Однак ніколи не можна було показати дурного або ледачого слідчого, який брав хабар або мав проблеми з алкоголем. Влада знала, що образ міліції, створюваний у цих книгах, повинен бути бездоганим, і можливими для показу були лише деякі незначні недоліки охоронців закону.

Винятковим для тогочасного польського детективу стала фігура поручика Енгеля з повісті Анджея Щиперського «Острів чотирьох негідників». Автор створює легку і

трохи дивовижну історію, яка відповідає всім вимогам, які висував спонсор серіалу «Ева», тобто головне командування Громадянської міліції. Він робить це дуже блискуче, переправляючи «гангстерську» за формою історію з американського на польське підґрунтя. Найголовніше тут, звичайно, розумний слідчий. Образ звичайного міліціонера, який міг би бути сусідом, повинен сподобатися читачеві. Однак важливо залучити його до гри у пошук відповідей на питання, хто вбив. Тому слідчий повинен негайно йти у правильному напрямку, вказуючи на ймовірні підказки, виявлені завдяки його проникливості.

Завдяки вміло поданій міліціонером (і автором) простій інформації обізнаний читач уже знає, що вбивця не поводить себе як звичайний польський злочинець. Якщо додати інформацію, яку привів свідок, що він бачив чоловіка з обвітраним обличчям в іноземному одязі та білих мокасінах біля квартири, де мало місце вбивство, слідчий формулює правильну гіпотезу. Злочинцем повинен бути хтось із-за кордону. Проте залишається невідомою причина скоєння вбивства. Тож, щоб дізнатися про це, досконалий міліціонер закликає до співпраці різних громадян - від студента, який добровільно допомагає Енгелю, до професора університету, який також відчуває потребу допомогти міліції, і, нарешті, злочинця - крадія автомобілів, який за туманну пропозицію про допомогу в майбутньому негайно перетворюється на гончого пса, який охоче стежить за іноземними бандитами.

Читаючи ці книги через багато років по тому, як вони були написані, важко протистояти роздумам: як було можливо, що, маючи таких чудових слідчих, Польська Народна Республіка все ще мала проблеми зі злочинністю, і була обкрадена і обдурена майже всіма, хто мав можливість це зробити? Тут відповідь здається простою. У романах часів Польської Народної Республіки офіцер міліції був продуктом-замінювачем, показуючи взірць справжнього охоронця закону, якого в країні тотальної нестачі постійно бракувало.

Одержано 13.10.2020

УДК 821.161.1

Вікторія Леонідівна ЧОРНА,

старший викладач кафедри мовних дисциплін

Харківського національного аграрного університету імені В.В.Докучаєва

ЖАНРОВІ ЕКСПЕРИМЕНТИ В ПІЗНІХ РЕТРОДЕТЕКТИВАХ БОГДАНА КОЛОМІЙЧУКА

Будь-який літературний жанр не може існувати тривалий час у незмінній, законсервованій формі. Інакше він рано чи пізно повинен буде поступитись місцем іншим, більш гнучким жанровим формам. Особливо це помітно в післяпостмодернову епоху, коли спостерігається розмиття жанрів, намагання пристосувати їх до потреб книжкового ринку. Література фактично змагається за виживання, пристосовуючись до смаків споживача. Так вийшло з класичним історичним романом, який зараз майже перестав існувати в своїй первозданній формі, запропонувавши кілька основних внутрішньо жанрових різновидів: історичний детектив, історичну фантастику та історико-сентиментальний роман.

Історичний детектив (або ретродетектив), який з'явився в літературах народів світу на початку 90-х років ХХ століття, дуже швидко завоював прихильність читацької аудиторії. Проте понад тридцятирічне існування цього жанру врешті-решт поставило перед письменниками, що працюють на цій ниві, питання щодо його оновлення. Звичайної експлуатації історичних сюжетів, що слугують тлом для кримінальної інтриги, вже замало для привернення уваги читача. Треба шукати нових шляхів розвитку

популярного жанру. Такі пошуки можна побачити і в сучасному українському історичному детективі, що переживає бурхливий розквіт в умовах призупинення широкого постачання аналогічного продукту з російського ринку. Вітчизняні автори пропонують сатирико-гумористичний/пародійний ретродетектив (В. Івченко), історичні детективи з елементами містики та езотерики (А. Кокотюха, І. Лобусова) тощо.

Львів'янин Богдан Коломійчук, що здобув популярність завдяки циклу історичних детективів про пригоди комісара львівської поліції Адама Вістовича, дія яких розгортається на початку ХХ століття, в останніх своїх творах усе більше тяжіє до змішування жанрів. Вже починаючи від роману «Небо над Віднем» (2015), а потім у романі «Готель «Велика Пруссія»» (2019) і, нарешті, в романі «Експрес до Галіції» (2020), можна спостерігати виразне поєднання класичного детективу з детективом політичним/шпигунським. Поряд з традиційною кримінальною колізією, що передбачає наявність карного злочину (переважно вбивства) та людини, яка його розплутує, в «пізніх» (назва умовна, оскільки автор продовжує активно працювати) ретродетективах Коломійчука описуються злочини, які можна кваліфікувати як державну зраду, шпигунство тощо.

Зокрема, в цих трьох творах Адам Вістович працює не лише над розкриттям складних карних злочинів, майстром розплітання яких він є. Комісарові також доводиться працювати в контакті з представниками німецької та австрійської контррозвідок, дезавуюючи підступи російських шпигунів. В умовах гібридної війни, що точиться зараз, ці тексти Коломійчука отримують актуальність і певне політичне забарвлення. Також цей підхід дає письменникові змогу підсилити історичний колорит своїх творів, оскільки серед представників розвідок є історичні особи. Наскрізним персонажем трьох останніх романів письменника виступає відома постать полковника Альфреда Редля (1864-1913), який очолював австро-угорську військову контррозвідку напередодні Першої світової війни і походив родом зі Львова. Історія Редля послугувала основою для кількох кінострічок та літературних творів. Богдан Коломійчук створює власну версію зради полковника, вважаючи того людиною безчесною та негідною.

Одержано 28.10.2020

УДК 821.161.1

Ігор Віталійович ЧОРНИЙ,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

«ФРАНЦУЗЬКИЙ» ЦИКЛ РЕТРОДЕТЕКТИВІВ АНДРІЯ КОКОТЮХИ: ГРА НА ЧУЖОМУ ПОЛІ

Сучасний український письменник, сценарист, літературний критик Андрій Кокотюха є одним із найбільш видаваних зараз в Україні авторів. Його творчий доробок сягає понад 70 творів, написаних у різних жанрах популярної белетристики: дитячий детектив, роман жахів, класичний детектив, любовно-сентиментальна проза, історико-патріотичний бойовик тощо. Письменника називають батьком сучасного українського історичного детективу (або ж ретродетективу).

На теперішній час А. Кокотюха є автором одного закінченого і ще двох незакінчених циклів історичних детективів. Найбільшу популярність приніс письменникові «львівський» цикл ретродетективів, події якого відбуваються у Львові на початку ХХ століття, а головним героєм виступає молодий і здібний адвокат Клим Кошовий, що вдало розплутує різні карколомні кримінальні загадки (переважно вбивства). Твори, що

входять до цього циклу, відрізняються уважним ставленням до відтворення місцевого колориту. Кожний з романів про Кліма Кошового пов'язаний із певною історичною пам'яткою або місцевістю Львова. За словами самого автора, велику допомогу в збиранні матеріалів йому надала міська адміністрація і особисто львівський міський голова.

Закінчуючи «львівський» цикл, романіст одночасно розпочинає новий ретродетективний серіал під умовною назвою «Вигнанець». Тут немає прив'язки до конкретного міста. Кожного разу дія відбувається у новій місцевості: Київ та його околиці, Полтавщина, Харків. Міфологічно-розважальна складова, прихильником якої у історичній прозі виступає Кокотюха, переважає над фактологією. Сюжети романів, яких на цей момент вийшло 3, будуються на межі містики й горору, які наприкінці твору отримують суто раціоналістичне пояснення.

На численні прохання читачів письменник вирішив написати продовження пригод Кліма Кошового, який, пройшовши фронти Першої світової війни, примхами долі опинився у Франції в якості емігранта-апатрида. На цей час вийшов перший з трьох запланованих романів «Голова з площі Пігаль», події якого відбуваються навесні 1923 р. у Парижі.

У плані поетики цей роман фактично повторює книги зі «львівського» циклу, починаючи вже від назви твору. Як і там, заголовок роману вказує на певну пам'ятну місцевість міста, де відбуваються події (порівн.: «Адвокат із Личаківської», «Привид з Валової», «Втікач з Бригідок» тощо). Потім у оповіді ця місцевість неодноразово згадується і змальовується. Щоправда, зі спроб створення романістом архітектурного екфразиса видно, що автор «грає на чужому полі» попри те, що завдяки допомозі друзів та поціновувачів свого таланту побував у столиці Франції й частину місцевого колориту змальовував за власними враженнями. Більшість описів місцевості позбавлені певної авторської обробки, є звичайним переказом сторінок з путівників.

Сюжет «Голови з площі Пігаль» будується за тією ж схемою, що і сюжети романів про Кліма Кошового. Є певні паралелі з першим романом «львівського» циклу «Адвокат із Личаківської». Як і там, Клим Кошовий приїздить до чужого іноземного міста, де опиняється перед кримінальною загадкою. Учасницею подій, як і раніше, виступає чарівна й таємнича красуня Магда Богданович. У Львові Кошовий знайомиться зі стоматологом Шацьким, який стає помічником і супутником героя по світу місцевого криміналу. Так само в Парижі відбувається знайомство Кліма з мілким злодюжкою Батаром, що допомагає спілкуванню колишнього адвоката з паризьким криміналітетом. Поліція та злочинці традиційно стають тимчасовими союзниками Кошового, який і у Парижі зумів заслужити повагу й авторитет у навколо кримінальному середовищі.

Таким чином, на прикладі роману «Голова з площі Пігаль» Андрія Кокотюхи ми бачимо основні ознаки сучасної масової літератури: серійність, використання вже попередньо напрацьованих прийомів та штампів, сенсаційність, доступність, тяжіння до гострого динамічного сюжету тощо.

Одержано 20.10.2020

УДК 005.95/.96:005.73

Ігор Володимирович ЯНЧИК,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Юлія Володимирівна МОЙСАК,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ;

Микола Михайлович МИХАЙЛІВ,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності «Менеджмент»
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЛІДЕРСТВО ТА КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Ефективно сформована корпоративна культура дозволить менеджменту забезпечити стабільність, цілісність організації та її провідне конкурентне становище на ринку в довгостроковій перспективі. На нашу думку, використання моделі Денісона дозволить сформувати корпоративну культуру узгодженості та залученості, що особливо є актуальним в процесі підвищення лідерства в системі управління персоналом ПП «Інтерпрінт-М» (Рис.1).

Особливістю моделі Денісона є те, що вона побудована на оцінці чотирьох основних характеристик корпоративної культури та лідерства: місії (mission), здатності до адаптації (adaptability), залученості (involvement) та узгодженості (consistency). Відповідно, кожна з цих характеристик розподіляється на 3 якості (індикатора), тому в межах моделі Денісона оцінюються 12 параметрів.

Рис.1. Модель корпоративної культури Денісона для ПП «Інтерпрінт-М»

Місія визначає основні вектори розвитку ПП«Інтерпрінт-М»та включає: (1) Стратегічні напрямки та наміри – показник, що характеризує ступінь розуміння працівниками стратегії розвитку компанії та її дієвість. (2) Цілі та завдання. Цей показник

відображає наявність щоденних завдань, які ставляться перед працівником та їхню вагомість у загальній стратегії компанії. (3) Бачення. Цей показник дозволяє оцінити ідентичність бачення стратегії розвитку підприємства її керівництвом та персоналом.

Узгодженість є показником сильної корпоративної культури, в основі якої закладена загальна система цінностей, тверджень та символів, зрозумілих та прийнятних для усіх працівників ПП «Інтерпрінт-М». Узгодженість оцінюється такими показниками як: (1) координація та інтеграція – показник, що демонструє узгодженість корпоративних цілей та правил між різними підрозділами організації; (2) здатність до консенсусу - визначення здатності працівників компанії йти на поступки та шукати компроміс, вміння конструктивно вирішувати суперечливі питання; (3) базові цінності підприємства - характеризує наявність корпоративних цінностей, які викликають у працівників почуття ідентифікації себе з підприємством.

Залученість персоналу – це підвищений емоційний зв'язок працівника з компанією, що стимулює його добровільно прикладати додаткові зусилля для виконання роботи. Залученість персоналу оцінюється наступними показниками: 1) делегування повноважень – показник, що визначає ступінь залученості працівників у діяльність підприємства, їхньої інформованості та частки у загальному технологічному процесі; 2) орієнтація працівників на командну роботу. Цей показник характеризує ступінь заохочення командної роботи, де кожен учасник команди спрямовує свої зусилля, вміння та можливості на досягнення загальних цілей; 3) можливість розвитку – показник, що характеризує позицію підприємства щодо забезпечення розвитку персоналу, яка базується на суб'єктивній оцінці працівників можливостей та шляхів їх професійного та кар'єрного розвитку в організації.

Корпоративна культура, що базується на залученості персоналу дозволяє підприємству досягти своїх стратегічних цілей, створюючи середовище синергії, де реалізується трудовий, творчий та інтелектуальний потенціал кожного працівника та надаються умови для їх професійного розвитку. На початковому етапі трансформації корпоративної культури, слід враховувати, що пошук та підбір працівників, яким притаманна здатність до самомотивації та самодисципліна є найважливішим елементом стратегії залученості.

В корпоративній культурі залученості важлива як внутрішня, так і зовнішня комунікація. Основними факторами, що впливають на рівень залученості працівників є [1]: (1) корпоративні драйвери (довіра, справедливість, повага; узгодженість; комунікація); (2) індивідуальні драйвери (якість життя; зміст роботи; оплата і винагорода; «м'які» аспекти корпоративної культури).

Висновок. Отож, корпоративна культура безпосередньо впливає на виробничі показники трудової діяльності персоналу. Зокрема, слабка корпоративна культура організації викликає у персоналу почуття безпорадності, депресивності та беззмістовності трудової діяльності, що впливає на зниження працездатність людини та продуктивності її праці. Спроби здійснити реінжиніринг бізнес-процесів та підвищити ефективність діяльності працівників, здебільшого, закінчуються повним провалом, оскільки надзвичайно важко змінити уже існуючу корпоративну культуру. Тому, в процесі реінжинірингу бізнес-процесів вирішальна роль надається лідерам, які повинні сконцентрувати свої зусилля, час та ресурси на одночасну трансформацію багатьох аспектів бізнесу та створення корпоративної культури, яка б відображала та підтримувала трансформаційні рішення. З огляду на це, під корпоративною культурою слід розуміти загальне відображення усіх аспектів діяльності підприємства, зокрема поведінки керівництва та персоналу в процесі реалізації бізнес стратегії, усіх технологічних бізнес-процесів та бізнес-практик.

Список бібліографічних посилань

1. Сергеева Л. М., Кондратьева В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн.; за наук. ред. Л. М. Сергеевої. Івано-Франківськ. «Лілея НВ», 2015. 296 с.

Одержано 13.10.2020

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

**Сучасні проблеми правового, економічного
та соціального розвитку держави**

Тези доповідей
VIII Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Харків, 27 листопада 2020 р.)

Українською та англійською мовами

Відповідальні за випуск: *С. О. Ткаченко, Н. О. Волошина*
Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 36,86.
Обл.-вид. арк. 26,1. Тираж 10 пр. Зам. № 2020-25.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087
від 22.01.2008.